

HAKAN KIZILTAN

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAĞ. BİL. ENST.

DOKTORA TEZİ

İSTANBUL-2022

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

(DOKTORA TEZİ)

**TÜRK PSİKANALİZ TARİHİNDE BİR ÖNCÜ:
PROF. DR. ULVİYE ETANER**

HAKAN KIZILTAN

**DANIŞMAN
PROF. DR. FATMA ARIN NAMAL**

**TIP TARİHİ VE ETİK ANABİLİM DALI
TIP TARİHİ VE ETİK DOKTORA PROGRAMI**

İSTANBUL-2022

TEZ ONAYI

BEYAN

İTHAF

Varlığımızı borçlu olduğumuz ancak hatırlamakta ihmalkâr davrandığımız atalarımıza,
özellikle babaannem Fatma Kızıltan'ın aziz hatırasına
ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlarken bana sabırla destek olan danışmanım Prof. Dr. Arın Namal'a, Dr. Öğretim Üyesi Mahmut Tokaç'a, rahmetli hocam Prof. Dr. Hakan Ertin'e, sorularıma dostlukla eşlik eden Doç. Dr. Fatih Artvinli'ye; uzun tez sürecimde sabrını ve manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Dilek Kepenek Kızıltan'a, beraber oynayacağımız saatlerde çalışmama anlayış göstermek zorunda kalan sevgili oğlum Aras Kızıltan'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	İİ
BEYAN.....	İİİ
İTHAF.....	İV
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	İX
ÖZET	X
ABSTRACT.....	Xİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
1.1. Biyografi Yazmanın Tarih Çalışmaları İçindeki Yeri.....	4
1.2. Bir Türk Kadın Psikanalistin Biyografisini Yazmak	6
1.2.1. Komşu Coğrafyalarda Kadın Psikanalistler: Yunanistan-Suriye-İran	11
2. GENEL BİLGİLER	16
2.1. Psikanaliz Nedir?	16
2.2. Psikanalizin Dağarcığı: Psikanalitik Tedaviler ve Ekoller	19
2.3. Psikanalitik Formasyon.....	23
2.4. Psikiyatrinin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	25
2.4.1. Tımarhaneler Çağı ve Yol Ayrımları	27
2.4.2. Yirminci Yüzyılda Psikiyatri	29
2.5. Türk Psikiyatri Tarihine Genel Bir Bakış	32
2.5.1. Osmanlı Tıbbında Akıl Hastalıklarına Yaklaşım ve Kurumlar	32
2.5.2. Osmanlı Devleti'nde Bimarhaneler	34
2.5.3. Psikiyatri Eğitiminin Başlangıcı ve Birinci Kuşak Psikiyatristler	38
2.5.4. Mazhar Osman ve Biyolojik Psikiyatrinin Hâkimiyeti.....	39
2.5.5. Yirminci Yüzyılda Türk Psikiyatrisinde Odak Kurum: Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi	43
2.5.6. Akademik Psikiyatrinin Gelişimi.....	44
2.5.7. Türk Çocuk ve Ergen Psikiyatrisinin Gelişimi	47
2.6. Psikanalizin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	50
2.6.1. Histeri.....	50

2.6.2. Psikanalitik Örgütlenmenin Gelişimi.....	59
2.7. Türkiye’de Psikanalizin Tarihi	66
2.7.1. Psikanalizin Türkiye’ye Girişi	66
2.7.2. Psikanalizle İlgilenen İlk Türk Psikiyatrist: İzzeddin Şadan	73
2.7.3. Türkiye’de Psikanalizin İlk Kuşağı.....	79
2.7.3.1. Orhan Öztürk (1926-).....	79
2.7.3.2. Leyla Zileli (1925-2008)	80
2.7.3.3. Celal Odağ (1931-2021).....	81
2.7.3.4. Elif Ülkü Gürışık (1939-).....	82
2.7.3.5. Günsel Koptagel-İlal (1933-)	83
2.7.3.6. Vamık Volkan (1932-)	84
2.7.3.7. Ulviye Etaner (1929-)	86
2.7.3.8. Engin Geçtan (1932-2018).....	87
2.7.3.9. Cahit Ardalı (1924-2007).....	87
2.7.3.10. İsmail Ersevim (1929-2014)	88
2.7.4. Türkiye’de IPA Dönemi.....	88
2.7.5. Türkçe Psikanaliz Literatürü	93
2.7.6. Türkiye’de Psikanaliz Neden “Geç” Kurumsallaştı?	96
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	111
4. BULGULAR.....	115
4.1. Çerçeve	115
4.1.1. Prof.Dr. Ulviye Etaner’in Biyografisi.....	115
4.1.1.1. İlk Yıllar	115
4.1.1.2. İstanbul’a Geliş: Çamlıca Kız Lisesi.....	116
4.1.1.3. İstanbul Tıp Fakültesi Tahsili.....	117
4.1.1.4. Nöroloji İhtisası.....	120
4.1.1.5. Çalışma Hayatının İlk Yılları	123
4.1.1.6. Almanya’ya Gidiş	123
4.1.1.7. Berlin’de Psikanaliz Formasyonu	126
4.1.1.8. Berlin Psikoterapi Enstitüsü’nde Prof. Dr. Ulviye Etaner’in Eğitim Aldığı Üç Usta.....	135
4.1.1.8.1. Annemarie Dührsen (1916-1998)	135
4.1.1.8.2. Friedrich Beese (1921-2012)	136

4.1.1.8.3. Franz von Baumeyer (1900-1978).....	137
4.1.1.9. Kültürel Farklılığın Yaşattıkları.....	138
4.1.1.10. Türkiye'ye ve İTF'ye Dönüş.....	140
4.1.1.11. Çocuk Psikiyatrisi Kariyeri.....	142
4.1.1.12. Akademik Kariyer Basamakları.....	147
4.1.1.13. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İstanbul'da Psikanaliz Uygulamaları	153
4.1.1.14. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İTF'de Başlattığı Psikanaliz Eğitimi	154
4.1.1.15. Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı (MEPEV).....	161
4.1.1.16. Prof. Dr. Ulviye Etaner Hakkında Değerlendirmeler.....	164
4.1.1.17. Prof. Dr. Ulviye Ulviye Etaner'in Yayınları.....	172
4.1.1.17.1. Tezleri	172
4.1.1.17.2. Basılı Yayınları.....	174
4.1.1.17.3. Basıldığı Tespit Edilememiş Yayınları.....	181
4.1.1.17.4. Basıldığı Tespit Edilememiş Kitap Bölümleri.....	182
4.1.1.17.5. Paramedikal Yayın.....	183
4.1.1.17.6. Kitap Bölümü Çevirisi.....	183
4.1.1.17.7. Kongre Bildirileri.....	183
4.1.1.18. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Katıldığı Kongreler ve Etkinlikler.....	184
4.1.1.19. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Üye Olduğu Mesleki Kurumlar.....	186
5. TARTIŞMA	189
KAYNAKLAR	200
HAM VERİLER	213
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....	259
ÖZGEÇMİŞ	260

KISALTMALAR LİSTESİ

DGPT: Deutsche Gesellschaft für Psychoanalyse, Psychotherapie, Psychosomatik und Tiefenpsychologie e.V. (Alman Psikanaliz, Psikoterapi, Psikosomatik ve Derin Psikoloji Derneği)

DPG: Deutsche Psychoanalytischen Gesellschaft (Alman Psikanaliz Derneği)

IPA: International Psychoanalytic Association

İPD: İstanbul Psikanaliz Derneği

İTF: İstanbul Tıp Fakültesi

MEPEV: Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı

PPPD: Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği

SPP: Société Psychanalytique de Paris (Paris Psikanaliz Derneği)

t.y.: tarih yok

ÖZET

Kızıltan, H. (2022). Türk Psikanaliz Tarihinde Bir Öncü: Prof. Dr. Ulviye Etaner. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik ABD. Doktora Tezi. İstanbul.

Bu tez çalışması, Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki öncü ve özgün konumunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Psikanaliz formasyonunu Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde tamamlayan Etaner, Türkiye'deki psikanalitik eğitim çalışmalarına İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde başlamıştır. Etaner'in psikanalitik eğitim çalışmalarını akademiyle sınırlı tutmayıp psikanaliz formasyonunu amaçlayan ilk kurum olan Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı'nı (MEPEV) inşa etmiş olması tarihsel bir değer taşımaktadır. Nitekim MEPEV 1990'lı yıllarda Türkiye'de IPA bağlantılı örgütlenmenin dayandığı en önemli adreslerden biri olmuştur. Tez çalışması içinde Prof. Dr. Ulviye Etaner'in biyografisi, Türkiye'de psikanalize yaptığı katkıya odaklanılarak açılmış, Türk psikanaliz tarihi içindeki özgün konumu önemli tarihsel süreçler bağlamında ve diğer öncü isimlerin katkılarıyla birlikte karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu amaçla, öncelikle, dünya ve Türk psikanaliz tarihiyle ilgili literatür gözden geçirilmiş, Etaner'in psikanalitik kariyeri ve akademik hayatı, ilgili literatür kaynaklarından, eğitsel ve mesleki hayatına dair arşiv belgelerinden, akademik yayınlarını içeren veri tabanlarından, kendisiyle ve yakınında bulunmuş kişilerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinden hareketle tespit edilmiştir. Bulgular, Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki öncü ve özgün konumunu destekleyen önemli veriler içermektedir. Tez çalışması, Türk psikanaliz tarihini bütünlüklü olarak ele alan, Türkçe literatürde yayınlanmış ilk çalışma özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulviye Etaner, MEPEV, Psikanaliz, Türk Psikanaliz Tarihi

ABSTRACT

Kızıltan, H. (2022). A Pioneer In The History of Turkish Psychoanalysis: Prof. Dr. Ulviye Etaner. İstanbul University, Institute of Health Science, Department of History of Medicine and Ethics. PhD Dissertation. İstanbul.

This dissertation examines the pioneering and eminent work of Prof. Dr. Ulviye Etaner in the the history of Turkish psychoanalysis. Etaner received her psychoanalytic formation in the Berlin Psychotherapy Institute and started her psychoanalytic work in the Istanbul Faculty of Medicine, Psychiatry Department and at the very beginning aimed for a psychoanalytic training. Etaner established the first institution in the history of Turkish psychoanalysis aiming at psychoanalytic formation: MEPEV (Murat Şefik Etaner Psychotherapy Training Institute). MEPEV has been one of the main venues of organizational attempts related with the International Psychoanalytic Association (IPA) in 1990s. In the dissertation, the biography of Etaner is clarified focusing her significant contributions to the psychoanalysis in Turkey. Her peculiar position in the history of Turkish psychoanalysis is elobarated comparing to other pioneering figures in the context of historical perspective. In order to achieve this goal, first of all, the literature relating the history of psychoanalysis in general and the history of Turkish psychoanalysis are reviewed and then the psychoanalytic career and academic life of Etaner are examined through related literature resources, archives documenting her educational and professional life, data bases scanning her academic publications, verbal and written interviews conducted with Etaner and related persons. The data gathered verify the pioneering and eminent position of Etaner. This dissertation is deemed to be the first work in the Turkish literature which narrates the full the history of Turkish psychoanalysis in a relatively complete fashion from the beginning till now.

Key Words: Ulviye Etaner, MEPEV, Psychoanalysis, History of Turkish Psychoanalysis

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Tarih boyunca birçok edebî deha, filozof, sanatçı ve din bilgisi insan ruhuna dair derin içgörüler elde etmişse de, insan ruhsallığını bilimsel perspektiften sistematik biçimde inceleyen ilk kişi Avusturyalı nörolog Sigmund Freud (1856-1939) olmuştur. Freud'un psikanalitik çalışmaları insan ruhsallığının doğasına ve psikopatolojisine dair geniş kapsamlı bir kuram ve etkin bir ruhsal tedavi tekniği ortaya çıkarmış, insanın ruhsal ıstırapı ilk kez nesnel psikolojik yöntemlerle anlaşılır ve tedavi edilir hâle gelmiştir (Strachey 1990 s. 17).

İnsan ruhsallığına dair özgün bir kuram, araştırma yöntemi ve ilk psikoterapi yöntemi sayılan psikanaliz duygu, düşünce ve davranışları belirleyen ruhsal süreç ve yapıların oluşumunu, gelişimini, işleyişini ve patolojik görünümelerini çatışma, kaygı, bilinçdışı, savunma mekanizmaları, bastırma, aktarım, yorumlama vb. kavramlar aracılığıyla gözlemler, açıklar ve tedavi etmeye çalışır (Parman 2011 s. 15).

Psikanaliz, yüz yılı aşkın tarihi boyunca, insan psikolojisine dair evrensel bir kuram ve tedavi yöntemi olma iddiasına koşut biçimde dünyanın hemen her coğrafyasına yayılıp kurumsallaşmıştır. Türkiye'de psikanalizin yüzyılı aşan, oldukça uzun sayılabilecek bir geçmişi vardır. Yirminci yüzyıl başlarında, yani Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde psikanalitik yaklaşım Türkiye'ye girmiş, psikanalizin gelişimi erken Cumhuriyet döneminde devam etmiş, Cumhuriyet tarihi boyunca giderek artan bir ivmeyle nihayet geçtiğimiz on yıllarda uluslararası geçerliliği tescil edilip kurumsallaşmaya ulaşmıştır. Psikanalitik kurumsallaşmayı psikanalizin Türkiye'deki tarihsel seyri içinde ulaştığı en üst aşama olarak değerlendirmek mümkündür. Günümüzde Türkiye'de International Psychoanalytic Association'a (IPA) bağlı, dernek statüsünde, iki psikanaliz okulu bulunmaktadır. Bu iki okul bünyesinde psikanaliz, ülkemizde dünya standartlarında öğretilmekte ve uygulanmaktadır.

Psikanalizin Türkiye'de yüz yılı aşan seyrini anlatan tarih çalışmaları Türkçe literatürde yok denecek kadar azdır; olanlar da derli toplu bir tarih anlatısı sunmazlar. Türk psikanaliz tarihini en başından günümüze dek aktaran tek kaynak Türkçe literatürde değil Almanca literatürde bulunmaktadır. Türk kökenli Avusturyalı psikanalist Hale Uşak-Şahin'in 2011 yılında doktora tezi olarak hazırladığı, 2013

yılında kitap olarak basılmış *Psychoanalyse In der Türkei* (2013) adlı çalışması takdire şayandır.

Doktora eğitimim sırasında Türk psikanaliz tarihi üzerine hazırlamış olduğum bir ödev çalışması bu tezin doğuşuna kaynaklık etmiştir. Söz konusu ödevde, Prof. Dr. Vamık Volkan'ın Türkiye psikanaliz tarihini özetleyen kısa bir yazısından yola çıkmıştım (Volkan 2010 s. 3-16). Tez konusunu belirlemeye çalıştığım dönemde Volkan'ın yazısına geri döndüm. Yazının kaynakçasında yer alan Hale Uşak-Şahin'in (2013) kitabı Türk psikanaliz tarihi üzerine detaylı okumaya başlamak için yegâne derli toplu kaynak olarak görünüyordu. Nitekim bu tez çalışmasına kaynaklık eden ve ufkumu açan esas kaynak bu kitap oldu.

Uşak-Şahin'in kitabını okuduğumda Prof. Dr. Ulviye Etaner'in biyografisi özellikle dikkatimi çekti. Türkiye'de psikanaliz eğitimiyle ilgili ilk vakfı kurmuş olması onu akranı olduğu tüm diğer isimlere kıyasla bir adım öne çıkarıyordu. Etaner'in psikanalize dair ilk eğitsel çalışmalarını İstanbul Tıp Fakültesi bünyesinde başlatmış olması, psikanaliz eğitimine aldığı kişilerden bazılarının (Prof. Dr. Başak Yücel, Prof. Dr. Raşit Tükel ve Prof. Dr. Alp Üçok) İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde beraber çalıştığımız isimler olduğunu fark etmem dikkatimi artıran bir etken oldu. Keza, Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşmaya öncülük etmiş Talat Parman'ın (2010 s. 254-259) İPD'nin (İstanbul Psikanaliz Derneği) tarihini anlatırken Ulviye Etaner'e ve MEPEV'e (Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı) özel bir anlam atfetmesi Türk psikanaliz tarihi bağlamında Etaner'in katkılarını incelemeye karar vermemle sonuçlandı. Dolayısıyla “*Neden başka bir isim değil de Etaner?*” sorusunun yanıtı Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki katkılarının tarihsel belirleyiciliğinde gizlidir. Etaner'in psikanalitik çalışmaları psikanalizin Türkiye'deki seyrini etkileyecek bir güce sahip olmuştur.

Bu tez çalışması Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki öncü ve özgün konumunu belgelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye'de psikoterapi uygulamalarının henüz yeni yeni filizlenmeye başladığı 1970'li yıllarda Etaner'in İstanbul'da akademi dışında, kendi muayenahanesinde psikanaliz uygulamaya başlayan, tespit edebildiğimiz kadarıyla, ilk isim olması, sonrasında psikanaliz eğitimini kurumsallaştırmaya yönelik adımlar atması, Türk psikanaliz tarihi açısından son derece belirleyici katkılardır. Etaner'i Türk psikanaliz tarihinde özgün ve ayırt edici kılan

husus Türkiye’de psikanaliz eğitimini kurumsallaştırmaya dönük ilk adımı atmış olmasıdır. Erken yaşta vefat eden oğluna ithafen kurduğu Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı (MEPEV) 1990’lı yıllarda Türkiye’de Uluslararası Psikanaliz Derneği (International Psychoanalytic Association, IPA) ile bağlantılı kurumsallaşmanın dayanacağı en önemli adreslerden biri olmuştur.

Bu tez çalışması Prof. Dr. Ulviye Etaner’in Türk psikanaliz tarihi içinde gerçekleştirdiği öncü ve özgün çalışmaları, psikanalitik klinik ve tekniğin bu ülkede tanınması, kökleşmesi ve bir meslek olarak kurumsallaşması adına yaptıklarını belgeleyen ilk kapsamlı çalışma özelliği taşımaktadır. Tez, Türk psikanaliz tarihine ve dolayısıyla Türk tıp tarihine belirleyici katkıları olan ancak Türkiye’de psikanaliz çevreleri tarafından bile hak ettiği ölçüde tanınmayan Etaner’in emeğini görünür kılmaya yönelik bir vefa çalışması olarak da okunabilir.

Psikanalizin Türkiye’deki tarihine eğilen araştırmalar sınırlı olduğu için bu tez çalışmasının söz konusu tarihin aydınlatılmasına anlamlı bir katkı sağlayacağı umulmaktadır. Tez, Türk psikanaliz tarihini bütünlüklü olarak ele alan, Türkçe literatürde yayınlanmış ilk çalışma özelliği taşımaktadır.

Etaner’in psikanalitik çalışmalarını incelemek İstanbul Tıp Fakültesi’nin (İTF) Türk psikanaliz tarihindeki rolünü anlamak için de çok önemli bir fırsat olmuştur. Tıp tarihinde birçok bakımdan öncü konumda bulunan İstanbul Tıp Fakültesi, Türk psikanaliz tarihinde de öncü bir kurum olmuştur. Bu tez çalışması vesilesiyle İTF’nin bu alandaki öncü rolünü de vurgulamak mümkün olacaktır.

Etaner, yalnızca Türk psikanaliz tarihi açısından değil, Türkiye’de çocuk ve ergen psikiyatrisi tarihi için de önemli bir isimdir. Etaner’in psikanalitik formasyonu onun akademik uzmanlık alanı olan çocuk ve ergen psikiyatrisi bünyesinde yenilikçi çalışmalara imza atmasına imkân sağlamıştır. Tez içinde, Etaner’in çocuk ve ergen psikiyatrisi tarihi açısından önem taşıyan bu çalışmalarına da ilk kez değinilecektir.

Tez çalışmasının akışı içinde psikanalizin dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi aktarıldıktan sonra, Prof. Dr. Ulviye Etaner’in biyografisi, Türkiye’de psikanalize yaptığı katkıya odaklanılarak açıklanacak, Etaner’in Türk psikanaliz tarihi içindeki özgün konumu irdelenecektir. Etaner’in psikanalitik kariyerini ele alırken literatür kaynaklarından, arşiv belgelerinden, kendisiyle ve yakınında bulunmuş kişilerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinden de yararlanılacaktır.

Psikanaliz, klinik bir kuram ve teknik olmanın yanı sıra, insanı ve insanlığın bu dünyadaki macerasını anlamaya çalışan entelektüel bir disiplin olmanın gereği olarak ruh sağlığı uzmanları kadar sanatçıları, sosyologları, antropologları, edebiyatçıları vb. içerecek kadar geniş bir yelpazedeki entelektüeli hayli etkilemiştir. Ülkemizde de bu etkinin izdüşümü görülmektedir. Bu tez çalışmasında psikanaliz, klinik bir kuram ve teknik olarak ele alınacak; Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türkiye'deki psikanaliz geleneğine katkısı bu bağlamda değerlendirilecektir.

1.1. Biyografi Yazmanın Tarih Çalışmaları İçindeki Yeri

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türkiye'de psikanalizin kuramlaşmasına katkısı, onun biyografisini incelemekle aydınlatılacaktır. Bir tıp tarihi araştırması ortaya koyacak bu çalışmanın biyografiyi esas alması dolayısıyla, biyografi türünün önemine vurgu yapmak uygun olacaktır.

Tarih insansız ne düşünülebilir ne de anlatılabilir. Halide Edip'in deyişiyle, “*Biyografi, tarihe insanî simasını verir.*” (Adıvar, Kaynak: Kırmızı 2018 s. 203). Batı tarihyazımında biyografik eserlerin bir tür olarak değerlendirilmesi oldukça yenidir (Şahin Utku 2013 s. 277). Son iki yüzyılda tarihyazımına hâkim olan anlayış, tarihi tekil bireylerin değil, kitlelerin eseri olarak görmekteydi. Özellikle Fransa ve Almanya'da bir tarihyazımı türü olarak biyografi itibar görmekten epey uzaktı (Sakal 2014, 13 Şubat). Yirminci yüzyılda, toplumun bireye kıyasla öncelikli sayılması ve dolayısıyla sosyal tarihin yükselişi, biyografiyi edebiyat alanına sıkıştırmış, biyografi özellikle Batı dünyasında edebiyata tarihten çok daha yakın durmuştur (Şahin Utku 2013 s. 277).

Biyografinin bir yöntem ve tür olarak bilim dünyası içindeki yükselişi 1980'lerde başlamış, 1990'lardaysa pekişmiştir (Sakal 2014, 13 Şubat). Biyografi çalışmalarındaki artışın postmodernizmle eşzamanlı olduğu söylenebilir. Doğru olanın evrenselliğinin sorgulandığı, mikro tarihin yükselişe geçtiği postmodern söylemde biyografinin tarih bilimi ve yönteminin dışında olduğu kanaati ciddi anlamda sorgulanmaya başlamıştır. Şahin Utku'nun ifade ettiği gibi, “*Eski tarihçiler hakir görse de, biyografiler modern tarihçilere kaynaklık etmektedir.*” (Şahin Utku 2013 s. 266). Nitekim günümüz tarihçileri biyografilerde insan hayatlarının yanı sıra, o insanların yaşadıkları dönemlere ait ipuçları bulabileceklerini fark etmiş, biyografik eser ve malzemelere, tıpkı sözlü tarih malzemelerine olduğu gibi, potansiyel bir kaynak olarak yaklaşmaya başlamışlardır (Terzioğlu 2001 s. 286).

Tarihyazımının özellikle postmodernist etkilerle yaşadığı değişim ve vardığı sentezler sonucunda yirminci yüzyılın sonunda biyografi itibar kazanmış, tarihsel söylemin doğası dönüşüme uğramıştır. “İnsanı çerçeveleyen şartlar” yerine “şartların içindeki insan”; ekonomik ve demografik problemler yerine kültürel ve duygusal olanlar, düşünceler, inançlar ve âdetler önem kazanmıştır. Sosyoloji, ekonomi ve demografinin etkisi, yerini daha ziyade antropoloji ve psikolojiye bırakmış, tarihin öznesi topluluk yerine birey olmuştur. Katmanlı ve tek sebepli izah modeli yerine etkileşimli, bağlantılı ve çok sebepli açıklama modelleri; yöntembilim açısından bir grubun nicel değerlendirmesi yerine bireysel örnekleme; analitik yaklaşımlar kadar betimleyici yaklaşımlar değer kazanmıştır. Tarihçinin işlevi değerlendirilirken bilimsellik kadar edebîlik de değer görmeye başlamıştır (Stone 1979 s. 3).

Günümüzde tarihi yapan öznenin kitle mi birey mi olduğu tartışması giderek demode bir dikotomi (ikilik) olarak görülmekte, bunun yerine diyalektik bir etkileşim ön plana çıkmaktadır, zira biyografiye konu olan her insanın, bir tarihsel dönemi temsil etme potansiyeli taşıdığı kabul edilmektedir (Şahin Utku 2013 s. 279). Tekil bireyi içinde bulunduğu sosyokültürel koşullarla birlikte ele almak kaydıyla tarihte kişilerin etki ve rolleri inkâr edilemez önem taşır. Nitekim Arthur Schlesinger, tarihin itici gücü olarak kitleleri ön plana alırken tarihte dönüştürücü rol oynamış kişilikleri bu dönüşümün aracı olarak görür. Bu bakış açısı biyografinin değerini küçültmez, bilakis tarihsel önemine işaret eder, zira “aracı”ları tanımak da tarihsel bir sorumluluktur (Breisach 2007 s. 460). Keza, E. H. Carr, tarihte önemli olanın nicelik olduğunu, ancak her tarihî olay ve dinamiğin belli kişileri ön plana çıkardığını, söz konusu olay ve dinamiklerin geri planındaki toplu davranışların o kişilerin parlamasına sebep olduğunu düşünür (Şahin Utku 2013 s. 279).

Biyografi, incelediği kişinin içinde bulunduğu ortamı ve tarihsel olayları, kaynaklara, belgelere, tanıklıklara dayalı olarak sunmak istemesi bakımından tarihsel bir yöntem kullanır (Şahin Utku 2013 s. 278). Nitekim Ortaylı (1998 s. 61, 63) biyografilerin tek başına bir tarihyazımı olamasa da genel tarih çalışmalarını besleyen önemli malzemeler olduğunu, bilinçli kullanıldıkları takdirde tarihçinin yorumunu aydınlatabileceğini ifade eder. Biyografi bazı tarihsel ayrıntıları öğrenmemizde önemli bir katkı sunar; tekil bireyin yaratıcı rolünü betimlerken, bireyin toplumla içiçeliğini de ortaya koyar (Sakal 2014, 13 Şubat). Biyografi, sadece tarihçiler için bir kaynak

değildir; birçok sosyal bilim dalı için de bireysel hayat hikâyelerine odaklanan yöntemiyle yeni açılımlar sağlamaktadır (Chamberlain ve ark. 2000, Kaynak: Şahin Utku 2013 s.278). Merak edilen başarılı ve sıradışı hayatları biyografilerden öğrenmek mümkün olur, örnek alabileceğimiz kişilikleri biyografilerle tanırız (Sakal 2014, 13 Şubat). Siyasi tarih çalışmalarında ihmal edilen birçok konu, özellikle de kültür tarihiyle ilgili konulardaki eksik noktalar, biyografik kitapların sunduğu malzemeyle giderilmiştir (Şeşen 1998, s. 83).

Tekil bireyin tarihteki rolünü ihmal eden kitle merkezli yapısalcı tarih anlayışından uzaklaşmaya koşut biçimde, tarih çalışmaları içinde başka bazı gelişmeler yaşanmaktadır (Sakal 2014, 13 Şubat). Bireyleri ve hayat tarzlarını araştırmaya yönelik yeni alanların (mikro tarih, gündelik hayat, tecrübe ve düşünce tarihi, cinsiyet tarihi ve tarihsel antropoloji gibi) keşfedilmesi o zamana dek tarihin geleneksel kaynaklarında pek yer bulamayan toplumun genel tabakalarının yanı sıra kadınlar ve azınlıklar gibi diğer sosyal aktörleri tarih araştırmalarının kapsamına sokmuş, biyografik çalışmaların da etkisiyle imtiyazsız sosyal gruplar tarihsel çalışmaların ilgi alanı içine girmiştir (Iggers 2000; Sakal 2014, 13 Şubat). Diğer bir deyişle, biyografiyle birlikte tarihçilikte önemli kişilikler dışında alt sınıflar da araştırılmakta, işçi, esnaf, sıradan bir erkek veya kadın araştırma konusu olabilmektedirler (Caine 2019; Sakal 2014, 13 Şubat).

1.2. Bir Türk Kadın Psikanalistin Biyografisini Yazmak

Tarihyazımında biyografi türünün yükselmesiyle beraber kadın biyografilerinin daha sık yazılmasının özel bir anlamı vardır. Bu sayede erkek egemen düzen içindeki kadının konumunu tespit etmek ve eril statükonun çizdiği sınırları aşmış kadınların başarı hikâyelerini aktarmak mümkün olabilmektedir. Çağlar boyunca uygarlığın ana öznesi olarak görülen erkek, tarihin de yapıcısı ve sahibi sayılmış, insan olmak erkek olmakla eş tutulagelmıştır (Berktaş 2016 s. 15). Nitekim bilindiği gibi, İngilizcede “*man*” sözcüğü hem erkek hem de insan anlamına gelmektedir.

Eğitim imkânlarına erişim, mesleki hayata katılım ve kamusal meselelerle ilgilenebilmek tüm tarih ve coğrafyalarda kadınlar için çok daha zor olmuştur. Toplumsal cinsiyetin yol açtığı sınırlamaları ve engellemeleri aşabilmek özellikle kadınlar için zorlu bir çaba gerektirdiği içindir ki bunu başarabilen kadınların deneyimlerini yazmak ve kayıt altına almak özellikle önem taşır (Talay Keleşoğlu ve Şimşek 2016 s. 13). Bu “olağandışı” kadınların biyografilerini yazmak onları

dezavantajlı kılan koşulları betimlemeyi sağladığı gibi bu zorlu koşulları aşabilmenin imkânlarını ve yollarını da göstermeye yarar (Berktaş 2016 s. 15). Bu yazma ediminin diğer kadınların hayatlarında anlam taşıyabileceği, onlara ilham vereceği ve örnek olacağı açıktır (Talay Keleşoğlu ve Şimşek 2016 s. 14). Dolayısıyla kadınların yaşam öykülerinin yazılması, kadınları sınırlayan, erkeklere kıyasla onları dezavantajlı kılan eril düzene yönelik eleştirinin bir parçası hâline gelir, zira insanlık “büyük adamlar”ın olduğu kadar “büyük kadınlar”ın da ortak eylem ve emekleriyle yücelmektedir (Berktaş 2016 s. 16).

Kadınların toplumsal hayata dâhil olmaları sadece toplumsal yapıyı serbestleştirmekle kalmamış, bilimsel disiplinlerde profesyonel kadın nüfusunun artmasıyla birlikte özellikle insanbilimlerine sızmış ve bilimsel kisveye bürünmüş erkek egemen önyargıların ayıklanmasına da hizmet etmiştir. Buna en ilginç örneklerden biri bizatihi psikanalizin kendisidir. Örnek vermek gerekirse, psikanalize temel teşkil eden histeri olgusunun Antik Yunan’dan itibaren uzun yıllar boyunca kadınlara has bir psikopatoloji kabul edilmesi histeriyi açıklamaya ve tedavi etmeye yönelik ilk tıbbi girişimlerde vaka kaynağı olarak daha çok kadınların tercih edilmesine yol açmıştır. Nasıl ki Charcot’nun histeri vakaları ağırlıklı olarak Paris’in varoşlarından gelen “deli” ya da “yarı deli” kadınlardan oluşuyordusa, psikanalize ilham veren “histerik” hastalar da Freud’un divanında içdünyalarını dile döken Viyanalı aristokrat ve burjuva “histerik” kadınlardan meydana geliyordu. Semptomları ve klinik anlatıları aracılığıyla bu kadınların psikanalizin başlangıcında başrol oynadıklarını bilmek önemlidir (Roudinesco 2016 s. 80).

1800’lerin sonuna gelindiğinde çok sayıda kadının mustarip olduğu histeri hala gizemini korumaya devam ediyordu. Hem Viyana hem de Paris’te bir erkek histerisinden de söz ediliyordu ama hastalığın özellikle kadınlara musallat olduğu biliniyordu. Bu kadınlara belki de ilk kez insani bir çehre veren Flaubert’den Tolstoy’a, Emma Bovary’den Anna Karenina’ya dek romancıların ve onların kadın kahramanları olmuştu (Roudinesco 2016 s. 80). Psikanalizle beraber edebiyatın histerik kadınların içdünyalarını anlama ve anlatma çabasına artık tıp da dâhil olmuştur. Nitekim Freud ve Breuer’in 1895 yılında yayınladıkları, psikanalizin kurucu metni olarak kabul edilen *Histeri Üzerine Çalışmalar (Studien über Hysterie)* kitabı beş kadın hastanın psikolojik tedavisini içerir. Yapıtın salt kadın hastaların vaka öykülerinden oluşması Freud ve

Breuer'in insan ruhsallığını kavramaya çalışırken özellikle kadınların içdünyalarından yola çıktıklarını belgelemesi açısından oldukça manidardır. Keza, Breuer'le yollarını ayırdıktan sonra Freud'a klinik çalışmalarında yol gösteren ağırlıklı olarak yine kadın hastalarıyla gerçekleştirdiği analizler olacaktır (Habip 2007 s. 105).

Psikanalizin kurumsallaşma tarihinde en başından itibaren kadınların var olduğunu hatırlamakta fayda vardır. 1902 yılında Sigmund Freud'un önderliğinde oluşan Çarşamba Psikoloji Derneği (Psychologische Mittwochs-Gesellschaft, PMG) psikanalizin ilk çekirdek örgütlenmesi olarak ortaya çıkmış, 1908'de resmî bir kuruma, Viyana Psikanaliz Birliği'ne (Wiener Psychoanalytische Vereinigung, WPV) dönüşmüştür. Psikanalitik harekete katılan ilk kadın Margareth Hilferding (1871-1942) olmuştur. 1920 yılında Hollanda'da toplanan altıncı psikanaliz kongresinde psikanaliz tarihine damgasını vuracak birçok önemli kadın analistin bir araya geldiğini görürüz: Başta Sigmund Freud'un kızı Anna Freud (1895-1982) olmak üzere, Sabina Spielrein (1885-1942) Helene Deutsch (1884-1982), Eugénie Sokolnicka (1884-1934), Karen Horney (1885-1952), Hermine von Hug-Hellmuth (1871-1924) (Mons 2018 s. 9-10).

Kadın analistler psikanalitik kurumsallaşmayı güçlendirmek, yaygınlaştırmak, psikanaliz kuram ve tekniğine önemli katkılar sağlamanın yanı sıra psikanalizin kadın ruhsallığına dair kavrayışına ancak bir kadının sunabileceği keşfedici ve düzeltici katkılarda bulunmuşlardır. Kadınlar olmasaydı psikanalizin kadın ruhsallığına dair kavrayışı muhtemelen eksik, hattâ yanlış olacaktı, zira Freud'un kadın ruhsallığına dair analitik görüşleri eril sınırlılıklar ve önyargılarla yüklüdür. Freud'un görüşlerinin kadınlığı anlamadaki katkısı inkâr edilemez olsa da son tahlilde kişisel ve cinsiyet önyargıları bu katkıyı sınırlamıştır (Mons 2018 s. 9-10). Freud için son tahlilde kadın keşfedilmesi gereken “karanlık bir kıta” dır; “kadın muamması” karşısında ne diyeceğini bilemeyen Freud kadını anlamak isteyenleri şairlere havale eder (Freud, Kaynak: Mons 2018 s. 15, 17).

Ruhsallığı psikoseksüel bağlamda ele alan Freud'un psikanalitik kuramında başroldeki esas kahraman erkektir; hemen hemen tüm cinsel metaforlar (fallus, oïdipus, kastrasyon vb) esasen erkek psikoseksüelliğiyle ilişkilidir. Örneğin, psikoseksüel gelişimde oral ve anal evreyi izleyen evre fallik evredir ve bu kavram penisle ilişkilidir. Kuramın merkezî hipotezi olan Oïdipus karmaşasının ana kahramanı Yunan tragedyasının başkahramanı bir erkeğin adını taşır. Oïdipus karmaşasının bileşeni olan

kastrasyon karmaşasında erkek çocuk penisinin baba tarafından iğdiş edileceği endişesiyle anneye yönelik cinsel arzudan geri adım atarken, kız çocuk penise değil vajinaya sahip olduğu için zaten iğdiş olduğunu fark ettiği vakit penis eksikliğini telafi etmek üzere babaya yönelik cinsel arzuya kapılır. Kadın cinsinin erkeğe kıyasla ontolojik açıdan eksik ve yoksun olduğunu açıkça dile getiren bu varsayım oldukça dikkat çekicidir. Nitekim Freud (1964b s. 247) psikoseksüel gelişimin fallik evresinde kız olsun erkek olsun çocuğun öznelliğinde tek bir cinsel organın –erkeğe atfedilen fallusun– yer aldığını; erkeklik ve dişiliğin fallusa sahip olmak veya yoksun olmak, fallik ve kastre olmak ekseninde yaşantılandığını öne sürmüştür. Çocukların cinselliğine dair psikomitlerini açığa vuran kuramlardan biri olan ve “fallik monizm” olarak bilinen bu olgu, Freud’a göre çocuk cinselliğinin temelini teşkil eder. Fallik monizm, Freud’un psikoseksüel kuramının hâkim varsayımlarından biridir. Öyle ki bu varsayım, muhtemelen, eril ideolojinin psikanaliz içindeki en kritik ögesidir. Freud’un kadın ruhsallığına ilişkin sonraki yazıları bu temel varsayımı geliştirmiş ve zenginleştirmiştir.

Kadını adeta “eksik erkek/insan” olarak betimleyen, feminist yazarların ataerkil ve fallosantrik olmakla eleştirdikleri Freud’un psikoseksüel kuramı psikanaliz, neyse ki, yıllar içinde eril ve homofobik önyargılardan büyük ölçüde arınabilmiştir. Bu arınma sürecinde aslan payının kadın analistlere ve feminist yazarlara ait olduğunu söylemek bir hakkı teslim etmek olacaktır. Nitekim günümüzde psikanaliz “kadın dostu” bir kuram ve kurum ise bu en çok onların mücadelesi sayesinde olmuştur (Mons 2018 s. 16).

1990’ların sonunda Joan Raphael-Leff’in öncülüğünde IPA bünyesinde kurulan COWAP (Committee for Women and Psychoanalysis, Kadın ve Psikanaliz Komitesi) etkin biçimde bilimsel etkinliklerini sürdürmekte ve yayınlar yapmaktadır (Erten 2016 s. xii, Women and Psychoanalysis Committee t.y.). Tüm bu gelişmelerin geldiği son nokta tarihsel bir ilkle taçlanmış, 2019 yılında psikanalitik hareketin çatı kurumu olan IPA’nın başkanlığına 1910’daki kuruluşundan bu yana ilk kez bir kadın seçilmiştir. Virginia Ungar, 2021 yılına dek IPA’nın başkanlığını yapmıştır (Women and Psychoanalysis Committee t.y.).

Yukarıda yazılanların ışığında ele aldığımızda Prof. Dr. Ulviye Etaner’in biyografisini yazmanın iki anlamı olduğu söylenebilir. İlki, Etaner’in kuruluşuna öncülük ettiği MEPEV, psikanalizin Türkiye’de eğitimi verilen bir meslek olarak

kurumsallaşmasına yönelik saptayabildiğimiz ilk girişim sayılır. Bu biyografi çalışması söz konusu girişime öncülük eden kişiyi, Prof. Dr. Ulviye Etaner'i, tanıtmayı amaçlamaktadır. Etaner'in bir kadın olması bu biyografi çalışmasının ikinci anlam ayağını oluşturmaktadır; zira erkeklere kıyasla sosyokültürel ve psikolojik engellerle kuşatılmış dezavantajlı bir konumda yer alan kadınların arasından bu engellere rağmen Türkiye adına başarı ortaya koyan Etaner gibi öncü ve önemli kadınların biyografisini yazmak ayrıca bir değer taşımaktadır.

Türkiye'de kadın biyografisi yazarken ahde vefa kabilinden unutulmaması ve işaret edilmesi gereken tarihsel bir "Cumhuriyet" gerçeği vardır. Türkiye'de psikanalizin ilk kuşağında yer alan kadın psikanalistlerin (Ulviye Etaner, Leyla Zileli, Günsel Koptagel-İlal) Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğmuş olduklarını hatırlatmakta fayda vardır. Her biri tıp dünyasına önemli katkılarda bulunmuş bu değerli isimlerin yetişmelerinde ve kariyer edinmelerinde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk kadınlarının toplumsal hayata katılımlarını zorlaştıran sosyokültürel ve hukuki engelleri büyük ölçüde kaldıran "kadın dostu" politikalarının payını anmak gerekmektedir. Bu pay, Ulviye Etaner özelinde, Anadolu'nun ücra bir köşesinde doğmuş küçük bir kız çocuğunun İstanbul'da tıp tahsilini yapmasının ardından Türk psikanaliz tarihine katkı sağlayacak bir kariyer edinmesinde örnek bir görünürlük kazanmaktadır.

Türk psikanaliz tarihinde Ulviye Etaner, Leyla Zileli ve Günsel Koptagel-İlal birinci kuşak kadın psikanalistler arasında değerlendirilir (Uşak-Şahin 2013 s. 127). İlk kuşak içinde yer alan bu isimler ve diğerleri, yurtdışında edindikleri psikanalitik formasyonu Türkiye'ye taşımışlar, psikanalizi klinik ve akademik çalışmalarında kullanmışlardır. Ulviye Etaner bu isimler arasında ayrıksı bir yerde durmaktadır. 1970'li yılların başından itibaren İstanbul'da özel muayenhanesinde psikanaliz uygulayan, saptayabildiğimiz kadarıyla, tek isim olması ve İTF bünyesinde başlattığı psikanaliz formasyonuna dönük eğitimleri akademik alanın dışına taşıyıp bir vakıf bünyesinde kurumsallaştırmaya girişmesi, onu kuşakdaşı olan tüm diğer isimlere kıyasla farklı bir konuma yerleştirmektedir. Psikanalizi sadece akademik bir faaliyet olarak değil akademi dışında terapötik bir faaliyet olarak da uygulaması, Türkiye'de eğitimi verilen bir meslek hâline gelebilmesi için bir kurum inşa etmesi tarihsel önemdedir. Bu girişime bir kadının öncülük etmesi kayda geçirilmesi gereken tarihsel bir olgudur.

Türk psikanaliz tarihinde ikinci kuşak kadın psikanalistler Türkiye’de IPA bağlantılı psikanalitik kurumsallaşma sürecinde aktif rol oynayan isimlerden oluşur: Bella Habip (1958-), Tefika Tunaboğlu-İkiz (1961-), Stella Ovidia (1944-), Ayça Gürdal Küey (1962-), Elda Abreveya (1950-). Türkiye’de psikanaliz eğitimi veren bir kurum olmadığı için ikinci kuşak kadın psikanalistler de ilk kuşak gibi psikanalitik formasyonlarını yurtdışında almışlar, ancak birinci kuşaktan farklı olarak bu kadın psikanalistlerin formasyon almalarının ardındaki temel motivasyonları Türkiye’de IPA bağlantılı psikanalitik kurumsallaşmayı mümkün kılacak resmî koşulu yerine getirmek olmuştur. Dolayısıyla bir bütün olarak Türk psikanaliz tarihinde ikinci kuşak psikanalistler, özelde ise kadın psikanalistler IPA bağlantılı kurumsallaşmanın içinde yer almak bakımından tarihsel bir kuşak özelliği taşırlar. Sonraki kuşaklar ikinci kuşağın yarattığı kurumsallaşma sayesinde ve bünyesinde psikanalitik formasyonlarını Türkiye’de alabilmiş ve alabilmektedirler.

Günümüzde İPD’ye üye 39 psikanalistin 31’i, Psike İstanbul’a üye 37 psikanalistin 30’u kadınlardan oluşmaktadır ve psikanaliz tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınların çoğunlukta oldukları bir meslek dalıdır (Derneğimizdeki Psikanalistler t.y.; İstanbul Psikanaliz Derneğinin Psikanalist Üyeleri t.y.).

1.2.1. Komşu Coğrafyalarda Kadın Psikanalistler: Yunanistan-Suriye-İran

Prof. Dr. Ulviye Etaner’in Türkiye’de gerçekleştirdiği psikanalitik çalışmaları mukayeseli bir şekilde değerlendirmek amacıyla, bu bölümde, komşu üç ülkeden (sırasıyla Yunanistan, Suriye, İran) kadın psikanalistlerin psikanalitik kariyerlerine yer verilmiştir.

a) Yunanistan

Athina Alexandris

Aynı zamanda bir çocuk hekimi olan Athina Alexandris, psikiyatri ve psikanaliz eğitimini Kanada’nın Montréal kentinde tamamladı. 1960’larda Montréal’deki Albert-Prévost Enstitüsü’nde çocuk psikiyatristi olarak çalıştı. 1974’te Yunanistan’da Albaylar Cuntası devrildikten sonra Atina’da bir psikanalitik eğitim grubu kurmak için meslektaşlarıyla birlikte çalışmalar yürüttü. 1975’te Uluslararası Psikanaliz Derneği (IPA) ile görüşmeler başarısız olunca, meslektaşı Panagiotis Sakellariopoulos ile 1977’de Yunan Psikanalitik Psikoterapi Derneği’ni kurdu. 1981 yılında bir grup Yunan

psikanalist meslektaşıyla beraber psikanaliz çalışma grubunu kurdu ve oluşum 1982 yılında IPA tarafından Yunan Psikanaliz Çalışma Grubu olarak tanındı; 2001'de ise üye dernek statüsünü kazandı. Athina Alexandris, akademik çalışmalarında ağırlıklı olarak suçluluk, bilinçdışı, şiddet üzerine çalışmaktadır (Psychoanalytikerinnen in Griechenland t.y.).

Stavroula Beratis (1942-)

Stavroula (Avra) Beratis, Atina Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra New York'ta psikiyatri ihtisasını yaptı. New York'ta Albert Einstein Tıp Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak çalıştı. New York Psikanaliz Enstitüsü'nde psikanaliz eğitimini tamamladıktan sonra New York Psikanaliz Derneği ve Enstitüsü ile Amerikan Psikanaliz Derneği'ne üye oldu. 1981 yılında bir grup Yunan psikanalist meslektaşıyla beraber psikanaliz çalışma grubunu kurdu ve oluşum 1982 yılında IPA tarafından Yunan Psikanaliz Çalışma Grubu olarak tanındı; 2001'de ise IPA'nın üye dernek statüsünü kazandı. Stavroula Beratis, Yunan Psikanaliz Derneği'nin eski başkanı ve halen eğitim analisti ve süpervizördür. Emekli olana dek Patras Üniversitesi'nde Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi ve Psikanalizi Bölümü'nde profesör olarak çalıştı. Beratis'in bilimsel çalışmaları çocuk ve ergenlerde intihar, depresyon ve şizofreni üzerine yoğunlaşmaktadır (Psychoanalytikerinnen in Griechenland t.y.).

Frosso Karapanou (1909-2002)

Frosso Karapanou, 1943-1947 yıllarında, aynı zamanda bir şair olan Yunan psikanalizinin öncüsü Andreas Embirikos'un psikanalizinden geçti. Psikanaliz eğitimi almak için Paris'e taşındı ve René Laforgue ile ikinci bir analize başladı. Bu süre içinde Sorbonne'da psikoloji okudu ve Françoise Dolto tarafından yürütülen çocuk analizi seminerlerine katıldı. 1950'de Cenevre'ye gitti ve burada anaokulu öğretmeni diplomasını aldı. Ailevi nedenlerden dolayı Atina'ya döndü. 1955 ile 1958 arasında Yunanistan'da ilk psikanalitik yönelimli anaokulunu yönetti.

1951 ve 1968 yılları arasında psikanaliz eğitimini ilerletmek için düzenli olarak Paris'e gitti ve Paris Psikanaliz Derneği'nin (Société Psychanalytique de Paris, SPP) kurslarına katıldı. 1960'ların başında Anna Potamianou (1926-2021) tarafından yönetilen Atina'daki Ruh Sağlığı ve Araştırma Merkezi'nde (CMHR) çalıştı. 1965'ten itibaren bu merkez bünyesinde kurulmuş olan psikanalitik psikoterapi bölümünü idare etti. 1967'de Albaylar Cuntası'nın gerçekleştirdiği askerî darbeden sonra Paris'te

yaşamaya başladı. 1975 yılında doktorasını tamamladı. 1968 yılında SPP'ye başvurdu ve kabul aldı. 1973'te Atina'ya döndü. Karapanou, Yunan Psikanaliz Derneği kurulduğunda üyesi oldu (Psychoanalytikerinnen in Griechenland t.y.).

Anna Potamianou (1926-2021)

Anna Pipineli-Potamianou 1958'de Atina Felsefe Okulu'ndan doktora teziyle mezun oldu. Daha sonra Sorbonne'da psikoloji okudu ve burada Fransız psikanalistler Serge Lebovici ve René Diatkine ile L'Hôpital des Enfants Malades'de çalıştı. Fransa'daki psikiyatri reform hareketinden etkilenen Anna Potamianou, 1956'da Atina'da Ruh Sağlığı ve Araştırma Merkezi'ni (CMHR) kurdu. Yunanistan'da psikiyatri reformuna yönelik ilk resmî çabayı başlattı. 1957'den 1967'ye kadar CMHR'de Bilimsel Direktörlük yaptı. 1967'de askerî cunta tarafından gerçekleştirilen darbeden sonra, CMHR devlet denetimine alındı ve Anna Potamianou istifa etti. SPP'de psikanalist olarak eğitim almak için Paris'e gitti. 1974'te formasyonunu tamamladı. 1974'te üye olduğu SPP'nin 1980'de eğitim analisti oldu. 1974'te cunta devrildiğinde, CMHR'nin bilimsel direktörü olarak Yunanistan'a döndü. Bu görevi 1978'e kadar sürdürdü. 1981 yılında bir grup Yunan psikanalist meslektaşıyla beraber psikanaliz çalışma grubunu kurdu. Oluşum 1982 yılında IPA tarafından Yunan Psikanaliz Çalışma Grubu olarak tanındı. 2001'de ise IPA'nın üye dernek statüsünü kazandı. Anna Potamianou 1998'den 2002'ye kadar derneğin başkanı olarak görev yaptı. 2005'ten 2009'a kadar IPA yönetim kurulunda görev yaptı. Psikanalist olarak çalışmanın yanı sıra Atina'daki Pantion Üniversitesi'nde dersler verdi. Potamianou, Paris Psikosomatik Enstitüsü üyesiydi ve konuyla ilgili çalışmaları mevcuttur (Psychoanalytikerinnen in Griechenland t.y.).

b) Suriye

Rafah Nached (1944-)

Suriye'nin ilk kadın psikanalisti olan Rafah Nached, Suriye'nin Halep kentinde doğdu. Beyrut'taki Saint Joseph Üniversitesi'nde felsefe ve Paris-VII Üniversitesi'nde klinik psikoloji ve psikanaliz okudu. Paris'te eğitimini ve eğitim analizini tamamladıktan sonra Suriye'ye döndü ve 1985 yılında Halep'teki bir psikiyatri hastanesinde psikanaliz çalışmalarına başladı. 1990'ların ortalarında psikanalist olarak Şam'a yerleşti. Cizvit Merkezi'nde psikanaliz üzerine bir dizi konferans verdi. 2000 yılında, Fransız meslektaşlarının desteğiyle Şam'da bir psikanaliz okulu kurdu ve kısa bir süre faaliyet gösterebilecek *Kalimat* dergisini yayımladı. Rafah Nached, Jacques

Lacan'ın yaklaşımını benimserken psikanalizin Arap kültürü ve diline uyarlanması önemli katkılar sunmuştur.

2011 baharında Suriye'de başlayan iç savaş sırasında Rafad Neched Cizvit rahip ve psikanalist Rami Elias ile birlikte, her mezhep ve siyasi görüşten kişilerin katıldığı gündelik hayatın şiddeti temalı atölyeler düzenlemeye başladı. Atölyeler nedeniyle tutuklandı ve gözaltına alındı. Tutuklanmasının ardından başlatılan uluslararası protestoların etkisiyle serbest bırakıldı. Nached, kızıyla birlikte Paris'te yaşamaktadır (Psychoanalytikerinnen in Asien t.y.).

c) İran

Mitra Kadivar (1954-)

İranlı psikanalist ve psikiyatrist Mitra Kadivar, Lacancı bir psikanalisttir. Kadivar, École de la Cause Freudienne (ECF) ve Dünya Psikanaliz Birliği (World Association of Psychoanalysis, WAP) üyesidir. 1979'da kuzeydoğu İran'daki Meşhed Tıp Bilimleri Üniversitesi'nde tıp eğitimini tamamladı. 1983'te ECF'den Lacancı bir psikanalist ile analizine başlamak için Paris'e gitti. 1993 yılında İran'a döndü ve bir yıl sonra Tahran'da kendi muayenehanesini açtı. Mitra Kadivar, İran'ın çeşitli enstitülerinde psikanaliz dersleri verdi. 2001'de Freudcu ve Lacancı öğretileri tanıtmak için bir çalışma grubu kurdu. 2005'ten 2007'ye kadar Tahran'daki öğrencileriyle beraber Sigmund Freud hakkında halka açık haftalık konferanslar düzenlemeye başladı. Bu faaliyetlerin ardından Mitra Kadivar'ın öncülüğünde Tahran'da İran'ın ilk psikanalitik topluluğu olan Freudyen Derneği kuruldu. Freudyen Derneği, 2008 yılında İran İçişleri Bakanlığı tarafından onaylandı. Dernek, Jacques-Alain Miller tarafından kurulan ECF ve WAP ile bağlantılıdır. Aralık 2012'de Mitra Kadivar'a şizofreni teşhisi konmasının ardından rızası dışında Tahran'da bir psikiyatri kliniğine yatırıldı. Hastane yatışı üzerine başlayan tartışmaların ardından uluslararası bir kampanya başlatılmış ve Kadivar bir yıl sonra serbest kalmıştır. Mitra Kadivar, psikanaliz çalışmalarına Tahran'da devam etmiş, 2014'ün başlarında Afrika Psikanaliz Merkezi'ni açmıştır (Psychoanalytikerinnen in Asien t.y.).

Görüldüğü üzere, tüm dünyada olduğu gibi, komşumuz Yunanistan, Suriye ve İran'da da psikanaliz alanında öncü kadınların varlığı dikkat çekmektedir. Her üç ülkede de öne çıkan kadın psikanalistler, ülkelerinde formasyon veren psikanaliz kurumu olmadığı için eğitimlerini ülkeleri dışında almışlar, sonrasında ülkelerine

dönme suretiyle psikanalitik çalışmalarda bulunmuşlardır. Türkiye örneğinde Ulviye Etaner ve diğer birinci kuşak kadın psikanalistlerin de aynı yolu izlediklerini görüyoruz. Yunan kadın psikanalistlerin diğer meslektaşlarıyla ortak çalışmaları 2001 yılında Yunan Psikanaliz Derneği'nin IPA tarafından tam yetkili bileşen dernek olarak tescil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Öte yandan Suriye ve İran'da, kadın psikanalistlerin gerçekleştirdiği öncü çalışmaların siyasi ve kültürel vd. sebeplerden dolayı engellerle karşılaştığı ve kesintiye uğradığı, yaygın bir kurumsallaşmaya ulaşamadığı gözlenmektedir (Psychoanalytikerinnen in Asien t.y.).

Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşmanın diğer Batı veya Batılılaşmış ülkelere kıyasla daha geç bir tarihte gerçekleştiği ancak öte yandan psikanalizin kurumsallaştığı ülkeler arasında nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ilk ve tek ülke olması dikkat çekici tarihsel ve sosyo-kültürel bir olgudur (Societies and Regional Institutes t.y.). Hem Batı'ya hem Doğu'ya komşuluğu olan Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşma Yunanistan'daki kurumsallaşmadan 20 yıl kadar sonra gerçekleşmişse de komşusu olan Suriye, İran vd. İslam ülkelerinde hala psikanalitik bir kurumsallaşmanın bulunmadığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşmaya yönelik ilk adımı atan kişinin bir kadın olması dünya ve Türk psikanaliz tarihi açısından olduğu kadar, ileride yazılması muhtemel İslam psikanaliz tarihi açısından da büyük önem taşır. Nitekim bu tezde Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihine katkısı kadın kimliği bağlamında da değerlendirilmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Psikanaliz Nedir?

Sigmund Freud “*psikanaliz*” sözcüğünü ilk kez 1896’da Fransız nöroloji dergisi *Revue Neorologique*’te “Nevroz, Psikoz ve Sapkınlık” başlıklı makalesinde kullanmıştır (Freud 1996 s. 13). *Britannica Ansiklopedisi*’nin 1926 yılındaki 13. baskısında bizzat kaleme aldığı psikanaliz maddesinde, Freud, psikanalizi şöyle tanımlamıştır (Freud 2006 s. 60):

“(1) *Nevrotik hastalıklarının sağaltımında kullanılan özel bir tedavi yöntemi*
(2) *İsabetli biçimde ‘derinlik psikolojisi’ olarak da tanımlanan bilinçdışı süreçler bilimi.*”

Sigmund Freud psikanalitik kuramı ve tekniği kırk yılı aşan bir zaman süresi içinde oluşturmuştur. Bu bölümde genel hatlarıyla oldukça geniş kapsamlı olan bu kuram özetlenecektir.

İnsanların doğumdan itibaren maruz kaldıkları toplumsal baskılar bazı arzuların bilinçdışına bastırılmasına neden olur. Söz konusu bilinçdışı arzular dil süreçlerinde, parapraksislerde (hatalı eylemler), rüya ve nevrotik bozukluklarda simgesel bir tarzda şekil değiştirerek kendilerini gösterir ve tatmin yolları ararlar. Toplum tarafından en çok kabul gören eylem, duygu ve düşüncelerimizin ardında da bilinçdışına bastırılmış arzularımızın kültüre uyarlanmış tatmin tarzları ile yöneldikleri nesnelere toplum tarafından kabul göreceği yeni nesnelerin ikame edilmesi yatar. Bilinçdışı, toplum tarafından kabul edilmeyen arzuların bastırılması ve bilinç alanı dışında tutulmasıyla oluşur. Keza, çocukluk çağının tüm travmatik anıları da (ki bu anılar da toplum tarafından kabul görmeyen arzular ile ilişkilidir) bilinçdışının malzemesini oluşturur. Bu durumda bilinçdışına bastırma, toplumsal egonun çatışma yaratan dürtülere karşı kendini koruduğu bir savunma düzeneği olarak karşımıza çıkar (Tura 2005 s. 53).

Freud, bastırma mekanizmasını açıklamak için ruhsal güçler arasında bir çatışmanın bulunması gerektiğini düşünmüştü. Söz konusu çatışma, bastırılmış dürtü temsili bilinçdışında varlığını sürdürdüğü sürece yeni öğelerin ilave olmasıyla güçleniyordu. Bastırılmış dürtü temsili bastırma mekanizmasını, kökenindekinden farklı birtakım simgelerle aşıyor, görünüşte hiçbir anlamı olmayan rüyalarda, dil

sürçmelerinde, hatalı davranışlarda, nevrotik semptomlarda kendini ifade ediyor ve doyum yolları arıyordu. Freud, dürtüler arasında en çok bastırmaya maruz kalan dürtünün cinsel dürtü olduğuna inanıyordu (Mitchell ve Black 2012 s. 12; Tura 2005 s. 54-55).

Freud, bilinci topografik bir ayrıma tabi tutmuştu; ruhsallık bilinç, önbilinç ve bilinçdışı yapı ve süreçlerden oluşmaktaydı. Bu kavramlar ışığında Freud, *Rüyaların Yorumu* (*Die Traumdeutung*, 1900), *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (*Zur Psychopathologie des Alltagsleben*, 1901), *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* (*Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, 1905) adlı eserleri yazmıştır. Freud bu dönemdeki eserlerinde “bilinçdışı dürtü” kavramına da ışık tutmaya çalıştı. Bilinçdışı dürtünün kaynağı içsel, esas itibarıyla “organik-biyolojik” bir uyarımdı. Dürtünün amacı bu uyarımı ortadan kaldırmak, tatmin etmektir. Dürtünün nesnesi ise uyarımı ortadan kaldıracak olan nesneydi. Dürtüsel itkiler yönelimlerini, nesnelerini değiştirebiliyorlar ancak enerjileri bilinçdışında daima mevcut kalıyor ve doyum arıyorlardı. Freud, cinsel dürtünün enerjisine “libido” adını verdi (Geçtan 1995 s. 60-61; Tura 2005 s. 56).

Çocuk cinselliği ve Oidipus karmaşası Freud’un düşüncesinin en önemli temalarındandır. Freud, çocuğun dolayimsız tatmine yönelik ruhsallığını “haz ilkesi”nin organize ettiğini, daha sonra gelişen “gerçeklik ilkesi”nin ise hazzı ertelemeye ve gerçekliğin gereklerine uydurmaya yönelik olduğunu ileri sürüyordu (Tura 2005 s. 56).

Kuramını geliştirme sürecinin olgunluk evresinde Freud önemli bazı eserler verdi: *Haz İlkesinin Ötesinde* (*Jenseits des Lustprinzips*) (1920), *Grup Psikolojisi ve Egonun Analizi* (*Massenpsychologie und Ich-analyse*) (1921), *Ego ve İd* (*Das Ich und Das Es*) (1923). Söz konusu eserler kabaca üç yeni perspektifi içeriyordu. İlki gelişimsel perspektif ki burada Freud ruhsal güçlerin gelişimini ele almaktaydı. Freud’a göre ruhsal güçlerin gelişimi bakımından temel gösterge libidionun geçtiği evrelerdi. Söz konusu evreler libidonun yatırım tarzları ve nesnelerindeki farklılıklar bakımından birbirinden ayrılmaktaydı. Oral evrede erojen (cinsel bakımdan duyarlı) bölge ağızdır, yani libido ağız yoluyla tatmin edilir. İkinci evre olan anal dönemde libido dışkılama fonksiyonuna yönelmiş, bu yolla tatmin aramaktadır. Anal dönemi fallik dönem izler. Erojen bölge genital organlardır. Libidinal dürtüler karşı cinsten ebeveyne yönelirken Oidipus karmaşasının da tohumları atılmış olur. Bu süreç kastrasyon karmaşasının (Oidipus döneminde yaşanan ve erkek çocuklarda penisi kaybetme, kız çocuklarda ise

penisten yoksun olma kaygısı) gelişiminde etkili olacaktır. Genellikle kastrasyon karmaşası erkek çocuklar için Oidipus'tan çıkışta, kız çocuklar içinde Oidipus'a girişte etkili olur. Kız çocuk kastre edildiği fantezileriyle, eskiden sahip olduğu penisin ondan alındığı varsanısıyla penise sahip olmak yerine bilinçdışında babasından çocuk sahibi olmayı hayal eder ve libidosu babaya yönelirken, erkek çocuk annesine duyduğu cinsel arzular nedeniyle babasına karşı geliştirdiği agresif duyguları babasına yansıtır ve babası tarafından penisi kesilmek suretiyle cezalandırılacağı kaygısına kapılır. Karmaşanın çözümü erkek çocuğun annesine yönelik ensest arzusundan vazgeçmesi (ensest yasağının tanınması) ve babayla özdeşleşmesi iken Freud benzer sürecin kızlarda çok daha geç ve güç gerçekleştiğini ileri sürmüştür. İzleyen gelişimsel dönem gizil (latans) dönemdir. Bastırma mekanizmasının tüm gücüyle çalıştığı, toplumsal yüceltmelerin yerleştiği dönemdir bu. Ergenlik dönemine gelindiğinde libido tekrar cinsel ilgilerini kazanırsa da sağlık gelişim sürecinde artık tamamen toplumsallaşmış, kültürün kurallarına uygun nesneler yönelmiştir. Kısaca özetlenen gelişimsel görüş çerçevesinde Freud saplantı ve gerileme kavramlarını da geliştirmiştir. Psikoseksüel gelişim aşamalarının birinde şiddetli bir frustrasyonla karşılaşan birey, libidinal tatmini daha doyumlu yaşadığı döneme geriler ve farklı evrelere saplantılar ortaya çıkar. Nevrozun ve psikozun kökeninde bu tür gerileme ve saplantılar rol oynar (Geçtan 1995 s. 61-63; Tura 2005 s. 57-58).

Yapısal kuram çerçevesinde psişik aygıt id, ego ve süperegoda oluşur. Yenidoğan bebeğin tüm ruhsallığını oluşturan "id" bilinçdışı itkilerin kökeninde yer alır. İd haz ilkesine göre çalışan, dolayumsuz tatmin arayan en ilkel ruhsal bölümdür. "İd"e zaman, mekân ve mantıklı yargı tanımayan "birincil süreç" düşüncesi hâkimdir. Ego idden farklılaşarak oluşan, idin "gerçeklik ilkesi" çerçevesinde dönüşümüne dayanan ruhsal bölümdür. Temel işlevi, yargı gücü sayesinde gerçekliği değerlendirmek, gerçeklik ve "id"den kaynaklanan, sürekli tatmin arayan dürtüler arasında uyum sağlamaktır. Egoya yargı gücü, gerçekliğin ve koşulların değerlendirilmesine dayanan "ikinci süreç" düşüncesi egemendir. Ego gerçekliğin koşullarına uymayan dürtü ve arzuların bilinç alanına girmesine engel olacak savunma mekanizmalarına sahiptir. Egonun savunma mekanizmaları bilinçdışıdır; bu nedenle bilinç ile egoyu bir tutmak yanlış olur, ne var ki gerçeği değerlendirme, akıl yürütme vb. ego işlevleri bilinçlidir. Süpereo ise egonun bir bölümünün kültürel etmenleri

içselleştirmesiyle ortaya çıkan ve geniş ölçüde bilinçdışı olan ruhsal kısımdır (Mitchell ve Black 2012 s. 21-23; Tura 2005 s. 59-60).

Freud, ruhsallığı güdüleyen dürtüleri, yaşam ve ölüm dürtüleri olmak üzere ikiye ayırır. Esas itibarıyla cinsel kökenli olduğuna inandığı yaşam dürtüsünün (Eros) yanı sıra insanın yıkıcı ve saldırgan eğilimlerinin kökeninde yer alan “ölüm dürtüsü” (Thanatos) yaşamsal dinamizmi yaratan diyalektik bir zıtlık içindedir (Geçtan 1995 s. 60; Tura 2005 s. 60).

Bir tedavi tekniği olarak psikanaliz, haftada en az üç veya dört olmak üzere, kendisi de analizden (eğitim analizi) geçmiş bir analist tarafından uygulanan, analizanın¹ divanda uzandığı ve serbest çağrışım yaptığı bir psikoterapidir. Temel amaç analizanın semptomlarının ardındaki ve mümkünse tüm diğer bilinçdışı çatışmalarını biliçli kılmaktır (Kernberg 2004 s. 99; Tura 2000 s. 29).

2.2. Psikanalizin Dağarcığı: Psikanalitik Tedaviler ve Ekoller

Psikanaliz, Freud hayatta olduğu sürece büyük ölçüde onun kuramsal katkılarıyla gelişmekteydi. Freud’un ölümünden sonra psikanalizin gelişimi sekteye uğramadı; bilakis, canlı biçimde gelişmeye, zenginleşmeye ve çeşitlenmeye devam etti. Günümüzde psikanaliz Freud’un elinden çıkmış hâinden oldukça farklılaşmış, birçok kuramcının katkıları sayesinde kuramsal ve teknik açıdan büyük dönüşümler geçirmiş, farklı ekol, kuram ve kurumsallaşmalarla zenginleşmiş, tedavi ettiği psikopatoloji yelpazesini nevrozdan psikoza dek genişletmiş, yaş yelpazesini de genişleterek yalnızca yetişkinlere değil, çocuk ve ergenlere de uygulanabilecek teknik bir esneklik kazanmış hayli zengin bir ruhsal disiplindir (Mitchell ve Black 2012 s. xx).

Psikanaliz kuramsal ve teknik olarak gelişirken psikanalizden türeyen psikanalitik psikoterapiler ortaya çıkmış, analizanın divanda uzandığı, haftanın en az üç günü uygulanan psikanalizin² yanı sıra, yüz yüze yapılan psikanalitik psikoterapiler, bireysel olarak gerçekleştirilen psikanalizin ötesinde psikanalitik yönelimli grup psikoterapileri, çift ve aile psikoterapileri ve psikodrama psikanalitik tedavi dağarcığına eklenmiştir. Freud’un anladığı ve uyguladığı psikanaliz ile günümüzde anlaşılan ve

¹ Psikanaliz sürecine tabi olan kişi.

² Psikanaliz, klasik psikanaliz veya divan analizi olarak da adlandırılır.

uygulanan psikanaliz arasında koca bir yüzyıl vardır. Dolayısıyla çağdaş psikanaliz büyük ölçüde “Freud sonrası” olarak nitelenebilir (Mitchell ve Black 2012 s. xxii).

Günümüzde psikanaliz, insan ruhsallığının doğası ve psikopatolojisine ilişkin bir kuram ve tedavi tekniği olmanın çok ötesine geçmiş, insan ve hayat üzerine söz söyleme ehliyetine sahip büyük düşünce sistemlerinin hizasındaki yerini almıştır. Gerçekte psikanaliz hiçbir zaman ve hiçbir yerde salt klinik bir kuram ve teknik olarak algılanmadı; en başından itibaren, hep bir yanıyla, insanı ve insanlığın bu dünyadaki macerasını anlamaya çalışan entelektüel bir disiplin olagelmıştır. Bu nedenle ruh sağlığı uzmanları kadar sanatçıları, sosyologları, antropologları, edebiyatçıları vb. geniş yelpazedeki entelektüeli oldukça etkilemiştir. Nitekim günümüzde psikanaliz, insan ruhsallığının doğası ve psikopatolojisine ilişkin geniş kapsamlı bir kuram ve etkin bir tedavi tekniği olmasının yanı sıra antropolojiden sosyolojiye, mitolojiden dinlere, tarihten popüler kültüre, felsefeden ideolojiye, edebiyattan sinemaya dek insan ve kültürle ilişkili hemen her alanda açıklayıcı gücüne başvurulmuş bir meta kuram görünümü arz etmekte; karşımıza zaman zaman bir edebiyat eleştirisi, sinema analiz yöntemi, popüler kültür eleştirisi, mitoloji çözümleme yöntemi (psikomitoloji), tarihsel veya kültürel bir kişiliğin ruhsal yapısını analiz etme (psikobiyoğrafı) vb. uğraşı olarak çıkabilmektedir (Mitchell ve Black 2012 s. xxiv-xxv; Parman 2011 s.17; Tura 2000 s. 13).

Psikanalizi bir tedavi yöntemi olarak üç ana kategoriye ayırmak mümkündür: Psikanaliz, psikanalitik psikoterapi (psikodinamik psikoterapi veya dinamik psikoterapi olarak da adlandırılır) ve destekleyici psikanalitik psikoterapi. Her üç yöntemi psikanalitik paydada birleştiren temel önerme insan ruhsallığında bilinçdışı güdülenmenin varlığına dayanır. Bilinçdışı çatışmalar, söz konusu çatışmaların bilince çıkmasını engellemeye çalışan savunma mekanizmaları, çatışmaların psikopatolojiye dönüşmesi, çatışmalı ruhsallığın gelişimi, yapılaşması, işleyişi psikanalitik bilinçdışı zihin kuramının temel bileşenlerini oluşturmaktadır (Kernberg 2004 s. 99).

Psikanaliz, psikanalitik psikoterapi ve destekleyici psikanalitik psikoterapi, terapötik amaçları bakımından birbirinden ayrışır. Psikanalizde temel amaç kişilikte köktenci bir yapısal dönüşümdür; bastırılmış tüm çatışmaların bilince kazandırılması hedeflenir, bu nedenle en az beş yıl sürmesi beklenir. Psikanalitik psikoterapi, kişinin yaşam kalitesini düşüren semptomların veya semptomatik davranış, düşünce ve

duygulanım kalıplarının ardındaki biliçdışı çatışmaları bilince çıkarmayı amaçlar ki süreç en az bir yıldan birkaç yıla dek uzar. Psikanalitik destekleyici psikoterapi ise kişinin biliçdışı çatışmalarını bilince kazandırmak amacı gütmeyiz; bilinçdışı çatışmalarla baş etmek üzere uyuma yönelik savunmaların güçlendirilmesi suretiyle kişilerarası zorlukların ve semptomatik savunmaların yumuşatılmasını, kişinin içsel ve dışsal gereksinimlerini uyumlu biçimde yönetebilme becerilerini kazanmasını hedefler ve süresi birkaç aydan birkaç yıla kadar değişkenlik gösterir (Kernberg 2004 s. 99).

Tedaviye başvuran hastalar semptomları, kişilik yapıları ve terapötik gereksinim ve aciliyetlerine göre bu üç psikanalitik yöntemden birine yönlendirilir. Psikanalizde seans sıklığı haftada 3-5 iken psikanalitik psikoterapide 2-4 arası değişmekte, psikanalitik destekleyici psikoterapide seans sıklığı haftada birkaç seanstan ayda bir seansa kadar değişkenlik göstermektedir. Konumlanma psikanalizde hastanın divana uzandığı, analistin hastanın görüş alanı dışında koltukta oturduğu bir düzen içerirken diğer iki yöntemde terapist ve hasta yüzyüze koltukta oturarak seans yaparlar (Kernberg 2004 s. 99-105). Günümüz çağdaş psikanalizi üç temel kuramsal çerçeveye sahiptir:

1. Ego Psikolojisi

Psikanalizin tarihsel gelişiminde Freud'un ortaya koyduğu biçimiyle orijinal psikanalizden sonra ikinci önemli aşamanın "Ego Psikolojisi" olduğu kabul edilir. Freud'dan sonra gelen bir grup analist yapısal kişilik kuramına önemli bazı boyutlar katmış ve topluca "Ego Psikanalistleri" olarak anılmışlardır. Freud'un kızı Anna Freud, psikanalizin doğal akışı içinde gelişen ve günümüzde "Ego Psikolojisi" adıyla bilinen bu akımın öncüsü sayılır. Bu ekolün en önde gelen isimleri Erik Erikson (1902-1994), Heinz Hartmann (1894-1970), Edith Jacobson (1897-1978) ve David Rapaport (1911-1911) olarak bilinir (Geçtan 1995 s. 65).

Freud, *Ego ve İd* (1964a) eserinde id, ego ve süperegodan oluşan üçlü yapısal kuramını ortaya koymuştu. Ego Psikolojisi, Freud'un kuramına sadık kalmakla birlikte bu üçlü yapı içinde daha ziyade egoya odaklanmış, egonun gelişimini, savunmalarını, savunmalardan bağımsız özerk işlevlerini ve uyuma yönelik becerilerini ele almıştır (Tura 2000 s. 33). Ego psikologları psikopatolojiyi büyük ölçüde "ego zayıflığı" bağlamında ele almışlardır. Ego zayıflığı, hazzı erteleyememe, itkiyi kontrol edememe, kaygıyı tolere edememe ve frustrasyonlarla başa çıkamamayla ayırt edilir. Ego Psikolojisi ekolüne göre analizdeki değiştirici etken ilkel patolojik savunmaların

çözümlemesi ve egonun gerçeklik yönelimli işlevlerine destek vererek gelişmiş savunmaların oluşumunu sağlamaktır. Ego Psikolojisi ekolüne mensup analistler analizlerinde çoğu kez egoyu ve dış gerçekliği ön plana çıkartmak suretiyle klasik tekniğe göre daha yönlendirici bir yaklaşım içine girmişlerdir³ (Ardalı ve Erten 1999 s. 13-14).

2. Nesne İlişkileri Ekolü

Nesne İlişkileri Ekolü özneliliği ve ilişkiyi, içsel veya içselleşmiş ilişki temsilleri üzerinden anlamaya çalışır. Ekol, içsel temsillerin oluşumunu, kişilerarası ilişkilerin içsel temsillere dönüşümünü, içselleşmiş ilişki kiplerinin kişinin kendisiyle ve ötekilerle ilişkilerini nasıl belirlediğini, psikopatolojinin bu süreç ve bağlamda nasıl ortaya çıktığına ve nasıl iyileştirilebileceğine dair kapsamlı bir açıklama sunar (Geçtan 1995 s. 107).

Ekolün kurucu kuramcısı Melanie Klein'dır. 1940'lı yıllarda Klein'in görüşleri Britanya Psikanaliz Derneği (British Psychoanalytic Society) içinde şiddetli görüş ayrılıklarına yol açmıştı. Klein'a en sert muhalefeti Sigmund Freud'un kızı Anna Freud yapmaktaydı. Görüş ayrılıkları ve sert tartışmalar dernek içinde Anna Freud ile Melanie Klein taraftarları arasında bölünmeyle sonuçlandı. Bir grup analist bu saflaşmada yer almamayı tercih etti. Anna Freud'un başını çektiği grup A Grubu, Melanie Klein'in başını çektiği grup B Grubu, bu iki gruba dâhil olmayanlar ise Orta Grup olarak adlandırıldılar. Daha sonra Bağımsızlar adını alan söz konusu bu grup, ağırlıklı olarak Klein'in görüşlerinden etkilenmiştir. Britanya Nesne İlişkileri Ekolü olarak da bilinen bu grup Nesne İlişkileri ekolüne günümüzdeki şeklini vermiştir. Bu ekolün önemli isimleri şunlardır: D. W. Winnicott (1896-1971), Michael Balint (1896-1970), W. R. D. Fairbairn (1889-1964), Harry Guntrip (1901-1975), Margaret Little (1901-1994). Bu isimler aralarındaki farklılıklara rağmen ortak bazı görüşleri paylaşırlar: Dürtüden ziyade içsel nesne ilişkilerinin seyrine ve ruhsal gelişimin Oidipus öncesi dönemine odaklanmışlar, psikanalitik yöntemle daha ağır psikopatolojileri tedavi etmeye çalışmışlar, böylece ilkel ruhsal durumlara daha yakından bakma imkânına sahip olmuşlardır. Bu öncü isimler sayesinde psikanaliz, hitap ettiği psikopatoloji yelpazesini

³ Prof. Dr. Ulviye Etaner'in psikanaliz formasyonu ve psikanaliz uygulamasının Ego Psikolojisi ekolüne uygunluk gösterdiği söylenebilir.

genişletmiş, ağır psikopatolojiler için de içe yarar bir tedavi seçeneği hâline gelmiştir (Geçtan 1995 s. 106).

Söz konusu kuramcılar insanı psikanalitik açıdan anlamak için çatışma kuramı kadar eksiklik kuramına da ihtiyaç olduğunu vurgulamışlar, analistin analizanın bilindiş çatışmalarını analiz etmesinin yanı sıra bir başka görevi daha olduğunu göstermişlerdir: Eksik intrapsişik yapı/işlevin oluşumu için analizanın içselleştirebileceği “yeni bir nesne” görevi görmek (Gabbard 2014 s. 44).

3. Kendilik Psikolojisi

Narsisizme dair yaptığı çalışmalardan hareketle psikanaliz içinde özgün bir kuram olan Kendilik Psikoloji (Self Psychology) ekolünü kuran Heinz Kohut (1913-1981) psikopatolojik kişilerin, çocukluklarında ebeveynlerin sağlaması gereken özgül narsisistik tepkilerden yoksun kaldıkları için ruhsal gelişimde duraksamaya uğramış olduklarını, dolayısıyla sağlıklı ve bütünleşmiş bir kendilik geliştiremediklerini öne sürer (Kohut 1971; 1977; 1984).

Kohut, ebeveynlerin vakti zamanında çocuğun döneme uygun (teşhirci, ikizlik ve idealleştirme) narsisistik gereksinimlerine karşılık gelen kendilik nesnesi işlevlerini görmekte empatik bir başarısızlık göstermiş olduklarını düşünür. Hüsrana uğramış olan ve ısrarla doyum talep eden narsisistik gereksinimler, psikanalitik süreçte analiste yönelik teşhirci-büyükleme, idealleştirme ve ikiz aktarım tepkilerine yol açar. Psikanalistin temel terapötik görevi, zamanında analizanın ebeveynleri tarafından uygun biçimde aynalanmamış bu gereksinimlere gerekli kendilik nesnesi işlevlerini sağlamak olacaktır (Tura 2000 s. 242-248).

2.3. Psikanalitik Formasyon

Balint (1948 s. 163), IPA’nın 1918 Budapeşte Kongresi ile 1920 yılında Berlin Psikanaliz Enstitüsü’nün (Berliner Institut für Psychoanalyse) açılmasına kadar geçen dönemi psikanalitik kurumsallaşmanın “prehistorik” dönemi olarak adlandırmıştır. Bu dönemin özelliği sistemli ve organize psikanalitik bir eğitimin olmamasıdır. O zamana dek psikanaliz eğitimi kurumsal bir denetim olmadan tümüyle kişisel girişim ve çabalara bırakılmıştı. Bu dönemin eğitim açısından tek istisnası Freud’un Viyana’da verdiği konferanslar ve yazılarıydı (Tükel R 2005 s. 60).

Günümüzdeki psikanaliz eğitiminin temelleri 1918 Budapeşte Kongresi'nde atılmış, Berlin Psikanaliz Enstitüsü ile de ete kemiğe bürünmüştür. Budapeşte Kongresi'nde ilk kez Herman Nunberg (1884-1970), analizden geçmeyi psikanalist olmanın koşullarından biri olarak önermiştir. Kongre'de yapılan tartışmaların ardından 1920 yılında Rus kökenli Alman hekim ve psikanalist Max Eitington'un (1881-1943) maddi desteğiyle Berlin'de ilk psikanaliz enstitüsü açılmıştır. Sonradan tüm dünyada kurulacak olan enstitülerin örnek alacağı ilk eğitim enstitüsü olan Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde tedavi, araştırma ve eğitim tek çatı altında toplanabilmişti. Benzer bir enstitü 1922'de Viyana'da açılacaktır (Sheppard 2012 s. 59).

Eğitim analiziyle ilgili ilk kurallar Berlin Psikanaliz Enstitüsü tarafından 1924'te yayınlanmıştır. Bu kurallar uyarınca eğitim analizi en az 6 ay, eğitimin tümü 3 yıl sürmeli, bunun en az iki dönemi kuramsal eğitime ayrılmalıydı. Bu kararlarıyla Berlin Psikanaliz Enstitüsü çeşitli değişikliklerle günümüze dek gelen sistematik ve kurumsal psikanaliz eğitimi ilk kez hayata geçirmiş oldu IPA'nın Bad Homburg'da toplanan dokuzuncu kongresi standart psikanaliz eğitimi oluşturmaya yönelik meseleyi ele alması bakımından tarihsel bir öneme sahiptir. 1932'deki söz konusu kongrede eğitime dönük standartlar ayrıntılandırıldı (Tükel 2005 s. 61).

Günümüzde uluslararası geçerliliğe sahip psikanaliz eğitimi verme yetkisi IPA bağlantılı yerel kurumlara aittir. Yerel kurumların gözetiminde yürütülen psikanaliz formasyonundan geçmek, uluslararası yetkinliği tescillenmiş bir psikanalist olabilmenin vazgeçilmez eğitsel koşuludur. Psikanalitik tedavi pratiğine dair bilgi ve deneyim ancak bu kurumsal yolla aktarılabilmektedir. IPA içinde psikanaliz eğitimi temelde üç bileşene dayanmaktadır (Quinodoz 2004 s. 119-120):

1. Psikanalizin kişisel olarak tecrübe edilmesi olan *eğitim analizi*
2. Psikanalist adaylarının başlangıçtaki vakalarının deneyimli bir psikanalist tarafından takip edilmesi olan *süpervizyon*
3. Psikanalizin temel literatürünün öğrenilmesi

Yukarıda ifade edilen asgari koşullar IPA bünyesinde yer alan çeşitli toplulukların uzlaşmasıyla oluşturulmuştur. Örneğin, 1980'lerin sonunda yayımlanan bildirgeler uyarınca psikanalist adayının psikanalizin ne olduğunu derinliğine tecrübe etmesi için yeterli sayıda haftalık seanstan geçmiş olması gerekmektedir ki geçmişte

bizzat Freud'un kendisi bunu önermişti. Bunun yanı sıra psikanalist adayının deneyimli bir eğitim analistinin süpervizyonu eşliğinde iki psikanaliz vakasını başarıyla yürütmüş olması beklenmektedir. Zaman içinde IPA, psikanaliz eğitiminden geçmek isteyen psikanalist adayları için, üye olmak isteyen psikanalistler için ve eğitici üye olmak üzere akreditasyon ihtiyacındaki psikanalistler için gerekli asgari koşulları belirlemiştir. Her aşamada aday kişiyle, bu kişinin gerekli niteliklere (psikanalitik tedaviyi uygulamaktan psikanalist adaylarını eğitmeye dek) sahip olup olmadığını değerlendirecek yetkin psikanalistler arasında geçen bir dizi görüşme sonucunda bir karara varılır (Quinodoz 2004 s. 119-120).

IPA dışında uluslararası ölçekte örgütlenmiş psikanalitik kurumların olduğunu da belirtmek gereklidir. Bunların birçoğu zaman içinde IPA tarafında asimile edilmiş olsa da varlığını koruyabilmiş örneklerden biri International Federation of Psychoanalytic Societies'dir (IFPS; Uluslararası Psikanalitik Topluluklar Federasyonu) (List 2014 s. 40-41). Keza, uluslararası çatı kurumların dışında IPA'ya bağlı olmayan ancak psikanalitik formasyon veren birçok ulusal psikanalitik kurumun olduğunu belirtmekte yarar var. Nitekim Prof. Dr. Ulviye Etaner'in psikanaliz formasyonunu aldığı dernek olan Berlin Psikoterapi Enstitüsü (Institute für Psychotherapie e.V. Berlin) IPA bağlantılı değildir; DGPT (Deutsche Gesellschaft für Psychoanalyse, Psychotherapie, Psychosomatik und Tiefenpsychologie e.V./ Alman Psikanaliz, Psikoterapi, Psikosomatik ve Derin Psikoloji Derneği) çatı organizasyonu içinde yer almaktadır (Uşak-Şahin 2013 s. 149).

2.4. Psikiyatrinin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Modern psikiyatrinin Batı dünyasında bir disiplin olarak ortaya çıkışı ve bir tıbbi uzmanlık dalı olarak gelişmesi on sekizinci yüzyıl sonu ile on dokuzuncu yüzyıl başlarına denk düşer. Dolayısıyla on sekizinci yüzyıl sonundan önce “psikiyatri”den bahsetmek mümkün değildir (Shorter 1997 s. 1). *“Akıl bozukluğunu kendi yetki alanından sayan ve bu savına belirli bir sosyal destek bulan bilinçli ve örgütlü profesyoneller grubunun ortaya çıkışı”* büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyıl sonrasındaki döneme özgü bir olgudur (Scull 1991 s. 15).

On sekizinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla geçerken ruh hastalarına daha insancıl koşullarda bakılması için adımlar atılmaya başlandı. Psikososyal bakım anlayışı tedavide iyimser bir bakış açısının ürünü oldu (Namal 2013 s. 50). Genel kabul gören

görüş uyarınca psikiyatrinin kurucusu Fransız hekim Philippe Pinel (1745-1826) olarak bilinir (Hochmann 2013 s. 11). 1794 yılında Paris'te Hôpital de la Salpêtrière'in idaresini üstlenen ve orada ruh hastalarına zor içermeyen tedaviler uygulamaya başlayan Pinel, çeşitli ruh hastalıklarının klinik belirtilerini sistematik olarak tarif etti. Pinel'in tedavi yaklaşımı akıl hastalarının zincirlerinden kurtulmasının yolunu açtı. Hasta zincirlenmemeli, bunun yerine deli gömleği giydirilmelidir (Namal 2013 s. 50).

Pinel'in Salpetriere ve Bicetre hastanelerinde uyguladığı reformlar ve “moral-ahlaki” tedavi yöntemleri on dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren kıta Avrupa'sına yayılmaya başlamıştır. Elbette Pinel'den çok daha önce, tımarhaneler konusunda bir dizi reformlar yapmaya çalışan, akıl hastalarını hapsedildikleri kurumlarda daha insani muamele görmeleri için çabalayan hekimler vardı. Örneğin İtalyan Chiaruggi, Pinel'den daha önce akıl hastalarını zincirlerinden kurtarmış bir isimdir. Pinel'i ayrıcalıklı kılan psikiyatrinin doğuş yıllarında bu alanda en fazla çalışma yapan, tımarhane reformu ve hastaya yaklaşım konusunda sistematik uygulamaları yerleştirmeye çalışan isim olmasıdır (Erkoç ve Artvinli 2011b s. 7-11).

Pinel bir hekim olmakla birlikte yaşadığı dönemde psikiyatrist olarak değil “alienist” olarak anılmıştır. Yabancılaşma anlamında kullanılan “aliénation” kelimesinin diğer anlamı “delilik”tir (aliénation mentale); “aliénist” ise “deli doktoru” ya da “delilik uzmanı”dır. Psikiyatri kavramını ilk kez 1808 yılında Alman hekim Johann Christian Reil (1759-1813) tarafından kullanılmıştır. Mesleği icra eden hekimlerin psikiyatrist şeklinde adlandırılmaları ise ancak on dokuzuncu yüzyıl ortalarında başlamıştır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca psikiyatri alanında daha çok Fransız geleneği hâkim olduğu için “aliéniste/alienist” ünvanı, “psikiyatrist” yerine kullanılmaya devam etmiştir (Erkoç ve Artvinli 2011b s. 7-11).

Pinel önce Bicêtre'de, sonra da büyük ölçüde Salpêtriè'de yeni bir düzen yerleştirmeye çalışmıştır. Bu düzen itaat, otoriteye sadakat, güven gibi unsurları içermektedir. Pinel'e göre “akıl hastalarının güvenini kazanmak”, iradelerini toplumsal bakımdan kabul görmüş hedeflere yönlendirmek için “bağımlılıklarını onlara hissettirmek” gerekmektedir. Tımarhane kurumunu bu doğrultuda örgütleyen Pinel, kurum içinde gündelik yaşamı çalışma ritmine göre düzenlemiş, yemek saatlerini titizlikle programlamış, günün saatleri boş vakit ve uyku zamanlarıyla bölünmüştür. İtaatsizlik ya da kural ihlali durumlarında, ölçülü cezalandırmalar getirilmiş, personelin keyfi davranmasına ve suistimale izin verilmemiştir (Hochmann 2013 s. 15-18).

Pinel'in öğrencisi Jean Etienne Dominique Esquirol (1772-1840), ustasının öğretisini tamamlamış, belirginleştirmiş ve genelleştirmiştir. Filozof Laromiguère'den esinlenen Esquirol, akıl hastalığını bir dikkat bozukluğu olarak görmekteydi; ya fazlasıyla dikkat etmenin sonucunda tutarsızlığa batmış fikirler ortaya çıkarmaktaydı ya da iyice kapanan dikkat tek bir nesne üzerine abartılı biçimde yapışmaktaydı. Akıl hastasını kaygılarından vazgeçirmek ya da toplumsal itkilerle abartılı bir şekilde kışkırtılmış düşüncelerinin yeniden düzene kavuşmasına yardımcı olmak için Esquirol, tecridin zorunluluğuna vurgu yapmıştır; keza Pinel de bunu tedavinin önkoşulu olarak görmüştür. Esquirol ve Pinel "akıl hastalarının tedavisine ayrılmış bir ev" olan tımarhanede, ailede olduğu gibi güçlü bir otoritenin bulunması gerektiğini savunmaktaydılar. Böylelikle tımarhanede birlikte yaşamının kendisi akıl hastaları için bir tedavi aracı hâline geldi (Hochmann 2013 s. 15-18).

Akıl hastalarının tedavisini ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasını düzenleyen 30 Haziran 1838 tarihli yasa bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri sayılır. Ferrus ve Jean-Pierre Falret'yle birlikte Esquirol'un da hazırlanmasına katkıda bulunduğu yasayla birlikte, psikiyatrinin profesyonelleşmesi onaylanmış ve psikiyatristlere hastayı evde gözetim altında tutma ve kapalı tutma yetkileri verilmiştir. Ceza yasası ile birlikte akıl hastalarının sorumlu/sorumsuz ilan edilebilme yetkisi gündeme gelmiş, psikiyatristler adli ve yargı süreçlerine dâhil olmaya başlamıştır (Hochmann 2013 s. 15-18).

Psikiyatri alanının profesyonelleşmesi ve yalnızca bu alanda çalışan uzman hekimlerin sayılarının artmaya başlaması on dokuzuncu yüzyıl ortalarına denk düşer. Avrupa ülkelerinin çoğunda psikiyatri artık yalnızca tıp eğitiminde değil, ihtisas alanı olarak da tıp içerisinde ayrı bir dal olma yolunda ilerlemiştir. On dokuzuncu yüzyıl boyunca psikiyatristlerin büyük bir çoğunluğu, birbirine benzeyen büyük tımarhanelerde çalışmış, yüzyıl sonuna doğru üniversitelerde psikiyatri bölümleri, yataklı klinikler, özel klinikler ve araştırma merkezlerinin sayısı çoğalmaya başlamıştır (Hochmann 2013 s. 15-18).

2.4.1. Tımarhaneler Çağı ve Yol Ayrımları

Psikiyatri, on dokuzuncu yüzyıl ortalarından itibaren iki ana yaklaşımın etkisi altında gelişmiştir. Bunlardan ilki, ruhsal bozukluklardan beynin, genel olarak da nöroendokrin sisteminin sorumlu olduğunu kabul etmiş, beyin ve sinir sistemi anatomisine, fizyoloji ve biyokimyasına, kimyasal ajanların etkilerine, bir başka deyişle farmakolojiye önem vermiş, ruhsal bozuklukların kaynağının beyin korteksi ve diğer gri

madde yapıları olduğunu ileri sürmüştür. Diğer yaklaşım ise hastaların yaşamlarının psikososyal etkileşim sürecine yoğunlaşmış, ruhsal hastalıkların, dış koşulların olumsuz etkilerinden ya da kişinin bu dış koşullar karşısında yanlış tavır takınmış olmasından kaynaklandığını savunmuştur (Babaoğlu 2002 s. 97-99).

Sinirbilimsel yaklaşıma genel olarak “biyolojik psikiyatri” denmektedir. Buna karşılık diğer yaklaşım çağlar boyunca romantik psikiyatri, psikolojik psikiyatri, dinamik psikiyatri gibi çeşitli adlar almıştır. Bu iki bakış açısı, psikiyatrinin tarihinde en başından beri var olmuştur. Kuruluş döneminin psikiyatristleri, birkaç istisna hariç, akıl hastalıklarının nedenlerinin beynin katmanları altında bulunduğuna inanmaktaydılar. Söz konusu psikiyatristlere göre, akıl hastalarına da diğer bedensel hastalıkların hastalarına olduğu gibi yaklaşılması, akıl hastalıklarının da “bedensel” olan tıbbın alanına girmesi gerekmektedir. İlk kuşak psikiyatristler, patolojik değişimlerden sadece söz ettikleri ve araştırmalarıyla nedensellik bağları ve kuramları ileri sürmedikleri için tam anlamıyla gerçek “biyolojik psikiyatristler” olarak sayılmazlar. Buna karşılık Johann Christian Reil (1759-1813) bu konuda tam kapsamlı kuramlar ileri sürmüş ve söz konusu kuramlara dayalı tedavi önerilerinde de bulunmuştur. Bu bakımdan “biyolojik” psikiyatrinin gerçek atası sayılır (Babaoğlu 2002 s. 97-99). Reil, psikiyatrik tedavi yöntemlerini tıbbi ve cerrahi yöntemlerin bir bölümü olarak nitelemiştir. Akıl hastalıklarıyla sinir sistemi arasındaki bağlantıya işaret etmiş, önerdiği tedavi yöntemleri sayesinde psikiyatri tıbbın özel disiplinleri arasına girebilmiştir (Namal 2013 s. 51).

On dokuzuncu yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa’nın çeşitli üniversitelerinde psikiyatri eğitimi verilmeye başladı. İngiltere’de, William Sankey 1860’larda Londra’da University College’da psikiyatri derslerine başlamıştı. Fransa’da 1877’de dört üniversitede psikiyatri klinikleri açılmıştı (Artvinli 2013 s. 162). Yüzyıl biterken psikiyatri alanının esas egemeni, devlet destekli üniversiteler ve enstitülerde yapılan eğitim ve araştırmalarıyla Almanya’ydı. 1865 yılında Almanya’da Wilhelm Griesinger (1817-1868), Berlin Charite’de psikiyatri profesörü ünvanı aldıktan sonra, Almanya’da bir ilk olmak üzere, eğitim ve araştırmanın yapılacağı bir psikiyatri ve nöroloji bölümü kurdu. “*Akıl hastalıkları, sinir ve beyin hastalıklarıdır,*” diyen Griesinger’in çalışmalarıyla akıl hastalıklarının somatik bir zemini olabileceğini düşündürmesi akıl hastalarının sosyal olarak dışlanmasına yol açan önyargılarda olumlu

yönde değişimle birlikte tıp içinde akıl hastalarının diğer hastalarla eşit statüde görülmesinin yolunu açmıştır. Griesinger şiddetsiz tedavinin Almanya'daki öncülerinden oldu (Namal 2013 s. 52). Griesinger'in kliniği gibi pek çok üniversite klinikleri açıldı ve buralarda mikroskopla beyin dokusu incelemeleri yaygınlaştı. Viyanalı psikiyatrist Theodor Meynert (1833-1892) ve Berlinli psikiyatrist Carl Wernicke (1848-1905) akıl hastalıklarının anatomik-fizyolojik açıklamasına önemli katkılar sunan çalışmalar yaptılar (Namal 2013 s. 53).

1880'lerden itibaren Almanya, Avusturya ve İsviçre'de beyin anatomisi ve fizyolojisiyle ilgili çalışmalar artarak devam etti. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısına kadar, Avrupa'da Fransız psikiyatri ekolü egemendi. Psikiyatride "Alman yüzyılı"nı başlatan isim Emil Kraepelin (1856-1926) oldu. Üniversite hastanesi kliniklerinde yalnızca beyin ve sinir sistemi üzerinde yoğunlaşan birinci kuşak biyolojik psikiyatri, hastaların bütün yaşamlarıyla değil, belirli kesitiyle ilgileniyor ve daha çok nörolojik bulgulara odaklanıyordu. Kraepelin ise çalışmalarını hastaların yaşam öyküleri ve hastalıkların değişim seyirleri üzerinde yoğunlaştırarak, tanımlar arasında kesin ayrımlar yapmaya girişti (Artvinli 2013 s. 162).

On dokuzuncu yüzyıl, psikiyatri tarihçileri tarafından genel olarak "tımarhaneler çağı" olarak kabul edilmektedir. Psikiyatrik hastalıkların tedavi edilebilir olduğu kavramından doğan modern anlamda "Akıl Hastaneleri" modeli, sonrasında hızla yozlaşarak eski tımarhanelerin yeniden canlanmasının önü açılmıştır. Yüzyıl boyunca hemen hemen tüm dünyada yeni tımarhaneler inşa edilmiş, kurumların ve içerisindeki hastaların sayısı hızla artmıştır. Kurumlar, artan hasta sayısı karşısında yetersiz kalmış ve yeniden eski dramatik tımarhane sahneleri yaşanmaya başlamıştır (Babaoğlu 2002 s. 115).

2.4.2. Yirminci Yüzyılda Psikiyatri

On dokuzuncu yüzyıl sonundan itibaren bir diğer gelişme, psikiyatri alanında iki büyük sınıflamanın, "nevrozlar" ve "psikozlar"ın ayrışmaya başlaması olmuştur. Nevrozların kategorisini belirlemek Freud ile birlikte gelişen ve yükselen bir alandı. Freud, nevroz için oldukça özgün psikopatolojik bir açıklama önermektedir. Bu konu psikanalizin tarihsel gelişiminin arkaplanında ayrıntılı biçimde anlatılacaktır. Psikozlar alanında ise Emil Kraepelin öne çıkmaya başlamış, farklı akıl hastalıklarını tarif etmeye ve sınıflandırmaya çalışmıştır. Nesneleştirici tutumu nedeniyle tımarhane ayrımcılığını

teşvik ettiği gerekçesiyle Kraepelin çokça eleştirilmiştir; hastaları değişmez bir teşhis ve tahmine kapatan, çevrenin dikkate alınmasını tamamen uzak tutan, akıl hastalığının tedavi edilemeyeceğini düşünen Kraepelin, toplumu korumak için akıl hastalarını tecrit etmeyi haklı buluyordu (Hochmann 2013 s. 61-63). Öte yandan, 1911 yılına gelindiğinde Almanya’da 16 üniversite psikiyatri kliniği, 187 akıl hastanesi ve 225 özel akıl hastanesi bulunuyor, 1400 doktor psikiyatride uzmanlaşıyordu (Shorter 1997 s. 81).

Yirminci yüzyıl başında bir yandan psikanaliz ve psikanalizden türeyen akımlar ruhsal bozuklukları, anlaşılabilir ve iyileştirilebilir durumlar olarak belirtirken, öte yandan da akıl hastanelerini dolduran on binlere şifa verebilecek daha kısa ve pratik yollar aramak zorunlu görülmekteydi. Analitik-dinamik terapilerin ve genel olarak psikoterapilerin emek yoğun yöntemler olması, ancak bire bir uygulanabilen, çok ve eğitilmiş personele ihtiyaç gösteren yöntemler olması bunların büyük kitlelere uyarlanabilmesine olanak vermiyordu. Psikiyatrik tedavi altında bulunan nüfus ise gittikçe büyümekteydi. Bunun birçok nedeni vardı. Kırsal bölgelerden kentlere yığılan halk beraberlerinde, o zamana kadar yanlarında barınan ya da başıboş dolaşıp duran hastaları da birlikte getirmişlerdi. Toplumdaki hızlı değişim, ailelerin küçülmesi ve parçalanması, kırsal alışkanlıkların sağladığı geniş aile desteğinin ortadan kalkması, kalabalık kentlerde, ağır iş koşulları içinde, az ücretle, yoksulluk ve açlığın sınırlarında yaşamakta olan işçi kesiminin aynı zamanda çabuk tükenmesine, yorgunluk ve bitkinliğin yanı sıra sosyal ve ruhsal dejenerasyon içine düşmesine de yol açmaktaydı. Böyle bir ortamda akıl hastaları için yapılabilen yegâne iyilik onları devasa kışlalara doldurarak günün birinde kendi kendilerine iyileşmelerini ummaktan ibaret kalıyordu. Gittikçe artan hasta sayısı karşısında yükü ağırlaşmış hastanelerde hastaların sakin ve huzurlu bir ortamda düzenli rehabilitasyon uğraşlarıyla kendi kendilerine iyi olmalarını beklemek olanağı kalmamıştı. Büyüyen hastanelerle birlikte hasta sayısındaki artış da çok yüksekti. Öyle ki örneğin ABD’de 1903-1933 arasındaki otuz yıl içinde hastanelerde yatmakta olan ruh hastalarının sayısı 143.000’den 366.000’e yükselmişti (Babaoğlu 2002 s. 202-203).

Yirminci yüzyılda psikiyatrik hastalıkların tedavisi adına girişilen radikal biyolojik müdahaleler dikkat çeker. Avusturyalı psikiyatrist Julius Wagner-Jauregg’in sıtmalı hastadan kan alarak nörosifilizli hastaya vermesiyle, yapay ateş oluşturmaya esasına dayanan “sıtma ateş tedavisi” 1920’ler boyunca yaygın şekilde uygulanmıştır.

1927 yılında Nobel Ödülü verilen bu yöntemin diğer psikiyatrik hastalıklarda uygulanması sonuç vermediği için zamanla terkedilmiştir. 1930’larda Manfred Sakel’in “insülin koma tedavisi” de benzer mantığa dayalı olarak hastaya şeker verilerek geçici olarak komaya sokulması esasına dayanan biyolojik bir müdahaleydi ve ilerleyen yıllarda terkedilmiştir. Hastanın beyninde elektrik akımı oluşturma esasına dayanan elektrokonvulsif tedavi (EKT) 1938 yılında İtalyan psikiyatrist Ugo Cerletti (1877-1963) tarafından icat edilmiş, özellikle dirençli depresyon durumlarında etkisi görüldüğü için günümüzde de kullanılmaya devam eden bir diğer beyne dışarıdan müdahale örneği olmuştur. Biyolojik psikiyatri uygulamalarının en çok tartışılanı ise İspanyol hekim Egas Moniz (1874-1955) tarafından geliştirilen lobotomi uygulamasıydı. Beynin frontal loblarına cerrahi müdahaleyi esas alan lobotomi uygulaması 1940’ların sonu 1950’lerde başta ABD olmak üzere pek çok ülkede özellikle iyileşmesi zor akıl hastalarda uygulanmaya başlanmış ancak etkisiz olduğu anlaşıncaya terk edilmiştir (Babaoğlu 2002 s. 202-203).

Yirminci yüzyıl ortasına gelindiğinde psikiyatride en önemli gelişmelerden biri psikofarmakoloji alanında yaşanmıştır. Devrim niteliğindeki gelişme, 1950 yılında Fransa’da keşfedilen ilk antipsikotik ilaç olan “klorpromazine”nin piyasaya sürülmesi ve ilerleyen yıllarda birbiri ardına üretilen antipsikotik ve antidepresan ilaçlarla birlikte yeni bir çağa girilmesiydi. 1970’lerde duygudurum düzenleyici olarak “lityum”un kullanımı yaygınlaşmaya başladı, 1980’lerin ortalarından itibaren ise yeni kuşak antidepresanların çıkması psikiyatri pratiğini büyük ölçüde değiştirdi. Psikofarmakolojik ilaçların yaygınlaşmasıyla birlikte 1950’lerden itibaren tüm dünyada hastaların akıl hastanelerindeki yatış süreleri azaldı. Bu sayede büyük ölçekli akıl hastanelerinde yatak sayıları azaltıldı, hattâ bazı hastaneler tümüyle kapatılmak suretiyle toplum içinde tedavi esasına dayanan psikiyatri merkezleri kurulmaya başladı (Babaoğlu 2002 s. 202-203).

Psikiyatrik tanılama alanında önemli gelişme olarak 1948 yılında “International Classification of Diseases” (ICD) bünyesinde ilk kez psikiyatrik hastalıklar da listelendi. 1952’de Amerikan Psikiyatri Birliği (American Psychiatric Association, APA) ilk DSM’yi (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) yayımladı. Bu sistematik tanılama yönünde atılan önemli bir adımdı (Namal 2013 s. 58).

2.5. Türk Psikiyatri Tarihine Genel Bir Bakış

2.5.1. Osmanlı Tıbbında Akıl Hastalıklarına Yaklaşım ve Kurumlar

Osmanlı tıbbı, yaklaşık altı yüzyıllık bir dönem boyunca, çok farklı kaynaklardan, kültürlerden beslenmiş tıp anlayışı ve uygulamalar bütününden oluşmaktadır. Osmanlı tıbbına kaynaklık eden tarihsel birikimi kronolojik olarak Şamanizm, Antik Yunan, Roma, Orta Çağ İslam uygarlığı ve özel olarak Anadolu Selçuklu Devleti şeklinde özetlemek mümkündür. Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* adlı eserinde Osmanlı tıbbını aşağıdaki gibi dönemlere ayırmıştır (Bayat 2010 s. 298):

I. Beylikler dönemi

II. Klasik dönem

1. İslam tıbbının devamı olan klasik dönem (1450-1730)
2. Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi (1730-1827)

III. Batı'ya açılma ve modernleşme dönemi (1827 sonrası)

Osmanlı'nın tıbbi hazinesini en baştan ele almak gerekirse Türklerin Şamanizm dönemine geri dönmek gerekecektir. Bir tür “büyücü hekim” kategorisinde değerlendirebileceğimiz şamanların ruhsal hastalıklara yaklaşımı, hastalığa neden olan kötü ruhların kovulmasına dayanmaktaydı.⁴ Bir sonraki kaynak Antik Yunan tıbbıdır. Antik Yunan dönemindeki tıp anlayışı temel olarak evrende bulunan dört elemente, yani hava, su, toprak ve ateşe dayanmaktadır. Humoral patoloji teorisi olarak da adlandırılan bu yaklaşım, ruhsal hastalıkların tedavisi için de geçerli olup elementlerin bedendeki işlevleri ve etkilerine göre bir denge sağlanması için çeşitli tıbbi uygulamalar geliştirilmeye çalışılmıştır. Antik Yunan döneminde mani, melankoli, epilepsi, histeri gibi ruhsal hastalık isimlendirmelerinin ve kavramların kullanıldığı bilinmektedir (Bayat 2010 s. 111-116). Roma döneminde, özellikle Galen ile birlikte daha sistematize hâle gelen dört unsur (öge) yaklaşımı Orta Çağ İslam tıbbının da temel kaynaklarından biri hâline gelmiştir (Demirhan Erdemir 1989 s. 24).

⁴ Şamanlar ve tedavi yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (İ. Birkan, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Orta Çağ İslam dünyasında birçok önemli hekimin eserlerinde akıl hastalıklarına yer verdikleri görülür.⁵ Bu isimlerden belki de en önemlisi uzun yıllar boyunca etkisi farklı coğrafyalarda devam eden İbn Sînâ'dır; Osmanlı tıbbı üzerinde ağırlıklı etkisi on dokuzuncu yüzyıla kadar devam etmiştir. İbn Sînâ inşa ettiği felsefe sistemini tıp yaklaşımına uyarlamıştır. Humoral patoloji teorisini geliştirmek suretiyle dört sıvının mizaçlara göre ayrımını yapmıştır. Anâsır-ı Erbaa (dört unsur) veya Ahlât-ı Erbaa (dört hıltı, sıvı) gibi isimlerle Osmanlı döneminde de devam eden bu yaklaşıma göre mizaçlar demevî (asabî), balgamî (soğuk mizaçlı), safravî (hırçın), sevdâî (melankolik) gibi kavramlarla açıklamıştır (İbn Sînâ 1986 s. 105-112). İbn Sînâ, insan sağlığı için psikolojik etmenlere önem atfetmiştir; İslam tıbbı içinde histeri ve depresyon hastalıklarını ilk tedavi eden kişi olarak bilinir (Altıntaş 2012 s. 51-99).

Osmanlı tıbbında melankoli çok önemli bir yer tutmaktaydı. Söz konusu hastalığın sebebi İbn Sînâ'nın hıltlar teorisiyle açıklanmakta, tedavide bu teoriden faydalanılmaktaydı. Tedavi temel olarak ruhun ve vücudun siyah safradan temizlenmesine dayanmaktaydı. "Mâl-i hulyâ" yani "melankoli" kavramı vücudun bir tepkisi eşlik etsin veya etmesin tüm psikolojik tepkiler için kullanılmıştır. Osmanlı hekimleri semptomların tedavisinde ve etiyolojisini belirlemede hastanın duygusal durumunu ciddiye alır, somatik işaretleri anlamlandırmak ve tedaviyi tanımlamak için hastanın duygusal durumunu dikkatle incelerlerdi. "Mâl-i hulyâ" birçok semptomla ortaya çıkan bir grup hastalık olarak tanımlanırdı (Sarı 1982; 1986). Melankoli kavramı olarak Türkçe'de "karasevda" kullanılmaktadır, "mâl-i hulyâ" kavramı melankoli karşılığı olarak kullanılsa da çok daha geniş bir tanımlı içermektedir Mâl-i hulyâ hastasının erken tedavi edilmezse iyi olmayacağı ileri sürülürdü (Sarı 1982 s. 110). Karasevdadan (aşk hastalığı) mustarip kişi amacına ulaşmakta devamlı engellendiğini hisseden kişiydi. Hekimin hastaya sunduğu çare ya cinsel tatmin veya amacı çok daha yüce olan tasavvuf felsefesine yönlendirmek oluyordu. Bu yaklaşımlar Ünver'e göre "psikanalitik tedavileri" hatırlatmaktadır (Ünver 1934, Kaynak: Tunaboğlu-İkiz 2011 s. 499).

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Dols, M.W. (2013). *Mecnun: Ortaçağ İslam Toplumunda Deli*. (D. G. Dinç, Çev.). İstanbul: Pinhan.

Bayat'ın (2010) kronolojisini takip edersek Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren ve klasik dönem boyunca Anadolu Selçukluları'ndan devraldığı mirası tip alanında da sürdürmüştür. Geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti'nde, kuruluş döneminden itibaren Bursa, Edirne, Manisa ve İstanbul gibi büyük şehirlerde her türden hastaların tedavileri için darüşşifalar inşa edilmiştir (Yıldırım 2015 s. 138). Osmanlı Devleti, Anadolu Selçukluları'na benzer tarzda ilk darüşşifayı 1400 yılında, Bursa'da Yıldırım Beyazid Külliyesi'nin içinde inşa etmiştir (Cantay 1992 s. 11). Diğer Anadolu vilayetlerinde ise Selçuklular ve dönemin Anadolu coğrafyasında egemen çeşitli beyliklerden kalma darüşşifalar bulunmaktaydı⁶ (Bayat 2016 s. 267). İleriki yüzyıllarda, özellikle on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başından itibaren eski darüşşifa binaları aileleri tarafından bakılamayacak, sahipsiz, muhafazası mümkün olmayan, hâl ve hareketleri ile etrafa zarar verdiği gözlenen akıl hastalarının kapatıldığı mekânlar hâline gelmiştir (Artvinli 2013 s. 202-203). Başkent İstanbul'da inşa edilen Fatih Darüşşifası (1470), Haseki Sultan Darüşşifası (1550), Süleymaniye Darüşşifası (1556), Valide-i Atik Darüşşifası (1579) ve Sultan Ahmet Darüşşifası (1621) on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde esas vasıflarını önemli ölçüde yitirmişti (Yıldırım 2010a s. 103).

Osmanlı döneminde akıl hastaları yalnızca darüşşifalarda/bimarhanelerde tedavi edilmiyordu; sosyal hizmetlere ve örgütlenmiş sosyal yardım ve dayanışmaya dayalı merkezileşmiş devletin olmadığı dönemlerde, akıl hastalarının bakım ve muhafazasında, aileler başta olmak üzere, tekkeler, ocaklar, kiliseler, manastırlar gibi çeşitli dinî, toplumsal ve mesleki yapılar da işlev görüyordu (Artvinli 2013 s. 28; Tunaboğlu-İkiz 1999 s. 162).

2.5.2. Osmanlı Devleti'nde Bimarhaneler

Bimarhane (bimar=hasta, hane=ev) Farsça bir sözcük olup başlangıçta genel olarak günümüzdeki hastane karşılığı kullanılırken, on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl başlarından itibaren yalnızca akıl hastalarının tutulduğu yer anlamında kullanılmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en büyük akıl hastanesi İstanbul'da Süleymaniye Külliyesi'nin bir parçası olan

⁶ Kapsamlı bir inceleme için bkz.: Cantay, G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Süleymaniye Bimarhanesi'ydi. Arşiv belgeleri ve dönemin tanıklarının yazdıklarına bakılırsa bu kurum, on dokuzuncu yüzyıl ortasında son derece kötü koşullarda hizmet veriyordu⁷ (Artvinli 2013 s. 33-38).

Tanzimat'ın ilanının ardından girilen bir dizi reform ve ıslah çabasının Süleymaniye Bimarhanesi'ne de bir ölçüde yansıdığı, kurumun 1840'ların başından itibaren bir değişim içerisine girmiş olduğu anlaşılmaktadır. 1844 yılında Haseki Bimarhanesi'ndeki kadın akıl hastaları Süleymaniye Bimarhanesi'ne taşınmış, akıl hastaları dışında kalan az sayıdaki hasta ise Bezmialem Valide Sultan Gureba Hastanesi'nin açılmasının ardından buraya nakledilmiştir. Bu nakille beraber Süleymaniye Bimarhanesi on dokuzuncu yüzyıl ikinci yarısına girerken yalnızca kadın ve erkek akıl hastalarının barındığı, imparatorluğun resmî ve merkezî bimarhanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı devletinin merkezî ve resmî bimarhanesi olarak kabul edilen Süleymaniye Bimarhanesi'nin nüfusu İstanbul ve diğer vilayetlerden gönderilen akıl hastalarıyla beraber zaman içinde kademeli olarak artış göstermiştir (Artvinli 2013 s. 33-38).

Bimarhanede daha köklü değişiklikler ve kurumsallaşmaya yönelik adımlar Luigi Mongeri (1815-1882) isimli İtalyan hekimin 1856 yılında Süleymaniye Bimarhanesi'ne başhekim olarak atanmasıyla birlikte başlamıştır (Artvinli 2018 s. 425). Mongeri, Türkiye'de akıl hastanelerinin şartlarının düzenlenmesinde etkin bir rol oynamış tarihsel bir kişiliktir. 1815'te Milano'da doğan Mongeri, felsefe eğitiminin ardından Lombardio'da Pavia Üniversitesi'nde tıp eğitimini tamamlamış, dönemin en önemli tıp fakültelerinden biri olan bu kurumda Panizza'nın yanında dört yıl süreyle sinir sistemi üzerinde çalışmıştır. 1839'da İstanbul'a gelen Mongeri, kısa süre Nizip'te savaşmakta olan Osmanlı ordusunda, ardından Sinop Karantinahanesi'nde, 1840-1847 yılları arasında ise Girit adasında görev yapmış, dönemin salgın hastalığı olan kolera ile yoğun biçimde ilgilenmiştir. Mongeri daha sonra İstanbul'a dönerek 1851'de Sultan Abdülmecid'in kızkardeşi Adile Sultan'ın rahatsızlığını tedavi etmek için görevlendirilmiştir. Süleymaniye Bimarhanesi'ni bu dönemde ziyaret eden Mongeri

⁷ Geç Osmanlı dönemi edebiyat metinlerinde tımarhaneler hakkında yazılanlar için bkz. Fatih Artvinli, F. (2017b). Sorma Birader! Dehşet, Cinnet, Felaket!: Geç Osmanlı Dönemi Edebiyatında Tımarhanenin Temsili. İçinde Öztürk, B., Arda Büyükarman, D. ve Şahin, Ş. (Ed.). *Edebiyatın İzinde: Delilik ve Edebiyat*. İstanbul: Bağlam Yayınları; 13-36.

duvarlara zincirlenen akıl hastalarının sefalet içinde yaşadıklarına, kötü muamele ve ilgisizliğe terk edildiklerine şahit olmuştur (Artvinli 2018 s. 425). Avrupa’da tıp tahsili yaptığı sırada hastanelerin yönetim tarzları ve bu tür bimarhaneler konusunda bilgi edindiğinden bu bimarhanenin de Avrupa bimarhanelerinin düzenine göre tanzim edilmesi için uygun bir maaşla buraya atanmasını talep etmiştir (Artvinli 2013 s. 46). Mongeri’nin bu isteği uygun bulunarak 1856 tarihli bir iradeyle Süleymaniye Bimarhanesi’ni islah etmek ve Avrupa bimarhanelerindeki usulü uygulamak üzere ataması yapılmıştır (Artvinli 2013 s. 33-38).

On dokuzuncu yüzyıl Osmanlı Devleti’nin en büyük akıl hastanesi olan Süleymaniye Bimarhanesi’nde 1856 yılından başlayarak, bimarhanenin Toptaşı’na taşındığı 1873 yılına kadar başhekimliğini yapan Mongeri, bu dönemde bimarhanenin yönetimi ve hasta bakımına ilişkin önemli reformlar gerçekleştirmiştir (Taşkiran 1973 s. 1-18). Hastalara uygulanan zincir uygulamasını kaldırma, hastaya kötü muamele ve dayacağı men etme, fiziksel şartları iyileştirme, yiyecek ve giyecek temini gibi konularda gerçekleştirmeye çalıştığı ıslahatlarla Mongeri, akıl hastalığının ve tımarhanenin algılanışını belirli bir ölçüde değiştirmeyi başarmıştır (Erkoç ve Artvinli 2011 s. 60; Artvinli 2018 s. 427). Mongeri’ye gösterilen saygının en güzel ifadesi onun için “İstanbul’un Pinel’i” yakıştırmasıdır. Özellikle zincir uygulamasını kaldırdığı için ünlü Fransız psikiyatrist Philippe Pinel’e benzetilerek, “İstanbul’un Pinel’i” ya da “Türklerin Pinel’i” olarak anılmıştır (Artvinli 2018 s. 424).

Mongeri Süleymaniye Bimarhanesi’nin istatistiklerini ve akıl hastalığının etiyolojisini ve seyrini incelediği vaka analizlerini de yayımlamıştır (Artvinli 2018 s. 428-430). Bu yazılarında Mongeri, akıl hastalığının tamamen modern tıbbın bir konusu, bimarhanelerin ise birer tedavi kurumu olması gerektiğini savunmuştur. Görev yaptığı yıllarda, toplum ve bürokrasi düzeyinde akıl hastalığı ve bimarhanenin algılanışını belli bir ölçüde değiştirmeyi başaran Mongeri’nin tıp tarihi açısından diğer önemi ise 1873 yılında Süleymaniye Bimarhanesi’ni Toptaşı’na nakletmesi ve 1876 yılında yürürlüğe giren Bimarhaneler Nizamnamesi’ni kaleme almasıdır. 1873 yılında Süleymaniye Bimarhanesi’nde ortaya çıkan salgın bir hastalık gerekçesiyle hastalar, Üsküdar’da bulunan Toptaşı Bimarhanesi’ne nakledilmiş, 1924 yılında ise Toptaşı’ndaki hastalar bu kez Bakırköy’e taşınmıştır. Dolayısıyla bu üç kurumun birbirinin devamı olduğunu söylemek mümkündür (Artvinli 2018 s. 428-430).

Mongeri'nin psikiyatri tarihi açısından diğer önemi ise bugünkü deyişle bir "ruh sağlığı yasası" hazırlamış olmasıdır. 1876 yılında yürürlüğe giren *Bimarhanelere Dair Nizamname*, kurum olarak bimarhanelerin ruhsat, idari işleyiş, idari sorumlulukları, taşradan merkezlere sevkle ilgili süreçleri, hastaların giriş, çıkış, kayıt ve tedavi süreçlerini ayrıntılandıran toplam yirmi iki maddeden oluşmaktadır. Nizamname, çok az bir değişiklik ve uyarlama dışında, Fransa'da 30 Haziran 1838 tarihinde yayımlanan ve 1990 yılına kadar yürürlükte kalan Akıl Hastaları Kanunu'nun (*Loi des aliénés*) kısaltılmış bir çevirisidir (Artvinli ve Etker 2013 s. 5).

Bimarhaneler Nizamnamesi, önceki dönemler göz önüne alındığında, temelde iki alanda ciddi bir değişim ve dönüşümü işaret etmektedir: Birincisi, devletin, kurum olarak bimarhanelere bakışındaki değişim, ikincisi ise bizzat akıl hastalığına bakışla ilişkili değişimdir (Artvinli 2013 s. 79). Nizamnameyle birlikte merkezî devlet, ruh sağlığı alanını kontrol etmeye ve düzenlemeye çalışmıştır. Bu nizamnameyle beraber devletin akıl hastalığını sadece asayiş sorunu olarak değil, aynı zamanda tıbbi bir hastalık olarak ele almaya başladığı görülmektedir. Fakat Bimarhaneler Nizamnamesi'nin uygulanmasında pek çok sorunla karşılaşmıştır. Sorunların temelinde, bu dönemde yeterince hekim ve akıl hastanesi bulunmaması yatmaktadır. Nitekim nizamnamenin ardından vilayetlerden daha fazla kişi Toptaşı Bimarhanesi'ne gönderilmeye başlanmıştır (Artvinli 2013 s. 88). Nizamnamenin yürürlüğe girmesini takip eden yıllarda bimarhanenin nüfusu giderek artmış, yeniden kapasite yetersizliği sorunları başgöstermiştir. Mongeri'nin 1882 yılında ölümünün ardından yardımcısı olan Avramino de Castro, Toptaşı Bimarhanesi'ne başhekim olmuş ve İkinci Meşrutiyet'e kadar bu görevini sürdürmüştür⁸ (Artvinli 2013 s. 88).

On dokuzuncu yüzyıl İstanbul'unda, Süleymaniye ve ardından Toptaşı Bimarhanelerinin hizmet verdiği dönemde, bu kurumların yanı sıra gayrimüslimlere ait hastaneler de vardı. Bu hastaneler, Rum cemaatine ait Yedikule'deki Balıklı Rum Hastanesi, Ermeni Cemaati'ne ait yine Yedikule'deki Surp Pırgıç Hastanesi, Katolik Ermenilere ait Surp Agop Hastanesi ve Fransız La Paix (Lape) Hastanesi'dir (İlkan Rasimoğlu 2019; Yıldırım 2010a s. 104).

⁸ Dr. Castro'nun biyografi ve yayınları için bkz: Artvinli, F. (2012). Toptaşı Bimarhanesi Sertabibi Dr. Avram de Castro: Bir Biyo-Bibliyografi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 13 (2), 85-97.

2.5.3. Psikiyatri Eğitiminin Başlangıcı ve Birinci Kuşak Psikiyatristler

Osmanlı Devleti'nde modern tıp eğitimi 1827 yılında Tıbhane-i Âmire ile başlamıştır. Bu okuldan önce modern tıp eğitimi ile ilgili çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1805 yılında Kuruçeşme Rum Tıbbiyesi (Sarı 1983 s. 162-163; Uludağ 1935 s. 2987-2989) ve 1806 yılında Tersane'de bir tıp mektebi (Gencer 1978 s. 732-747) açıldıysa da bu kurumlar çok kısa ömürlü oldular. Nihayet arzu edilen okul, 14 Mart 1827'de Tıbhane-i Âmire adıyla açıldı (Yıldırım 2010a s. 257). 1832 yılında Cerrahhane-i Mamûre kurularak (Ünver 1943 s. 176; Yıldırım 2010a s. 258) iki okul birleştirildi ve 1838 yılında Galatasaray'a nakledilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını aldı (Altıntaş 1995 s. 36-45; Ülman 2017 s. 24). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye ilaveten, sivil sağlık hizmetlerine yönelik olarak 1867 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye açılarak, buradan mezun olan hekimler 1870'li yılların oralarından itibaren Osmanlı vilayetlerinde memleket tabibi olarak çalışmaya başladılar (Artvinli 2013 s. 38).

Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi ve müfredatına psikiyatrinin ayrı bir ders olarak dâhil olması ve bir ihtisas alanı olarak akliye ve asabiye doktorlarının çalışmaya başlaması ancak on dokuzuncu yüzyıl sonunda mümkün olabilmektedir. Daha önce tıp fakültelerinde, “akliye” konuları dâhiliye dersleri içinde “asabiye” adı altında nörolojiyle birlikte anlatılırdı (Şehiraltı 1999 s. 19). Psikiyatri eğitimi ilk defa Raşid Tahsin'in (1870-1936) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de 1896 yılında verdiği derslerle başlamıştır (Unat 1986 s. 20-24).

Türkiye'de modern psikiyatrinin kronolojik olarak Mongeri'den sonraki simgesel ismi Raşid Tahsin Tuğsavul (1870-1936) 1892 yılında Askerî Tıbbiye'den (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane) mezun olmuştur. Raşid Tahsin, Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne stajyer olarak atanmasından bir yıl sonra, akliye ve asabiye alanında uzmanlık eğitimi için Almanya'ya gönderilmiş, 1893-1896 yılları arasında çeşitli üniversitelerde, özellikle de Kraepelin'in yanında eğitim görmüştür (Özaydın 1999 s. 31). Yurda döner dönmez Mekteb-i Tıbbiye'de “emraz ve seririyat-ı akliye ve asabiye muallimliğine” tayin edilen Raşid Tahsin, “*azim müşkilat ve mümanaat arasında ilk sene zarfında yalnız nazari olarak ve 2 sene sonra poliklinik ve 4 sene sonra Gülhane'de 12-15 yataklık bir klinik açmayı*” başarmıştır (Raşid Tahsin, Kaynak: Kılıç 2013 s. 15).

II. Abülhamid döneminde, Haydarpaşa'da inşasına başlanan Tıp Fakültesi'nin yeni binası 1904 yılında tamamlanınca dersler burada verilmeye başlamış, klinikler ise Gülhane'de kalmıştır. Raşid Tahsin Gülhane'de on sene hizmet vermiş, buradaki görevinden Fakülte'deki yoğunluğunu gerekçe göstererek ayrılmıştır. 1909 yılında Tıbbiye-i Mülkiye ve Askerî Tıbbiye Haydarpaşa'da yeni yapılan binada fakülte olarak birleştirilmiş, akliye ve asabiye hocası olarak da Raşid Tahsin atanmıştır. Gülhane'den ayrıldıktan sonra çalışmalarını Haydarpaşa Fakültesi'nde sürdüren Raşid Tahsin'in Gülhane'deki yerine ise asistanlarından Mazhar Osman (1884-1951) getirilmiştir (Kılıç 2013 s. 16).

2.5.4. Mazhar Osman ve Biyolojik Psikiyatrinin Hâkimiyeti

Modern Türkiye psikiyatrisinin anıtsal ismi Mazhar Osman, 1884 yılında Dedeoğlu'nun Sofulu bucağında doğmuş, İstanbul'daki ilk ve orta öğreniminin ardından girdiği Askerî Tıbbiye'den 1904 yılında mezun olmuştur. Ertesi yıl Gülhane Askerî Tıbbiye Mektebi'ne girerek Raşid Tahsin'in yanında asistan olarak çalışmaya başlamış, hocasının bir hastayı İsviçre'ye götürüp orada uzun süre kalması nedeniyle henüz bir senelik asistanken Askeri Tıbbiye ve Gülhane'de akliye ve asabiye dersleri vermeye başlamıştır. 1909 ve 1911 yıllarında aralıklarla iki defa Almanya'ya giden Mazhar Osman Münih'te Kraepelin ve Alzheimer'in yanında, Berlin'de ise Ziehen'in yanında çalışmıştır. Alois Alzheimer'in yanında, patoloji laboratuvarında daha sonraki yıllarda önemli birer isim olacak Spatz (Helleporden-Spatz hastalığını tanımlamıştır), Jakob (Creutzfeld-Jakob hastalığını tanımlamıştır) ve Cerletti (1938'de elektroşok tedavisini bulmuştur) ile birlikte çalışan Mazhar Osman burada nöroloji ve psikiyatrinin laboratuvar yöntemlerini ve Kraepelin'in deskriptif-organik yaklaşımını benimseyerek yurda dönmüştür (Erkoç 1999 s. 69).

Mazhar Osman, 1909 yılında Raşid Tahsin'in Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'ne hoca olarak atanması üzerine Gülhane'de onun yerine geçmiş, aynı yıl özgün eseri *Tababet-i Ruhiye* kitabını yayımlamıştır (Uzman 1909; 1910). İtalyan ve Balkan savaşları döneminde Lüleburgaz ve Çatalca'da doktor olarak çalışan Mazhar Osman, dönüşünde Gülhane Askerî Tatbikat Mektebi kapandığı için Haydarpaşa Askeri Hastanesi'nde göreve başlamıştır. 1914'te Haseki Mecanin Müşahadehanesi'ne başhekim olarak tayin edilmiş, savaş yıllarında bu göreve ilaveten Osmanlı Devleti'nin el koyduğu Fransız Lape Hastanesi'nin başhekimliğini üstlenmiştir. Mazhar Osman'ın

ününün yaygınlaşmaya, popülerleşmeye başladığı dönem “Şişli Müessesesi” olarak da adlandırılan bu kurumda çalıştığı dönemdir (Artvinli 2017a s. 14-15). Mazhar Osman Şişli Müessesesi’ni rutin muayene ve tedavilerin yanı sıra çağdaş bir eğitim kurumu hâline getirmiştir. Abdülhak Hamit, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Hüseyin Rahmi gibi edebiyatçı ve aydınların da katıldığı “Şişli Müsameresi” olarak anılan, halka açık tıbbi toplantılar düzenlemiş, toplantılarda sunulan tebliğleri ve vaka sunumlarını, 1916-1918 yılları arasında *Emrâz-ı Akliye ve Asabiye Müsâmereleri* adıyla çıkardığı dergide yayımlamıştır. Bu dergi, nöropsikiyatri konularını içeren ilk Türkçe süreli yayın olarak bilinir (Erkoç 2001 s. 119-137).

Yirminci yüzyılın başında Türkiye’de psikiyatrinin iki önemli ismi olan Raşid Tahsin ve Mazhar Osman’ın ortak özelliği, Alman psikiyatrisine aşinalıkları ve özellikle Emil Kraepelin’in yaklaşımını benimsemeleridir. Mazhar Osman, kısa süre sonra hocası Raşid Tahsin’den daha öne çıkarak, Şişli’de yeni bir ekip oluşturmuş ve bu ekip Şişli’nin ardından Toptaşı’nda ve Bakırköy’de kendisiyle birlikte çalışmaya devam etmiştir (Artvinli 2013 s. 244-245).

Mazhar Osman’ın “deliliğe yaklaşımı” on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Avrupa’da sıkça tartışılan “organik/biyolojik psikiyatri”yi temel almaktadır. “Deliliğin” bir “beyin hastalığı” olduğu ve davranışları belirlediğini savunan yaklaşıma göre çözüm bu alanın uzmanı hekimin işidir. Mazhar Osman’nın bu konudaki görüşlerini şu sözleriyle özetlemek mümkündür:

“Delilik de bir hastalıktır; zatürre gibi sarılık gibi, apandisit gibi bir hastalıktır. Nasıl birinde bir akciğer iltihaplanmıştır; o yüzden göğüs ağrır, güçlkle nefes alır, kanlı, kirli balgam çıkarır, ateşler içinde yanar... Zekâ ve seciye makarrı olan beyin beyin rahatsızlığından insan doğru dürüst düşünemez, huyunu değiştirir: mesela çok neşeli veya çok kederli, çok cesur veya çok korkak, çok cömert veya tamahkâr olur. Bunların peri ile cin ile münasebeti yok; dimağı hasta... bunlar da ne adakla, nefesle, ne büyü ile olur, ne de yoluna gelir. Hastaya bakmak hekim işi olduğu gibi mecnunları iyi etmek, onların hastalık icabı mazarratını tahdit etmek hekimin vazifesidir... deliliği diğer hastalıklardan başka tarzda düşünüş, hekimlerden değil hocalardan, papazlardan, şeyhlerden sihirbazlardan yardım bekleyiş en budala kafaların, en ham beyinlerin işidir. Nasıl dua ile teyyare uçmuyor, sihirle gemi yürümüyorsa,

hastalıklar da onlar gibidir; dünyaya hâkim olan ancak fendir; bugün fen sırf görgü ve bilgiye dayanarak diyor ki: delilik beyin dış kıt'asında, kabuğunda, bilhassa beyin alna uygun yerinde bulunan hücrelerin bozulmasıdır. Bunu düzeltecek yine hekimliktir.” (Uzman 1933 s. 118-119).

Mazhar Osman'ın “*Delilik [cinnet] bir hastalık, deli [mecnun] ise bir hastadır*” ana teması etrafında Lape Hastanesi'nde düzenlediği, vaka takdimlerinin de eşlik ettiği halka açık konferansları büyük bir ilgi çekmiş, kamuoyunda psikiyatriye yönelik bir ilgi uyandırmıştır (Artvinli 2013 s. 244-245). Şahap Erkoç, Şişli Müsamereleri ve bu dönemde verilen halka açık konferansların Türkiye'de psikiyatrinin popülerleşmesinde, birçok hekimin bu dalı seçmesinde önemli bir etken olduğuna dikkat çekmektedir (Erkoç 2001 s. 119-137). Nitekim dönemin tıbbiye son sınıf öğrencilerinden İhsan Şükrü [Aksel] onun verdiği konferanslarla kendi kuşağı üzerinde büyük bir etkide bulunduğunu belirtmektedir (Aksel 1979 s. 101). Zaman içinde Mazhar Osman'ın etrafında İhsan Şükrü, Talha Münir, Ahmet Şükrü, Kemal Osman, Şükrü Hazım, Cevdet Nasuhi, Behçet Uz, Sezai Çamu, Hüseyin Kenan gibi isimlerden oluşan genç bir hekim çevresi oluşmuştur (Artvinli 2013 s. 244-245).

I. Dünya Savaşı'nın ardından mütarake döneminde Lape Hastanesi yeniden Fransızların eline geçmiş, ancak Mazhar Osman başhekimlik görevini sürdürmüştür. Buradaki görevine ek olarak Mazhar Osman, Sıhhiye Umum Müdürlüğü'ne tayin edilen Jön Türk hareketinin önderlerinden Dr. Abdullah Cevdet Bey tarafından “Toptaşı Bimarhanesi'nin islahı için” başhekimliğe “fahri sertabib” unvanıyla atanmıştır. Mazhar Osman 1920 yılı Haziran ayından 1922'ye dek dört ay vekâleten, bir yıl asaleten yaptığı ilk başhekimlik döneminde ekibiyle birlikte Bimarhane'yi Şişli'deki gibi bir eğitim merkezi hâline sokmaya çalışmıştır. Bu dönemde Toptaş'ında Ali Muhlis, Lütfi Akif, Ömer Naci, Cevad Zekai, Kazım Zafir, Kemal Osman ve Fahrettin Kerim çalışmaktadır. Mazhar Osman, Şişli'deki yakın ekibinden İhsan Şükrü, Ahmed Şükrü ve Şükrü Hazım'ı beraberinde Toptaş'na getirmiştir. Toptaş Bimarhanesi'nde anatomi, biyoloji, psikoloji laboratuvarları açılmış, Şişli Müessesesi'nde olduğu gibi burada da düzenli toplantılar düzenlenmeye başlamıştır (Artvinli 2013 s. 250).

Mazhar Osman'ın Toptaş Bimarhanesi başhekimliği döneminde toplantılar, yayınlar ve asistan yetiştirme konusunda faal olduğu bilinmektedir. Şişli'deki

müsamerelelerin sona ermesinden kısa süre sonra, *Emraz-ı Akliye ve Asabiye Müsamereleleri* dergisinin yerine *İstanbul Seririyatı*'nı çıkartmaya başlamıştır (Erkoç 2001 s. 122). Aylık yayımlanan bu dergiyi 1919 yılından vefat ettiği 1951 yılına kadar aralıksız yayımlamıştır. Mazhar Osman, 1914 yılında kurulan ancak savaş nedeniyle faaliyetlerine ara veren Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti'nin başkanlığına seçilmiş ve bu cemiyet altında toplantılar ve kongreler düzenlemiştir. Osmanlı Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti, Cumhuriyet döneminde Türk Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti adını almış, günümüzde ise Türk Nöropsikiyatri Derneği adıyla faaliyetlerine devam etmektedir (Artvinli ve ark. 2017 s. 364-371).

Mazhar Osman'nın kısa süren ilk başhekimlik döneminin ardından Toptaşı'ndan istifası, psikiyatrinin Türkiye'deki geleceği için dolaylı yoldan son derece kritik bir etkide bulunmuştur. Bu istifa psikiyatriyle birlikte nöroloji ve nöroşürjinin bir ekip etrafında doğuşuna, Cumhuriyet döneminde Türk psikiyatrisini kuracak bir kadro hareketine dönüşmesine uzanacak sürecin fitilini ateşlemiştir. Mazhar Osman ile birlikte genç ekibin bir kısmı istifa etmiş, Mazhar Osman'ın teşvik ve desteğiyle bu genç hekimler eğitim görmeleri ve pratik yapmaları için çeşitli ülkelere gitmiştir (Naderi 2004 s. 8). İhsan Şükrü (Aksel) (1899-1987), Ahmet Şükrü (Emed), Fahrettin Kerim (Gökay) ve Necati Kemal (Kip) Münih'e giderek Kraepelin'in psikiyatri kliniğinde çalışmaya başlamış; Şükrü Hazım (Tiner) Hamburg-Eppendorf Hastanesi'nde Max Nonne'nin Nöroloji Kliniği'nde, Abdülkadir Cahit (Tuner) ise Breslau şehrinde Otfrid Foersterin Nöroloji Kliniği'nde çalışmıştır (Artvinli 2013 s. 244-245).

Cumhuriyet'in ilanının ertesinde oluşturulan ilk Cumhuriyet Hükümeti'nde sağlık işlerinden sorumlu Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam, Toptaşı Bimarhanesi'nin başhekimliğine Mazhar Osman'ı yeniden tayin etmiştir. Mazhar Osman başhekim olur olmaz yurtdışında bulunan ekibini yurda çağırarak Toptaşı Bimarhanesi'nde görev vermiş ve böylece bimarhanede ikinci Mazhar Osman dönemi başlamıştır. Yeni yönetim ve kadroyla beraber Toptaşı'nda nöroloji, patolojik anatomi, psikoloji laboratuvarları, nöroşürji servisi kurulmuştur. Yeni işbölümüne göre Şükrü Hazım nöroloji, Abdülkadir Cahit nöroşürji, Ahmet Şükrü seroloji, İhsan Şükrü anatomi-patoloji ve Fahrettin Kerim ise tecrübi ruhiyat laboratuvarına şef tayin edilmiştir (Artvinli 2013 s. 257-258). Toptaşı'nın ikinci devre faaliyetinde Almanya'da gördükleri yenilikleri uygulamaya çalışan genç ekiple beraber İstanbul Emraz-ı Akliye

ve Asabiye Müessesesi Avrupa şehirlerindeki akıl hastanelerine benzemeye başlamıştır (Artvinli 2013 s. 244-245).

2.5.5. Yirminci Yüzyılda Türk Psikiyatrisinde Odak Kurum: Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi

Toptaşı Bimarhanesi, Mazhar Osman zamanında tıbbi açıdan her biri kendi branşlarında donanımlı uzmanlardan oluşan bir ekiple hizmet veriyor, ancak bimarhane tüm yönetsel ve eğitsel dönüşümlere rağmen fiziksel olarak yetersiz kalıyordu. Mazhar Osman ilk başhekimlik döneminden beri bimarhaneyi Toptaş'ından taşımak arzusundaydı. Nitekim 1920-1922 arasındaki ilk başhekimlik döneminde bimarhaneyi Darülaceze binasına taşımak istemiş ancak büyük bir dirençle karşılaşmıştı. Cumhuriyet sonrası ikinci başhekimlik döneminde bu arzusu nihayet gerçekleşme imkânı buldu. Toptaş Bimarhanesi'nin Bakırköy'de boş bulunan Reşadiye Kışlası'na taşınması fikri Toptaş'ında düzenlenen bir toplantı sırasında gündeme geldi. Sıhhiye Müdürü Burhaneddin Bey ile Merkez Kumandanı Atıf Bey'in söz konusu kışlanın arazisiyle birlikte akıl hastanesi için uygun olacağını ifade ettiler. Mazhar Osman, Reşadiye Kışlası'nı yerinde gördükten sonra bu öneriyi kabul etti. 15 Ekim 1924 tarihli İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kararı ile İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nin Reşadiye kışlasına nakli onaylandı ve Toptaş Bimarhanesi'ndeki hastalar 1924 yılı sonundan 1927 yılı Haziran ayına dek peyderpey taşındı. Nihayet 1927 yılı Haziran ayında son ayrılan hasta grubuyla beraber Toptaş Bimarhanesi'nin kapısına kilit vuruldu (Erkoç ve ark. 2010 s. 1-2). Bakırköy'e nakledilenler arasında sadece akıl hastaları yoktu; mütareke yıllarında Mazhar Osman tarafından Toptaş Bimarhanesi'nde bir daireye yerleştirilen 13 cüzamlı, diğer hastalarla beraber 1927'de Bakırköy'e taşındı ve 28 numaralı bina cüzamlılara ayrıldı (Artvinli 2013 s. 270).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1925 yılında, Elazığ ve Manisa'da ellişer yataklı bölge akıl hastaneleri açılmıştı. Ne var ki artan nüfusla beraber müteakip yıllarda Bakırköy Akıl Hastanesi, yeniden depo hastaneye dönüştü. 1970'de Samsun'da Ruh Hastalıkları Hastanesi açıldı, ardından Ankara, Gaziantep, Adana Trabzon ve Bolu'da yeni psikiyatri hastaneleri açıldı (Artvinli 2013 s. 272-274). Süleymaniye ve Toptaş Bimarhaneleri kendi dönemlerinde ruh ve sinir hastalıklarıyla ilgili devlete bağlı resmî hastaneler olup tüm ülkeden gönderilen kişilere hizmet vermeye çalışıyordu. Cumhuriyetin ardından Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi benzer şekilde

görev üstlenmiş ve yirminci yüzyıl boyunca Türkiye’de psikiyatrinin ana çerçevesini çizen, uygulayan ve uzman yetiştiren kurum olarak merkezî önemini korumuştur (Artvinli 2013 s. 272-274).

2.5.6. Akademik Psikiyatrinin Gelişimi

Mazhar Osman, 1933 Üniversite Reformu’yla beraber “ordinaryus profesör” ünvanıyla Psikiyatri kürsüsüne atandı. Psikiyatri ve nöroloji kürsülerinin Bakırköy’de olmalarını öneren Mazhar Osman’ın bu önerisi kabul gördü ve Psikiyatri Kürsüsü 33. serviste, Nöroloji Kürsüsü ise 2. serviste konuşlandı (Artvinli 2013 s. 276).

1949 yılında Nöroloji Kürsüsü Bakırköy’den şehir merkezine taşındı; kadın kısmı Haseki’ye, erkek kısmı ise Cerrahpaşa’nın belediyeye ait dâhiliye kısmının bir bölümüne yerleşti. Sonrasında Nöroloji kürsüsü bir bütün olarak Cerrahpaşa’daki Başhekim ikametgâhına nakledildi, kadın ve erkek hastalar burada toplandı (Tükel K 2006 s. 93). 1950’de Şişli Çocuk Hastanesi’ndeki Çocuk Kliniği, Haseki Hastanesi’ne taşınınca İstanbul Tıp Fakültesi’nin hemen hemen tüm klinikleri nispeten birbirine yakın olan üç hastanede toplanmış oldu ancak Bakırköy’deki psikiyatri kliniği hala şehre uzaktı (Yıldırım 2010b s. 282).

Bakırköy Hastanesi’nin şehir merkezinden, üniversite merkez kuruluşlarıyla Fakülte hastanelerinden uzakta bulunmasının üniversite içi iletişimde yarattığı zorluklar nedeniyle Psikiyatri Kürsüsü’nün diğer fakülte kürsülerine yakın bir yerde bulunması gerekliliği ortaya çıktı. Mazhar Osman’ın ardından kürsü başkanlığına geçen İhsan Şükrü Aksel zamanında 1953’te Çapa yerleşkesinde 100 yataklı bir Psikiyatri kliniğinin yapımına başlandı. İhsan Şükrü Aksel’in o dönem dekanlık görevinde bulunması bu girişimi kolaylaştırmıştır. 1955’te yapımı tamamlanan binaya o yılın Haziran ayında Bakırköy’den 2 otobüs dolusu hekim, hemşire, sağlık görevlisi, 10 kadın ve 10 erkek hastadan oluşan ilk kafile geldi (Koptagel-İlal 2006 s. 58).

Yeni yapıldığında Psikiyatri Kliniği ve Ortopedi Kliniği aralarında Mazhar Ozman Uzman amfisi ile dikey açılı hâlinde birleşmiş iki pırıl pırıl binaydı. Aynı yıl İstanbul’da Hilton Oteli’nin inşaatı bitmiş ve görkemli bir şekilde açılmıştı. Bu nedenle Çapa’daki Psikiyatri Kliniği’ne “Çapa’nın Hilton’u” derlerdi. Tıp Fakültesi’nin Psikiyatri Kliniği henüz Bakırköy’deyken 5. sınıf öğrencilerinin amfi derslerini vermek için hocalar haftada bir gün bir saat Cerrahpaşa’daki “Burhanettin Toker Amfisi”ne giderlerdi. Klinik Çapa’ya taşındıktan sonra dersler yine perşembe günleri saat 14’te

ama artık “Mazhar Osman Uzman Amfisi”nde yapılmaya başlandı (Koptagel-İlal 2006 s. 58).

Psikiyatri ve nöroloji alanları dünyada olduğu gibi Türkiye’de de birbirinden ayrıışmadan önce ortak bir tarihi paylaşmıştır. 1924 yılında Nöroloji Kürsüsü fakülte bünyesinde psikiyatriden bağımsız bir kürsü haline gelmiş, başına Mustafa Hayrullah (Diker) atanmıştı. Mustafa Hayrullah, 1933 Reformunda aynı kürsüde profesör olarak görevlendirilmiş, 1936 yılında ise ordinaryüs profesörlüğe yükselmişti. 1940’ların sonuna gelindiğinde nöroloji ve psikiyatri ihtisas eğitimleri artık birbirinden ayrılmışsa da hala bir ortaklık içeriyordu. Üç yıllık uzmanlık eğitimi sırasında psikiyatriye ağırlık verenler bir yıl Nöroloji’de, Nöroloji’ye ağırlık verenler ise bir yıl Psikiyatri’de çalışıp uzmanlık tezi hazırladıktan ve uzmanlık sınavını verdikten sonra “Akıl ve Sinir Hastalıkları Müttehassısı” diploması almaya hak kazanıyorlardı (Kılıç 2013 s. 36-37).

1960 yılına gelindiğinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin birimleri Beyazıt, Çapa, Cerrahpaşa, Haseki ve Vakıf Gureba Hastanesi’ne dağılmış hâldeydi. Psikiyatri Kürsüsü Çapa’da, Nöroloji Kürsüsü Cerrahpaşa’da konuşlanmıştı. Çapa’da Nöroloji, Cerrahpaşa’da psikiyatri kürsüsü yoktu. Uzmanlık eğitimi sürecinde psikiyatri asistanları nöroloji için Cerrahpaşa’ya, nöroloji asistanları ise psikiyatri için Çapa’ya giderlerdi. Dönemin Çapa Psikiyatri Kürsü Başkanı Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel’di. Öğretim üyeleri Doç. Dr. Kazım Dağyolu, Doç. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, Doç. Dr. Burhanettin Noyan, Doç. Dr. Selim Özaydın, Doç. Dr. Ayhan Songar’dan (1927-1997) oluşuyor, Dr. Özcan Öktem ve Dr. Özcan Köknel (1928-) ise başasistan olarak çalışıyorlardı. Dr. Süleyman Velioğlu (1927-2001) ise 1956’da kurduğu Psikopatolojik Sanat Laboratuvarı’nın başındaydı. Cerrahpaşa Nöroloji Kürsüsü’nde Prof. Dr. Necmettin Polvan kürsü başkanı, Prof. Dr. Kenan Tükel (1915-1993), Doç. Dr. Sabahattin Kerimoğlu, Doç. Dr. Nedim Zembilci (1926-2001), öğretim üyesi Dr. Edip Aktin (1923- 2019) ise başasistandı (Tükel K 2006 s. 43).

1963 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’ne bağlı Çapa ve Cerrahpaşa Hastaneleri’nde eksik kürsülerin tamamlanması yoluna gidildi. Kısa süre içinde Çapa’da Nöroloji, Cerrahpaşa’da Psikiyatri klinikleri kuruldu ve kürsüler “Nöropsikiyatri” kürsüleri olarak yapılandırıldı. Nöropsikiyatri kürsüleri bünyesinde psikiyatri, nöroloji, nöroşirurji ve çocuk psikiyatrisi bölümleri mevcuttu. Cerrahpaşa’daki Nöroloji Kürsüsü’nden Prof. Dr. Kenan Tükel, Doç. Dr. Edip Aktin, Uzm. Dr. Aynur Baslo ve Asistan Dr. Erhan

Oğul (1938-) ve Dr. Yüksel Pozantı Çapa Psikiyatri bünyesinde nöroloji kürsüsünü; Çapa'daki Psikiyatri Kürsüsü'nden Doç. Dr. Ayhan Songar, Uzm. Dr. Adnan Ziyalar (1932-2016) ve Uzm. Dr. Oğuz Arkonaç (1932-2001) ise Cerrahpaşa Nöroloji bünyesinde psikiyatri kürsüsünü kurmak üzere görevlendirildiler (Adam 2006 s. 46).

İTF'nin Nöroloji Kürsüsü 1963-64 ders yılı başında Çapa Psikiyatri binasının ana girişinin sağında kalan küçük bir bölümde kuruldu. Kadın ve erkek psikiyatri servislerinin giriş kısımlarında, servislerinin küçültülmesiyle, hazırlanmış olan onar yataklık birer koğuş ve bir yataklık özel oda Nöroloji Servisi olarak açıldı. Kürsü hocaları Prof. Dr. Kenan Tükel'di. Keza, Çapa Psikiyatri'den Cerrahpaşa'ya gelenlerin Psikiyatri Kliniğini yapılandırmaları sayesinde Cerrahpaşa'da da Nöropsikiyatri Kürsüsü kurulmuştu (Gürsoy 2006 s. 113).

1967 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin resmen açılmasıyla İstanbul Tıp Fakültesi bünyesinde iki tıp fakültesi meydana geldi. 1971 yılında Psikiyatri ve Nöroloji kürsüleri bağımsız kürsüler olarak ayrıştı. Kürsüler ayrışmadan önce İstanbul Tıp Fakültesi Nöropsikiyatri bünyesindeki Nöroloji, Psikiyatri ve Nöroşirürji klinikleri Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel'in başkanlığında hizmet vermekteydi. Çapa'daki kürsülerin fiziksel ayrışması ise daha geç oldu; "Nörolojik Bilimler" binasının inşaatının 1982'de tamamlanmasıyla Nöroloji ve Nöroşirürji klinikleri yeni binaya taşındı ancak psikiyatri hala çocuk psikiyatrisi kliniğine ev sahipliği yapmaya devam ediyordu (Aktin 2006 s. 97).

İstanbul'da psikiyatrinin akademik gelişimi Çapa ve Cerrahpaşa Tıp Fakülteleri bünyesinde kurumsallaşırken, bu dönemde İstanbul dışında psikiyatrinin akademik açıdan kurumsallaştığı diğer merkez ise 1945 yılında açılan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'dir. Ankara'da 1941 yılında Dikimevi Askeri Kışlası'nda kurulan Askeri Gülhane Hastanesinin Nöropsikiyatri Kliniği ile başlayan sürecin en önemli ismi Prof. Dr. Rasim Adasal'dır. Adasal, Cumhuriyet'in ilk tıp fakültesi ve onun bünyesindeki psikiyatri kliniğinin kurucusudur. O dönemde eleman ve yer açısından yetersizliklere karşın psikiyatri gündemde yer alıyordu. Dr. Rasim Adasal bir yandan Kızılay binasında halk konferansları verirken, bir yandan da *Ulus* gazetesinin okuru köşesinde yazdığı yazılarla çağdaş bir gündem yaratmış ve psikiyatrinin güncelleşip halkla bütünleşmesine katkıda bulunmuştur (Sayıl 2015 s. 147).

2.5.7. Türk Çocuk ve Ergen Psikiyatrisinin Gelişimi

Türkiye’de “Çocuk Psikiyatrisi” adıyla ilk kuruluş, 1956 yılında Ord. Prof. İhsan Şükrü Aksel’in girişimleriyle kurulan “Çocuk Psikiyatrisi Enstitüsü”dür. Aksel, Çocuk Psikiyatrisi branşının Batı’da çok yaygın olduğunu, içeriğinin multidisipliner özelliklerden oluştuğu fikrinden hareketle Pediatri, Nöroloji, Adli Tıp, Hukuk Fakültesi Kriminoloji Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi Psikoloji, Pedagoji ve Sosyoloji bölümleri öğretim üyelerinden oluşan bir ekibin desteğiyle bir tüzük hazırladı. Aksel’in hazırladığı tüzüğü inceleyen İTF Genel Kurulu 10 Mart 1956’da Çocuk Psikiyatrisi Enstitüsü’nün kurulmasını kabul etti. İstanbul Üniversitesi Senatosu’nun da onaylamasıyla Enstitü resmen kurulmuş oldu (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 3).

Çocuk Psikiyatrisi alanında o güne kadar organize bir faaliyet olmamakla beraber, mental retardasyon vakaları derslere konu olmakta, ders kitaplarında yer almaktaydı. Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Uzman’ın ders kitaplarında zekâ geriliklerine geniş yer ayrılmış ve çeşitli örnekler sunulmuştu (Uzman 1941 s. 200-252). Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel’in 1953 tarihli *Psikiyatri* ders kitabında çocuk psikiyatrisiyle ilgili küçük bir bölüm vardı (Aksel 1953, Kaynak: Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 3). Daha önceki yıllarda Ord. Prof. Dr. Aksel Nöro-Psikiyatri Derneği başkanı olarak, Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay Akıl Hıfzıssıhası Cemiyeti başkanı olarak “Ana-Baba Okulu” adı altında bir dizi seminer ve kurs düzenlemişlerdi (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 3). Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde 1934 yılından beri “Geri Zekâlılar” koğuşu bağımsız bir birim olarak vardı. Buraya ağır mental retardeler ve ciddi davranış bozuklukları olan veya nörolojik komplikasyonu bulunan zekâ geriliği olan kişiler yatırılırdı. Bu koğuş bir anlamda “depo” niteliği taşıyordu (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 5). Uyum ve davranış bozukluğu gösteren çocuk vakalar psikiyatristler ve psikiyatri polikliniklerinin hasta profili içinde yer alırdı.

Çocuk Psikiyatrisi Enstitüsü kurulduktan kısa süre sonra, amacında belirtilen araştırma, yayın vb. bilimsel çalışmaları masa başında yapmanın yeterli ve mümkün olmadığı anlaşıldı. Çocuk psikiyatrisi vakalarını görmek, muayene etmek, aileleri incelemek gibi sistematik bir faaliyete hemen geçmenin gerektiği sonucuna varıldı ve 1956 yılında Psikiyatri Polikliniği kapsamında vaka kabul edilmeye başlandı. Enstitü, konuyla ilgili halkla ilişkiler çalışmaları başlattı; gazetelere ilan vererek Çapa’da çocuk psikiyatrisi çalışmalarını duyurmaya başladı. Hattâ konuyla ilgili 7-8 dakikalık renkli bir propaganda filmi hazırlandı. Bu filmde aile içindeki çatışmaları korkuyla yorganın

altından izleyen sekiz yaşlarındaki bir çocuğun kaygılarını ve sonraki süreçte agresif bir çocuğun camları kırmasını içeren kısa fakat özlü, çarpıcı bir senaryo aile sorunlarından kaynağını alan davranış bozukluklarına dair etkili bir mesaj veriyordu. Bu kısa film İhsan Şükrü Aksel'in aileleri uyarma sahnesiyle son buluyordu. Film İstanbul'un seçkin sinemalarında (özellikle o günlerin ünlü Beyoğlu Melek sinemasında) film aralarında aylarca gösterildi (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 5-6).

6 Şubat 1957'de Psikiyatri Kliniği poliklinik katında iki odalık bir bölüme "İ.Ü. Çocuk Psikiyatrisi Enstitüsü" plakası asılarak Çapa'da poliklinik faaliyetine resmiyet kazandırıldı (Çuhadaroglu 2010 s. 241). Enstitünün kuruluşuyla birlikte ileride bu alanda çalışmak üzere Doç. Dr. Rıdvan Cebiroğlu görevlendirildi ve 1957'de çocuk psikiyatrisi alanında çalışmalarda bulunmak üzere ABD'ye gönderildi. İki yıl ABD'de kalan Cebiroğlu 1959'da yurda döndü ve Çocuk Psikiyatrisi Enstitüsü'nde göreve başladı. O sırada Uzman Dr. Velhan Özbek poliklinik çalışmalarını sürdürüyordu. Poliklinik çalışmasını Cebiroğlu başkanlığındaki ekip sürdürürken yetişkin psikiyatrisinden ekipler de rotasyon düzeninde katkı sunuyorlardı. Dr. Velhan Özbek 1960 yılında Almanya'ya gitti. ABD'de çocuk psikiyatrisi ve psikiyatri uzmanlık çalışmaları yapmış olan Dr. Emel Sümer 1967 yılında yurda dönerek çocuk psikiyatrisi kliniğine dâhil oldu (Çuhadaroglu 2010 s. 241-242).

1962'de Çapa'daki Nöropsikiyatri Kürsüsü'ne bağlı bir birim olarak yapılandırılan Çocuk Psikiyatrisi Kliniği 1968 yılında Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu başkanlığında bağımsız bir kürsüye dönüştü. Kürsüde başkan Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, Uz. Dr. Emel Sümer, Psikolog Beyhan Solmaz, sosyal hemşire Güner Boz görevliydi. 1968 yılında nöropsikiyatri uzmanı Dr. Kayıhan Aydoğmuş kürsüye ilk başasistan olarak katıldı. 1969 yılında nöropsikiyatrist Özgür Polvan, 1971'de ise Ulviye Etaner'in ekibe dâhil olmasıyla kadro genişledi. 1971 yılında Dr. Emel Sümer çocuk psikiyatrisi doçenti oldu ancak aynı yıl ABD'ye giderek kürsüden ayrıldı (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 7).

1968 yılında Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü'nün kuruluşuyla tıpta uzmanlık alanının ne olacağı konusu gündeme geldi. ABD ve Avrupa ülkelerinde de bu konuda standart yoktu. Bazı üniversitelerde psikiyatrinin bir üst uzmanlığı, bazı ülkelerde de pediatrinin ve hattâ nörolojinin bir üst uzmanlığı olarak veriliyordu. Fakülte öğrenim programlarında da benzer farklılıklar vardı. Çocuk Psikiyatrisi, Psikiyatri Kliniği içinde veya pediatri veya nöroloji içinde idi. 1969'da Dr. Rıdvan Cebiroğlu ve Dr. Kayıhan

Aydoğmuş konuyu ayrıntılı olarak inceleyerek ve Ankara'dan Dr. Atalay Yörükoğlu ile de görüşerek Bakanlık Tüzük Komisyonu'na bir teklif sundular. Nitekim 1973 yılında uzmanlık tüzüğünde çocuk psikiyatrisi yandal (yüksek ihtisas) olarak belirtildi. Psikiyatri uzmanlığı kazanmış olanlar iki yıl bu alanda resmî bir kurumda çalıştıktan sonra çocuk psikiyatrisi yandal eğitim çalışmalarına başlayabilecekti. Eğitim süresi iki yıldır. Tüzükte ayrıca geçici bir madde ile çocuk psikiyatrisi alanında en az sekiz yıl çalışmış psikiyatri uzmanlarının bu unvanı alabilecekleri de yer alıyordu. Çocuk psikiyatrisinin yandal olarak tüzükte yer alması konunun uzmanlık düzeyinde tescilli anlamına geliyordu ki bu önemli bir aşamaydı (Çuhadaroglu 2010 s. 243).

1978 yılında psikiyatri kürsüsünde çalışan iki uzman ve dışarıdan bir uzman çocuk psikiyatrisi kürsüsüne yandal eğitimi için girmek suretiyle klinik ilk kez asistana kavuştu. Bu zamana dek çocuk psikiyatrisi kliniğinin rutin sağlık hizmetini kürsü başkanı Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, Doç. Dr. Kayıhan Aydoğmuş, Doç.Dr. Özgür Polvan ve Doç.Dr. Ulviye Etaner yürütmekteydi (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 9). 1982 yılında 1981 YÖK yasasıyla beraber İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü, Erişkin Psikiyatrisi Anabilim Dalı'na (kürsüler anabilim dalı biçiminde örgütlenmişti artık) bağlı bir bilim dalına dönüştürüldü. 1983'te yapılan bir kısmi değişiklikle Ruh Sağlığı ve Hastalıkları uzmanlığı 4 yıl oluyor ve bu eğitim süresinin içinde Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları'nda 4 ay rotasyon öngörülüyordu (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 9, 12).

1990'da Sağlık Şurası, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları'nın ayrı bir uzmanlık dalı olduğunu onayladı. 9 Ekim 1997 tarihli YÖK kararıyla Çocuk Psikiyatrisi birimlerinin Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'na dönüştürülmesi kararlaştırıldı. O zamana dek yandal uzmanlığı olan Çocuk Psikiyatrisi 4 yıl süreli "Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları" anadal uzmanlığına dönüştü. Bu dört yıllık sürenin 1,5 yılı Ruh Sağlığı Hastalıkları ve 6 ayı Çocuk Nörolojisi rotasyonu olarak belirlenmişti. Diğer taraftan "Ruh Sağlığı ve Hastalıkları" uzmanları Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları uzmanı olmak istediklerinde 2 yıl eğitim yeterli oluyordu, ancak bu 2 yıllık eğitimin 6 ayı çocuk nörolojisi rotasyonunda geçiyordu. 2002 yılında yapılan tüzük değişikliğinde Çocuk Psikiyatrisi 5 yıllık bir anadal uzmanlık eğitimi içeriyor ve bu süre Psikiyatri uzmanları için 3 yıl olarak öngörülüyordu (Çuhadaroglu 2010 s. 245).

2.6. Psikanalizin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

2.6.1. Histeri

Freud'un meslektaşı Joseph Breuer'le (1842-1925) birlikte zamanın en gizemli hastalıklarından biri olan “histeri” üzerine çalışmaları psikanalizin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Yunanca “rahim” anlamına gelen sözcükten türeyen histeri kavramı, Eski Mısır'dan Eski Yunan'a ve on dokuzuncu yüzyıla dek kadınların üreme organlarının sorumlu olduğu bir hastalığın adı olarak anılırdı (Muckenhaupt 2002 s. 31).

Tıp tarihinde çoktandır bilinen ve artık on dokuzuncu yüzyılda “nevroz”⁹ olarak da adlandırılan bu garip hastalık yüzyıllar boyunca tamamen kadınlara özgü rahim kökenli bir “cinsel deliliğin” ifadesi olarak görülmüştü. Kadınları etkisi altına alan kasılmaların, solunum güçlüklerinin ve bayılmaların ruhun şeytan tarafından ele geçirilmesinden kaynaklandığı düşünülüyordu. “Hilekâr şeytan”ın kadınların rahmine girerek onları anatomik yazgılarından vazgeçirmeye ve insan türünün sürdürülmesine hizmet etmelerini engellemeye çalıştığı söyleniyordu (Roudinesco 2016 s. 57).

Histeri on dokuzuncu yüzyılın sonlarında oldukça sık rastlanan bir rahatsızlık olmasına karşı organik mi yoksa psikolojik kökenli mi olduğuna dair net bir bilgi mevcut değildi. Zamanın hekimleri hastalığın gerçek nedenini saptamakta zorlanıyorlardı, zira dönemin tıbbî anlayışı uyarınca klinik bulgular mutlaka bedendeki bir arızaya işaret etmeliydi. Bir başka deyişle, hastalık organik bir lezyonun ifadesi veya organdaki yapısal veya işlevsel değişimin sonucu olarak anlaşılıyordu (Habip 2007 s. 148). Gelgelelim histerik semptomlar (histerik körlük, felç, bayılma vb.) tıp açısından tam anlamıyla bir gizem içeriyordu, zira saptanabilir herhangi bir anatomik lezyonla ilişkili görünmüyor, gelişigüzel bir şekilde ortaya çıkıyor ve kayboluyordu. Semptomların anlaşılmazlığı nedeniyle dönemin hekimleri “deli” veya hasta numarası yaptıklarını düşündükleri histerik hastaları çoğu kez tedavi etmeyi reddediyorlardı (Quinodoz 2005 s. 9).

1800'lerin sonunda nöroloji alanında kariyer yapma niyetindeki hemen her Avrupalı genç hekim ve araştırmacının gözünde Paris nörolojik bilimlerin başkentiydi (Roudinesco 2016 s. 56). Sigmund Freud 1885 yılında ihtisasını yaptığı Viyana Genel

⁹ 1789 yılında İskoçyalı hekim William Cullen (1710-1790) tarafından kişilik bozukluklarına yol açan nörolojik hastalıkları tanımlamak için önerilmiş bir terimdir. Zamanla histeriyle özdeşleşen nevroz terimi geniş bir patoloji yelpazesini içeriyordu: Kimi zaman hafif nevrozlar söz konusuydu, kimi zaman da ileride sınır durumlar (borderline), hattâ psikozlar olarak nitelenecek ağır vakalar (Roudinesco 2016 s. 57).

Hastanesi'nde çalışırken edindiği bir seyahat bursuyla Batı dünyasında dönemin en büyük histeri uzmanı olarak kabul edilen “Nevrozların Napoléonu” namı Jean-Martin Charcot'nun (1825-1893) idaresindeki Paris'in ünlü nöroloji hastanesi Salpêtrieré'de çalışmak üzere beş aylığına Paris'e gitti (Phillips 2016 s. 81). Giderken Charcot'nun laboratuvarında felçli çocukların beyinlerindeki anatomik değişiklikleri inceleme niyetindeydi ancak Salpêtrieré'de Charcot'nun yanında geçirdiği birkaç ay, Freud'un mesleki kaderini radikal biçimde dönüştürmekle kalmayacak, tıp tarihini de derinden etkileyecek sonuçlara yol açacaktı (Muckenhaupt 2002 s. 37).

Paris Üniversitesi'nde anatomi ve patoloji profesörü olan Charcot, sadece Fransa'nın değil Avrupa'nın da en ünlü hekimlerinden biriydi. Öyle ki o zamanlar Fransa'da adı Louis Pasteur'den sonra anılırdı (Phillips 2016 s. 81). Claude Bernard'ın deneysel tıbbının mirasçısı olan Charcot, zaman içinde nörolojiye yönelmiş, bu alandaki çalışmaları sayesinde modern nörolojiyi kuran isimlerinden biri olmuştu (Roudinesco 2016 s. 57). Politik yetenekleri, servet sahibi eşinin yardımı ve sebatkâr bir irade gücüyle Salpêtrieré Hastanesi'ni Fransa'nın en saygın kurumu hâline getirmeyi başaran Charcot, 1882'de Avrupa'da eşi benzeri olmayan bir nöroloji kliniği kurmuştu (Sheppard 2012 s. 22). Charcot'nun Salpêtrieré'de bulunduğu dönemde hastane önemli bir tıp merkezi hâline gelmiş, o dönem Fransa'nın önde gelen nörologlarının hemen hepsi bu hastanede eğitim görmüşlerdi (Muckenhaupt 2002 s. 135).

Charcot, 1870'de Paris'in Prusya birlikleri tarafından kuşatılması sırasında organik kökenli psikiyatrik hastaları, epileptik ve histerik hastalardan ayırmak suretiyle sorumlu olduğu hastanenin örgütlenmesinde reform yapmaya girişmişti. Charcot'nun çağın tıp kliniğine musallat olan histeri sorununa eğilmesi bu sayededir. Multipl skleroz hastalığını ilk kez tanımlamış olan Charcot, Parkinson hastalığını derinliğine araştırmış bir isim olmasına rağmen, ilginçtir ki, daha ziyade, tıp biliminin histeri karşısındaki çaresizliğine yanıt olabilecek çalışmalarıyla ünlenmiş bir kişilikti (Roudinesco 2016 s. 57). Bilim insanları ve sanatçılar muhteşem evindeki gayriresmî resepsiyonlara ve Charcot'nun “*insan ıstırapının büyüğü dükkânı... bir tür yaşayan patolojik müze*” diye andığı Salpêtrieré Hastanesi'ndeki derslerine ve gösterilerine akın akın gelirdi (Charcot, Kaynak: Phillips 2016 s. 83). Nöroloji konferanslarını ve histeri hastalarıyla her hafta yaptığı uygulamalarını çok kalabalık bir dinleyici kitlesi nefesini tutarak izlerdi (Phillips 2016 s. 84).

Histeriye dair Antik Yunan'dan kökenlenen ve Ortaçağ'da devam eden, histerinin uterusla ilişkili olduğu veya hasta rolü yapmak vb. inanışları bir kenara iten Charcot, histeriyi iyi tanımlanmış bir nozolojik temele kavuşturmuş, bilimsel bir araştırma konusuna dönüştürmüştür. Histeriyi fonksiyonel bir nörolojik hastalık olarak sınıflamış; organik temelli psikiyatrik bozukluklardan ayırmış; histerik felcin gelişigüzel birçok farklı biçimde ortaya çıktığını, nörolojik felçte gözlenen sinirsel dağılıma uyum göstermediğini saptayabilmiştir (Quinodoz 2005 s. 11).

Charcot, histerinin travmatik etkiye sahip “dinamik beyin zedelenmesi”nden kaynaklandığını, histeri eğiliminin kalıtsal olduğunu ve sinir sistemini şoka uğratan bir travma sonucu aktif hâle geldiğini öne sürmekteydi. Travmatik bir olayın gündelik bilinçlilikte bozulmaya ve bir tür hipnotik duruma yol açabileceğini varsayıyordu. Ağır travma sonrası gelişen nörolojik hastalıkları inceleyen Charcot, travma sonrası ortaya çıkan histerik felçleri araştırdığı sırada hipnotik telkin yoluyla felci yapay olarak oluşturmayı başarmıştı. Histerik semptomların organik değil, psikolojik temelli olduğunu kanıtlamak için hipnotik telkin yoluyla histerik belirtileri ortaya çıkarabiliyor veya ortadan kaldırıyordu (Muckenhaupt 2002 s. 48).

Charcot, hipnozu hastane ortamında ilk kez uygulayan hekimdir; bu yöntemi histerik hastalarda deneysel olarak felç oluşturmada başarıyla kullanmış, bu sayede psikolojik etkenlerin bir tür felç oluşturabileceğini açıkça göstermiştir. Hipnotik telkin yoluyla uyarılmış krizlerin spontan krizlerle aynı etkiyi yaratıyor olması, histerik semptomların, altta yatan neden her ne olursa olsun, yalnızca söz ve düşünceler üzerinden tedavi edilip ortadan kaldırılabilmesi anlamına geliyordu. Dikkat çekmek gerekir ki Jean-Martin Charcot hipnotik telkini tedavi için değil, deneysel ve gösteri amaçlı kullanmaktaydı. Namı diğer “Salpetrière Sihirbazı”, düzenlediği ve Freud'un Paris'te bulunduğu süre zarfında katıldığı toplantılarda, histerik hastalara verdiği komutlarla şaşkın seyirci kitlesinin önünde körlerin, felçlilerin, dili tutulmuşların belirtilerini ortadan kaldırıyor, yapay arazlar veya histeri krizleri yaratıyordu (Habip 2007 s. 160).

Yaşamları boyunca kötü muameleye maruz kalmış, çocukken tecavüz uğramış ya da istismar edilmiş niceleri Charcot'nun yürüttüğü bu seyirlik deneylerin kahramanı oldular. Bu gösterilerden oldukça etkilenen Freud çok sonraları “*Çok güçlü olmalarına rağmen, insanın bilincinde saklı kalan zihinsel süreçlerin var olabilmesi imkânı beni en derinden etkileyen şey olmuştur,*” diyecekti (Freud 1940, Kaynak: Muckenhaupt 2002 s.

40). Freud, histerin genital nedenleri olduğuna dair bilgiyi de yine ilk kez Charcot'dan duymuştu (Roudinesco 2016 s. 65).

Charcot, histeri çalışmaları aracılığıyla organik etiyoloji olmadan da patolojinin mümkün olabileceğini kanıtlamıştı. Bu saptama tıp tarihinde bir dönüm noktasıydı. Genç Sigmund Freud, Paris'ten Viyana'ya bu çok önemli bilgiyle ve birçok önemli soruyla geri döndü: Psikolojik bir travma nasıl oluyor da kendini fiziksel bir patolojiye tercüme edebiliyor, psikolojik bir yaşantı nasıl oluyor da kişiyi hasta edebiliyordu, velhasıl histeri nasıl ve neden oluşuyordu? (Muckenhaupt 2002 s. 41).

Freud, 1886 baharında Paris'ten Viyana'ya döndüğünde özel muayenehanesini açtı ve nöroloji uzmanı olarak çalışmaya başladı. Akademik kariyerini Viyana Üniversitesi'nde "Privatdozent"¹⁰ kadrosunda nöropatoloji uzmanı olarak sürdürüyordu. Nöropatoloji çalışmalarını sürdüren Freud uzunca süre serebral palsili çocuklar üzerine çalıştı ve konuyla ilgili önde gelen bir otorite oldu. 1891 yılında afazi üzerine önemli bir monograf yayımladı: *Afazi Kavramı Üzerine* (Zur Auffassung der Aphasien). Ancak zamanla histerinin tedavisiyle giderek daha fazla meşgul olmaya başladı, zira Freud'un muayenehanesine gelen hastaların büyük çoğunluğu garip ağrılardan, bulantı ve yüz tikleri, tekli organ felçleri, nahoş kokular duyma ve baş dönmesi atakları gibi belirtilerden yakınan histerik hastalardı. Hastaların mustarip oldukları bu histerik semptomların saptanabilir herhangi bir fiziksel nedeni yoktu, çoğu kez hastalığın bilinen süreci ya da bedenin yapısıyla ilgili olgularla açıkça çatışmaktaydı (Muckenhaupt 2002 s. 48).

Freud'un elinde bu hastaların tedavisi için kullanabileceği yalnızca sınırlı sayıda yöntem vardı: Elektroterapi ve hipnoz ile hamam, masaj gibi yan tedavi yöntemleri. Uygulamaları sürdükçe söz konusu hastalar için mümkün olan en iyi tedavinin hipnoz olduğu kanısına vardı. Freud, histeriyi tedavi etmek için hipnozu kullanmaya Charcot'nun etkisi altında olduğu sırada başlamıştı (Muckenhaupt 2002 s. 48). 1889'da Freud, tedavi tekniğini geliştirmek amacıyla tanınmış bir hipnotizma uzmanı olan Fransız hekim Hippolyte Bernheim'in (1840-1919) yanına, Fransa Nancy'ye gitti. (Sheppard 2012 s. 34). Viyana'ya geri döndüğünde Freud, Bernheim'dan öğrendiği

¹⁰ Doçentliğe yükseltilmiş olmakla birlikte ders verme yetkisi kazanmış ancak kadrolu olmayan akademik kişi.

“basınç uygulama” tekniğini birkaç yıl kullandıysa da tatmin edici sonuçlar elde edemedi (Muckenhaupt 2002 s. 60).

Freud, Joseph Breuer’le Avusturya fizyoloji ekolünün büyük ustası Ernst Brücke’nin (1819-1892) yönetimindeki Fizyoloji Enstitüsü’nde çalıştığı günlerden tanışıyordu (Sheppard 2012 s. 35). Joseph Breuer (1842-1925), Viyana’da saygın ve tanınmış bir hekimdi. Freud, Breuer’in 1880-1882 yılları arasında genç bir kadın hastanın histerik semptomlarını hipnotik telkin yoluyla ancak kendine has bir yöntemle tedavi etmiş olduğunu biliyordu. Asıl adı Bertha Pappenheim (1859-1936) olan ancak psikanaliz tarihine Anna O. adıyla geçen bu hasta ağır histeri belirtileri göstermekteydi. Viyanalı Yahudi bir ailenin kızı olan Anna O. babasının hastalığından sonra depresyona girmiş, ölümünden sonra yakınmaları giderek artmıştı; çeşitli uzuvları değişik zamanlarda felce uğramaktaydı. Zaman zaman işitme, görme duyularını ve konuşma işlevini de kaybeden Anna, korkulu sanrılarla adeta yatağına hapsedilmişti (Habip 2007 s. 131-132).

Breuer’in Anna’ya uyguladığı tedavi, hipnotik telkine dayalı “katartik metot” idi. Katartik metot, histerik semptomların ardında travmatik anıların ve bu anılara eşlik eden birikmiş güçlü duygulanımların bulunduğu saptamasına dayanmaktaydı. Breuer’in katartik metodunda, hipnoz altındaki hastanın, geçmiş travmatik anılarını anımsadığı ve eşlik eden duygulanımları tekrar yaşantılayıp duygusal boşalıma uğradığında histerik semptomların –geçici de olsa– kaybolduğu açıkça gözlenmekteydi (Quinodoz 2005 s. 9).

Anna O. vakası tıp tarihinde, psikanaliz tarihinde çığır açacak sürecin ilkörneğini teşkil etmektedir. Vaka özelde psikanaliz, genelde tıp tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Anna O. vakasından itibaren ilk kez bir hekim, yani Joseph Breuer, bedenden çok sözle ilgilenmiş ve belirtinin ardında bir anlam aramıştı. Breuer ve hastası Anna O. beraberce, semptomun ilk ortaya çıktığı zamana dek uzanan, neredeyse psiko- arkeolojik denebilecek bir çalışma yapmışlardı. Anna O. vakasının bir başka önemi ise şuydu: Mahrem, özel ve biricik olan, ilk kez, terapötik bir alan içinde meşruiyet kazanmaktaydı; fanteziler, gizli ve yasak düşünceler artık hor görülmeyecek, aksine onlara yeni ve meşru bir alan açılacak, sağaltım böylece mümkün olacaktı. Tıp dünyasında neredeyse devrim niteliği taşıyan bu yenilikler psikanalize evrilecek sürecin yapıtaşları oldu (Habip 2007 s. 131).

Freud ve Breuer 1893 yılında *Neurologisches Centrblatt*'ta "Histerik Fenomenin Psişik Mekanizması Üzerine: Ön İletişim" (Über den Psychischen Mechanismus Hysterischen Phänomens) başlıklı kısa ancak son derece önemli bir makale yayımladılar. Söz konusu makalede "*Histerikler esas itibariyle hatıralardan muzdariptirler,*" diye yazıyorlar (Freud ve Breuer 1893, Kaynak: Muckenhaupt 2002 s. 54), histerinin fiziksel değil, ruhsal bir travmanın sonucu geliştiğini belirtiyorlardı (Muckenhaupt 2002 s. 54). Şimdi çok sıradan olan bu tespit o zaman için oldukça yenilikçi bir önermeydi, zira dönemin tıbbî anlayışında kişisel öznel tarihin ve örseleyici yaşantıların ruh sağlığı üzerinde etkisi olabileceği düşüncesi yeterince gelişmemişti (Habip 2007 s. 148). Bu makalenin ardından ikilinin konuyla ilgili yazdıkları asıl eser çıkageldi. 1895 yılında histeriye dair klinik gözlemlerini, hipotezlerini ve katartik metodun sonuçlarını *Histeri Üzerine Çalışmalar* (Studien Über Hysterie) adlı ortak bir kitapta yayımladılar. Bu kitapta Freud ve Breuer histerinin psikolojiyle temellenen yeni bir kuramını ortaya koydular. Dönemin tıp ve psikiyatri anlayışına yeni bir soluk getiren ve psikanalizin kurucu metni olma özelliği taşıyan bu eser psikanalizin doğum belgesi sayılmaktadır (Habip 2007 s. 126).

Histeri Üzerine Çalışmalar (Freud ve Breuer 1964) kitabı yayımlandığında Freud ve Breuer'in ilişkileri çoktan bozulmuştu. Nitekim ikilinin yolları kısa bir süre sonra ayrıldı. Freud, artık psikanalizin temellerini atacak çalışmalara yalnız devam edecekti (Quinodoz 2005 s. 11). Bu ayrılığa yol açan önemli sebeplerden biri, Freud'un histerinin oluşumunda cinsel etmenin önemini vurgulayan varsayımına Breuer'in temel itirazıydı. Gerçi Breuer, *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da "*Cinsel içgüdü kuşkusuz uyarılmadaki sürekli artışın (ve sonuç olarak nevrozların) en güçlü kaynağıdır.*" diyordu (Freud ve Breuer 1895, Kaynak: Muckenhaupt 2002 s. 74); cinsel dürtüler "boşaltılması" gereken "ruhsal enerji"de bir artışa neden olmaktaydı ancak Breuer histerinin tek kaynağının cinsellik olmayacağına inanıyordu. Oysa Freud cinsel dürtünün histerik semptomların yegâne kaynağı olduğu inancına çoktan kanaat getirmişti (Muckenhaupt 2002 s. 74).

Freud hastalarını dinledikçe histerinin altında yatan duygusal sorunların cinsel nitelikli olduğuna dair inancı pekişiyordu: "*Analizlerim bana bütün vakalarda sıkıntı verici duygulanımı doğuran şeyin hastanın cinsel hayatı olduğunu gösterdi.*" (Freud, Kaynak: Muckenhaupt 2002 s. 74). Etiyolojisine cinsel dürtüyü yerleştirdiği histeri kuramını giderek daha kuvvetle savunacaktı. Ancak Freud'un cinselliği, dar anlamıyla,

cinsel organlarla bağlantılı olması gereken bir işlevden ibaret değil, daha ziyade haz alma işlevi olarak gördüğünü bilmek önemlidir. Kuramında cinsellik psikoseksüel bir anlam taşır ve söz konusu cinsellik anlayışında üreme ikincil hedef ve güdülenmedir (Muckenhoupt 2002 s. 74).

Freud'un histerik hastaların semptomlarının kökenlerine yönelik analizleri genellikle çocukluk yıllarına işaret etmekteydi. Freud, bilinçli olarak hatırlansın ya da hatırlanmasın, erken çocukluk deneyimlerinin kişinin gelişiminde izler bıraktığını, sonraki yıllarda nevrotik hastalıklara karşı bir yatkınlık oluşturduğunu düşünüyordu. Zamanla bu erken çocukluk deneyimlerinin cinsel nitelikli olduğuna ikna oldu zira erken çocukluk anılarını nakleden hastalarından, ısrarla, çocukken cinsel olarak baştan çıkarıldıkları ya da cinsel tacize uğradıklarını dinliyordu. Yaşadıkları taciz, çocukluk yılları boyunca devam eden hastalar, Freud'un histerinin kökeninin çocuklukta cinsel olarak uyarılmaya dayandığı varsayımını güçlendirdi. 1896 yılına gelindiğinde Freud, artık bütün nevrozların ya da ruhsal hastalıkların ardındaki nedenin cinsel travmalar olduğuna kesin olarak inanmaktaydı (Muckenhoupt 2002 s. 78).

Freud'un histeri kuramı bir bellek kuramıydı aslına bakılırsa; buna “Baştan Çıkarma Kuramı” adını vermektedir. Histerik belirtilerin çocuklukta yoğun bir tepki doğuran bir cinsel travmadan, bir yetişkinin cinsel tacizine maruz kalmaktan kaynaklandığını savlayan “Baştan Çıkarma Kuramı” Freud'un bütün önceki çalışmalarının bir sentezini oluşturmaktaydı. Dönemin hekimlerinin birçoğu histerinin rahatsızlık verici bir yaşantıdan değil ya salt fiziksel bir travmadan ya da o koşulları geliştirecek doğuştan bir yatkınlıktan kaynaklandığına inanmayı sürdürürken, Freud bu kuram aracılığıyla histerik semptomların nasıl meydana geldiğini ve niçin bütün hastaların sorunlarının cinsellikle ilişkili görüldüğünü açıklamaktaydı (Muckenhoupt 2002 s. 79-80). Freud ruhsal sorunlara ilişkin bu anlayışla bir çeşit terapötik devrim de öneriyordu. Breuer'in keşfettiği ve kendisinin devraldığı yeni sözel tedavi yöntemi sayesinde ruhsal sorunların anlaşılabilirliğini, tedavi edilebileceğini, hattâ bazen tümüyle iyileştirilebileceğini savunuyordu. Bunun için terapistin yardımıyla hastalığın kökeninin hastanın kendisi tarafından gün ışığına çıkarılması yeterliydi (Roudinesco 2016 s. 87).

Freud histeri üzerine kafa yorarken bir yandan da psikoterapi tekniklerini geliştirmekteydi. Zaman içinde hipnoz ve telkin tekniğini kullanmayı bıraktı. Freud'un hipnozdan kopuşunun iki temel nedeni vardır. Hipnoz tedavisinin tam bir iyileşme

sağlamadığını, ayrıca herkesin hipnoz edilmeye yatkın olmadığını gözleyen Freud, iyileşmenin büyük ölçüde telkine dayanmasının yarattığı etik sıkıntıları da vurgulamıştır: Bir kişiyi bir şey yapmaya zorlama, bu onun iyiliği için bile olsa, ne derecede onu özgürleştirici bir müdahaledir? Üstelik herkes hipnoz altına girmeyi kabul etmemekteydi (Habip 2007 s. 160).

Freud hipnozu terk ettikten sonra psikoterapi pratiğinde “serbest çağrışım” tekniğini kullanmaya başladı. Serbest çağrışımın temel kuralı hastanın aklına gelen herşeyi, sözcükleri hiçbir şekilde sansürlemeden veya önemsiz bulduğu noktaları atlamadan anlatmasına dayanıyordu (Mitchell ve Black 2012 s. 7). Freud’un hipnozdan devralarak kullandığı belki de tek şey hastanın seans odası içindeki pozisyonuydu. Hasta (analizan) bir divana uzanıyor, analist analizanın görüş alanı dışında kalacak ancak hastayı görebilecek şekilde divanın gerisinde oturuyordu (Roudinesco 2016 s. 68).

Freud çalışmalarını ifade edebilecek yeni bir terime ihtiyaç duydu ve psikoterapi yöntemini ifade etmek üzere ilk önceleri Fransız hekim Pierre Janet’ye ait “psikolojik analiz” terimini kullandı. Ancak zamanla giderek özgünleşen yaklaşımına “psikanaliz” demeye karar verdi (Muckenhoupt 2002 s. 69). Freud’un şöhreti Viyana ve yurtdışında giderek artıyordu. Nitekim 1896 Ağustosunda Münih’teki Uluslararası Psikoloji Kongresi’nde Freud’un adı histeri üzerine en önde gelen otoriteler arasında sayılıyordu (Ellenberger 1970 s. 444).

1896 Ekim’inde Sigmund Freud’un babası Jacob Freud 82 yaşında öldü. Babasının ölümünün ardından Freud, 1897 yazında oto-analizine başladı. Rüyalarını düzenli olarak analiz ediyordu. Serbest çağrışım yoluyla yorumladığı rüyalarının yanısıra anılarını, dil sürçmelerini, unutkanlıklarını ipucu olarak kullanmak üzere kaydediyordu. Freud’un oto-analizi psikanalitik kuramın biçimlenmesinin ayrılmaz parçasını oluşturmuş, yalnızca rüyalarla ilgili düşüncelerini değil, çocuk cinselliği kuramlarını da etkilemiştir. Nitekim “Baştan Çıkarma Kuramı” bu süreçte değişime uğramıştır. 21 Eylül 1897’de, henüz oto-analizine başlamasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra, hekim dostu Fliess’e yazdığı bir mektupta Freud, histerik hastalarının erken çocuklukta babaları tarafından istismara uğradıklarına dair anlattıkları hikâyelerin daha ziyade fanteziden ibaret olduğunu ifade etti. Söz konusu vakalardaki terapötik başarının yetersizliği, babaların sorumlu tutulduğu bu kadar çok istismarın fark edilmemesinin mümkün olmaması, bilinçdışında fantezi ve kurguyu nesnel hatıradan

ayırdetmenin imkânsızlığı Freud'un "Baştan Çıkarma Kuramı"ndan kuşku duymasına yol açmıştı (Ellenberger 1970 s. 444).

Fark ettiği gerçek çarpıcıydı: Tacizle ilgili anlatılanlar mutlak doğru olmasa da hastaların uydurduğu bu hikâye ve fanteziler onlar için gerçek etkilere yol açıyordu. Dolayısıyla, nevrozun nedenleri araştırılırken öznel ruhsal gerçekliğin nesnel gerçeklik kadar, hattâ ondan çok daha önemli olduğunu anlamıştı (Sheppard 2012 s. 47). Odağını travmadan arzuya, dış gerçeklikten iç gerçekliğe, nesnel olandan öznel olana kaydırması Freud'un düşüncesinde önemli bir dönüşüm olmuştur (Muckenhaupt 2002 s. 90). Neticede Freud, çocukların yetişkinlerin cinsel istismarına uğramasının nevrozlara neden olduğuna inanmaktan, çocukların da yetişkinleri, yetişkinlerin cinsel ilgisini (gerçekte değil ama) fantezilerinde arzuladıklarını, yetişkinlerde nevrozun nedeninin çocuğun çatışmalı olsa da bilfiil anne babasını arzulaması olduğuna dair varsayımına geçmiş oldu. Freud, böylece, çocukların ensest arzuların masum kurbanları fikrini geride bırakıp çocuk cinselliği kuramını yarattı. Söz konusu kuram insanların çocukluklarında gelişim süreci boyunca bastırmaya, ayrıntılandırmaya ve çarpıtılmaya eğilimli cinsel duygulara sahip oldukları saptamasına dayanıyordu (Phillips 2016 s. 113).

Freud'un çocuk cinselliği kuramı ateşli tartışmalara yol açtı. Bir yandan, Freud'un hastaların taciz deneyimlerini yok saydığı ve kuramını çocukların yaygın olarak tacize uğradıklarını bildirmekten kaçındığı için değiştirdiği öne sürüldü (Sheppard 2012 s. 47). Oysa Freud, çocuklara kabul edilemez şeyler yapıldığını, yani tacizleri asla inkâr etmemiş, yalnızca çocukların da "kabul edilemez şeyler" (ebeveynlerine dair cinsel fantezilere sahip olmak) istediklerini eklemişti (Phillips 2016 s. 113). Diğer yandan, bazılarını şok eden ise Freud'un çocukların cinsel duyguları olduğu iddiasıydı. Kuramında çocukluk çağındaki cinselliği ele alması ve bebeklerin cinsel dürtülerle doğdukları savı bazı çevrelerde dehşet uyandırmış, şiddetle eleştirilmişti (Sheppard 2012 s. 47).

Freud'un oto-analizi "Oidipus Kompleksi"ni keşfetmesini sağlamış, çocukların karışt cins ebeveyne aşk duyarken hemcins ebeveynlerini kıskanmalarının evrensel bir olgu olduğunu öne sürmesine yol açmıştı. Oidipus kompleksinin nevrozun çekirdeği, çocuklukta cinselliğin zirvesi ve daha sonraki bütün gelişimlerin çıkış noktası olduğuna inanmıştı. Fliess'e şöyle yazıyordu:

“Kendi olgumda bile anneme karşı aşk ve babama karşı kıskançlık duygusuyla karşılaştım ve artık bunu erken çocuklukta yaşanan evrensel bir durum olarak kabul ediyorum.” (Freud, Kaynak: Phillips 2016 s. 109-110).

Oto-analizi sırasında, 1898’in başında Freud, kült eseri *Rüyaların Yorumu* (*Die Traumdeutung*) kitabını yazmaya başladı. 1900 yılında kitabının yayımlanması Freud’un oto-analiz sürecinden derin bir içsel dönüşüm ve kuramsal bir yaratıcılıkla çıktığını belgelemektedir. Freud oto-analizini hiçbir zaman bırakmamış, yaşamının sonuna dek her gün belirli bir süre ayırmayı sürdürmüştür (Ellenberger 1970 s. 447).

Sigmund Freud, 1898’de *Rüyaların Yorumu* kitabına çalışmaya başlaması ile 1905 arasında bir hareketin kurulması için esas önemde olan iki şey yapacaktı: Bilinçdışı zihnin işleyişini tasvir ettiği, psikanalizin çığır açıcı kurucu metinlerini yazıp yayımlayacak –*Rüyaların Yorumu* (*Die Traumdeutung*, 1900), *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (*Zur Psychopathologie des Alltagsleben*, 1901), *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme* (*Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*, 1905), *Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri* (*Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten*, 1905)– bir yandan da konuyla ilgilenen bir destekçiler grubunu cezbedecek, psikanaliz giderek kişisel ve yerel bir uğraştan kolektif-kurumsal ve uluslararası bir harekete dönüşecekti (Phillips 2016 s. 122-123).

2.6.2. Psikanalitik Örgütlenmenin Gelişimi

Freud 1902 yılında Viyana Üniversitesi’nde “Ekstraordinaryüs Profesör” oldu. (Roudinesco 2016 s. 112). Öğretim üyesi olarak artık çok daha geniş ve meraklı bir izleyici kitlesine ders anlatabiliyor olması psikanalitik görüşlerini paylaşabilmesi açısından önemli imkân sağlamaktaydı. Nitekim Freud’un ilk takipçilerinin birçoğu onu ya okumuş ya da derslerine katılmış kişilerdi (Phillips 2016 s. 133).

1902’de Freud’un etrafında psikanalize ilgi duyan küçük bir grup oluşmaya başladı. Nihayet kendi fikirlerini öğrenmeye hevesli bir dinleyici kitlesi bulmuştu. İlk takipçilerinden Wilhelm Stekel’in önerisiyle Freud, Viyana Üniversitesi’ndeki konferanslarına katılan bazı hekimleri çalışmalarını tartışmak üzere muayenehanesine davet etti. Her çarşamba psikanaliz hakkında tartışmak üzere toplandıkları için kendilerine Çarşamba Psikoloji Derneği (*Psychologische Mittwochs-Gesellschaft*, PMG) adını verdiler. Grup her hafta üyelerden birinin bildirisini tartışıyor ancak son söz her zaman Freud’un oluyordu. İlk grupta Wilhelm Stekel (1868-1940), Alfred Adler

(1870–1937), Max Kahane (1910–2004) ve Rudolf Reitler (1865-1917) yer alıyordu. Hemen tümü genç Yahudi doktorlardan oluşan bu küçük grup, zaman içinde dünya ölçeğine yayılacak olan psikanalitik hareketin başlangıcını oluşturan ilk çekirdek ekip olarak anılır. İlerideki yıllarda katılımlarla giderek genişleyen topluluk 1908’de resmî bir kuruma, Viyana Psikanaliz Birliği’ne (Wiener Psychoanalytische Vereinigung, WPV) dönüşecektir. Dernek üyeleri önce aralarından birinden ya da bizzat Freud’dan psikanalizden geçtikten sonra kendileri psikanaliz uygulamaya başlıyordu (Roudinesco 2016 s. 131-132).

1906 yılında bir grup İsviçreli psikiyatristin Freud’un görüşlerini benimsemeye başlamasıyla beraber psikanaliz ilk defa uluslararası alana açıldı. Söz konusu psikiyatristler arasında en önde gelenler Zürih Üniversitesi Psikiyatri Kliniği’nin başhekimisi Eugene Bleuler (1857-1939) ile asistanı Carl Gustav Jung’du (1875-1961). Bleuler, 1911’de şizofreni terimini kavramsallaştıracak olan oldukça önemli bir araştırmacı hekimdi; Freud’un cinsellik kuramıyla hemfikir olmamakla birlikte psikanalitik yaklaşımı psikozların tedavisine uygulamayı öneriyordu (Roudinesco 2016 s. 144). Asistanı Jung ise *Rüyaların Yorumu*’nu yayımlandıktan hemen sonra okumuş, Freud’un görüşlerini uygulamaya girişmişti. Nitekim 1906’da Freud’un görüşlerini psikozlara uyarladığı *Erken Bunamanın Psikolojisi Üzerine* (Über die Psychologie der Dementia Praecox) kitabını yayımladı. O tarihe dek psikanalitik tedavi nevrozların iyileştirilmesiyle sınırlı gibi gözükse de artık psikoza da uygulanmaya başlıyordu. 1907 Mart’ında Jung ve Ludwig Binswanger (1881-1966) Viyana’ya, Freud’u ziyarete geldiler ve Zürih’e dönüşlerinde küçük bir psikanalitik grup kurdular (Sheppard 2012 s. 54).

Jung ile Freud’un ilk tanışmaları 1904’te Jung’un Freud’a psikanalizin şizofreniye uygulanmasına dair bir yazısını göndermesiyle olmuştu. Freud, söz konusu yazıdan oldukça etkilenmiş ve Jung’la mektuplaşmaya başlamıştı. Gerçi, daha ilk mektuplarından itibaren Freud ile Jung’un ilişkilerinde sorun olacağını gösteren işaretler mevcuttu, zira Jung Freud’a gönderdiği bildirinin giriş bölümünde çocuklukta yaşanan cinsel travmanın ruhsal hastalıkların tek nedeni olduğuna inanmadığını belirtiyordu ki bu çekincesi Freud’un temel varsayımıyla çelişmekteydi. Ancak bu temel anlaşmazlığa rağmen Jung birçok açıdan Freud için oldukça cazip bir isimdi: Parlak bir zekâyâ sahipti, genç olması dolayısıyla önünde uzun bir meslek hayatı vardı ve en önemlisi ne Austuryalı ne de Yahudi’ydi. Öyle ki Freud, kendi düşüncesini sadece Jung’un devam

ettireceğini düşünüyordu. Psikanalizin küçük ve çoğu Yahudilerden oluşan Viyanalı grubun dışına yayılmasını çok istemekteydi, zira çalışmalarının Yahudi düşmanlığı altında ezilerek yok sayılacağı ve giderek unutulacağı endişesini taşıyordu (Muckenhaupt 2002 s. 108-110). 1908’de Karl Abraham’a (1877-1925) şunları yazacaktı:” Sırf onun sahneye çıkışının psikanalizi Yahudilerin bir millî meselesi hâline gelmekten kurtardığını söylesem yeridir.” (Freud, Kaynak: Roudinesco 2016 s. 146). Freud, otuz yaşındaki Jung’a oldukça büyük bir anlam atfederek psikanalizi “Yahudi bilimi” nitelemesinden ve ona eşlik eden “panseksüalizm¹¹” suçlamasından kurtarmayı düşünüyordu (Roudinesco 2016 s. 146).

1908’den itibaren psikanalitik hareket gerçek anlamıyla uluslararası bir nitelik kazandı. Salzburg’da ilk uluslararası katılımlı psikanaliz kongresi toplandı. Toplantıya altı ülkeden 42 kişi katıldı ve iki yıl sonra Nürnberg’de yeniden buluşmaya karar verildi. Salzburg kongresinde uluslararası bir psikanaliz derneğinin kurulması ve psikanalitik bir dergi çıkarılması kararı alındı (Roudinesco 2016 s. 139). Aynı yıl Freud, Massachusetts Worcester’daki Clark Üniversitesi’nin 20. yıl kutlamaları çerçevesinde bir dizi konferans vermek üzere ABD’ye davet edildi. Bu, Freud’un ABD’ye ilk ve son seyahati olacaktı. Seyahatinde Freud’a Jung ve Ferenczi (1873–1933) eşlik ettiler. 10 Eylül 1908’de Freud ve Jung resmî bir törenle Clark Üniversitesi’nden fahri doktora ünvanı aldılar. Freud, söz konusu ünvanı psikanalizin takdir edildiğine dair bir işaret olarak değerlendirdi. ABD’de bu itibarlı davet ve ağırlama, psikanalizin Viyana’nın dışına çıkacağını müjdeliyordu (Roudinesco 2016 s. 170).

1909’da ilk psikanalitik dergi yayına başladı: *Psikanalitik ve Psikopatolojik Araştırmalar Yıllığı* (Jahrbuch für Psychoanalytische und Psychopathologische Forschungen). Freud ve takipçileri sonrasında psikanalitik bilginin aktarılmasını sağlamak için iki dergi daha çıkardılar: 1910’da *Zentralblatt für Psychoanalyse*, *Medizinische Monatsschrift für Seelenkunde* ve 1912’de uygulamalı psikanaliz dergisi *Imago* (Roudinesco 2016 s. 137). 1913 yılında bu üç başlık birleşerek *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago*’nun (IZP-Imago) doğumuna yol açtı. Bu dergi 1941’de yayınıni durduracak, yerini Ernest Jones tarafından 1920’de kurulan ve hâlâ

¹¹ Tüm insan davranışlarını sözcüğün cinselliğin en dar anlamıyla, cinsel terimlerle açıklayan anlayış.

yayında olan *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*'ne (International Journal of Psychoanalysis, IJP) bırakacaktı (Sheppard 2012 s. 54).

1910 Mart'ında Nürnberg'de düzenlenen ikinci kongrede Uluslararası Psikanaliz Birliği (Internationale Psychoanalytische Vereinigung, IPV) kuruldu. Jung, IPV'nin ilk başkanı oldu. Birliğin merkezi Zürih'de olacaktı. Kongre'nin son gününde 10 kişiden oluşan Berlin grubu ilk "üye dernek" olarak kaydedildi. Sonrasında 1910 yılı içinde önce 22 üyeli Viyana grubu, ardından da 19 üyeli Zürih grubu üye dernek konumunu elde ettiler. IPV'nin temel kuruluş amacı çeşitli ülkelerdeki psikanalistler arasında bağlantı kurulmasıydı. Bu amaç doğrultusunda bilimsel alışverişin yapılacağı uluslararası kongrelerin düzenlenmesi, bünyesinde bulunan derneklerin etkinlikleri hakkında haber veren bülten yayımlanması ve nihayet bilimsel dergilerin kurulması düşünülmekteydi (Tükel R 2005 s. 59).

Freud ve psikanaliz giderek dünyada tanınmaya başlamıştı. Freud'un yazıları çeşitli dillere tercüme ediliyor, psikanaliz uygulayanların sayısı birçok ülkede hızla artıyordu. Avrupa'nın hemen her yerinde IPV'ye bağlı psikanaliz dernekleri açılmaya başlamıştı. 1911'de Weimar'da 106 üyeyle toplanan üçüncü Kongre yeni kurulan New York ve Amerikan Psikanalitik Birliği'ni üyeliğe kabul etti. *Zentralblatt* IPV'nin resmî yayın organı oldu, kısa bir süre sonra yerini *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago* dergisine bıraktı. Tüm olumlu gelişmelere rağmen psikanalitik hareketin gelişimi pürüzsüz değildi. 1911'de Freud'un ilk destekçilerinden Alfred Adler hareketten ayrıldı. İki yıl sonra ise Freud'un büyük umudu Jung, Freud ve psikanalizle yollarını ayıracaktı (Roudinesco 2016 s. 133).

Birinci Dünya Savaşı patlak vermesiyle psikanalizin yayılışı kesintiye uğramış ancak savaş Almanya ve tüm Avrupa'da psikanalize yönelik ilgiyi artırmıştı. Bunun nedeni savaş nevrozlarıydı. Nitekim 1918 yazında Budapeşte'deki kongreye savaş nevrozlarıyla ilgilenen Avusturya, Almanya ve Macaristan hükümetleri temsilci gönderdiler. Karl Abraham, Max Eitington ve Sandor Ferenczi'nin askerlerle uygulamalı çalışmaları ordunun üst düzey tabip subaylarının dikkatini çekmiş, savaş nevrozları için psikanaliz klinikleri açılması tartışılmıştı ancak söz konusu plan savaş sonrası politik kaos ortamında bir sonuca ulaşmadı. Kongrede ilk kez Herman Nunberg (1884-1970) analizden geçmeyi psikanalist olmanın koşullarından biri olarak önerdi (Roudinesco 2016 s. 207-208).

1919 yılında Viyana’da *Uluslararası Psikanaliz Yayınevi* (Internationaler Psychoanalytischer Verlag) kuruldu. Yayınevi 20 yıllık yayın hayatı içinde psikanalizle ilgili 150 kitap yayımlayacaktı 1920’de *Uluslararası Psikanalitik Kütüphane* (Internationale Psychoanalytische Bibliothek) kuruldu. Yine aynı yıl, *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*’nin ilk sayısı yayımlandı. Birinci Dünya Savaşı sonrası 1920’de toplanan Hollanda Hague Kongresi’nde Britanya ve İsviçre Dernekleri resmen kabul edildi (Sheppard 2012 s. 59).

Freud 1920’de “Ordinaryüs Profesör” oldu. Birinci Dünya Savaşı’nın ertesinde 1920’lerin başında ünü hızla yayılmakta olan Freud artık tüm dünyada tanınan bir isimdi, ancak bu şöhret zıddını da içeriyordu. Freud bu süreçte çokça eleştirilen, hattâ bazı çevrelerde adeta bir nefret nesnesi oluvermişti. Bu evrensel antipati panseksüalizm eleştirilerine dayanıyordu. Freud, Viyana’da bazılarınca her türlü ahlaksızlıkla, şehvet düşkünü, enestçi, aile ahlakını bozan kişi olarak suçlanıyordu. Keza, Fransa’da bazı çevrelerde de şehvet düşkünü bir kişi muamelesi görüyordu. Örneğin Charles Blondel adlı biri yazısında, Freud’un öğretisini “*bilim katına terfi ettirilmiş müstehcenlik*” olarak nitelemişti (Blondel, Kaynak: Roudinesco 2016 s. 263). Bu ağır ithamlar Freud’un psikoseksüel kuramının yanlış anlaşılması veya çarpıtılmasından kaynaklanıyordu. Freud (1905) nevrotik kişilerdeki bastırılmış dürtülerin cinsel nitelikte olduğunu öne sürmüş, ergen ve yetişkin cinselliğinin, çocuksu cinselliğe dayandığını düşünmüştür. Bu varsayımı panseksüalizm ile suçlanmasına yol açmıştı. Freud, insandaki cinselliğin önemine vurgu yapmasına rağmen panseksüalizm suçlamasını kabul etmemiştir (Quinodoz 2005 s. 58). Zira Freud her türlü ruhsal patolojinin kökeninde cinsel çatışmaların bulunduğu inanmaktaysa da insani ruhsallığının tek motivasyonunun cinsellik olduğunu savunmuyordu (Muckenhoupt 2002 s. 128).

IPV’nin Bad Homburg’da toplanan dokuzuncu kongresi standart psikanaliz eğitimi oluşturmaya yönelik tartışmaların ele alındığı bir kongre oldu. 1932’deki söz konusu kongrede eğitime dönük standartlar ayrıntılandırıldı. Amerikan Psikanaliz Birliği, Amerika’daki psikanaliz derneklerinin çatı örgütüne terfi etti. Jones, 1936 Ağustosunda Marienbad’da IPV’nin 14. Kongresi’ne başkanlık etti ve dernek için Almanca kısaltmadan (IPV) vazgeçip International Psychoanalytical Association (IPA, Uluslararası Psikanaliz Derneği) kısaltma adını kullanmayı önerdi. Gerekçe, uluslararası iletişimde artık çoğunlukla İngilizce’nin kullanılıyor olmasıydı (Roudinesco 2016 s. 320).

1930 Eylül’ünde Almanya’da Adolf Hitler’in önderlik ettiği Nazi partisi NSDA (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei/Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi) Reichstag seçimlerinden ezici bir zaferle çıktı. NSDA, KPD’yi (Kommunistische Partei Deutschlands/Alman Komünist Partisi) geride bırakarak SPD’nin (Sozialdemokratische Partei Deutschlands/Almanya Sosyal Demokrat Partisi) ardından Almanya’nın ikinci partisi olmuştu. Adolf Hitler’e ve partisine ileride iktidar yolunu açacak olan bu zafer, çıplak kötülüğün yıllarca sürecektir kanlı saltanatının belki de ilk habercisiydi. Sigmund Freud 7 Aralık 1930 tarihinde Arnold Zweig’a yazdığı mektupta geleceğe dair karamsarlığını gizleme gereği duymayacaktı:

“Karanlık zamanlara yaklaşıyoruz. Geç yaşımın kayıtsızlığı sayesinde belki bunun için endişe duymam gereksiz ancak yedi torunuma acımaktan kendimi alıkoyamıyorum” (Freud, Kaynak: Quinodoz 2006 s. 236).

1930 yılı boyunca Freud’un çevresindekiler yurtdışına kaçtılar. Psikanalistler aynen Yahudiler gibi tüm dünyaya yayılmış bir diaspora oluşturmaya başlamışlardı (Muckenhoupt 2002 s. 157). 1933’te Hitler iktidara geldi. Nisan ayında Nasyonal Sosyalist Alman Öğrenci Birliği ülke çapında “Gayri-Alman Ruha Karşı Eylem” ilan etti. Eylem, özellikle Yahudi ve Yahudi olmayan sanatçı, düşünür ve biliminsanlarının 25 binden fazla kitabının 10 Mayıs gecesi yakılmasıyla çılgınlık noktasına ulaştı (Sheppard 2012 s. 72). Antisemitizm adeta bir Yahudi avına dönüşmüştü. Nitekim en geniş çaplı eylem Berlin’de yaşandı; Joseph Goebbels’in kışkırtmasıyla 40 bin kişi Opernplatz’da kitap yakma eylemine katıldı. Kitapları yakılanlar arasında Marx, Lenin, Bertolt Brecht, Thomas Mann, Stefan Zweig ve Freud vardı. Bu olay karşısında Freud’un yorumu ilginçti: *“Ne büyük bir ilerleme kaydettik. Orta Çağ’da olsak beni yakacaklardı; şimdi yalnızca kitaplarımı yakıyorlar”* (Freud, Kaynak: Sheppard 2012 s. 72-73). Freud henüz gaz odalarını öngöremiyordu.

1933’te kabul edilen ve Yahudilerin bilimsel konseylerde görev almasını engelleyen resmî karar nedeniyle başkan Max Eitington, Alman Psikanaliz Derneği’nin (Deutsche Psychoanalytischen Gesellschaft, DPG) başkanlığından azledildi ve ülkeyi terk etti. 1935 yılında Alman Psikanaliz Derneği, Nazi ideolojisi çerçevesinde kurulan Alman Psikolojik Araştırmalar ve Psikoterapi Enstitüsü (Deutsches Institut für Psychologische Forschung und Psychotherapie) çatısına dâhil edildi, 1938’de ise kurumsal kimliği lağvedildi (Sheppard 2012 s. 73).

1938 Mart’ında Hitler Almanya’sı, Avusturya’yı ilhak etti. Avusturya, Büyük Alman İmparatorluğu’na dâhil edildi. Pek çok Avusturyalı, Avusturya ile Almanya’nın birleşmesini onaylıyordu ancak muhalif vatandaşlar ve özellikle Yahudiler için durum çok tehlikeli bir hâl almıştı. Çok geçmeden Yahudilerin dükkân ve evleri yağmalanmaya, Yahudi vatandaşlar saldırıya uğramaya başladı (Muckenhaupt 2002 s. 157).

Birkaç hafta sonra paha biçilmez değere sahip psikanalitik yayınevi *Internationaler Psychoanalytischer Verlag* saldırıya uğrayıp tahrip edildi. Giderek artan Nazi tehlikesi karşısında Ernest Jones ve Prenses Marie Bonaparte başta olmak üzere tüm kaygılı dostları Freud’a ülkeyi terk etmesi yönünde ısrarlı çağrılarda bulunmaya başladılar. İngiliz ve Amerikan diplomatlarının başını çektiği uluslararası kampanya Freud’un ülkeden ayrılmasına izin vermeleri için Alman ve Avusturyalı yetkililer üzerinde oldukça etkili bir baskı oluşturdu ve nihayet 3 Haziran 1938’de Freud, karısı Martha ve kızı Anna Londra’ya gitmek üzere Viyana’yı terk ettiler, ancak Freud’un çıkış izni alamayan dört kız kardeşi geride kaldı, birkaç yıl sonra bir Nazi kampında öleceklerdi (Quinodoz 2006 s. 265).

Freud, Londra’da büyük bir sevgi ve saygıyla karşılandı. Şehre geleli henüz bir ay bile olmadan Kraliyet Akademisi’nin üç yazmanı alışılmış uygulamanın dışına çıkarak Freud’un evine kadar gidip ondan özel kayıt defterini imzalamasını rica ettiler. Daha önce bu şekilde onurlandırılan tek kişi kral olmuştu. Defterde kendi adını Charles Darwin ve Isaac Newton’ın yanında görmek Freud’u çok mutlu etmişti. Kardeşine “*Geç de olsa hayatımda ilk kez ünlü olmanın ne demek olduğunu anladım,*” diye yazdı (Freud, Kaynak: Sheppard 2012 s. 78).

1939 Eylül ortasına gelindiğinde yıllardır ıstırabını çektiği kanser hastalığı artık kaçınılmaz sona yaklaşmış, Freud günün büyük bölümünü uykuda geçirir olmuştu. 21 Eylül’de doktoru Max Schur’a yapmış oldukları sözleşmeyi hatırlattı: “Artık devam edemeyecek hâle geldiğimde bana yardım etmeye söz vermiştin. Artık bu işkenceden farksız ve bir anlamı yok” (Freud, Kaynak: Muckenhaupt 2002 s. 161). Ertesi gün Dr. Schur, Freud’a ilk doz morfini enjekte etti. İkinci dozdan sonra komaya giren Freud 23 Eylül 1939’da hayata gözlerini yumdu. Naaşı yakılan Freud’un külleri bir Yunan vazosuna kondu. Eşi Martha Bernays, o güne dek evde her türlü dinsel ritüeli yasaklamış olan Freud’un ölümünün ardından ilk kez o Cuma gecesini Şabat mumlarını yaktı (Muckenhaupt 2002 s. 161).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında IPA'nın faaliyetleri neredeyse durma noktasına gelmişti. Savaşın patlak vermesinin biraz öncesinde, 1938 yılının sonunda IPA'nın durumu şöyleydi: Birliğe üye olan ABD, Britanya, Hollanda, Danimarka-Norveç, Fransa, Almanya, Hindistan, Japonya, Finlandiya-İsveç, İsviçre, Macaristan ve Viyana'daki derneklerin toplam 560 kayıtlı üyesi vardı. Dernek üyelerinin yaklaşık üçte biri ABD'deydi. İtalya'daki dernek IPA'ya katılma aşamasındaydı. Savaş sürecinde üye derneklerin IPA ile bağlantıları giderek zayıflamış, 1942'ye gelindiğinde bazı ülkelerdeki derneklerle bağlantılar tümünden kopmuştu. Her ülke savaştan farklı etkilenmişti. 1939 yılında savaşta Almanya'nın yanında yer alan Macaristan'da çalışan 26 psikanalistin çoğu toplama kamplarına gönderilmiş, birkaçı dışında dönen olmamıştı. Almanya ve İtalya'daki faşist rejimler psikanalize neredeyse yaşam alanı bırakmamışlar, Nazi işgali altındaki ülkelerde psikanaliz hareketi ciddi bir kesintiye uğramıştı. Toplumsal hayatın savaşın doğrudan etkilerinden nispeten uzak olan Britanya'da ise psikanalitik hareket canlılığını sürdürebilmişti (History of the IPA t.y.).

İkinci Dünya Savaşı ertesinde IPA Başkanlığı'nın Amerika ve Avrupa arasında dönüşümlü olmasına dair bir centilmenlik anlaşması imzalandı. Bu centilmenlik anlaşmasının gereği olarak 1949 yılında Zürih'teki Kongre'de, ilk Amerikalı IPA Başkanı Leo Bartemeier seçildi. Bu kongre aynı zamanda, Freud'un 1939'da ölümünden sonraki ilk kongreydi. IPA, ilk okyanus ötesi kongresini 1979'da New York'ta düzenledi. 1980'lerde IPA, Latin Amerika'yı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan sonra üçüncü yönetimsel bölge olarak kabul etti. Güney Amerika topraklarındaki ilk kongre ise 1991'de Buenos Aires'te toplandı. 1993 yılında IPA Başkanlığı'na ilk kez bir Latin Amerikalı, Horacio Etchehoyen, geldi. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonra post-komünist ülkelerde örgütlenmek üzere Doğu Avrupa Psikanaliz Enstitüsü kuruldu. 1997'de Birleşmiş Milletler'de IPA Komitesi oluşturuldu. 1998'de ise Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi bünyesinde IPA'ya danışmanlık statüsü verildi. 2010 yılında Çin'de ilk kongre düzenledi. 2021 itibarıyla IPA dünya çapında 12510 üyeye ulaşmış uluslararası bir kurum niteliği taşımaktadır (History of the IPA t.y.).

2.7. Türkiye'de Psikanalizin Tarihi

2.7.1. Psikanalizin Türkiye'ye Girişi

Türkiye coğrafyasına psikanalizle ilgili tartışmalar ilk kez tıp çevreleri aracılığıyla 1900'lerin başında girdi. Bugün Freud hakkında elimizdeki en eski

Osmanlıca basılı telif metin 1917 yılına ait olan ve Mustafa Hayrullah (Diker) (1875-1950) tarafından yazılmış olan *Froyd'un Psikolociyası Üzerine Tecrübe-i Tettebbuiye* adlı metindir. Mustafa Hayrullah'ın söz konusu makalesi, 1916 yılında İstanbul Şişli'de bulunan Fransız Lape Hastanesi'nde gerçekleştirilen ve sonradan “Şişli Müsamereleleri” olarak adlandırılan toplantıların birinde Freud hakkında yaptığı bir konuşmanın basılı metninden oluşur (Taştan 2011a s. 9).

Mustafa Hayrullah, Freud hakkındaki tanıtıcı ilk yazılı metin olma özelliği taşıyan söz konusu makalesinde Mazhar Osman'ın kendisinden evvel Freud'un fikirlerinden kısaca da olsa söz ettiğini, ancak bu konuda sonrasında Türkiye'de hiçbir yayın veya etkinliğin görülmediğinden söz eder. Mustafa Hayrullah söz konusu makalesine başlarken psikanalizin dünya çapında kazandığı öneme işaret eder:

“Freudun psikolociyası hâl-i hazır-ı ilmîde âlemşümul (dünyayı saran) ehemmiyet kesbetmiş bir hareket-i ilmiyedir. Freudun nokta-i nazarı verilen bu ehemmiyete lâyık olsa da olmasa da bunun memleketimizde şimdiye kadar olduğu gibi mühmel (ihmal edilmiş) kalması caiz olamaz.” (Diker 2011 s. 13).

Mazhar Osman'ın daha önce konuya değindiğinden bahsetse de hâlihazırda konuyu yeterince ele alan bir değerlendirmenin olmadığını yazar:

“Edebiyat-ı tıbbiyemizde yalnız Mazhar Osman'ın emrâz-ı asabiyye hakkındaki eser-i müterceminde Freud'un isterya (histeri) hakkındaki taharriyat-ı ibtidaiyesi (başlangıç düzeyinde araştırma) ve nevrozların menşe-i tenâsülileri hakkındaki ilk nokta-ı nazarına matuf bir fıkra varsa da bu nokta-i nazar o vakitden beri hayli ta'dilata uğradığı için bugün elde sahih hiç bir mütalâa yoktur.” (Diker 2011 s. 13).

Yukarıdaki girizgahtan sonra Mustafa Hayrullah psikanalitik kuramı özetleyerek makaleye devam eder. Sonuç bölümünde genel değerlendirmesi Mustafa Hayrullah'ın psikanalize dair kanaatini açığa vurur:

“Fikrimizce Freudizm, savable kurbiyeti son derece meşkûk olmakla beraber, gayet câlib-i dikkatdir. Bu efkâr ve nazariyat henüz lâzımı kadar kontrol edilmemiş birçok vekaiyi'e isnad edilmiş olduğu için hâliyen psihonevrozların tarz-ı tekevvünleri hakkında bir tecrübe-i fikriye olmaktan büyük bir kıymet-i ilmiye ihraz edemez.” (Diker 2011 s. 52).

Psikanalize dair bu eleştirel kuşkusuna rağmen Mustafa Hayrullah psikanalizde bir değer görür ve geleceğinden umutludur:

“Ma’a hâzâ bu itibarla külliyyen ihmal veya reddetmek de doğru değildir. Freudizm daha şimdiki hâlde bile birçok psihonevrozların muhteviyatını memnuniyetbahş bir surette tenvir ve tefsir etmekde ve bu itibarla âtiyen bilhassa tebabat-i ruhiye sahasında parlak bir istikbâle namzed görünmektedir.” (Diker 2011 s. 52).

Mustafa Hayrullah’ın psikanalize dair değerlendirmesi eleştirileri ve çekincelerine rağmen son tahlilde olumludur:

“İşte bu kanaatledir ki Freud’un psikolociyasını da hâl-i hazırda ne derece serbâz bir takım faraziyyâtdan ibâret olursa olsun hor görmeyerek ve fakat daire-i şümûlünü de bazı müellifler gibi tefsirat-ı hayâliye derecesine kadar çıkarmayarak hutût-u esâsiyesiyle tedkik ve zübde-i itlâ’atımı bir tecrübe-i tettebbu’iye şeklinde edebiyât-ı tıbbiyemize arz ve takdim etmeyi bifaide görmedim.” (Diker 2011 s. 54).

1917’de Mustafa Hayrullah söz konusu makaleyi yayımlamadan önce Mazhar Osman, Freud’dan ve psikanalizden haberdardır; bu konuda kafa yormuş, konuşmuş ve yazmıştır. Mazhar Osman psikanalize mesafeli duruşuna rağmen ona kayıtsız kalmamış, bu konuda fikir üretmiştir; Freud’un fikirlerini Türkiye coğrafyasında hekimler arasında ilk defa tartışmaya açmış, bu konuda eleştirel de olsa fikirler üretmiştir. Keza modern Türk psikiyatrisinin öncü ismi Raşit Tahsin “Seririyat-ı Akliye Dersleri”nde Freud’un görüşlerine bir tedavi usulü olarak “Tahlil-i Ruhi (psychoanalyse)” başlığı altında yer vermiştir (Raşid Tahsin 1920 s. 190-191).

Mustafa Hayrullah’ın yukarıda adı geçen makalesinin ardından bizzat Mazhar Osman tarafından kaleme alınan ve psikanalizle ilgili tartışmalar içeren bir başka metin 1919 yılına ait olan “Froydizm: Tahlil-i Ruhi” başlıklı makaledir. *İstanbul Seririyatı*’nda yayımlanan makale psikanalizi dönemin tıp anlayışı çerçevesinde eleştirmektedir. Mazhar Osman söz konusu makalesinde psikanalitik kuramın bir özetini yaptıktan sonra kişisel değerlendirmesini sunar: “İşte Freud nazariyesi...son senelerde lehinde ve aleyhinde pek çok şeyler işittiğimiz Freudizmiye gerek teşhis ve

gerek tedavi nokta-i nazarından biraz olsun kıymet vermemek istemeyiz,” derken devamında olumsuz kanaatini belirginleştirir:

“Üşenmeksizin yapılan psikoanaliz tecrübelerinden papaslar gibi birçok tenâsülî itirafâta destres olunmuştur. Fakat bunların kıymet-i tıbbiyesi pek noksandır.” (Uzman 2011 s. 62).

Makalenin bitişi psikanalizi tümünden değersizleştirir:

“Almanya’da Freudizmin kıymeti hakkında 1911’de emraz-ı asabiye akliyye mütehassılları, 1913’te emrâz-ı akliyye mütehassılları kongre ekdettiler. Viyana’da doğan bu haşarı fikir hakkında uzun münakaşalardan sonra pek [yek] sada olarak reddine karar verilmiştir. Artık bugün seririyat-ı ruhiyede psikoanalizin bir kıymeti harbiyesi kalmamış, tarih-i tıbbın malı olmuştur.” (Uzman 2011 s. 62).

Aslında Mazhar Osman, çok daha evvel, 1909’da, psikiyatrik ders kitabı *Tababet-i Ruhiye*’nin Arap harfleriyle yapılan ilk baskısında psikanalize dair bilgilendirmede ve değerlendirmede bulunmuştur. Dolayısıyla denebilir ki, Türk psikiyatri literatüründe, yazılı bir eserde psikanaliz hakkındaki bahse, saptanabildiği kadar, ilk kez Mazhar Osman tarafından bu kaynakta yer verilmiştir. Psikiyatri tarihçisi Şahap Erkoç, Mazhar Osman’ın bu eserinde psikanalizi eleştirel bir değerlendirmeye ele aldığı belirtir (Uşak-Şahin 2013 s. 34). Yaklaşık 30 yıl sonra psikanalizin Avrupa’da oldukça popülerleştiği bir dönemde *Tababet-i Ruhiye*’nin üçüncü baskısı (Uzman 1941) bu kez Latin harfleriyle yayımlanmıştır. Bu baskıda Mazhar Osman, nevroz kuramı ve rüyaların yorumu gibi bazı psikanalitik kavramlara yer verse de ağırlıklı olarak yirminci yüzyıl ilk yarısındaki Alman psikiyatri geleneğine bağlı kalmaktadır. Psikanalizin Avrupa ve Amerika’da birçok taraftar kazandığına işaret ettikten sonra Münih, Viyana, Hamburg, Heidelberg ve Berlin gibi Avrupanın birçok psikiyatri kliniğinde yer bulamadığını ekler:

“Biz de bu nazariyede hiçbir deha eseri görmediğimiz, teşhis ve tedavice pek az kıymet verdiğimiz hâlde asrın modasına uyarak ona bu sahifeleri hasrettik.” (Uzman 1941 s. 411).

Mazhar Osman, bu eserinde, temelde, ruhsal hastalıkların “şahsi ve umumi sebepleri” olduğunu yazar; ancak biyolojik nedenleri psikolojik veya sosyal olanlara kıyasla daha belirleyici kabul eder (Uzman 1941 s. 159). Kalıtım, yaş, cinsiyet, mizaç, endokrin işlevleri, vitaminler, madde, enfeksiyonlar, eğitim ve uygarlığı psikiyatrik ve nörolojik hastalıkların etiyolojisinde etken nedenler olarak sayar. Mazhar Osman, psikiyatrik bozukluğa yol açan “manevi sebepler” başlığı altında psikanalize değinir; nevrozların oluşumu, baştan çıkarma kuramı, rüya yorumu, psiko-seksüel evreler ve parapraksisler, serbest çağrışım ve eşit dikkat gibi kavramları gözden geçirir. Ayrıca, bilinçdışı, direnç, haz, çatışma, sansür ve bazı savunma mekanizmalarından bahseder (Uzman 1941 s. 395). “*Türklerde Tababet-i Ruhiye*” başlığı altında Razi ve İbn-i Sînâ’nın psikanalizle meşgul olduğunu ve bilhasaa İbn-i Sina’nın eserlerinde “*Freud’un psikoanalizm ve panseksüalizminde görürsek*” hayret etmememiz gerektiğini söyler ve ekler:

“Değil ruh hekimleri, halk bile oldu olası cinnettin husulünde aşka büyük bir pay ayırmışlardır. Çıldırın, çırpınan, durgun duran bir gencin karşısında her şeyden evvel sevdâyı araştırmışlardır. Vuran, kıran, uyumayan, yerinde duramayan, mutassıl konuşan bir manyak sevdadan kaçırıştır, kendini yerden yere vuran, ağlayan teatral sahneler gösteren isteri levhası hafî ve nâşat bir sevdanın tercümanı değildir? (sic.) Yemeyen, uyumayan, konuşmayan, kendini öldürmeyi kuran kara sevdalı da suçlu, memnu bir aşk olmalıdır. Bir ruh hekiminden ziyade halkın düşüncesi olan bu doktrin asırlardan beri başlar.” (Uzman 1941 s. 48-49).

Söz konusu ifadesinin ardından Mazhar Osman psikanalize gönderme yapar:

“Hele asrımızda aleyhine kimsenin dil uzatmadığı, kör körüne ve hattâ seve seve kabul ettiği bir teşhis ve tedavi usulü oluyor. Erbabınca bu asrın büyük keşiflerinden biri sayılan psikoanaliz ve psikoseksüalizmiyi İbn-i Sina’nın tanıdığını ve pek ustaca tatbik ettiğini görüyoruz.” (Uzman 1941 s. 49).

Mazhar Osman “pansexualisme” üzerinden psikanalizi kıyasıya eleştirir:

“Freud bildiğimiz dostane münasabetleri bile tenasülî bir cezre atfediyor. Göya hayatta bir şeref ve takdir hissi ile bağlandığımız vücutlara

karşı da bir tenasülî rabitamız, bir process sexuel'imiz varmış." (Uzman 1941 s. 408).

Mazhar Osman kadınların erkekler gibi hayat kavgasına atılmak zorunda kalmaları nedeniyle mesleğin olumsuz etkilerinden artık onların da zarar gördüklerini düşünür ve *"şimdi en çok hysterique, nevrastenique, melancolique kız ve kadın kadınlardır,"* diye ekler. Oysa ona göre bir kadın için *"en tabii ve sıhhi meslek zevcelik ve valideliktir."* (Uzman 1941 s. 252). Mazhar Osman dine ve bilhassa İslama ruhsal sağlığı koruyucu bir işlev atfeder:

"Mutedil, salih bir itikade malik dindar her şahıs sinirlerini metin bir zırhla muhafaza etmektedir....Müslümanlık sinirlerin selâmetini temin eden dinlerin başındadır. Hele içkiye karşı düşmanlığı, evlilik hayatını dünya cehennemi yapmakdan kurtaran boşanma kolaylığı, ne fazla sevinmeğe ve ne fazla yerinmeğe müsait olmayan tevekkül felsefesi, eyiliği, fenalığı Allahtan bilme akidesi, zekâtı farzederek gayrperestliği esas telekkisi, kanaat telkini ile medeniyetin göz kamaştırıcı ihtiraslarından men'i gibi itidalkar faziletleri yüzünden bizce takdir ve tekrimden başka söylenilecek bir başka nokta yoktur." (Uzman 1941 s. 257-258).

Peki, Mazhar Osman'ın psikanalize yönelik olumsuz tutumunu belirleyen nedir? Yukarıdaki alıntıların da gösterdiği üzere, önemli bir neden Mazhar Osman'ın Alman biyolojik psikiyatri ekolüne sadakati gibi gözükmektedir. Bir başka ve belki çok daha önemli belirleyen ise Mazhar Osman'ın kültüralist yaklaşımıdır. Psikiyatrik bozukluklara bakışını da belirleyen söz konusu kültüralist bakışı belgeleyen önemli bir kaynak, Mazhar Osman'ın henüz kariyerinin başlarında 1909 yılında Almanya'da yayımlanan bir makalesidir: *Zur Pathogenese der Geistes- und Nervenkrankheiten im Orient (Doğu'da Ruhsal ve Sinirsel Hastalıkların Patogenezi Üzerine)* (Uzman 1909 s. 805). Mazhar Osman bu kısa makalesinde psikiyatrik bozuklukların etiolojisini Doğu ve Batı kültürleri ekseninde tartışır. Söz konusu makalede Doğu'da sinir sistemi hastalıklarına temel neden olarak farklı psikoz tiplerine yol açabilecek sıtma gibi enfeksiyonları gösterir. Doğu'da morfin, kokain, atropine, opium, haşhaş ve özellikle alkol tüketiminin Batı'ya kıyasla daha az olduğunu yazar. Mazhar Osman, "ruhsal aşırı gerginlik" ve "akıl ve ruh üzerindeki etkileri"nin Batı'daki kadar kalıcı olmadığını, zira

din ve geleneklerin Doğuluları yas ve kayıp yaşantıları karşısında güçlendirdiğini ileri sürer (Uzman 1909 s. 805). Dahası, Batı'nın lüks ve "gayriahlaki" yaşam biçiminin bu coğrafyadaki ruhsal rahatsızlıkların yaygınlığının nedenlerinden olduğunu düşünür:

“Doğuda sinir sisteminin perhizi için diğer bir avantaj da yaşam biçiminin basitliği ve doğallığında yatar. Batılı anlamda akşam partileri, balolar, müzikholler burada nadiren bulunur. Her tür eğlencedeki aşırılık Doğuluları tiksindirir. Mutluluğu aile hayatında arar. Ahlaksızlık çukurunda tükenmeden veya yaşlanmadan erkenden evlenir.” (Uzman 1909 s. 805).

Mazhar Osman, sıtmanın, Doğu'da oldukça yaygın olduğunu ve çeşitli psikoz türlerine yol açtığını; organik hastalık kininle tedavi edildiğinde psikotik durumun da kaybolduğunu yazar. Genel paraliz, dementia praecox (yirminci yüzyıl başında şizofreninin bir formu olarak anlaşıldı), sirengomiyeli (omurilikte sıvı ile dolu boşluklarla ayırdedilen bir hastalık) ve miyopatileri (kas hastalıkları) Doğu'da sinir sisteminin organik hastalıkları olarak sayar. Mazhar Osman, Doğu'da ruhsal hastalıklar için yegâne psikolojik nedenin histerik ve mistik hastalıklara yol açan batıl itikatler olduğunu ileri sürer (Uzman 1909 s. 805).

Mazhar Osman'ın sonraki eserlerinde açığa çıkacak olan psikanalize karşıtlığının köklerinin bu makalede açıkça gözlemek mümkündür. Kültürcü bakış açısına sahip dönemin psikiyatristlerinin birçoğu gibi Mazhar Osman da Batı'nın yaşam tarzını, özellikle cinsellik anlayışını ahlaken düşük sayar. Doğu'daki psikiyatrik bozuklukları daha ziyade hastaların sorumlulukları ötesinde kalan organik nedenlere atfeden Mazhar Osman, Batı'da ise söz konusu bozuklukları dürtüsel arzularla ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla ruhsallığın evriminde cinselliğe ve dürtüsel yaşama büyük önem atfeden, Batılı modern insan imajına dayalı psikanaliz, Mazhar Osman için Doğu'daki ruhsal hastalıkları açıklama ve tedavi modeli olmaktan uzaktır; Batı'dan biyolojik kavramları almakta sakınca görmezken psikolojik kavramlara mesafelidir (Uşak-Şahin 2013 s. 136).

Mazhar Osman'ın psikanalize yönelik olumsuz bakış açısı öğrencilerini de etkilemiştir. Örneğin İhsan Şükrü Aksel, *Sıhhat Almanakı*'nda yayımlanan “*Bize Göre Froydizm*”de konuyu bilimsel bir amaçla kaleme aldığını belirtse de, giriş kısmında psikanalize dair alaycılığı fark edilmeyecek gibi değildir:

“Son senelerde ruhiyat ve marazi ruhiyat sahasında, peygamberi freud olan bir aşk ve şehvet dini hüküm sürmeğe başladı. Adeta gittikçe artan havarileri, ma’betleri İsa dinile boy ölçüşecek kadar çoğalmakta! Nasıl kökleşmesin ki aşk, şehvet, kadın mevzularına dayanıyor.” (Aksel 1933 s. 523-525).

İhsan Şükrü’ye göre “Froydizm ruhî hadislerin izahında fayda veriyorsa da akıl hastalıklarının husulünde ve tedavisinde tamamen tesirsiz kalmaktadır.” (Aksel 1933 s. 523-525).

Modern Türk psikiyatrisinin kurucu ismi Mazhar Osman ekibiyle beraber erken Cumhuriyet döneminde biyolojik psikiyatri, nöroloji ve nöroşirürji alanında öncü çalışmalarda bulunmuş, psikiyatri eğitiminin temellerini atmış, ancak mesafeli olduğu psikanalizi eğitim ve tedavi programına asla dâhil etmemiştir. Psikanaliz Mazhar Osman için psikiyatrik hastalıkların nedenlerini açıklama ve tedavisinde pratik bir değer taşımadığı için kariyeri boyunca Türkiye’ye herhangi bir psikanalist davet etmemiş, yakın çevresinden yurtdışına psikanalizi öğrenmek üzere hiç kimseyi de göndermemiştir. Uzun yıllar boyunca Mazhar Osman geleneğinde ilerleyen Türk psikiyatrisi içinde Alman biyolojik psikiyatri anlayışının 1950’lilere dek sürmesi dolayısıyla psikanaliz yirminci yüzyıl ortalarına dek Türkiye’de klinik alanda kendine bir tedavi biçimi olarak yer edinememiştir (Uşak-Şahin 2013 s. 37).

2.7.2. Psikanalizle İlgilenen İlk Türk Psikiyatrist: İzzeddin Şadan

Ahmet İzzeddin Şadan Birdil (1895-1975) (bilinen popüler adıyla İzzeddin Şadan) Türkiye’de psikanalizin tanıtılmasına öncülük etmiş, psikiyatrik uygulamalarda psikanalizin önemini vurgulamış ilk isimdir. Fransızcanın yanı sıra İngilizce de bilen İzzeddin Şadan, *Deliliğin Psikolojisi*, *İlm-i Beşer*, *Psikanaliz* adlı üç mesleki kitabın çevirisini yapmış, Türk inkılâplarını yorumladığı *Birsam-ı Sa’adet* adlı bir kitap ve onlarca makale yazmıştır. Anılarının bazı kısımları İstanbul’da tanınmış psikiyatristlerle olan çatışmalarını ve betimleyici psikiyatrinin öncüsü Kraepelin etkisindeki psikiyatristler arasındaki sürtüşmelere ışık tutmaktadır (Erkoç ve Kazancıgil 2006 s. 63; Erkoç ve Kutlar 2007 s. 14; Etker 2021 s. 77).

İzzeddin Şadan 23 Eylül 1893’te İstanbul’da doğmuş, 1919’de Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de başladığı tıp eğitimini 1924’te tamamlamıştır. 1925 yılında Mazhar

Osman'ın idaresindeki Toptaşı Bimarhanesi'nde psikiyatri asistanı olarak göreve başlamıştır. Toptaşı'nda hâkim olan Kraepelinci psikiyatridir ve Freud'a yer yoktur. Nitekim Şadan'ın psikanalize dair ilk görüşleri Mazhar Osman ve diğer öğrencilerinden pek farklı değildir:

“Mazhar Osman'ın gazetesinde İstanbul Seririyatında psikoanaliz aleyhinde bir makale yazmıştım. Mazhar Osman da memnun olmuştu... O zamanlar Toptaşı'nda ne Brill'in ne Freud'un ne Bleuler'in ne de Jung'un isimleri geçiyordu. Mazhar Osman'ın Freud hakkında 'bırakın şu pis Yahudiyi' dediğini işittim.” (Şadan 1977 s. 77).

İzzeddin Şadan İstanbul Seririyatı'nda Freud aleyhinde yazdığını söylediği yazıda Freud ve taraftarlarına dair şunları söylemişti:

“En hâr freudcuların felsefeciler ve edebiyat mensupları, salon hakîmleri arasında bulundukları bariz bir müşahadedir. Arkaya itilmiş uzun ve pomadalı saçları, dar belli elbiseleri içinde kırıtarak hanımlara aşk ve isteri nazariyelerinden bahseden “panseksüalist” mütehassısların freud taraftarı olmaktan başka yapacakları yoktur. Hele tahsilin güçlüğünden dolayı intisab edememiş bulundukları tababete duydukları sönmez bir ibtilâ duyan yarı âlim felâsifeden, tecrübi ruhiyatçılardan (“ipnotizör”)lerden bahsedecek değiliz. Asıl nazar-ı dikkate arzedeceğimiz nokta, (“aşk”) kelimesinin freudizmde ve avâmil-i muvaffakiyette oynadığı roldür.” (Şadan 2011b s. 89-90).

Ancak Şadan'ın Freud ve psikanaliz hakkındaki fikirleri kısa zamanda değişmiştir; Toptaşı'nda çalışmaya başladıktan birkaç ay sonra İngiliz tıp dergisi *The Lancet*'te psikanalizin temel kavramlarına dair okuduğu bir yazı aracılığıyla psikanalizle tanışmıştır (Şadan 1977 s. 134). Şadan, psikopatolojik bozukluklara dair tamamiyle yeni olan bu açıklama ve tedavi yönteminin Kraepelinci yaklaşımdan oldukça farklı olduğunu görmüştür. Öğrendiği ve o ana dek uygulayageldiği mesleki pratiği yalnızca anamnez almak, teşhis etmek, hastalığın seyrini izlemekten ibaretken psikanalitik yöntem ona neden sorusunun önemini öğretmekteydi (Şadan 1977 s. 76-77). Şadan *Hatırat*'ında 1925 yılında, Ernest Jones'un Fransızcaya çevrilmiş *Traite Theorique et Pratique de Psychanalyse* (Papers On Psychoanalysis) eseriyle

karşılaşmasının hayatındaki bir “dönüm noktası” olduğunu yazmıştır. Bu eserde serbest çağrışım yönteminin tarif edilmesi ve psikoza dair yeni bakış açısı ve açıklamalar Şadan’ı etkilemiş, *The Lancet*’te öğrendiklerini pekiştirmiştir. Şadan, psikanalitik okumalarını Abraham Brill’in ve Carl Gustav Jung’un eserleriyle derinleştirmişse de psikanalize ilgisi Toptaşı’nda olumlu bir karşılık bulmamıştır. (Şadan 1977 s. 76-77).

İzzeddin Şadan, Toptaşı’nın Bakırköy’e taşındığı yıl, 1927’de Mazhar Osman’la yaşadığı anlaşmazlık üzerine hastaneden ayrılmıştır. Aynı yıl Paris’e gitmiş, Villjuif Akıl Hastanesi’nde, çalışmalarına aşına olduğu Rogues De Fursac’ın psikiyatri asistanlığını yapmış, Fransa’da bulunduğu zaman zarfında psikanalitik bilgisini derinleştirme imkânı kazanmıştır. 1930’da Türkiye’ye dönen Şadan, 1934’de İstanbul Tıp Fakültesi’nden psikiyatri ve nöroloji uzmanı olarak mezun olmuş, ardından Ankara’da, ileride Gazi Üniversitesi’ne dönüşecek olan Gazi Pedagoji Enstitüsü’nde çalışmaya başlamıştır. İzzeddin Şadan Ankara’da yaşadığı dönemde ailesiyle beraber Nazi Almanyası’ndan kaçıp Türkiye’ye sığınan psikanalist Edith Weigert-Vowinckel (1894-1982) ile tanışmış ve analize başlamıştır (Tunaboğlu-İkiz 2000 s. 132).

1894 yılında Düsseldorf’da doğan Edith Weigert-Vowinckel psikanaliz eğitimini Berlin Psikanaliz Enstitüsü’nde tamamlamış, Nazi Rejimi sırasında Alman Psikanaliz Derneği’nin (DPG) yönetim kurulunda eğitim analisti olarak görev almıştı (Baumeyer 1971 s. 205). Uluslararası Psikanaliz Derneği bülteni Weigert’in adını IPA üyeleri arasında sayarken 1935-1938 yılları arasındaki adresini Ankara olarak kayda geçirmiştir. Türkiye’de herhangi bir resmî görev üstlenmeyen Weigert-Vowinckel, Mustafa Kemal Atatürk’ün talimatıyla psikanaliz uygulama izni elde etmiş, bu sayede, muhtemelen, Türkiye’de çalışan resmî eğitilmiş ilk psikanalist olmuştur. Edith Weigert-Vowinckel’in analizanlarının hemen hepsi Almanca konuşan mülteciler olmuştur. Tek Türk analizanı İzzeddin Şadan’dır. Edith Weigert-Vowinckel¹² 1973’te kendisiyle

¹² Edith Weigert-Vowinckel’in eşi Oscar Weigert (1886-1968), Almanya’da Posen Belediye Başkanlığı yapmış ve Çalışma Bakanlığı’nda İş Bulma ve İşsizlik Yardımı Dairesi’ni yönetmiş, Protestan olmasına karşın saf Alman olmadığı için 1933 yılında görevinden uzaklaştırılmıştı. Weigert, 1932 yılında psikanalist Edith Vowinckel Weigert ile evlenmişti. 1933 yılında Nazi baskısı karşısında oğulları ile ABD’ye iltica eden çift, 1935 yılında Türkiye’ye gelerek üç yıl Ankara’da yaşadılar. Oscar Weigert Ankara’da bulunduğu süre zarfında iş ve işçi ekonomisi konusunda Atatürk’e danışmanlık yapmış, ülkemizde Çalışma Kanunu’nun hazırlanmasına önemli katkılarda bulunmuştur (Volkan 2010 s. 7). 1938’de Türkiye’deki görevini tamamlayan Oscar Weigert ABD Çalışma Bakanlığı’ndan davet almış bunun üzerine Weigert çifti oğulları Wolfgang ile beraber ABD’ye göç etmişlerdir. Weigert, ABD’de profesör olarak Washington Üniversitesi’nde mukayeseli sosyal yasalar konusunda dersler vermiş ve Amerikan Çalışma Bakanlığı’na danışmanlık yapmıştır (Uşak-Şahin 2013 s. 71). ABD, Edith Weigert-Vowinckel için de psikanalitik kariyerini geliştirmek için bulunmaz bir fırsat olmuş, ABD’ye yerleştikleri yıl Washington-

yapılan bir mülakatta bir Türk psikiyatristi eğitim analizine almış olduğundan bahsetmiş ve “*Bu analizi Fransızca yaptık, zira buluşabildiğimiz tek dil buydu,*” demiştir (Holmes 2006 s. 62). Bu kişi kuvvetle muhtemel ki İzzeddin Şadan’dır. Keza Weigert-Vowinckel hakkında *International Journal for Psychoanalysis and Imago* dergilerinde İzzeddin Şadan’a atfen “*Halen analizde olan bir psikiyatristin kapsamlı bir kuramsal eğitimden geçtiğini ve Freud’un birçok çalışmasını Türkçe’ye çevirdiği*” yazılmıştır (Uşak-Şahin 2013 s. 52).

İzzeddin Şadan, 1930’lu yıllarda Şadan’ın *Tanrı Dağı, Yeni Adam* gibi dergilerde birçok psikanalitik makale yayımladığı görülür (Erkoç ve Kazancıgil 2006 s. 63). Örneğin “*Batıl İtikatler ve Freud*”, “*Psikanalize Göre Sanatta Cinsiyet*” başlıklı makalelerinde psikanalitik kavramları açıklamış ve psikanalizin, özellikle çocuksu cinsellik kuramının yanlış anlaşılması tehlikesine karşı okuru uyarmıştır. Şadan’ın makaleleri Türkiye psikanaliz tarihinde yazılmış ilk orijinal makaleler olarak kabul edilebilir (Niyazi 2007 s. 279).

Psikanalist Tunaboğlu-İkiz (1996 s. 61) 1930’lu yıllarda yazılan psikanalitik makalelerin hemen hepsinin kültürel, antropolojik alana ait olduğunu, çünkü o zamanlar Türkiye’de psikanalizin klinik bir uygulama olmadığını yazmıştır. Bu eğilimin İzzeddin Şadan’ın çalışmalarında da gözlendiğini ifade eden Tunaboğlu-İkiz, Şadan’ın yazılarında herhangi bir vaka örneğine rastlanmadığına işaret etmiştir. İzzeddin Şadan, orijinal psikanalitik çalışmalarının yanı sıra Freud’un bazı yazılarını çevirmişse de elimizde bunların örneği yoktur. Şadan’ın bu yazıları yayımlamamış olduğu tahmin edilmektedir (Erkoç ve Kazancıgil 2006 s. 63; Koptagel-İlal 1998 s. 225).

1930’ların başında İzzeddin Şadan Sigmund Freud’la iletişime geçmiş ve ikili arasında Freud’un 1939’daki ölümüne dek sürecek olan bir mektuplaşma başlamıştır. 1932 yılında Freud’un yönetimindeki *Imago* dergisinde Şadan’ın Merkez Efendi ile

Baltimore Psikanaliz Derneği’ne kaydolmuştur. Zamanın tanınmış psikanalisti Frieda Fromm-Reichmann’ın önerisiyle Sheppard and Enoch Pratt Hospital’da çalışmaya başlamış ve psikozların psikanalitik tedavisinde uzmanlaşmış; Almanya’da şizofrenik hastalarla başlamış olduğu psikanalitik çalışmalarına ABD’de devam etmiştir. 1940’ların başında görevinden ayrılan Weigert-Vowinckel psikanaliz uygulamalarını özel bürosunda sürdürmüştür. Weigert-Vowinckel, Washington-Baltimore Psikanaliz Derneği’ndeki ayrışmada Frieda Fromm-Reichmann’ın önerisine uyarak, psikanalizin klasik ortodoks anlayışından uzak bir anlayışı savunan ve yeni tedavi yöntemleri geliştiren neo-analitik Washington grubunda kalmıştır. Zaman içinde ABD psikanaliz kamuoyunun önde gelen bir isim haline gelen Weigert-Vowinckel 1982 yılında Maryland’da ölmüştür (Psychoanalytikerinnen in Deutschland t.y.).

ilgili bir efsanenin psikanalitik yorumunu içeren bir makalesi yayımlanmıştır. Felix Schotlander tarafından Fransızcadan Almancaya çevrilen bu makale hakkında 1934 yılında *International Journal of Psychoanalysis*'de bir yazı yayımlanmıştır (Middlemore 1934 s. 328). Makalenin Türkçe orijinali bulunamadığı için Erkoç ve Kutlar (2007 s. 14) söz konusu makaleyi Almancadan Türkçeye çevirmişler, İzzeddin Şadan'ın makaleyi muhafazakar Müslüman çevreden gelebilecek tepkiler nedeniyle Türkçe yazmadığını öne sürmüşlerdir. Şadan, 1948 yılında *Psychoanalytic Quarterly* dergisine yazdığı bir mektupta savaş yüzünden psikanaliz merkezleriyle temasının koptuğunu, bu nedenle de Freud'un *Musa ve Tektanrıcılık* (Der Mann Moses und die Monotheistische Religion) kitabını ancak okuyabildiğini yazmış, yukarıda sözü edilen makaleye gönderme yaparak tektanrıcılık üzerine ilk psikanalitik makaleyi kendisinin yazmış olduğunu ifade etmiş, Freud'un yazısının ise kendisinininkinden altı sene sonra basıldığını öne sürmüştür (Etker 2021 s. 77; Volkan 2010 s. 9).

Şahap Erkoç'a göre, İzzeddin Şadan'ın yaşamı iki evreye bölünebilir: 1950'lilerin başına dek süren psikanalitik dönem ile psikanalizden uzaklaşıp Türkçü çevrelere dâhil olduğu ikinci dönem. İkinci dönemde Şadan'ın yazıları *Orkun* gibi Türkçü dergilerde görülmeye başlamıştır. Şadan'ın psikanalizden uzaklaşmasının nedeni muhtemelen İkinci Dünya Savaşı ertesinde psikanalitik çevrelerle temasının kopmasıdır (Uşak-Şahin 2013 s. 58). Bir başka neden ise bizzat Freud'un Şadan'da yol açtığı narsisistik kırılma gibi gözükmetedir zira yukarıda zikredilen *Psychoanalytic Quarterly* editörüne yazdığı mektupta görüldüğü üzere *Merkez Efendi Efsanesi* makalesinde öne sürdüğü tezlerin "Üstat Freud" tarafından yeterli onay görmediğini düşünmüştür. Nitekim Freud'un *Musa ve Tektanrıcılık* kitabında Şadan'ın makalesine herhangi bir referans yoktur (Uşak-Şahin 2013 s. 59).

İzzeddin Şadan, Erzurum ve Zonguldak'taki hastanelerde tıbbi müfettiş olarak görev yaptıktan sonra 1940'ların sonunda Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'nda tıbbi müfettişlik yapmıştır. Yaşamının sonlarına doğru ruhsal sorunlar yaşadığı ve garip davranışlar sergilediği rivayet edilir. Yalçiner ve Hanoğlu, Şadan'ın yalnız, evlenmemiş ve çocuksuz bir hâlde, karanlık ve rutubetli bir apartmanda yıllarca yaşadığını yazmışlardır. Psikiyatrist olarak hiç çalışmamış, babadan kalan mirasla geçinmiş, birçok kişiyle münakaşa hâlinde olmuştur (Yalçiner ve Hanoğlu 2001 s. 44).

Yalçiner ve Hanoğlu (2001 s. 44), İzzeddin Şadan'ın 1950'lilerin başında yeni kurulmuş olan Ege Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştığını, 1963'te son vazifesi olan İstanbul'daki Müzeler ve Kütüphaneler Müdürlüğü'ndeki görevinden emekliye ayrıldığını belirtmişlerdir. Son yıllarında Şadan'ın diyabeti artık ileri bir aşamaya gelmiş ve ciddi kalp sorunları yaşamış, yakın arkadaşlarının yardımıyla Süleymaniye'deki Esnaf Hastanesi'ne yatmıştır. Şahap Erkoç'a göre İzzeddin Şadan Bakırköy'deki klinikte nörolojik tedavi de görmüştür. (Şahap Erkoç, Kaynak: Uşak-Şahin 2013 s. 61). Şadan, 1975 yılında ölmüştür.

“Kimse ölümünü duymadı. Tam olarak ne zaman ve nerede öldü? Cenazesini kim sahiplendi?.....Bunların hiçbirini bilmiyorum. Adıyla maalesef boşa harcanmış muhteşem bir hazineyi eşleştiriyorum. Sessizce göçüp gitmesine çokça üzgünüm.” (Deliorman 2006 s. 64).

Tunaboşlu-İkiz (2000 s. 134), Şadan'ın çabalarının yazdıkları aracılığıyla Türkiye'de psikanalizi kuramsal olarak popülerleştirmekle sınırlı olduğunu düşünür. Psikanalist Volkan (2010 s. 9), yıllar sonra ABD'de Edith Weigert-Vowinkel ile konuştuğunda Şadan'ın tam bir psikanaliz sürecinden geçmemiş olduğu izlenimi aldığını belirtmiş, Şadan'ın psikanalize yaklaşımının daha ziyade entelektüel planda kaldığını ileri sürmüştür. Şadan'ın “münakaşacı bir kişi” olarak tanınmasına yol açan kişilik yapısının onu Türkiye'de psikanalize derin bir ilgi başlatan öncü olmaktan alıkoyduğunu, nitekim çok geçmeden unutulup gittiğini yazmıştır.

Uşak-Şahin (2013 s. 61) ise Türk psikanaliz tarihinde İzzeddin Şadan'a daha özel bir önem atfeder. Şadan, yirminci yüzyılın ilk yarısında psikiyatri çevrelerindeki tüm olumsuz seslere rağmen Türkiye'de psikanalizin tek ve en tutkulu savunucusu olmuştur. Şadan, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar uygun olmadığında tekil ilginin bir disiplinin kurumsallaşmasında yetersizliğinin bir kanıtıdır adeta. Psikanalize yönelik tüm tutkusuna rağmen kişisel sebeplerden ziyade psikanalizin merkezinden uzak kalması ve Türkiye'deki koşulların uygunsuzluğu Şadan'ın bireysel gayretlerini sonuçsuz bırakmıştır (Soyubol 2018 s. 55).

2.7.3. Türkiye’de Psikanalizin İlk Kuşağı

1950’lilerde İstanbul Tıp Fakültesi’nde Kraepelinci psikiyatri ¹³ halen baskındı ve psikanalize oldukça kapalıydı. Oysa Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi için durum farklıydı. 1950’li yıllarda Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsü başkanı ve kurucusu Prof. Dr. Rasim Adasal (1902-1982) psikanaliz konusunda hiçbir eğitim almamış olmasına rağmen kendisine “Türk Freud’u” adını takmış, eğitimlerinde, konuşma ve eserlerinde Freud ve psikanalitik düşünceye göndermeler yapmıştır (Sayıl 1999 s. 37; Volkan 2010 s. 10).

Ankara Sinir ve Ruh Hekimleri Derneği’nin de kurucusu olan Adasal’ın psikanalize olan sempatisi sayesinde Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü, psikanalizin Türkiye’de yaygınlaşması bakımından önemli bir adres olmuştur (Volkan 2010 s. 10). Nitekim Türk psikanaliz tarihinde önemli yere sahip Orhan Öztürk (1926-), Leyla Zileli (1925-2008), Vamık Volkan (1931-), Celal Odağ (1931-2021) ve Ülkü Gürışık (1939-) gibi isimlerin yolu Ankara Tıp Fakültesi’nden geçmiş veya oradan başlamıştır.

2.7.3.1. Orhan Öztürk (1926-)

Orhan Öztürk psikanaliz formasyonundan geçmemiş olmasına rağmen Türkiye’de psikiyatri içinde psikanalitik görüşlerin yaygınlaşmasında rol oynamış önemli bir isimdir. 1926 yılında Tarsus’ta doğan Öztürk, Tarsus Amerikan Koleji’ni bitirdikten sonra girdiği İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde tıp eğitimini tamamlamış, psikiyatri uzmanlığı için ABD’ye gitmiştir. Öztürk, ABD’de bulunduğu süre zarfında Massachusetts Stockbridge’de bulunan Austen Riggs Center’da meşhur psikanalitik kuramcı Erik Erikson (1902-1994) ile çalışmış, psikanalitik psikoterapi deneyimi kazanmıştır. 1960 yılında Türkiye’ye dönen Öztürk, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde göreve başlamış, 1960-1964 yılları arasında Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde çalışmış, 1964-1993 yılları arasında kuruluşunda yer aldığı Hacettepe Tıp Fakültesi’nde emekliliğine dek öğretim üyeliğinde bulunmuştur. Türkiye Psikiyatri Derneği’nin kurucu başkanı olan Öztürk, *Türk Psikiyatri Dergisi*’ni kurduktan sonra 13 yıl boyunca yayın yönetmenliğini yapmıştır. Orhan Öztürk, Türkiye Bilimler Akademisi

¹³ Alman psikiyatrist Emil Krapelin’in (1856-1926) psikiyatrik bozuklukları betimlemeye ve sınıflamaya dayanan yaklaşımı.

onur üyesidir. Çalışmalarıyla psikanalitik bilginin ve psikoterapinin Türkiye’de yaygınlaşmasına büyük katkı sağlamış olan Orhan Öztürk’ün *Psikanaliz ve Psikoterapi* (1985) ile *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (2001) kitapları Türkiye ruh sağlığı bibliyografyasında önemli bir yere sahiptir (Uşak-Şahin 2013 s. 161-162).

2.7.3.2. Leyla Zileli (1925-2008)

1925 yılında İstanbul’da doğan Leyla Zileli 1943 yılında Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi’nden mezun olmuş, tıp tahsilini İstanbul Tıp Fakültesi’de 1950 yılında tamamladıktan sonra aynı fakültede başladığı psikiyatri ihtisasını 1955 yılında bitirmiştir. Bir süre Lape Hastanesi’nde uzman hekim olarak çalışan Zileli, 1957 yılında ABD’ye gitmiştir. 1957-1959 yılları arasında Kansas City Missouri Psychiatric Receiving Center’da asistan olarak görev yapmış, 1959 yılında New York Postgraduate Center’da psikanaliz eğitim programına başlamıştır. 1962 yılında “Psikanalitik Eğitim ve Psikanalist Diploması” almaya hak kazanan Leyla Zileli aynı yıl yurda dönmüş, bir süre İstanbul’da özel muayehanesinde çalışmıştır. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin kuruluş sürecinde İhsan Doğaramacı’nın daveti üzerine 1964 yılında Orhan Öztürk ile birlikte Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri Bölümü’nün oluşumunda yer alan Zileli, 1965’te doçent, 1970 yılında profesörlüğe yükselmiştir. Altı yıl Psikiyatri Anabilim Dalı başkanlığı yapmış, 1992 yılında ise emekli olmuş, emekliliğinin ardından 1992-1997 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi’nin yanı sıra Ankara’da çeşitli kurumlarda uzmanlık eğitimi alan asistanlara mezuniyet sonrası eğitim kapsamında psikanalitik psikoterapi eğitimi vermiştir. Leyla Zileli, 1997 yılında Başkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Haberal’ın davetiyle Başkent Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı’nın kurucularından olmayı kabul etmiştir. Başkent Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak yarı zamanlı çalışmış, 1998 yılından vefatına dek geçen sürede Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanlığı’nı yürütmüştür (Taşkıntuna 2008, 16 Ekim; Uşak-Şahin 2013 s. 193-194; Yüksel 2001 s. 219).

Başkent Üniversitesi’nde çalıştığı süre zarfında Zileli, psikanalitik formasyonunu tamamladığı New York Postgraduate Center’ın bağlı olduğu Association for Autonomous Psychoanalytic Institutes (Uluslararası Özerk Psikanalitik Enstitüler Birliği) üyeliğine kabul edilmiş, İtalya’da bulunan Psikanalitik Kendilik Psikolojisi ve İlişkisel Psikanaliz Eğitim (Enstitüsü Istituto di Specializzazione in Psicologia Psicoanalitica del Sê e Psicoanalisi Relazionale) kurumuna bağlı olmak üzere eğitici-

süpervizör analist yetkisini kazanmıştı. Bu yetki sayede Nilgün Taşkıntuna, Füsün Çuhadaroğlu ve Gamze Özçürümez'in eğitim analisti ve süpervizörü olmuştur. Leyla Zileli, meslek hayatı boyunca birçok psikiyatrist ve psikoloğu psikanalitik psikoterapi alanında yetiştirmiş, eğitim analizi ve süpervizyon uygulamalarında bulunmuş, Türk psikanaliz tarihi içinde iz bırakmış önemli bir isim olmuştur (Çuhadaroğlu ve Mercan 2010 s. 250; Taşkıntuna 2008, 16 Ekim; Uşak-Şahin 2013 s. 193-194; Yüksel 2001 s. 219).

2.7.3.3. Celal Odağ (1931-2021)

Orhan Öztürk ve Leyla Zileli kendi psikanalitik katkılarının yanı sıra Türk psikanaliz tarihine önemli katkılar sunacak başka isimlere de ilham vermişlerdir. Onlardan biri psikiyatrist ve psikanalist Celal Odağ'dır. 1931 yılında İzmir Buca'da doğan Celal Odağ, tıp eğitimini ve psikiyatri ihtisasını Ankara Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Psikiyatri Bölümü'nde uzmanlığını tahsil ederken Orhan Öztürk'ün bölüme gelmesi Odağ'ın gelecekteki kariyerini belirlemiştir. Öztürk'ün etkisiyle psikanalize ilgi duyan Odağ, mesleki gelişimi için uzmanlık sonrası Almanya'ya yerleşmiş, 1973 yılında psikanalitik formasyonunu tamamlamasının ardından Alman Psikanaliz Derneği (Deutsche Psychoanalytischen Gesellschaft, DPG) üyeliğine kabul edilmiştir. Odağ, 1974 yılında psikanalizi kurumsallaştırmak amacıyla Türkiye'ye gelmiş ancak koşulların elverişsizliği nedeniyle bu amacını gerçekleştirilmemiş, Ankara Üniversitesi'nde dört yıla yakın görev yaptıktan sonra tekrar Almanya'ya geri dönmüştür (Uşak-Şahin 2013 s. 160-174).

Odağ'ın Ankara'da bulunduğu süre zarfında Vamık Volkan'la karşılaşması Türkiye psikanaliz tarihi bakımından önem taşır. 1974 yılında ABD'den psikiyatrist ve psikanalist olarak Ankara Üniversitesi'ne gelmiş olan ve üniversitede bir yıldan fazla bir süre konuk öğretim üyeliği yapan Kıbrıs doğumlu Vamık Volkan ile Celal Odağ ortak bir çalışmayla üniversitede psikanalitik kuramı öğretmeye yönelik çalışmalar yapmışlardır (Volkan 2010 s. 11). Yıllar sonra 1994'te bir kez daha Almanya'dan Türkiye'ye dönen Celal Odağ aynı yıl İzmir'de annesine ithafen Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı adında bir eğitim kurumu açmıştır. Vakıf bünyesinde bireysel ve grup psikoterapi eğitimleri verilmeye başlamıştır (Odağ 2014 s. 98). Temel amacı psikanalitik psikoterapi eğitimi vermek olan vakıf halk konferansları vermek suretiyle koruyucu ruh sağlığı hizmetine de katkı sunmayı amaçlamaktadır. Vakfın bir

diğer hedefi de Türkçeye psikanaliz ve psikoterapiyle ilgili yayınlar kazandırmaktır. Dünya psikanaliz literatüründen çevrilen kitapların yanı sıra Türkçe telif kitaplara da yer veren vakıf yayınevinden çıkan kitaplar arasında Celal Odağ'ın yazdığı psikanalitik eserler göze çarpmaktadır: *Nevrozlar 1* (1999), *Nevrozlar 2* (2008a), *Nevrozlar 3* (2009), *Nevrozlar 4* (2012), *İntihar* (2008b), *Ergenler* (2005), *Sanat ve Psikanaliz* (2013) (Uşak-Şahin 2013 s. 160-174).

İsrail'den Rafael Moses ve Rena Moses, ABD'den Salman Akhtar, Ira Brenner ve David Sachs gibi dünyanın çeşitli yerlerinden birçok psikanalist Halime Odağ Vakfı'nda seminer ve süpervizyon vermişlerdir. Halime Odağ Vakfı'nın etkinlikleri sayesinde psikanalize dönük ilgi Türkiye'de yaygınlaşmış, birçok psikanalitik psikoterapist bu vakıfta yetişmiştir. Vakfın uluslararası davetlilerin katıldığı yıllık toplantıları halen büyük ilgi görmeye devam etmektedir. 1999 yılında başlayan ve her yıl Eylül ayında gerçekleştirilen “İzmir Psikanaliz ve Psikoterapi Günleri” vakfın en önemli etkinliklerinden sayılmaktadır. Etkinlik çerçevesini zenginleştirmeye çalışan vakıf 2008 yılında “Psikanaliz ve Sinema Günleri” programını başlatmıştır (Engindeniz ve ark. 2010 s. 260-261; Volkan 2010 s. 11).

2.7.3.4. Elif Ülkü Gürışık (1939-)

1960'lı yılların başında Orhan Öztürk ve Leyla Zileli'nin etkilediği bir diğer psikanalist ise Elif Ülkü Gürışık'tır. 1939 yılında Adana'da dünyaya gelen Gürışık, 1956 yılında İstanbul Tıp Fakültesi'nde başladığı tıp tahsilini 1962 yılında tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi'nde psikiyatri ihtisasına başlamıştır. Orhan Öztürk, ABD'den Ankara'ya döndüğünde Gürışık uzmanlık eğitimine henüz adım atmıştı. Orhan Öztürk'ün derslerinde psikanaliz hakkında dinledikleri Gürışık'ın ilgisini ve merakını uyandırmış ancak asıl olarak 1964'te Leyla Zileli'nin Ankara'ya gelmesi Gürışık'ın kariyerinde dönüm noktası olmuş, kısa bir süre sonra Zileli ile haftada bir olmak üzere psikanalitik psikoterapiye başlamıştır. 1967'de uzmanlığını tamamlayan Elif Ülkü Gürışık, Hacettepe Üniversitesi'nde Öztürk ve Zileli'nin süpervizyonu altında 2 yıl çalışmıştır (Psychoanalytikerinnen in der Türkei t.y).

Elif Ülkü Gürışık 1969 yılında gittiği İngiltere'de Cambridge'de bulunan Fulbourn Hospital'da bir süre çalıştıktan sonra 1970 yılında Londra'ya taşınmış, 1970-1974 yılları arasında Britanya Psikanaliz Derneği'nde (British Psychoanalytical Society, BPAS) IPA bağlantılı psikanalitik formasyonunu tamamlamıştır. 1974 yılına dek Essex

Claybury Hospital’da çalıştıktan sonra üç yıl West Middlesex University Hospital’da çocuk ve ergen psikiyatrisinde görev yapan Gürışık, bu süre zarfında Londra Tavistock and Portman Clinic’te psikiyatrist ve psikoterapist olarak çalışmış, bilhassa suçluların ve cinsel saldırganların psikanalitik psikoterapisinde uzmanlaşmıştır. Gürışık, İngiltere’de bulunduğu sırada 1990’lardan itibaren Türkiye’de eğitim amaçlı psikanalitik yönelimli grup terapileri uygulamaya başlamıştır. Emekliliğinin ardından 2001 yılında Türkiye’ye kesin dönüş yapan Gürışık Ankara’ya yerleşmiştir. Gürışık, grup psikoterapisi eğitiminden geçen uzmanlarla birlikte 2008 yılında Ankara Çağdaş Psikanalitik Psikoterapiler Derneği’ni (AÇPPD) kurmuş, dernek bünyesinde grup analizi, teorik eğitim ve süpervizyonlar vermiştir. Halen çalışmalarına devam eden Gürışık derneğin onursal başkanıdır (Çuhadaroğlu ve Mercan 2010 s. 251; Uşak-Şahin 2013 s. 191-192).

2.7.3.5. Günsel Koptagel-İlal (1933-)

Türk psikanaliz tarihi içinde bir diğer önemli isim Günsel Koptagel-İlal’dir. 1933 yılında İstanbul’da doğan Koptagel-İlal lise eğitimini Robert Kolej’de tahsil ettikten sonra 1953 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’ne girmiştir. 1959 yılında tamamladığı tıp eğitiminin ardından İTF’de psikiyatri ihtisasına adım atmış, 1964 yılında aynı bölümde uzman olarak göreve başlamıştır. Psikiyatri ihtisası boyunca burslu olarak bulunduğu Berlin’de, Berlin Psikanaliz Enstitüsü bünyesindeki IPA bağlantılı psikanaliz formasyonunu 1964 yılında tamamlayan Günsel Koptagel-İlal, aynı yıl İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü’ne dönmüş ve uzman olarak göreve başlamıştır. 1971 yılında Alman Psikanaliz Birliği (Deutsche Psychoanalytische Vereinigung DPV) üyeliğine kabul edilen Koptagel-İlal, psikoterapinin pek bilinmediği o dönemde üniversite bünyesinde psikanalitik psikoterapinin yanısıra uygun hastalara klasik psikanaliz uygulamıştır. 1968 yılında ilk kadın psikiyatri doçenti olmaya hak kazanan Koptagel-İlal, 1969 yılında Türkiye’de bir ilk olan Psikosomatik Psikonevroz Polikliniği’ni kurmuştur. Cerrahpaşa’daki psikiyatri kürsüsünün yapılanmasında bulunan Günsel Koptagel-İlal, Psikosomatik-Psikonevroz Polikliniği’ni Cerrahpaşa’ya taşımıştır. Psikanalitik yönelimli bireysel ve grup psikoterapilerinin uygulandığı poliklinik bünyesinde Koptagel-İlal eğitici çalışmalar da düzenlemiş, poliklinikte görevli birçok psikiyatrist ve psikoloğa psikoterapi eğitiminin yanı sıra psikanalitik kavramları ve kuramları tanıttığı seminerler vermiştir. Zamanla poliklinik halk arasında

“konuşma tedavisi”nin uygulandığı bir birim olarak ünlenmiştir. 1983 yılında “1403 sayılı Sıkıyönetim Kararı” ile üniversitedeki işine son verilen Koptagel-İlal, 1985 yılında konuk profesör olarak Almanya Giessen Üniversitesi’nde göreve başlamıştır. Koptagel-İlal, Almanya’da özellikle göç psikolojisi, trans-kültürel psikiyatri alanında yoğunlaşan çalışmalarda bulunmuştur. 1988 yılında Türkiye’ye dönen ve 1990 yılında Üniversite’deki görevine iade edilen Koptagel-İlal, 2000 yılında emekli olmuştur (Psychoanalytikerinnen in der Türkei t.y.).

Günsel Koptagel-İlal, birçok psikiyatristi ve psikoloğu psikanalitik psikoterapi alanında yetiştirmenin yanı sıra psikanaliz, psikanalitik psikoterapi ve psikosomatik hakkında eğitimler vermiş, kitap ve makaleler yazmış, araştırmalar yapmış, psikanalizin Türkiye’de yaygınlaşmasını sağlayan önde gelen isimlerden olmuştur. Koptagel-İlal’in psikanalitik çalışmalarının önemli bir parçasını yazılı çalışmaları oluşturmaktadır; bibliyografyasında psikanalitik formasyonunu yansıtan telif ve çeviri kitaplar, Türkçe, İngilizce ve Almanca makaleler göze çarpmaktadır. Psikanalizle bağlantılı makalelerine örnekler şunlardır: *Gastro-Kolit Hastalarının Psikanalitik ve Nörovejetatif Açısından İncelenmesi* (1972); *Libido Gelişimi* (1977); *Cinsel Sapmaların Psikodinamizması* (1973); *Psychoanalyse und ihre Anwendung in der Türkei (Psikanaliz ve Türkiye’deki Uygulaması)* (1998); *Günümüzde Psikoterapi Uygulamalarının Boyutları ve Psikanalitik Yaklaşım* (1983). Telif eseri olarak *Tıpsal Psikoloji: Tıpta Davranış Bilimleri* (1984) ve Sigmund Freud’un psikanaliz metinlerinden çeviri eseri olan *Psikanalize Giriş-Genel Nevroz Öğretisi* (1973) sayılabilir (Kazancıgil 1999 s. 247-270).

2.7.3.6. Vamık Volkan (1932-)

Vamık Volkan, psikiyatri ve psikanaliz kariyerini ABD’de oluşturmuş olmasına rağmen Türk psikanaliz tarihi içinde de önemli bir isimdir. 1932 yılında Kıbrıs Lefkoşa’da doğan Vamık Volkan 1950 yılında Türkiye’ye gelerek Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde tıp tahsilini yapmış, 1957 yılında ise eğitimini sürdürmek üzere ABD’ye göç etmiştir. Psikiyatri ihtisasını ve psikanaliz formasyonunu ABD’de tamamlayan Volkan mesleki kariyerini bu ülkede sürdürmüş, zamanla dünyaca tanınan bir psikanalist olmuştur. (Uşak-Şahin 2013 s. 175).

Vamık Volkan, psiko-politik çalışmalarıyla da uluslararası alanda bilinen önemli bir uzmandır. İlk kez 1978 yılında Dünya Psikiyatri Birliği’nin Uluslararası İlişkiler

Komisyonu'nda yer almak suretiyle psikopolitik alanda çalışmalarına başlamıştır. Komisyonun yürüttüğü ve 1986 yılına dek süren bir proje kapsamında İsrail-Filistin çatışmasını incelediği alan çalışması Volkan'ın psikopolitik perspektiften barış ve çatışma araştırmaları kapsamında ilk uluslararası çalışması olmuştur. Sonrasında Volkan, Birleşmiş Milletler vb. uluslararası organizasyonlar adına kriz müdahalesi ve çatışma çözümü için hasım grup ve etnik gruplar arasındaki müzakerelere katılmıştır. Bizzat alanda yürüttüğü çalışmalar ve akademik çalışmalarıyla Volkan, zaman içinde, uluslararası ilişkiler, kriz müdahalesi ve çatışma çözümü konularında dünya çapında tanınan bir isim olmuştur (Uşak-Şahin 2013 s. 185; “Vamık Volkan” t.y.).

Psikopolitik alandaki çalışmaları kapsamında 1987 yılında görevli olduğu Virginia Tıp Fakültesi bünyesinde Zihin ve İnsan İlişkileri Araştırma Merkezi'ni (The Center for the Study of Mind and Human Interaction, CSMHI) kuran Vamık Volkan, emekli olduğu 2002 yılına dek merkezin başkanlığını yapmıştır. Multidisipliner bir yapıya sahip olmak suretiyle bünyesinde psikanalistler, psikiyatristler, psikologlar, hekimler, diplomatlar, tarihçiler ve çeşitli uzmanları barındıran bu merkez, uluslararası çatışma çözümü stratejilerinde ve barışı sürdürmede uzmanlaşmıştı. Söz konusu merkez, başta Sovyetler Birliği, Baltık ülkeleri, Arnavutluk, Kuveyt, Yugoslavya, Gürcistan, Türkiye ve Yunanistan olmak üzere dünyanın birçok yerinde kriz müdahalesi ve travmatize olmuş toplulukları desteklemeye yönelik çalışmalar yürütmüştür (Uşak-Şahin 2013 s. 185; “Vamık Volkan” t.y.).

1980'li ve 1990'lı yıllarda Volkan, birçok önde gelen proje ve kurumda yer almıştır. ABD eski başkanı Jimmy Carter'ın kurduğu Uluslararası Politik Psikoloji Derneği'nde (The Carter Center) Görüşmeler Ağı'nın üyesi olarak görev yapan Vamık Volkan, psiko-politik araştırmaları, kuramları ve dünyanın çeşitli yerlerinde çatışma çözümüne yönelik çalışmalarından ötürü 2005, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Volkan, kırk dokuz kitabın yazarı veya editörü, dört yüzün üzerinde bilimsel makalenin sahibidir; psiko-politik kitap ve makalelerin yanı sıra psikanalitik içeriğe sahip onlarca kitap ve makale yazmıştır. Volkan'ın Türkçe'de yayımlanmış kitaplarından bazıları şöyledir: *Psikanaliz Yazıları* (1992), *Divanda Kılıç Dövüşü* (2010), *Özsevinin Dokusu* (2007), *Atlarla Yaşayan Kadın* (2003), *Kusursuz Kadının Peşinde* (2004), *Ölümsüz Atatürk* (2007), *Kozmik Kahkaha* (2008a), *Fanustaki İnsanlar* (2009) (Uşak-Şahin 2013 s. 185; “Vamık Volkan” t.y.).

1981 yılından 2001 yılına dek Washington Psikanaliz Enstitüsü'nde eğitim analisti ve süpervizör olarak çalışmış olan Vamık Volkan, 1981-1984 yılları arasında Virginia Psikanaliz Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. Vamık Volkan, 2006 yılında Viyana Kenti ve Dünya Psikoterapi Konseyi tarafından verilen Sigmund Freud Ödülü'ne layık görülmüştür (Uşak-Şahin 2013 s. 185; "Vamık Volkan" t.y.).

Volkan'ın Türkiye'de psikanalizin gelişimine etkisi 1990'ların ortasında Halime Odağ Vakfı ile bağlantısı dolayısıyla başlamıştır. Celal Odağ'ın vakfı kurmasıyla Volkan uzun yıllardır dostu olan meslektaşının Türkiye'de psikanalizi kurumsallaştırmaya yönelik çabasına destek olmuş, vakfın yıllık kongrelerine katılmış, konuşmalar yapmış, süpervizyon vermiştir. Süpervizyonlara katılan psikiyatristlerden Işıl Vahip ve Gülgün Alptekin, Vamık Volkan'ın zaman içinde ortaya çıkan IPA bağlantılı psikanalitik kurumsallaşma planına ilgi gösterdiler, zira vakıf bünyesinde psikanalitik psikoterapi eğitimi verilmesine rağmen psikanaliz eğitimi verilmemekteydi. Volkan, adı geçen psikiyatristlerin psikanalitik formasyondan geçmeleri için destek oldu. 2000 yılında Işıl Vahip ve Gülgün Alptekin, Volkan'ın aracılığıyla Yunanistan'da analizlerine başladılar. Bu iki isim halen psikanalist olarak çalışmaktadır (Uşak-Şahin 2013 s. 175, 185, 187-188).

Halime Odağ Vakfı aracılığıyla temasta olduğu kişilerin yanı sıra Volkan, 1990'ların ortalarında İstanbul'da Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde psikanalize ilgi duyan bir grup psikiyatristle iletişime geçti. 21 psikiyatristten oluşan grup Psikanaliz Klubü adıyla şekillendi. Yılda bir ile üç kez olmak üzere her biri birkaç gün süren toplantılarda biraraya geldiler (Volkan 2010 s. 11-12).

2.7.3.7. Ulviye Etaner (1929-)

Tez konumuzu oluşturan Prof. Dr. Ulviye Etaner 1965-1971 yılları arasında Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde psikanaliz eğitimi sonunda psikanalist olmaya hak kazandıktan sonra 1971 yılında Türkiye'ye dönmüş, 1971-1978 yılları arasında muayenehanesinde, 1978-1989 yılları arasında ise İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde psikanaliz uygulamıştır (Tükel R 2010 s. 267). 1987 yılında İTF Psikiyatri anabilim dalı bünyesinde psikiyatri asistanlarına yönelik psikanalitik metin okumaları başlatan Etaner, 1988 sonu, 1989 başı itibariyle dönemin yedi psikiyatri asistanını eğitim analizine aldı. 1992 yılı sonunda Murat Şefik Ataner Eğitim Vakfı'nın

(MEPEV) kurulmasıyla psikanaliz eğitim sürecine vakıf bünyesinde devam edildi (Parman 2010 s. 255; Psychoanalytikerinnen in der Türkei t.y.).

2.7.3.8. Engin Geçtan (1932-2018)

Türkiye’de psikanalitik kuram ve uygulamayı tanıtan ve yaygınlaştıran üç isimden daha bahsetmek yerinde olacaktır: Engin Geçtan, Cahit Ardalı ve İsmail Ersevim. Klasik bir psikanaliz formasyonundan geçmiş olmasalar da bu isimlerin Türkiye ve İstanbul’da psikanalize yönelik bir bilinç ve ilginin gelişmesinde önemli etkileri olmuştur. Bu üç isim psikanalitik psikoterapi anlamında herhangi bir pratiğin ve eğitimin olmadığı bir ortamda birçok genç psikolog ve psikiyatristin büyük bir şevk ve heyecanla etrafında toplandığı kişiler olarak onlara yön vermiş ve psikanalizle tanışmalarına vesile olmuştur (Uşak-Şahin 2013 s. 255).

Bu anlamda Engin Geçtan’ı özellikle anmak gerekir. Psikiyatri uzmanlığını ABD’de tamamlayan Geçtan, yurda döndükten sonra ODTÜ, Ankara, Boğaziçi ve Marmara Üniversitelerinde öğretim üyeliği yaptı. Meslekiçi okura yönelik yazdığı kitaplarının yanı sıra genel okura yönelik kitaplarıyla psikanalitik kuramın ve psikiyatrinin kamuoyunda popülerleşmesine büyük katkı sunan isimlerin başında gelen Geçtan, yazdığı roman ve hikâyeleriyle de büyük ilgi topladı. Yıllarca psikanalitik yönelimli psikoterapist olarak çalıştı, psikoterapi eğitimleri verdi. Geçtan’ın yayımlanmış kitaplarından bazıları şunlardır: *Varoluş ve Psikiyatri* (2004), *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar* (1995), *Kimbilir?* (2004), *Psikanaliz ve Sonrası* (2005), *Seyyar* (2005), *Hayat* (2006), *İnsan Olmak* (2007), *Zamane* (2010) (Uşak-Şahin 2013 s. 255).

2.7.3.9. Cahit Ardalı (1924-2007)

1986 yılında ABD New York’da Rockland Çocuk Psikiyatri Merkezi’nden emekli olan Cahit Ardalı aynı yıl ülkeye döndü. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde öğretim üyeliği de yapan Ardalı, psikanalitik formasyon sahibi olmasa da ABD’de psikanalizden geçmiş, psikanalitik psikoterapi üzerine eğitim almış ve mesleki pratiğinde kullanmıştı. Türkiye’ye döndükten sonra İstanbul’da psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi eğitimleri düzenlemiş, süpervizyon vermiş olan Ardalı, birçok psikolog ve psikiyatristin ABD’deki psikanalitik kurumlarla temasa geçmelerinde aracı olmuştur (Uşak-Şahin 2013 s.256). Ardalı’nın psikanalizle bağlantılı Türkçe’de Yavuz

Erten’le birlikte yazdıkları *Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere* (1999) adlı bir kitabı mevcuttur.

2.7.3.10. İsmail Ersevim (1929-2014)

ABD ve Kanada’da çocuk ve ergen psikiyatrisi üzerine ihtisas yapan Prof. Dr. Ersevim, Boston Psikanaliz Enstitüsü’nde iki yıllık bir eğitim programına katılmış ve analizden geçmiştir. Ersevim uzun yıllar yaşadığı ABD’den 1990 yılında Türkiye’ye döndükten sonra Amerikan Hastanesi Çocuk Psikiyatrisi’nde çalışmış, özel psikoterapi merkezlerinde psikoterapist olarak çalışmanın yanı sıra psikanalitik kuram ve terapi eğitimleri de vermiştir. Ersevim’in çok sayıda çeviri ve kitapları bulunmaktadır; Türkçe’de psikanalizle bağlantılı esas kitabı ise *Freud ve Psikanalizin Temel İlkeleri* (1997) isimli eseridir (Uşak-Şahin 2013 s. 257).

2.7.4. Türkiye’de IPA Dönemi

1980’lerin sonu, 1990’ların başı, özellikle İstanbul’da, psikanalize yönelik ilginin ve hareketliliğin ivme kazandığı bir zaman dilimi oldu. Bu ivme psikiyatri kurumları dışında özellikle belirginlik kazanmıştı. Türk psikanaliz tarihinde bir milat olacak IPA bağlantılı kurumsal örgütlenmeye giden süreç 1990’lı yılların ortasında belirdi. İstanbul Tıp Fakültesi’ndeki tıp eğitiminin ardından 1988 yılında Paris’e giden Talat Parman, René Descartes Üniversitesi’nde psikiyatri ihtisasını tamamlamış, 1994 yılında İstanbul’a döndüğünde Paris Psikanaliz Derneği’nde (La Société Psychanalytique de Paris, SPP) psikanalitik formasyonuna başlamıştı (Uşak-Şahin 2013 s. 199).

Parman ve İstanbul’da tanıştığı iki psikolog Bella Habip ve Stella Ovadia Türkiye’de psikanalitik bir kurumsallaşmaya dönük ilk adımı attılar. Parman’ın girişimiyle IPA’nın bileşeni olan SPP’nin desteğini de arkalarına almak suretiyle yola çıktılar. 27 Eylül 1994 tarihinde Talat Parman, Stella Ovadia, Bella Habip, Nesim Bitran ve Saffet Murat Tura’dan oluşan öncü grup ilk toplantılarını yaptılar. Bu tarihsel toplantıda Türkiye’de psikanalizin kurumsallaşması, grup üyelerinin resmî psikanalitik eğitimden geçmeleri, Türkiye’de formel eğitimin başlatılması ana noktalar olarak ele alınmıştı (Uşak-Şahin 2013 s. 217).

Talat Parman’ın önerisiyle grup ismi olarak *İstanbul Psikanaliz Grubu* benimsendi. Düzenli olarak iki haftada bir toplanmayı kararlaştıran grup, Laplanche ve

Pontalis'in (2004) *Psikanaliz Sözlüğü* (*Vocabulaire de la Psychanalyse*, 1967) eserini okuyup çevirmeye başladılar. Bir süre sonra Saffet Murat Tura gruptan ayrıldı. Kısa bir süre sonra Tevfika Tunaboğlu-İkiz, Levent Kayaalp, Ayça Gürdal Küey ve Elda Abrevaya gruba dâhil oldular. İstanbul Psikanaliz Grubu kurulduktan sonra bilhassa Fransa'dan psikanalistler İstanbul'a davet edildiler, seminerlerin yanı sıra grup üyelerine bireysel ve grup süpervizyonu verdiler. O dönemde grup içinde psikanalitik formasyonda en ilerlemiş kişi Talat Parman'dı. Tevfika Tunaboğlu-İkiz, Ayça Gürdal Küey, Bella Habip, Levent Kayaalp ve Elda Abrevaya 1990'ların ortasında SPP bünyesinde mekik eğitim analizlerine (shuttle analysis)¹⁴ başladılar. Bella Habip ve Elda Abrevaya geçmişte Fransa'da analizden geçmiş olmalarına rağmen bu kez resmî psikanalitik eğitim dâhilinde mekik analize başladılar. Stella Ovidia, mekik analizden geçmedi, analizini Fransa'da tamamladı ve şu an hâlâ SPP üyesi bir psikanalist olarak çalışmaktadır. Nesim Bitran ise Fransa'da mekik analizden geçti ancak SPP değil, doğrudan IPA üyesi oldu (Uşak-Şahin 2013 s. 217).

İstanbul Psikanaliz Grubu, kuruluşunu takiben psikanalizi Türkiye'de tanıtmayı amaçlayan etkinlikler düzenlemeye başladı. 20 Nisan 1995 tarihinde Paris Psikanaliz Kurumu ve Fransız Büyükelçiliği Kültür Servisleri işbirliğiyle düzenlediği ve Türk Nöropsikiyatri Derneği tarafından desteklenen etkinliklerinden ilkinin gerçekleştirdi. Paris Psikanaliz Kurumu'ndan gelen psikanalistlerin verdiği, 2001 yılına kadar sürecek ve sayısı 29'a ulaşacak konferanslar dizisi böylece başlamış oldu. Bu konferanslara İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'ne bağlı Pembe Ev ve İstanbul Fransız Kültür Merkezi evsahipliği yaptı. Tüm bu etkinliklerin genç kuşağın psikanalize ilgi duymasında ve sonrasında psikanaliz formasyonuna başlamasında çok önemli rolü oldu (Parman 2010 s. 255-256).

İstanbul Psikanaliz Grubu, ilk kongresini 12-13 Kasım 1999'da "İstanbul Psikanaliz Buluşmaları" adı altında düzenledi. Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan *Cogito* dergisinin dokuzuncu sayısı "*Yüzyılın Psikanalizi*" başlığıyla 1996 Güz'ünde grup üyelerinin katkılarıyla yayımlandı. Mayıs 2000'de Ayça Gürdal Küey'in editörü olduğu *Düş/Düşün* dizisinin ilk kitabı yayınlandı. Aynı yılın Ekim ayında Baharlık kitap dizisi *Psikanaliz Yazıları*'nın ilk sayısı yayınlandı (Uşak-Şahin 2013 s. 219).

¹⁴ Analizanın analistin olduğu yere, başka bir şehir veya ülkeden geldiği analiz uygulaması.

2000 yılında Talat Parman ve Bella Habip, SPP bünyesindeki eğitimlerini tamamlayarak IPA üyesi analist ünvanını kazandılar ve Türkiye’de ikamet ederken bu ünvanı kazanmış ilk Türkiyeli psikanalist oldular. Bu önemli dönemecin ardından grubun resmî bir dernek olarak örgütlenme meselesi gündeme geldi, ancak bu mesele üyeler arasında görüş ayrılığına yol açtı. Uzlaşmazlık grup içinde bir çözüme kavuşturulamayınca 2001 yılının başında Stella Ovadia, Bella Habip ve Nesim Bitran gruptan ayrıldılar (Uşak-Şahin 2013 s. 234).

30 Ekim 2001 tarihinde Talat Parman, Tefrika Tunaboşlu-İkiz, Levent Kayaalp, Elda Abrevaya, Ayça Gürdal Küey ile MEPEV’den Raşit Tükel ve Başak Yücel Türkiye’nin ilk resmî psikanalitik derneği olan İstanbul Psikanaliz Derneği’nin (İPD) kuruluşuna imza attılar. Dernek, kuruluş bildirgesinde Türkiye’de psikanalizin gelişimini ve kurumlaşmasını hedeflediğini, bu amaçla ulusal ve uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmak amacıyla olduğunu kamuoyuna açıkladı. Derneğe üyelik koşulları psikanalizden geçmiş olmak ve psikanalitik formasyonu hedeflemek olarak belirlendi. Özellikle Fransa’dan olmak üzere yurtdışından birçok psikanalist seminerler, süpervizyonlar ve kurumsal yapının başlangıç yapılanmasındaki yardımları aracılığıyla İPD’ye kuruluş aşamasında büyük destek sundular (Uşak-Şahin 2013 s. 235).

Bella Habip gruptan ayrıldıktan sonra Yavuz Erten’le birlikte 2003’te Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği’ni (PPPD) kurdu. Bu süreçte Habip’in yanında olmak isteyen psikolog ve psikiyatristlerden bazılarını Habip psikanalize aldı. Stella Ovadia ve Nesim Bitran, IPA onaylı analist olmalarına rağmen yerel kurumsal çalışmaların dışında kalmayı tercih ettiler. O vakitler çoğunluğu İstanbul’da olmak üzere Türkiye’de psikanalizle ilgilenen birçok kişi ve grup şekillenmişti. Bu gruplardan en dikkat çekici olanları Yavuz Erten ve Vamık Volkan’ın öncülük ettikleri gruplardı. Tüm bu grupların dışında psikanalize ilgi duyan birçok psikolog, psikiyatrist, psikolojik danışman vb ruh sağlığı uzmanı da mevcuttu. Yavuz Erten’in başını çektiği grup *Chicago Psikanaliz Enstitüsü* ile bağlantı içindeydi ve ağırlıklı olarak, psikanaliz içinde yer alan ekollerden biri olan, Kendilik Psikolojisi üzerinden psikanalizle ilgileniyorlardı. Yaklaşık 50 kişilik bu grup kendine önce *Kendilik Psikolojisi Topluluğu*, daha sonra ise *Anadolu Psikanalitik Psikoterapiler Grubu* adını verdi. Grup 1998 yılından 2002’ye dek Chicago Psikanaliz Enstitüsü’nde eğitim analisti Allen Siegel’la yoğun bir eğitim sürecini sürdürdü (Volkan 2010 s. 12). Siegel’ın

İstanbul'daki seminer ve grup süpervizyon çalışmalarının yanı sıra video bağlantıları ve e-posta üzerinden "uzaktan eğitim" benzeri bir yöntem uygulanıyordu (Siegel 2003 s. 10).

Türkiye'de tüm bunlar olurken IPA, Washington Psikanaliz Derneği'nden Antoine Hani başkanlığında bir Ortadoğu komitesi oluşturdu, Vamık Volkan da komite üyelerinden biri olarak atandı. Komitenin görevi Ortadoğu'da psikanalize olan ilgiyi ölçmek, resmî IPA katılımına ve IPA destekli eğitim kurumlarına olan ihtiyacı saptamaktı. IPA, İsrail'deki psikanaliz hareketiyle zaten yakın bağlantı içindeydi. Dolayısıyla, IPA'nın Ortadoğu komitesi nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerle ilgilenecekti. Zaman içinde Türkiye komitenin odaklanacağı tek ülke olarak belirlendi. Bu süreçte Halime Odağ Vakfı'nda ve Bakırköy'deki çalışmalarını olgunlaştıran Vamık Volkan, Türkiye'de kendi öncülüğünde IPA bağlantılı bir psikanaliz okulu kurmak üzere harekete geçti. Vamık Volkan ile ABD Philadelphia Psikanaliz Derneği'nden David Sachs Türkiye'de IPA onaylı bir psikanaliz okulu başlatmak üzere IPA'ya resmî bir teklifte bulundular. İPD, Volkan'ın bu girişiminden haberdar olunca IPA nezdinde karşı bir girişimde bulundu. 2003'ün başında IPA'nın dönem başkanı Fransız psikanalist Daniel Widlöcher'e ve 2001-2005 dönemi IPA Kurulu'na yazdıkları mektuplarda, yıllardır İstanbul'da çalıştıklarını ve psikanaliz uyguladıklarını ve şimdi İstanbul'da psikanalitik eğitim imkânı için IPA'dan destek talep ettiler. Bu sırada Bella Habip de IPA bağlantılı psikanalitik eğitim kurumu oluşturmak üzere harekete geçti. Yavuz Erten'le temasa geçen Habip, Erten'e birlikte hareket etmeyi teklif etti. Vamık Volkan grubundan birçok kişi de Habip'in divanında analizdeydiler ve kurumsal bir eğitim beklentileri vardı. 2003 yılında Bella Habip ve Yavuz Erten, *Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği*'ni (PPPD) kurduktan sonra IPA'ya psikanaliz eğitimi talebiyle ilgili resmî başvuruda bulundular. Nihayet dönemin IPA başkanı Daniel Widlöcher, İsrail'den Abigail Golomb başkanlığında bir denetleme komitesi atadı. Vamık Volkan bu çekişmeli ortamda kurumsal girişim iddiasından geri çekildi. Şubat 2004'te İstanbul'a gelen IPA komitesi iki dernek üyelerinin yanı sıra artık devre dışı kalmış Volkan grubunun üyeleri ve bazı MEPEV üyeleriyle istişarede bulundu ve nihayet İstanbul'da iki psikanaliz okulunun açılmasına karar verildi: Bella Habip başkanlığındaki PPPD ile Talat Parman başkanlığındaki İPD. Türkiye'de psikanalitik formasyon sürecine girmek isteyenler bu iki dernekten birine dâhil oldular (Volkan 2010 s. 14).

PPPD 2008 yılında *Psike İstanbul* adını aldı. 2007 yılında İPD, 2010 yılında ise ise Psike İstanbul IPA'ya resmî bir kurum olarak dâhil olmanın ilk aşaması sayılan “IPA Çalışma Grubu” statüsüne ulaştılar. İPD 2012 yılında, Psike İstanbul 2015 yılında IPA'ya katılımın bir üst aşaması olan “Aday Dernek” statüsüne kavuştu. İPD, 27 Temmuz 2017 tarihinde, IPA'nın Buenos Aires'teki 50. Kongresi'nde birliğin genel kurulu tarafından “Bileşen Dernek” (Component Society) olarak kabul edildi. Psike İstanbul ise 2019 yılında Bileşen Dernek statüsüne kavuştu. Böylece, psikanalizin kurumsallaşma sürecinde çok belirleyici bir yere ulaşılmış, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin Türkiye'de ilk kez bileşen dernekleri oluşmuş oldu. Günümüzde her iki dernekte de uluslararası standartlara sahip, IPA üyesi analistler yer almaktadır. 2021 itibariyle İPD'ye kayıtlı 39 psikanalist, Psike İstanbul'a bağlı 38 psikanalist bulunmaktadır (İstanbul Psikanaliz Derneğinin Psikanalist Üyeleri t.y.; Derneğimizdeki Psikanalistler t.y.).

İPD ve Psike İstanbul, ülkemizde 100 yıllık geçmişe sahip psikanalizin kurumsal tarihini başlatan derneklerdir. Bir önemleri de ilk kez nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede kurulmuş IPA bağlantılı kurumlar olmalarıdır. Psikanalizin dünya standartlarında ve kalitesinde uygulanması, öğretilmesi ve topluma yaygınlaşması amacıyla son derece değerli çalışmalar yapmaktadırlar. Örneğin İPD her yıl çeşitli ulusal ve uluslararası çapta etkinlikler düzenlemektedir. Artık gelenekselleşmiş olan etkinlikleri arasında bulunan Uluslararası Psikanaliz Buluşmaları, Müzik ve Psikanaliz Sempozyumu, Psikanalizle Tanışma Seminerleri, Gençlik Üzerine Tartışmalar, Çocuk Psikanaliz Günleri, Okul ve Psikanaliz Sempozyumu, Bursa Psikanaliz Günleri'nin yanı sıra çeşitli sempozyumlar, seminerler, konferanslar, etkinlikler düzenlemektedir. Keza, Psike İstanbul Derneği de düzenli etkinliklerde bulunmaktadır. Her yıl derneğin ana etkinliği sayılabilecek Psikanalitik Bakışlar Sempozyumu'nun yanı sıra çok çeşitli etkinlikler düzenlemektedir (İstanbul Psikanaliz Derneği Kısa Tarihçesi t.y.; Psike İstanbul Hakkında t.y.).

Türkiye'de bu iki psikanaliz derneğinin yanı sıra psikanalitik yönelimli psikoterapi derneklerinin olduğunu da belirtmeliyiz; İstanbul Çocuk ve Ergen Psikanalitik Psikoterapi Derneği, Anadolu Psikanalitik Psikoterapiler Derneği, Ankara Çağdaş Psikanalitik Psikoterapiler Derneği. Ayrıca, psikanaliz geleneği içinde olmakla birlikte ana akım psikanalizin dışında özgün bir psikanalitik kuram, teknik ve IPA'dan

bağımsız bir örgütlenme geliştirmiş olan Fransız psikanalist Jacques Lacan'ın (1900-1980) ekolüne bağlı olarak Türkiye'de faaliyet gösteren Lacancı Forum Türkiye Psikanaliz Derneği ile Psikanaliz Araştırmaları Derneği'ni de listeye eklemeliyiz.

2.7.5. Türkçe Psikanaliz Literatürü

Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşmasıyla beraber psikanalitik yazın alanında da önemli gelişmeler oldu. İPD ve Psike İstanbul bünyesinde çıkan dergi ve kitaplar psikanalitik yazın dünyasını zenginleştirdi. İPD'nin "Uluslararası Psikanaliz Buluşmaları" etkinliğinde sunulan bildiriler düzenli olarak kitaplaştırılmakta, derneğin yayın organı olarak üç aylık periyotta *Psikanaliz Yazıları* dergisi yayımlanmaktadır. Keza, Psike İstanbul Derneği bünyesinde birçok kitabın yanı sıra psikanaliz dünyasının en prestijli dergilerinden *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*'nin (The International Journal of Psychoanalysis) o yıla ait sayılarından seçme on makaleden oluşan *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı* yayımlanmaktadır. Psikanalitik Bakışlar Sempozyumu'nda sunulan bildiriler kitaplaştırılmaktadır. 2018 yılında derneğin resmî yayın organı olarak *psikanalizindili.com* elektronik dergi olarak yayına başlamıştır. Elbette her iki derneğin yayınlarının yanı sıra psikanaliz alanında binlerce kitap mevcuttur ve giderek artan ilgiye koşut biçimde yayımlanmaya devam etmektedir.

Peki, psikanalitik yazın dünyası resmî kurumsallaşma öncesi ne durumdaydı? Mustafa Hayrullah'ın 1917 tarihli "*Froyd'un Psikolociyası Üzerine Tecrübe-i Tetebbuiye*" başlıklı makalesiyle Mazhar Osman tarafından kaleme alınan 1919 tarihli "*Froydizm: Tahlil-i Ruhi*" başlıklı makalenin Türk psikanalitik yazınında en erken metinler olduğundan bahsedilmişti. Bu iki öncü makalenin yazarının yanı sıra Münir Mazhar'dan Hüseyin Galib'e, Hilmi Ziya'dan Naci Fikret'e psikanalizle dair en erken metinlerin yazarları daha ziyade psikanalizi tanıtmaya amacıyla yazıları kaleme almışlardı.¹⁵

Freud'un Türkçeye çevrilmiş ilk eseri 1909'da Clark Üniversitesi'nde verdiği beş dersi içeren *Psikanaliz Üzerine* kitabıdır. Mustafa Şekip Tunç (1886-1958) tarafından çevrilen bu kitap ilk kez 1927 yılında Arap harfleriyle basılmış, 1928'deki

¹⁵ Türkiye'de 1917-1960 yılları arasında psikanaliz üzerine yazılmış metinler hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Taştan, C. (2011). *Türkiye'de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-1*. İstanbul: Bağlam Yayınları; Taştan, C. (2011). *Türkiye'de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-2*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

harf inkılabından sonra 1931 yılında bu kez Latin harfleriyle *Froydizm* adıyla ikinci baskısını yapmıştır (Uşak-Şahin 2013 s. 85).

İstanbul Darülfünunu bünyesinde Psikoloji Bölümü, Hamburg Üniversitesi'nden gelen Profesör Georg Anschütz (1886-1953) tarafından kurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası Alman akademisyenler yurtlarına geri döndüklerinde, Prof. Anschütz'ün yerine Cenevre'de Jean-Jacques Rousseau Pedagoji Enstitüsü'nde pedagoji ve psikoloji eğitimi gören Mustafa Sekip Tunç gelmişti. İstanbul Darülfünunu psikoloji profesörü Mustafa Şekip Tunç 1933 reformundan sonra psikolojide ordinaryüs profesör olarak atanmıştı. Eğitim ve psikoloji bölümlerinin ilk hocalarından olan Tunç, akademik kariyeri boyunca Hermann Ebbinghaus (1850-1909), Henri Bergson (1859-1941), William James (1842-1910), Thedule Ribot (1839-1916) ve Georges Dwelshauvers (1866-1937) gibi birçok Avrupalı ve Amerikalı psikolog ve filozofun eserini Türkçe'ye çevirdi (Kağıtçıbaşı 1994 s. 734; Koptagel-İlal 2006b s. 85; Uşak-Şahin 2013 s. 86).

1930'lu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk'ün çağdaşlaşma ve Batılılaşma çabaları sayesinde Türkiye'de psikanalize yönelik ilgi giderek artmış, Cumhuriyet'in hemen başlarında Milli Eğitim Bakanlığı Batılı felsefecilerin, düşünürlerin ve edebiyatçıların eserlerini tercüme ederek dilimize kazandırmıştı. Freud'un eserleri de 1920'lerin sonlarına doğru çevrilmeye başladı (Volkan 2010 s. 9). Vamık Volkan psikanalitik eserleri Türkçeye çeviren Türk entelektüellerinin muhtemelen Edith Weigert-Vowinckel'den etkilendiklerini ifade eder. Psikanalitik eserleri ilk kez çevirenlerden biri de İzzeddin Şadan'dır. Orijinal psikanalitik yazılarının yanı sıra 1930'larda yalnızca Freud'un değil, Abraham Arden Brill ve Ernest Jones gibi diğer psikanalistlerin de eserlerini çevirmiştir (Uşak-Şahin 2013 s. 87-88).

Önemli bir tarihsel not olarak şunu da ifade etmek gerekir: 1958 yılında önde gelen psikanalitik kuramcılar Donald Winnicott ve Anna Freud'dan psikanaliz ve psikanalizin tıptaki rolü üzerine Türk okura hitap eden makaleler yazmaları istenmiş, her ikisi de olumlu yanıt vermiş ve makaleleri Türkçe basılmıştır.¹⁶

¹⁶ İlgili makaleler için bkz. Freud, A. (1958). Çocukların ruh hayatında vücut hastalıklarının rolü. *Tıpta İlerlemeler*, 4, 24-31. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.; Winnicott, D.W. (1958). Psikanalizde ilerlemeler. İçinde *Tıpta İlerlemeler*, 4, 17-19, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.

Tunaboğlu-İkiz, Fransızca yazdığı *Mizah ve Türkiye’de Psikanalizin Doğuşu* başlıklı doktora tezinde Türkçedeki psikanalitik çevirileri ve orijinal eserleri incelemiştir; 1931-1996 arasında 138 orijinal Türkçe yazı, 104 psikanaliz çeviri yazısı tespit etmiştir (Tunaboğlu-İkiz 1996 s. 60). Tunaboğlu-İkiz orijinal yazıları dört bölüme ayırmıştır: Bu yazıların bir bölümü (59 makale ve 35 kitap) didaktik içerik taşır. Bunlar Freud’un hayatı ve eserlerini konu edinir ve temel psikanalitik kavramları ve teknikleri izah eder. İkinci gruptaki kitaplar (16 eser) psikanalizin sosyoloji, sanat, edebiyat veya felsefe gibi alanlarla bağlantısını ele alır ve psikanalizi Türkiye’de popülerleştirmeyi amaçlar. Üçüncü gruptaki eserler (14 eser) özellikle siyaset ve psikanalizle ilgilenirken dördüncü gruba giren eserler (12 eser) psikiyatrist, psikoterapist veya psikologların psikanaliz hakkında yazdıkları orijinal yazılardır. Tunaboğlu-İkiz Türkçe’ye yapılan çevirileri ise iki bölüme ayırır. İlk bölümdeki kitaplar (90 eser) Avrupalı veya Amerikalı psikanalistlerin yazdıkları orijinal kitaplardır; ikinci bölümdekiler ise (13 eser) psikanaliz ve psikanalizin siyaset, sosyoloji, müzik ve edebiyatla ilişkisine dair kitaplardır. Çeviriler daha ziyade alan dışı çevirmenler tarafından yapılmıştır. Tunaboğlu-İkiz’in araştırmalarına göre erken Freud çevirileri Selmin Evrim tarafından çevrilen *Hayatım ve Psikanaliz* (1944), Niyazi Berkes çevirisi *Totem ve Tabu* (1947) ve *Cinsellik Üzerine Üç Deneme*’dir (1963) (Tunaboğlu-İkiz 1996 s. 61). Tunaboğlu-İkiz (1999 s. 165), 1930’larda Türkiye’de psikanalize yönelik en büyük ilgi ve merakın tıp dışındaki alanlardan kaynaklandığını, bilhassa edebiyatçılar, eğitimciler ve sanat dallarındaki profesyonellerin psikanalize özel bir ilgi gösterdiklerini, konu hakkında makale ve kitaplar yazdıklarını belirtmektedir.

Tunaboğlu-İkiz (1996), incelemesinde 1990’lara dek orijinal psikanalitik yazıların ve çevirilerin psikanalizin Türkiye’de popülerleşmesine hizmet ettiğini ancak derinlemesine bir psikanalitik kuram gelişimine yol açmadığını göstermiştir. Psikanalizin klinik alanda kullanımı yakın zamanlara denk düştüğü için Tunaboğlu-İkiz’in ifade ettiği gibi 1990’lara dek daha ziyade didaktik veya kültürel-antropolojik içerikli psikanalitik çeviriler yapılmıştır. Klinik vaka hikâyelerinin çevirileri ise oldukça nadirdir ve ancak sonraları çevrilmeye başlanır. Nitekim *Küçük Hans* vakası Muammer Sencer tarafından ancak 1977’de Türkçe’ye kazandırılmıştır (Tunaboğlu-İkiz 1996 s. 61).

1970’lerde dilbilimci Kamuran Şipal, Freud ve Alfred Adler, Carl Gustav Jung, Hans Zulliger ve Gustav Hans Graber gibi psikanalistlerin eserlerini Türkçeye çevirmiştir. Freud çevirileri 1970’lerde Bozok Yayınevi tarafından basılmış olup bazı çevirileri halen Cem Yayınevi bünyesinde mevcuttur. 1970’li ve 1980’li yıllardaki siyasi atmosfer psikanalitik çevirilerde de yansımaları bulmuştur. 70’lerden başlayarak Wilhelm Reich ve Erich Fromm’un kitapları Türkçeye çevrilmiştir. Yazar ve gazeteci olan Bertan Onaran, örneğin, Wilhelm Reich’in birçok kitabını Fransızca’dan Türkçeye çevirmiş, çeviriler Payel Yayınevi’nden çıkmıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Marksist kitapların basımı yasaklanmasına rağmen psikanalitik çeviriler herhangi bir sansüre uğramamıştır. Talat Parman’a göre, Freud’un kitapları veya sol eğilimli psikanalitik yazarların çevirileri, askerî çevreler tarafından bilinmedikleri için askerî sansürün gözünden kaçabilmiştir (Uşak-Şahin 2013 s. 89).

Psikanalizin Türkiye’de kurumsallaşmaya başladığı 1990’ların ortalarında orijinal psikanalitik yazınında ve çevirilerinde büyük bir artış olmuştur. Birçok yayınevi psikanalitik yazına ait kitaplar yayımlamış, hattâ psikanaliz dizileri ortaya çıkmıştır. Bunun ilk örneklerinden biri Saffet Murat Tura’nın editörlüğünü yaptığı, Metis Yayınevi’nden çıkan “Ötekini Dinlemek” serisi özellikle psikanalitik yazının çevirisine ayrılmıştır. Psikanalizin kurumsallaşmasına paralel olarak, telif veya çeviri olsun, psikanalitik yazın dağılımı artmış, giderek zenginleşmiştir. Bu dönemde yapılan çeviriler psikanalize hâkim kişilerce yapıldığı için önceki çevirilere kıyasla çok daha sistematik ve titiz hâle gelmiş, psikanalitik kavramların Türkçe karşılıkları üzerinde uzlaşılır bir dil birliğine ulaşabilmiştir (Uşak-Şahin 2013 s. 91).

2.7.6. Türkiye’de Psikanaliz Neden “Geç” Kurumsallaştı?

Psikanalitik düşünce Freud henüz hayatta ve psikanalizi geliştirme süreci içindeyken 1900’lerin başında Türkiye coğrafyasına girmiş olmasına rağmen klinik bir kuram ve terapötik bir uygulama olarak kurumsallaşması ve yaygınlaşması ancak 1990’ları bulmuştur. Aradaki bu zaman dilimi bazı yazarlar tarafından bir tür gecikme olarak yorumlanmış, nedenleri üzerine şimdiden hatırı sayılır bir literatür oluşmuştur (Gülerce 2008; Gürdal Küey 2009; Habip 2007; Kayaalp 2004; Koptagel-İlal 1998; Parman 2009; Tunaboğlu-İkiz 2004b). Söz konusu gecikme tartışmalarını daha iyi anlayabilmek için öncelikle psikanalizi mümkün kılan özelliği ve bu özelliğin ortaya

çıkabileceği koşulları tartışmaya açmak uygun bir giriş olacaktır: “Psikanalitik özne” kimdir?

Psikanalist Bella Habip, psikanalizin doğuşunu birey zihniyetinin doğuşuyla ilişkilendirmektedir. Habip’e göre mesmerizm, hipnoz, telkin gibi yönlendirici tekniklerden psikanalize giden yol, topluluk zihniyetinden birey zihniyetine giden bir yol gibi okunabilir. Habip, bireyselleşmenin bir topluluğa, o topluluğun genelgeçer kalıplaşmış ve sorgulanmayan düşüncelerine mesafe almak, kişinin tam da bu mesafe sayesinde sorgulanmayan dünyaya bir şeyler katması ya da katma olanağı yaratması olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlamda Habip, psikanalizin tıp dünyasında birey zihniyetinin doğuşunu müjdelediğini ifade etmiştir (Habip 2007 s. 145).

Psikanaliz, topluluk zihniyetini sorgulayarak bireye yer açmış, histeriklerin sesi kısılmış haykırışlarına, felçli isyanlarına, uyuşmuş bedenlerine tercüman olmuş, onlara meşru bir alan kazandırmıştır. Psikanalizle beraber mahrem içdünya, özel ve biricik öznellik terapötik bir alan içinde meşruiyet kazanmış, bir inceleme nesnesine dönüşmüştür, zira psikanalitik uygulamada fanteziler, gizli ve yasak düşünceler hor görülmez, aksine onlara yeni ve meşru bir alan açılır (Habip 2007 s. 150).

Psikanalizin ruhsal ıstırapı ortadan kaldırmak üzere bulduğu bu yöntem tıp dünyasında neredeyse devrim niteliğini taşır. Bu yöntem, hasta ile analistin bir mahremiyet alanı içinde kişisel bir ilişki kurmalarına dayanır. Bu yöntem içinde psikopatoloji, toplu manyetizma seansları ve toplu hipnotizma gösterileriyle topluluk içinde sağaltılan, aynı zamanda seyirci konumunda bir topluluğa teşhir edilen bir olgu değil, iki kişinin geliştirdiği yakınlık ilişkisinde ele alınan bir olgu olarak değerlendirilir (Habip 2007 s. 151).

Freud, bilinçdışının toplumun kabul etmediği bir dizi öteberiyle dolu olduğunu, nevrozların bir “uygarlık hastalığı” olduğunu ileri sürmüştü (Freud, Kaynak: Habip 2007 s. 152). Çözüm ise kabul görmeyip bilinçdışına itilen ve ruhsal ıstıraba yol açan duygu, düşünce ve anıların ele alınacağı, üzerine düşünülüp konuşulacağı özgür bir terapötik sosyal alanın açılması olacaktır. Analizan, psikanalitik süreçte kendi içdünyasıyla iletişim kurarken canlı bir deneyim içinde kendisine ve kendisiyle ilişkili kişilere yönelik kendi bireysel duruşunu seyrederek. Bu duruş kendi tarihine, bu tarihin önemli faillerine (ebeveyn, kardeş ve yakın akrabalar, öğretmen, devlet temsilcileri gibi) karşı geliştirdiği kişisel bakışın ürünüdür. Bu kişisel bakış, bu kişisel duruş olmadan

kişinin birey olamayacağını belirtir Habip. Kişi söz konusu duruşu sayesinde kendine ve kişiliğine etki etmiş ve hâlâ etkide bulunan ötekilere karşı sorgulayıcı bir tutum içine girer. Kendine ve öznellik açısından önem taşıyan bu ötekilere yönelik bu sorgulayıcı tutum olmaksızın psikanaliz ve iyileşme mümkün olamaz. Freud'un tüm çabası, travmaların, gerçekleşmememiş arzuların, baskıların kaynağının hasta tarafından görülmesini sağlamak ve ona adeta kişisel bir manevra alanı olduğunu hatırlatmaktır. Her ne kadar sosyal arena, çevremiz, yakınlarımız, gerçekleşmeyen arzularımız bizleri hasta edecek kadar rahatsız ediyorsa da bireyselleştığımız ölçüde çıkış yolu bulabiliriz (Habip 2007 s. 156).

Yavuz Erten (2017 s. 99) bireysel ve/veya toplumsal-kültürel analiz sürecinin sadece öznenin kendi içindeki derinleşmesi ve kendini çözümlemesiyle değil, öznenin bağlandığı (narsistik bütünleştiği ve emmek istediği; çift değerli olarak zıtlaştığı ve tükürmek istediği; Oidipal olarak mücadele ettiği, kaybettikten sonra özdeşleştiği) “öteki”ni de çözümlemesiyle mümkün olduğunu vurgular. “Öteki”nin sırlandığı ve sırlarıyla mahfuz kaldığı, dokunulmaz olduğu ve özne için de bir tabuya dönüştüğü bir durumda analizden söz edilemez Erten’e göre. Keza psikanalist Ayça Gürdal Küey, kendisiyle yüzleşmenin olamadığı, sırların anlatılamadığı bir durumda psikanalizin gelişmesinden söz edilemeyeceğini ifade eder (Gürdal Küey 2009 s. 60-75).

“Psikanalitik özne” duygu, düşünce ve davranışlarının kaynağı olarak kendine has bir içdünyaya sahip olduğunun farkında olan ve bu içdünyaya belirli bir içsel mesafeden bakabilen ve sorgulayabilen bir öznedir. Bu özne bir toplumda belirlediği ve yaygınlaştığı oranda psikanaliz de imkân sahasına girer, toplumsallaşır. “Gecikme” tartışmalarına bu açıdan bakmakta yarar vardır, zira belki de gecikme diye bir şey yoktur, “psikanalitik özne”nin ortaya çıkacağı ve yaygınlaşacağı sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların var olup olmamasıdır asıl mesele. “Gecikme” terimi Batı-merkezli çizgisel tarihsel anlayışın bir ürünüdür ve; her toplumun aynı tarihsel süreci izlemesi gerektiğini, bazı toplumların bu süreci daha hızlı, bazılarının ise geri kalıp geciktiğini ima eder.

“Gecikme” kavramı, esas olarak, Türkiye’de psikanalitik kurumsallaşmanın diğer Batı veya Batılılaşmış ülkelere kıyasla çok sonraki dönemde gerçekleşmesine atıfta bulunur. Ancak öte yandan Türkiye psikanalitik kurumsallaşmanın gerçekleştiği, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ilk ve hala tek ülkedir (Erten 2017 s. 99;

Societies and Regional Institutes t.y.). Dolayısıyla bu anlamda İslam coğrafyasındaki diğer ülkelere kıyasla bir öncelikten de bahsedebiliriz. Psikanalitik öznenin oluşması ve toplumsallaşması için gerekli sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları dikkate alarak yapılacak bir değerlendirme Batılı ülkelere kıyasla “gecikme”yi olduğu kadar İslam ülkeleri içinde ilk ve tek olma durumunu da açıklayacaktır. Şimdi literatürdeki bazı gecikme tartışmalarına göz attıktan sonra Türkiye’de psikanalitik kurumsallaşmanın geliştiği dönemin özgün sosyo-ekonomik-politik ve kültürel koşullarını ele alalım.

Bella Habip (2007 s. 28-31) Türkiyede psikanalizin geç kurumsallaşmasını üç nedene bağlar: Aktarım, özdeşleşme ve dil. Aktarım ve özdeşleşme, özünde bağ kurmakla ilgili kavramlardır. Psikanalizin bir coğrafyaya, bir kültüre ve dile yerleşmesinde bu iki kavramın bize yol gösterebileceğini söyleyen Habip, sadece psikanalizin değil, dünyada söz sahibi olmuş herhangi bir şeyin Türkiye’de kabul görmesinde kültürel köken ve toplumsal yapı olarak Türkiye’nin o “şey” ile bir bağ kurmasının ya da kuramamasının belirleyici olduğunu düşünür. Psikanalizin Türkiye’ye gelişinde bir gecikmeden söz ediyorsak psikanaliz metinlerinde özdeşleşemediğimiz nedir; nasıl oldu da psikanaliz metinlerine, söylemine ve pratiğine bir tür olumlu aktarım geliştirilemedi diye soran Habip, psikanalizin Türkiye’ye gelmesine yol açacak bir aktarım ilişkisinin gerçekleşmediği kanaatindedir.

Habip’e göre psikanaliz, ancak bir aktarım ilişkisi içinden öğrenilebilir, salt metinlerle, konferanslarla, vaka çalışmalarıyla psikanaliz aktarılamaz. Kişisel analizden geçmek zorunludur ancak kendi dilimizde, kendi kültürümüzün içinde anlayarak ve yaşayarak psikanalizi var edebiliriz ve bir nesilden bir nesile, bir coğrafyadan diğer coğrafyaya aktarabiliriz. Sahip olunan bir şey aktarılır bir diğer nesile; birinden alıp öbürüne vermek aracı kimliğiyle özdeşleşmektir, psikanalizle değil (Habip 2007 s. 31). Düşünmek, anlamak, soru sorabilmek, merak edebilmek ve nihayet yeni meselelerle başedebilecek kuramsal girişimlerde bulunabilmek için psikanalizin nesnelere bir yabancıнын, Freud ve benzeri idealize edilmiş birtakım ustaların yani başkalarının nesneleri gibi bakmamak, bunların bize dışarıdan gelmediğini, aslında bizim de nesnelerimiz olduklarını anlamak gerektiğini yazar Habip (2007 s. 31-32). “*Psikanalizin veya herhangi birşeyin Türkiye’ye geç ulaşmasıyla dışarıdan gelmiş bir dizi öteberiye karşı alınan ruhsal tutum arasında bir paralellik kurulabilir mi?*” diye soran Habip devam eder: Psikanalize karşı alınan tutum bir anlamda yabancıyı yani ötekini,

yabancıya karşı olan, yani ötekine karşı olan ruhsal tutumu da çağrıştıracak mı? (Habip 2007 s. 32). Türkiye’de Batı’ya ve onun bizden ileride olduğunu simgeleyen birçok girişimine karşı bir dizi idealizasyon geliştirilmiştir. Bir söylemi değerli ya da değersiz bulmak onun Batılı olup olmamasına bağlıdır. Acaba psikanaliz metinlerinde ve pratiğinde özdeşleşemediğimiz şey ne olmuş olabilir? (Habip 2007 s. 33). Sormaya devam eder Habip:

“Acaba Batı’ya ait olan ve temelde hareket noktası Yahudi-Hristiyan zihniyeti ve modern bir hümanizma olan bir öğreti, bir kuram ve onun pratiği, Batılılaşmaya çalışan bir coğrafya için bir yabancı olarak mı algılanmaktadır ve acaba bu öğretiyi kendi kültürümüze ve toplumsal yapımıza aktarmak yerine sadece kendi dilimize ve kültürümüze tercüme mi ediyoruz? Örneğin acaba bizde Oidipus öyküsü nasıl algılanmaktadır?” (Habip 2007 s. 34).

Oidipus öyküsündeki baba katlinin Oidipus karmaşasında sembolik anlamda bir öldürmeye karşılık geldiğini ifade eden Habip, eskiyi öldürmenin, hakikaten öldürmek, silip süpürmek, yokmuş gibi yapmak olmadığını, bir üst kuşağı anlamak, sorgulamak, onun yerini almak, onun yerini almak arzusunun temelindeki düşmanca duyguların üstesinden gelmek olduğunu belirtir. *“Biz hakikaten bu gerekli, oluşturuca ‘cinayeti’ gerçekleştirebiliyor muyuz? Kamusal alan ne derecede bireyselliğe izin vermektedir?”* diye sorarken *“Unutmayalım ki psikanalizin metapsikolojisi temelde bireyin etrafında inşa edilmiştir.”* diye hatırlatmada bulunur (Habip 2007 s. 34).

Üçüncü nedenin dille ilgili olduğunu ileri süren Bella Habip, psikanalizin hızla yayıldığı, Cumhuriyet’in kurulduğu ve Osmanlı’nın izlerinin hızla silindiği yıllarda dilimizin de önemli ölçüde değişime uğradığını öne sürer. Kendi kendini yaratan, kendini doğuran bir dil, bir kültür, nesiller ötesini düşünmenin önüne yasak koyunca bu zihinlerimize ve zihniyetlerimize nasıl yansıdı acaba, diye sorar. *“Kişinin tarihini yeniden yazan hattâ onu baştan kuran psikanaliz, tedavisini konuşma üzerinden gerçekleştiriyorsa ve sözle aktarıyorsa konuştuğumuz dilin kopmuş bağları bir mesele olarak karşımıza çıkmaz mı? Özellikle bu bağlar yasaklanmış sözcükleri, temaları da içerince konuşmanın, hatırlamanın önüne bir engel konulmaz mı?”* diyerek devam eder. Psikanaliz tedavisi konuşmaktan, hatırlamaktan ve hatırlayarak bağ kurmaktan geçer.

Peki, ama acaba toplum olarak hatırlamayı seviyor muyuz, diye sorgulamayı sürdürür Habip (2007 s. 35).

Koptagel-İlal (1998 s. 225) psikanalizin Türkiye'ye girişinin onlarca yıl sürdüğünü belirttikten sonra nedenleri üzerine eğildiği makalesinde 1920'li, 1930'lu yıllarda psikanaliz Avrupa'da yaygınlaşırken Türkiye için önceliğin psikiyatri disiplini oturtmak ve çağdaş düzeye ulaştırmak olduğuna işaret eder. Osmanlı'nın son dönemlerinde tıp eğitimi için Batı'ya gönderilen hekimlerin klasik biyolojik psikiyatriyi uygulayan üniversite ve kurumlarda eğitim gördüklerine dikkat çeken Koptagel-İlal, söz konusu hekimlerin Kraepelin ekolünü benimsemiş olarak yurda döndüklerini belirtir. Bu hekimlerin Freud ve psikanalize aşinalıkları olsa bile asıl ilgi alanları içinde psikanaliz olmamıştır, zira psikanalizle ilgilenmek için ne olanakları ne de motivasyonları vardır. Koptagel-İlal, sonrasında genç hekim ve sosyal bilimcilerin Freud'un öğretilerine ilgi göstermeye başladıklarını ifade ederken Mustafa Şekip Tunç'un çevirilerini örnek verir:

“Batıdan bir çok tedavi metodu hızla alınırken, psikoanalizin Türkiye'ye girişi onlarca yıl sürdü. Bu gecikmenin çeşitli nedenleri vardı: Yirmili ve otuzlu yıllarda Psikoanaliz Batı'da giderek kabul gördü ve tüm dirençlere karşın yer edindi. Türkiye ise geri konumda olan klinik psikiyatriyi zamana uygun seviyeye getirmeye çalıştı. Tıp eğitimi ve uzmanlık eğitimi için Batıya gönderilenler, oradaki klasik psikiyatri uygulanan üniversite kliniklerinde çalıştılar. Oradan Kraepelin ekolüne bağlı olarak döndüler ve Türkiye'de de onu hayata geçirdiler. Psikoanaliz kavram olarak onlara aşinaydı, ama onunla daha yakından ilgilenmek için ne olanakları ne de motivasyonları vardı. Sonra daha genç hekimler ve sosyal bilimciler Freud'un öğretilerine ilgi göstermeye başladılar. Bu temelde sosyolog Şekip Tunç 'Cinsellik Teorisine Üç Makale'yi çevirdi. Diğerlerinin çevirilmesi için Psikolog Selmin Evrim ve Psikiyatr İzzetin Şadan, ki kendisinin Freud ile mektuplaşması vardır, ilgilendiler. Ancak bu çeviriler hiçbir zaman yayınlanmadı. Yurt dışında eğitim almış analizcilerin Türkiye'ye gelmesi- önce sadece İstanbul ve Ankara'ya- ve doğru düzgün analitik terapilere başlamaları zaman aldı. Şimdi de analizcilerin sayıları, ihtiyacı karşılamak bakımından çok az. Ancak daha genç meslektaşlar arasında analitik eğitime ilgi artıyor ve bu boşluğun bir ölçüde kapanacağı konusunda

umut doğuruyor. Türkiye’de psikoanalizin kullanılması, bir dizi farklılık gösteriyor. Bu özellikle hastaların seçimi, endikasyon koyma, setting, terapötik ilişki ve intervasyon tekniği bakımındandır.”

Aydan Gülerce (2008) gecikme tartışmalarına önemli bazı savlarla yaklaşmıştır. Psikanalizin kurumsal bir disiplin ve klinik bir uygulama olarak Türkiye’de geciktiği teşhisiyle hareket eden Gülerce, söz konusu gecikmeyi Batı dünyasına kıyasla Türkiye’nin kendine has kültürü ve modernleşme pratiği içinde değerlendirmiştir. Modern Batı toplumunda ortaya çıkmış olan psikanaliz, Gülerce’nin tahliline göre, Türkiye’nin kültürel yapısı içinde yer alan ve farklı istikametlerde işleyen kültürel dirençlere takılmış gözükmektedir. Gülerce, Türkiye’nin sosyo-kültürel şekillenmesinde etkili olan dört temel söyleme işaret etmektedir: Geleneksel/İslami söylem, Sol/Marksist söylem, Kemalist söylem ve liberal söylem. Birbirinden hayli farklı bu dört söylemden ilk üçü psikanalizin Türkiye’de kökleşmesine farklı açılardan da olsa direnç göstermiş, liberal söylem ise psikanalizin gelişimine cevaz vermiştir. (Gülerce 2008 s. 247).

İslami söylem ile psikanaliz arasında çatışmalı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. İslami söylemin psikanalize direnci bir ölçüde siyasi çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Ortadoğu’da İsrail ile İslam dünyası arasındaki uzun yıllara dayanan siyasi çatışmalar Müslüman dünyada Yahudi çağrışımına sahip hemen her şeye olduğu gibi psikanalize karşı da bir antipatiye yol açmış, psikanalizin Müslüman veya nüfusunun çoğu Müslüman olan ülkelerde yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına ket vurmuştur (Benslama 2005, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247; Benslama 2006, 25 Mayıs).

İslami söylemin psikanalize itirazının kökeninde siyasi nedenlerin yanı sıra ontolojik ve etik nedenler de sayılabilir. Psikanalizin dinsel inancı sorgulayan, bizzat Freud’un ifadesiyle dini bir yanılsama addeden varsayımı, diğer dinlerle olduğu gibi İslamla da taban tabana zıttır. Ruhsallığın oluşumunu, gelişimini ve patolojilerini psikoseksüel kavramlarla açıklaması psikanalizin genelde dinlerin, özelde İslami inancın insan tasavvuru ile çelişen önemli bir çatışma noktasıdır (Benslama 2006, 25 Mayıs). Keza İslamda insanın, İslami öznenin biliçli/şuurlu ve irade sahibi olmasına yapılan güçlü vurgu psikanalizin bilinçdışı güçlerin etkisinde hareket eden ve bunun farkında olmayan psikanalitik öznesi ile çarpıcı bir zıtlık taşır ve İslamla psikanaliz arasındaki önemli ontolojik farklılıklardan birini oluşturur. Gülerce psikanaliz ile

İslamın yegâne temas noktası olacak İslami mistisizm ile psikanalitik etos arasında kurulabilecek bağlantıların dil devrimi sonucunda yeni kuşakların kültürel/spiritüel mirasla ilişkilerinin kopması üzerine imkân dâhilinden çıktığını belirtmiştir (Gülerce 2008 s. 247). Gülerce'nin bu tezine karşılık, İslam ile psikanaliz ilişkisinin tüm bu gerilimlere rağmen yaratıcı buluşmalara da açık bir diyalektiğe sahip olduğuna işaret eden görüşlerin olduğunu belirtmekte yarar var (El Shakry 2017; Massad 2009). El Shakry (2017) psikanalizle İslam arasında uzlaşmaz bir karşıtlık olduğu tezine karşı çıktığı kitabında II. Dünya Savaşı ertesinde Mısırlı düşünürlerin psikanalitik kuramlarla klasik İslami düşünceye ait kavramları yaratıcı bir şekilde ele aldıklarını örneklemekte, Massad (2009) ise psikanaliz ile İslam'ı birbirinin "öteki"si olarak ele alan psikanalitik yazarların kullandıkları yöntemleri ve kavramları sorgulamaktadır.

Gülerce psikanalizin gecikmesinde İslami sosyolojinin yanı sıra gelenekle ilgili önemli bir noktaya temas etmiştir. Modernleşme ideolojisinin kutsadığı insan profili ile geleneksel Türk insanının gerçekliği arasındaki örtüşmezlik sadece psikanalize değil modernleşmeye, Batılılaşmaya karşı bir direnç de oluşturmaktadır. Aydınlanmacı felsefi geleneğin parçası olan psikanalizin kendi kendine yeten, bireysel ve akılcı bireyi temel aldığını vurgulayan Gülerce, Aydınlanma geleneğinin söz konusu birey tanımının Batılı olmayan kültürlerdeki birey temsiline uymadığına işaret eder (Gülerce 2008 s. 247). Kendiliğin (self) içinde yaşadığı sosyal çevreyle kaynaşmış olduğu, ait olduğu aile/grup/toplum ile içiçe geçtiği kültürler sosyo-santrik/organik (Marcus ve Kitayama 1991, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247) veya kolektivist toplumlar (Hofstede 1980, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247) olarak adlandırılır. Batı kültürünü ve Batılı insan temsilini, insanlığın ve insanın kültürel, zihinsel, toplumsal evriminde ulaşılmış en üst basamak olduğunu varsayan Batıcı modernite ideolojisi sık sık Batı dışı toplumların özgünlüğünü göz ardı etmek suretiyle onları ilkel, patolojik veya sapkın olarak değerlendirme tuzağına düşer. Post-kolonyal çalışmalar sayesinde Batı dünyasının ekonomik hegemonyasının nasıl teknolojik, siyasi, kültürel, entelektüel ve akademik hegemonya biçimlerine dönüştüğü çok daha iyi anlaşılmaktadır. Dünyayı Avrupa köken merkezli Batı ile modern olmayan, ilkel, geri kalmış Öteki Dünya olarak bölen emperyal/kolonyalist bakış açısı felsefi ve bilimsel kisvelerde sıkça boy göstermektedir. Maalesef psikanaliz içinde de bu bakış açısının örnekleri mevcuttur. Psikanalizi kolonyalist bakış açısıyla yorumlayan kimi yazarların düştüğü tuzak da benzerdir. Örneğin Kakar yaptığı psikanalitik araştırmada Hintlilerin bağımlı ve kendi kendine

yetemeyen az gelişmiş egoya sahip olduklarını, mantıklı ikincil süreç düşüncesinden yoksun olduklarını, kendilik ile öteki arasında belirsiz, geçirgen duygusal sınırları olduğunu, spiritüel düşünceyi önemseyecek ölçüde ruhsal gerilemeden mustarip olduklarını öne sürmüştür. (Kaka 1978; 1991, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247). Yine başka bir psikanalitik yazar evrensellik vurgusuyla Pakistanlıların kendi kültürel bağlamlarında çok daha iyi işlevsellik göstermelerini sağlayan, bağlı olduğu grubun (aile, aşiret, cemaat vb.) diğer üyelerini de kapsayan, kendinden ibaret olmayan “biz-kendilik” hissini göz ardı etmiştir (Ewing 1991, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247). Elbette kolonyalist bakış açısını eleştirirken verili bir kültürde insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü ve esenliğini zedeleyen ilişki biçimlerini ve kültürel pratikleri mazur görme hatasına da düşülmemelidir.

Gülerce, “gecikme” tartışmalarına devam ederken Kemalist söylemin de psikanalizin Türkiye’de benimsenmesine ket vurduğunu öne sürmüştür (Gülerce 2008 s. 248). Türk modernleşme tarihi Cumhuriyet öncesine, Osmanlı Dönemi’ne dek izi sürülen bir geçmişe sahiptir. İmparatorluğun gerileme sürecinde 1828’den itibaren olumsuz gidişatı durdurmak üzere ilk modernleşme hamleleri devreye sokulmuş, Batı tipi sivil ve askeri kurumlar, idari, eğitsel ve hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. İmparatorluğun gerilemesi ve çöküşü tüm bu önlemlere rağmen engelenememiş olsa da Türk devlet geleneği Osmanlı’dan sonra Türkiye Cumhuriyeti ile yeniden hayat bulmuştur.

Türk modernleşme tarihinin devletleşmiş hâli olan Türkiye Cumhuriyeti, ideolojisini sekülerizme, modernleşmeye yaslamış olmasına rağmen Batı modern kültürünün ürünü olan psikanalizin Türkiye’de 1990’lı yıllara dek klinik ve kurumsal bir disiplin olarak güçlü bir yapıya kavuşamamış olması ilk bakışta bir paradoks gibi gözükmemektedir. Ancak erken Cumhuriyet modernleşmesi, dönemi gereği pozitivist bir modernlik ideolojisini benimsemişti. Hakikati görünenle eşdeğer sayan pozitivist bakış açısı, erken Cumhuriyet döneminde tipik bir Durkheimci olan Ziya Gökalp’te simgeleşecek biçimde yalnızca sosyolojide değil o dönem Türkiye’nin hemen tüm entelektüel iklimine egemen olmuştu. “Birey değil toplum var” şiarına yaslanan sosyoloji, sosyal bilimlerde içinde çokça önemseniyordu Akademik hayatta sosyal bilimlerin fen bilimlerine kıyasla daha az önemsenmesi yine pozitivist anlayışın bir sonucuydu (Ülken 1966, Kaynak: Gülerce 2008 s. 247). Keza, psikanalizin Türk

psikiyatrisine dâhil olmasındaki zorluk büyük ölçüde Osmanlının geç döneminde ortaya çıkışından itibaren Batı psikiyatrisinin bir uzantısı olarak Türk psikiyatrisinin pozitivist paradigmanın etkisi altında olmasıyla ilgiliydi. Ancak buna rağmen psikanaliz 1900'lerin başından itibaren Viyana'dan çıkıp tüm dünyaya yayılırken Osmanlı'nın son dönemlerinde Türkiye coğrafyasına da ulaşmış, Osmanlı psikiyatri çevrelerinde tartışılmaya başlanmıştı. Bu tartışmalar içinde Mustafa Hayrullah gibi psikanalize ilgi ve sempatiyle yaklaşan psikiyatristler olsa da bilhassa Mazhar Osman'ın psikanaliz hakkındaki olumsuz görüşleri psikanalizin Türkiye tarihi içindeki seyrini olumsuz yönde etkilemiştir.

Mazhar Osman, geç dönem Osmanlı psikiyatrisinde de oldukça önemli bir isimdi ancak tarihsel seyir içinde Türkiye Cumhuriyeti'nde modern psikiyatrinin kurucu tek ismi olması dolayısıyla Mazhar Osman'ın psikanaliz hakkındaki görüş ve tutumu Türk psikiyatrisinin adeta resmî görüşü hâline geldi. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında psikiyatrinin başındaki ismin psikanalize yönelik olumsuz tutumunun psikanalizin Türkiye'deki seyrine ket vurduğunu söylemek mümkündür. Nitekim uzun yıllar Mazhar Osman geleneğinde ilerleyen Türk psikiyatrisi içinde psikanaliz kendine yer ve taraftar bulamadı. Bunun tek istisnası olan İzzeddin Şadan çok geçmeden Mazhar Osman'ın yakın çevresinden uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

Hatırlatmak gerekirse, Mazhar Osman, Freud'un psikanalitik görüşlerini Türk psikiyatrisi içinde tartışmaya açan ilk hekimdir. 1909'da *Tababet-i Ruhiye*'nin Arap harfleriyle basılan ilk baskısından itibaren psikanalize dair bilgi ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Aynı eserin 1941 tarihli Latin harfleriyle basılan üçüncü baskısında psikanalize yer ayıran Mazhar Osman'ın psikanaliz hakkındaki değerlendirmeleri başından itibaren son derece olumsuzdur. Bu olumsuzluğun temelinde psikiyatrik bozuklukların etiyojisini ele alırken Doğu-Batı ayrımına dayalı kültürcü bakış açısıyla hareket etmiş olması yatmaktadır.

Kültürcü bakış açısını referans alan dönemin birçok Osmanlı psikiyatri hekimi gibi Mazhar Osman da Batı'nın yaşam tarzını ahlaken düşük saymıştır. Doğu'daki psikiyatrik bozuklukları daha ziyade organik nedenlere atfeden Mazhar Osman Batı'daki psikiyatrik bozuklukları dürtüsel arzularla açıklamıştır. Dolayısıyla ruhsallığın evriminde cinsellik başta olmak üzere dürtüsel yaşamı esas alan psikanaliz, Mazhar Osman'a göre Doğu'da görülen psikiyatrik bozuklukları teşhis ve tedavi etmede

işlevsizdir. Mazhar Osman'ın retoriğinde psikanalize duyduğu antipati, ahlaken düşük saydığı Batı kültürüne duyduğu antipatinin adeta doğal bir uzantısıdır. Bu sebeptendir ki Batı psikiyatrisinden biyolojik temelli betimleyici kavramları almakta sakınca görmezken psikolojik kavramlara mesafeli olmuş; psikiyatride referansı Alman biyolojik psikiyatrisi ve o dönem betimleyici psikiyatrinin en önemli ismi Emil Kraepelin olmuştur. Mazhar Osman'ın inşa ettiği hâliyle Türk psikiyatrisine yön veren tıbbi paradigma Alman biyolojik psikiyatrisini esas alıyordu. Bu paradigma 1950'li yıllarda yerini ağırlıklı olarak Amerikan ekolüne bırakacaktı.

1950'li yıllarda Türkiye çok partili hayata geçti. Demokrat Parti'nin iktidar olduğu bu yıllar Türkiye ile ABD arasında siyasi, askerî, kültürel ve ekonomik ilişkilerin olduğu kadar entelektüel ve akademik ilişkilerin de güçlendiği yıllar oldu. Türkiye'nin Kore savaşında NATO kuvvetleri tarafında yer alması ve sonrasında NATO'ya kabul edilmesiyle beraber Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve kültürel referans merkezi Avrupa'dan ABD'ye kaydı. ABD ile her türlü ilişkinin yanı sıra akademik ilişkiler de kuvvetlendi. Yapılan anlaşmalar uyarınca Amerikalı akademisyenler çeşitli kurumlarda eğitim vermek üzere Türkiye'ye geldiler, burs almaya hak kazanan Türk öğrenciler tahsil görmek üzere ABD'ye gittiler. Bu dönem psikoloji ve psikiyatride Avrupa etkisinin yerini Amerikan etkisi aldığı yıllardı; Avrupa kökenli ders kitaplarının yerini ABD basımı ders kitapları aldı almasına ama bilime, psikoloji ve psikiyatride hâkim olan pozitivist anlayış değişmemişti; ruh sağlığı alanında pozitivist, davranışçı ve nörofarmakolojik paradigmlar hüküm sürmeye devam etti. Aslına bakılırsa, Amerikan ekolü de Alman ekolüne kıyasla psikanalize daha yakın sayılmazdı, bilakis oldukça uzaktı. Pozitivist anlayışın etkisindeki Amerikan psikiyatri ve psikoloji ekolleri psikanalizi pozitif bir bilim olmamakla itham ediyor ve hâkim olduğu alanlarda psikanalize varlık imkânı tanımıyordu. Türkiye akademisinde 1990'lara dek hâkimiyetini sürdürecektir bu anlayış psikanalizi pozitif bir bilim olmamakla itham edip değersizleştirmiş, üniversitelerin eğitim programlarına uzun yıllar dâhil edilmesini engellemiştir. Tüm bunlara rağmen Türk psikiyatrisinin Amerikan ekolünün etkisine girmesinin, psikanalizin lehine gelişen sonuçları olduğunu tespit edebiliyoruz.

1950'li yıllarda aldıkları burslarla ihtisas için ABD üniversitelerine giden tıp öğrencileri arasında psikiyatri tahsili yapacak olanlar da vardı; Orhan Öztürk, Leyla Zileli, Engin Geçtan, Vamık Volkan, Cahit Ardalı, İsmail Ersevim bu isimler

arasındaydı. Keza, 1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerine giden genç hekimlerin arasında Batı Almaya'ya giden Ulviye Etaner ve Celal Odağ ile İngiltere'ye giden Elif Ülkü Gürışık bulunmaktaydı. Bu isimlerin ihtisas yaptıkları ülkelerde psikanalizle tanışmaları Türk psikanaliz tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. ABD'den Türkiye akademisine ve dolayısıyla Türk psikiyatrisine ithal edilen paradigma pozitivist nitelik taşıyor olsa da ihtisaslarını tamamlayıp ABD'den ve Avrupa'dan yurda dönen bu hekimler Türkiye'deki üniversitelere ve psikiyatri pratiğine psikanalitik kliniği ve tekniği aşıladılar.

Bilindiği gibi Osmanlı'nın son dönemlerinde de Avrupa'ya ileri tahsile gitmiş hekimler vardı. Türk psikiyatrisini kuran önemli isimlerin hemen hepsi Avrupa'nın çeşitli üniversite ve kurumlarına nöroloji ve psikiyatri tahsil etmeye gitmişlerdi, ama bu hekimler klasik biyolojik psikiyatridi, bilhassa Kraepelin'in temsil ettiği betimleyici psikiyatri ekolünü benimseyerek yurda dönmüşlerdi. Söz konusu hekimler Avrupa'da muhtemelen psikanaliz hakkında uzaktan veya yakından haberdar olmuş olmalı, zira 1900'lerin başı psikanalizin Avrupa'da giderek popüleştirdiği ve yaygınlaştığı yıllardı, ancak yurda dönerken bu hekimlerin mesleki bagajlarında psikanaliz yoktu.

Modern psikiyatrinin kuruluş sürecine denk düşen bu dönemde Türk psikiyatristleri için öncelik psikiyatri disiplini oturtmaktı; psikanaliz henüz mesleki gündemlerinde ve ilgi alanlarında değildi, keza tahsil gördükleri kurumlara biyolojik psikiyatri paradigması hâkimdi. 1950'li ve sonraki yıllardaki koşullar ise oldukça farklıydı. Türkiye'de psikiyatri artık kurumsallaşmış bir disiplindi. Bu dönemde ileri tahsil için ABD ve Avrupa'ya giden psikiyatri ve nöroloji hekimleri için yeni arayışlar ve karşılaşmalar imkân dâhiline girdi. Bu hekimlerin bir kısmı tahsillerini tamamlamanın hemen ertesinde veya bir süre sonra yurda döndüler. Bir kısmı ise kariyerlerini tamamlayıp emekli olduktan sonra döndüler. Vamık Volkan ise kariyerini tümüyle ABD'de sürdürdü ancak Türkiye'yle sıcak temasını daima korudu.

Türk psikanaliz tarihinde ilk kuşak psikanalistler ve psikanalitik terapist olarak anılan isimler psikanalizi ve psikanalitik terapiyi bu ülkede tanıtan, yaygınlaştıran, uygulayan, eğitimini veren ve popülerleştiren ilk kuşak oldu. 1990'larda IPA bağlantılı kurumsallaşma çalışmalarının dayandığı psikanalitik kamuoyunun oluşumunda bu isimlerin katkısı çok değerlidir. Bu kişiler, üniversitelerde, psikiyatri kliniklerinde ve özel muayenelerinde psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi uyguladılar, öğrettiler,

süpervizyon verdiler, psikanalitik bakış açısına uygun akademik çalışmalar yaptılar, bir sonraki kuşağa psikanalizle ilgili mesleki ilhamı aşıladılar.

Gülerce ilgili makalesinde, Türkiye’de psikanalizin gecikmesinde Sol/Marksist söylemin de etkili olduğunu ileri sürmüştür. Modern bir siyasi söylem ve hareket olan Sol’un Türkiye’de psikanalize karşıt bir rol oynamış olması dikkat çekicidir. Bunun nedeni muhtemelen bireyden ziyade kitleye, kolektif harekete, örgütlü mücadeleye vurgu yapan sol düşünce ve siyasetin, bireye vurgu yapan psikanalizi siyasi amaçları açısından bir tür tehdit olarak algılamış olmasıdır. Gülerce Türkiye’deki Marksist eleştirel düşüncenin Moskova’dan ithal edilmiş olduğunu, psikanalizle içiçe olan Avrupa Marksizmi veya Frankfurt Okulu’yla bağının olmamasının psikanalize uzak ve önyargılı bir konum almasında etkili olduğuna işaret etmiştir (Gülerce 2008 s. 247).

Gülerce, bilhassa 1980’li yıllardan sonra belirginleşen liberal söylemin psikanalizin Türkiye’de yaygınlaşması ve kurumsallaşmasını kolaylaştırdığının altını çizmiştir (Gülerce 2008 s. 248). Nitekim klinik ve terapötik bir uygulama olarak psikanalize yönelik ilgi ilk kez yaygın olarak 1980’lerin ortalarında belirmiş, 1994’te IPA bağlantılı ilk psikanalitik örgütlenme İstanbul Psikanaliz Grubu kurulmuştur. Peki, bu ilgiye ve kurumsallaşmaya zemin hazırlayan, “psikanalitik özne”nin oluşumuna ve toplumsallaşmasını mümkün kılan sosyo-ekonomik, tarihsel ve kültürel koşullar nelerdi?

1980’ler, 12 Eylül askeri darbesinin ve ardından iktidara gelen Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi’nin (ANAP) toplumsal ve siyasi hayata damgasını vurduğu yıllardı. 12 Eylül rejimi ve ANAP iktidarı, nispeten içe kapalı, karma ekonomi özellikleri sergileyen Türkiye kapitalizmini, uluslararası sermayeye eklemlenmek suretiyle liberal piyasa ekonomisine açtı. Askerî darbenin zoruyla yeniden yapılandırılan piyasa için tehdit oluşturacak resmî veya muhalif tüm kurum ve kişiler zorla tasfiye edilirken serbest piyasa her türlü maddi ve simgesel metaya cömertçe açıldı. Liberalleşen piyasa, askerî darbenin zoruyla kurulduysa da piyasadaki bolluk görüntüsü bir tür özgürleşme olarak hissedildi. Nitekim kültür ve edebiyat eleştirmeni Nurdan Gürbilek (2001a s. 102) 1980’leri önceki baskı dönemlerinden ayıranın bu baskının karşıtıyla birlikte kültürel alanda bir özgürlük vaadiyle birlikte varolması paradoksuna işaret etmiştir. Bu paradoksu anlamak 12 Eylül’ün yol açtığı kültürel

hayatı anlamak açısından önem taşımaktadır. Peki, bu dönemde baskı ve özgürlük deneyimlerini yan yana tutan neydi?

1980 askerî darbesinin en önemli sonuçlarından biri “dava ideolojileri”nin toplumsal tabanının zor kullanılarak dağıtılmasıydı. Siyasi ve sosyal örgütlenmeleri devlet düzenine tehdit olarak hedef gösteren 12 Eylül rejimi, sebep olduğu insani dramların yanı sıra ideolojik dava yerine bireysel amaçları, kolektif varoluş yerine bireysel varoluşu, toplumsal kurtuluş yerine bireysel kurtuluşu seçenek olarak topluma dayattı. Şimdiye dek arzu ve özlemlerimini toplumsal dava ideolojileri üzerinden ifade eden insanlar için bu yol şiddetin zoruyla kapatıldı, bireysel/bireyci ifade kanallarının yolu ise nispeten açıldı. 1980’li yıllara damgasını vuran baskı ve özgürlük paradoksunu bu bağlamda anlamak mümkündür. Nitekim Gürbilek 1980’li yılları yalnızca baskı kavramıyla anlamaya çalışmanın zorluğuna işaret ederken benzeri bir saptamadan hareket eder: 1980’ler bir yandan bu toplumda yaşanmış en sert baskı dönemiymiş, devlet şiddetinin kendisini en çıplak biçimde hissettirdiği bir dönemdi ama ne ilginçtir ki bir yandan da bir kültürel çoğullaşmayı, bugüne kadar bütünsel ideolojiler içinde hapsolmuş kültürel kimliklerin (etnik, cinsel, inançsal) serbest kalmasını da beraberinde getirdi (Gürbilek 2001a s. 102).

Gürbilek’e göre Türkiye’de 1980’lerin kültürel iklimini tanımlayacak ilk kavram “sözün bastırılması” ise ikincisi “söz patlaması” oldu. Öyle ki 1980’lerin ortasında Türkiye’de baskı döneminden çıkıldığı yanılsamasını doğuracak yaygınlıkta bir söz, imge ve görüntü patlaması yaşandı; serbest piyasanın gelişimine paralel olarak reklamcılık kısa sürede sınırsız sayıda imgeyi dolaşıma soktu, çok satan haber dergilerinin yayın hayatına girmesiyle yeni bir kamuoyu, yeni bir haber dili oluştu (Gürbilek 2001a s. 21). Bir yanda söz hakkı engellenmiş, susuturulmuş bir Türkiye vardı, diğer yanda söze yeni kanallar, yeni çerçeveler sunan “Konuşan Türkiye”. Gürbilek’in işaret ettiği üzere, iç dünyaların, cinsel tercihlerin, özel zevklerin öne çıktığı, gündelik hayatın kendi özerk taleplerini yükselttiği yıllardı 1980’ler (Gürbilek 2001a s. 10).

Özel hayat denen alan ilk kez 1980’lerde kamuoyu önünde üzerine konuşulur ve düşünülebilir bir mesele olarak tarif edildi ve dışa açıldı. Nitekim Gürbilek’in belirttiği üzere, 1980’lerin Türkçeye kazandırdığı en önemli sözcüklerden biriydi “özel hayat” Türkiye’de yakın zamana kadar “mahrem” kabul edilen, adı konmamış birçok alan ilk

kez 1980’lerde kamuoyunun gündemine geldi, kamusal bir söz düzeni içinde konuşuldu, ayrıştırıldı; mahrem olanın kamusal âlemde apaçık görünmediği önceki yılların aksine 1980’ler özgürleşme ve bireyselleşme söylemi eşliğinde mahrem ve içdünyanın söze döküldüğü yıllar oldu (Gürbilek 2001a s. 22).

Uzun yıllar görev bilinciyle, memur ahlakıyla yetiştirilmiş Türkiye toplumunun, yıllardır mahrem kabul edip içinde tuttuklarını, ertelemek zorunda kaldığı isteklerini, arzularını ifade etmeye teşvik edildiğini ifade eden Gürbilek, cinselliğin ilk kez bu yıllarda bu kadar söze döküldüğünü; cinsel eğilimlerin sınıflandırıldığını (eşcinseller, biseksüeller, transseksüeller, zıtcinseller), kuşakların ayrıştırıldığını (68 kuşağı, 80 öncesi solcu kuşağı, 88 yuppi adayları kuşağı), özetle mahrem içdünyanın söze dökülür olduğunu belirtmiştir (Gürbilek 2001a s. 22).

Sürece damgasını vuranın kendilerine yeni haber alanları yaratmak isteyen gazete ve dergilerin soruşturmalarına büyük bir açlık, büyük bir iştahla cevap veren, iç dökmek isteyen, bunda bir özgürleşmenin, bireyselleşmenin imkânını gören gönüllü anlatıcılar olduğunu yazan Gürbilek’e göre Türkiye’de 80’lerde yaşanan, kendini bize bir ses, söz ve görüntü patlamasıyla birlikte bir arzu patlaması olarak da sunan değişim yalnızca para tasarrufuna değil, arzu tasarrufuna da dayalı eski, kültürün yerini bir arzu kültürüne; insanları arzularını hemen ve şimdi doyurmaya davet eden, iştahı ve hevesi kıskırtan yeni bir kültüre bırakmış olmasının sonucuydu (Gürbilek 2001a s. 22; Gürbilek 2001b s. 16). Her ne kadar 1980’lerde başlayan süreç kendini bize bastırılmış arzunun nihayet ortaya çıkması olarak sunduysa da, Gürbilek aslında burada arzusuzluktan arzuya doğru ilerleyen bir süreçten değil, arzunun dinamiğinin değiştiği bir sürecin söz konusu olduğunu belirtmiştir (Gürbilek 2001b s. 16).

Tüm bu bilgiler ve saptamalar ışığında, genelde psikoterapi özelde psikanalizin geliştiği yılların 1980’lere denk düşmesinin neden şaşırtıcı olmadığı açıklığa kavuşmaktadır. Cumhuriyetle gelişen seküler kültürün 1980’lerle beraber serbest piyasaya açılması, psikoterapi ve psikanalize uygun bir insan tipinin ortaya çıkmasına yol açtığını ileri sürmek mümkündür. Keza toplumsal kimliklerin kuşatıcılığından nispeten sıyrılmış, kendi iç dünyasına sorgulayıcı bir perspektiften bakabilen ve onu söze dökmeye hevesli “psikanalitik özne”nin Türkiye özelinde bu yıllarda belirmiş olması tesadüf değildir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu tez çalışmasının esasını Prof. Dr. Ulviye Etaner'in biyografisi oluşturmaktadır. Biyografi kısaca "bir kişinin yaşamının tarifi" olarak özetlenebilir (Kırmızı 2018 s. 207). Tarih yazımı gibi biyografi yazımının alanı da çok zengin, karmaşık ve çeşitlidir: *"Yazılan biyografiler sayısınca biyografi metodu vardır. Hatta denebilir ki, biyograf, bizatihi bir usüldür. Her biyografi türün standartlarını ve sınırlarını yeniden belirler."* (Kırmızı 2018 s. 207).

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki öncü ve özgün konumunu saptamayı ve belgelemeyi amaçlayan bu tez çalışması tasarlanırken, Etaner'in yaşam öyküsü ve psikanalitik çalışmalarına odaklanmadan önce dünya ve Türkiye psikanaliz tarihi ele alınmıştır. Bu amaçla ilgili kaynaklar taranarak oluşturulan tarihsel arka plan ve özet, tezin "Genel Bilgiler" bölümünde verilmiştir.

Bugüne kadar Ulviye Etaner'in yaşamı ve çalışmaları hakkında kısa yazı ve değerlendirmeler yayımlanmış olmakla birlikte, ilk defa bu tez çalışması ile Etaner'in biyografisi akademik ve kapsamlı bir araştırmaya konu olmaktadır. Tez çalışması kapsamında, Ulviye Etaner'in mesleki biyografisi hakkındaki ilk izlenimlere Hale Uşak-Şahin'in kitabında Etaner'i tanıtan ve kendisiyle yapılmış söyleşiyi içeren ilgili bölümden ulaşıldı (Uşak-Şahin 2013 s. 147-160). Etaner'in öğrencisi ve çalışma arkadaşı Prof. Dr. Raşit Tükel'in (2010 s. 267-268), MEPEV hakkında yazdığı makale ve Türkiye'de IPA bağlantılı psikanalitik kurumsallaşmanın öncü isimlerinden Talat Parman'ın (2010) Ulviye Etaner'in psikanalitik çalışmalarının önemine değinen makalesi çalışmanın ilk kaynaklarını oluşturdu.

Tez çalışması içinde Prof. Dr. Ulviye Etaner'le, ilki 1 Temmuz 2015, ikincisi 26 Mayıs 2016 ve sonuncusu 12 Temmuz 2019 tarihinde olmak üzere üç defa ve her biri bir saati aşan yüz yüze görüşmeler yapıldı. Hale Uşak-Şahin'in Etaner'le gerçekleştirmiş olduğu söyleşide Etaner'in verdiği yanıtlar yeri geldiğinde benzer sorularla teyit edilmeye çalışıldı, gelen benzer yanıtlarda Uşak-Şahin'in kitabına referans verildi. Bu görüşmelerin yanı sıra, tez çalışması boyunca elde edilen yeni bilgiler ışığında gerekli her durumda Etaner'le telefonla ya da yüz yüze olmak üzere temasa geçilerek metnin içeriğine dair ilave edici, teyit edici veya düzeltici bilgiler sağlandı.

Etaner'in psikanaliz çalışmaları boyunca en yakınında olmuş ve psikanalitik formasyona dâhil ettiği yedi kişiyle (Halûk Sunat'la 25 Haziran 2015 tarihinde, Erdoğan Çalak'la 6 Ağustos 2015 tarihinde, Cem Hürol'la 20 Ağustos 2015 tarihinde, Başak Yücel'le 6 Ekim 2015 tarihinde, Raşit Tükel'le 8 Ekim 2015 tarihinde, Alp Üçok'la 10 Ekim 2015 tarihinde, Yıldız Akvardar'la 12 Ekim 2015 tarihinde) yüz yüze veya e-posta üzerinden yazışarak görüşmeler yapıldı. Yine bu isimlerden edilen yeni bilgiler ışığında gerekli görülen her durumda, hem bu kişilerle hem de Etaner ile kısa görüşmeler yapılarak bilgiler teyit edildi.

İTF ve MEPEV'de Etaner'in psikanaliz seminerlerine katılmış bazı isimlerle yüzyüze ve yazılı görüşmeler yapıldı; bu isimlerden Pınar Limnili ile 1 Temmuz 2019, Mine Özgüroğlu ile 10 Temmuz 2019, Peykan Gökalt ile 4 Temmuz 2019 tarihlerinde yüzyüze veya e-posta yoluyla görüşüldü. Talat Parman'la yapılan ilki 15 Haziran 2019, ikincisi 27 Haziran 2019 tarihinde olmak üzere yüzyüze iki görüşmede Türkiye'de IPA bağlantılı psikanalizin kurumsallaşma süreci, Ulviye Etaner'in psikanaliz çalışmalarının ve MEPEV'in bu süreçteki payı ve genel olarak Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki özgün yeri hakkında konuşuldu.

Almanya'da tamamladığı psikanaliz formasyonu ve çocuk psikiyatrisi alanındaki çalışmaları, Prof. Dr. Ulviye Etaner'in çocuk psikiyatrisi alanına özel, önemli ve öncü bazı çalışmalar yapmasını sağlamıştır. Tezin ana odağında olmasa da bu çalışmalar da metinde yer yer aktarılmaya çalışıldı. Bu bağlamda Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ndeki çalışmaları yazılı kaynaklardan elde edinilen bilgilerle ve beraber çalıştığı kişilerle (Psikolog Rana Şen ile 30 Mayıs 2019, psikolog Füsün Aygölü ve psikiyatrist Dr. Hülya Ekberzade Gördürür ile 28 Haziran 2019, psikolog Beyhan Berksoylu ile 17 Ağustos 2019, hemşire Güner Bakan ile 24 Ağustos 2019, çocuk psikiyatristi ve psikanalist Prof. Dr. Türkay Demir ile 21 Haziran 2019 tarihlerinde) yapılan görüşmelerle tespit edildi. Adı geçen kişilerle yapılan görüşmelerde Etaner'in İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ndeki çalışma düzeni hakkında konuşulmuş, ilgili kişilerden yaklaşık benzer yanıtlar elde edilmiştir. Bu nedenle Etaner'in çalışma düzeni Etaner'in kendi ifadeleri, yazdıkları ve yukarıda isimleri zikredilen yakın çalışma arkadaşlarının aktardıkları üzerinden anlatılmıştır. Bu isimler arasında Prof. Dr. Türkay Demir'in anlattıkları özel önem taşıyordu, zira Demir, Etaner'le birebir çalışmış, onun bilgisi ve görgüsüyle yetişmiş ilk ve tek asistanı

olmuştur. Prof. Dr. Türkay Demir'in anlatımları diğer kişilerin anlatımlarından spesifik farklar taşıdığı için ilgili yerlerde kendisine özel atıf yapılmıştır. Etaner ve yukarıda bahsi geçen isimlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerine metin içinde atıf yaparken ifade, metnin akışını engellememesi için, (STG) olarak kısaltılmıştır.

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in akademik ve mesleki hayatına dair önemli belgelere ulaşmak tezin içeriğini oldukça zenginleştirdi. Bu kapsamda, Etaner'in İstanbul Çamlıca Kız Lisesi'ndeki öğrenci dosyasına ulaşıldı. İlkokul ve ortaokul diplomaları da dâhil olmak üzere Etaner'in hayatının ilk yıllarına ait çok önemli belgeler tespit edildi ve incelendi. İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki özlük dosyasına İTF Personel İşleri Müdürlüğü'nden, öğrenci dosyasına ise İTF Öğrenci İşleri Bürosu arşivinden ulaşıldı. MEPEV arşivini incelemek, Ulviye Etaner'in mesleki faaliyetlerini aydınlatmaya katkı sunarken, aynı zamanda vakfın faaliyetlerinin incelenmesine de imkân verdi. Etaner'in ağabeyi Süleyman Yakacıklı hakkında özgeçmiş bilgisi, özel izinle, İTF Personel İşleri Müdürlüğü'ndeki özlük dosyasından elde edildi.

Tez araştırması kapsamında en şaşırtıcı belgeler ise Prof. Dr. Ulviye Etaner'in psikanaliz formasyonunu tamamladığı Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nden (Institut für Psychotherapie e.V.) geldi. Enstitü ile ilk temas Hale Uşak-Şahin aracılığıyla kuruldu. Uşak-Şahin'in Türk kökenli bir Avusturyalı psikanalist olması Enstitü ile iletişimi kolaylaştırdı ve Enstitü Etaner'in onayı olması durumunda tüm orijinal belgeleri teslim etmeyi kabul etti. Etaner'in imzalı dilekçesi ile Enstitü'den istenen belgeler birkaç ay sonra İstanbul'a ulaştı. Etaner'in psikanaliz formasyonunun neredeyse anbean yansıtan belgelerin orjinallerini incelemek tez çalışmasına ciddi anlamda katkı sunmuştur.

Tüm belge edinimleri Etaner'in yazılı imzalı izni çerçevesinde gerçekleşti. Tezde kullanmak üzere seçilen belgeler yine Etaner'in imzalı onayından geçti. Almanca belgelerin ve tez içindeki Almanca metinlerin Türkçe'ye çevirisi, tez danışmanı sayın Prof. Dr. Arın Namal tarafından yapıldı.

Tez kapsamında yine ilk defa olmak üzere Etaner'in biyografisinin yanı sıra bibliyografisi hazırlandı. Etaner'in yayınlarının listesine profesörlüğe yükseltme raporundan ulaşıldı. Ayrıca yayın listesini teyit etmek ve başka yayınları olup olmadığını araştırmak üzere şu veri tabanları tarandı: Dünya Kütüphaneleri Kataloğu (www.worldcat.org), Ulusal Toplu Katalog (www.toplukatalog.gov.tr), İstanbul Üniversitesi Kütüphaneleri (<https://kutuphane.istanbul.edu.tr>), Milli Kütüphane

(<https://kasif.mkutup.gov.tr/>). Etaner'in profesörlük raporunda yer alan yayın listesinde adı geçen ve baskıda olduğu ifade edilen yayınlarına tüm taramalara rağmen veri tabanlarında rastlanmamış, söz konusu yayınlar tez akışı içinde “Basıldığı Tespit Edilemememiş Yayınları” ve Basıldığı Tespit Edilemememiş Kitap Bölümleri” başlığı altında ele alınmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Çerçeve

4.1.1. Prof.Dr. Ulviye Etaner'in Biyografisi

4.1.1.1. İlk Yıllar

Ulviye Etaner¹⁷ 11 Nisan 1929¹⁸ yılında Tokat'ın Zile ilçesinde, dört çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Kendinden iki yaş büyük ağabeyi Süleyman, üç yaş küçük kız kardeşi Mürüvvet ve dört yaş küçük erkek kardeşi Suat'tır. Etaner'in babası Nuri Yakacıklıoğlu, ilkokul mezunudur ve ailenin geçimini manifatura üzerine toptancılık yaparak sağlamıştır.

Subay çocuğu olan Nuri Bey'in aile kökleri Aydın yöresine dayanmaktaydı. İstanbul Yakacık'ta da yaşamış olan Nuri Bey'in babası, Zile'ye Askeri Şube Müdürü olarak yerleşmiş, orada evlenmiş, binbaşı rütbesindeyken şehit düşmüştü. Geride kalan çocuklarına dayı ve enişte sahip çıkmış ve büyötmüşlerdi. Yetim kaldığında henüz yedi yaşında olan Nuri Bey, Zile'de büyümüş, evlenmiş ve iş sahibi olmuştu.

Ulviye Etaner'in annesi Hatice Hanım ilkokul mezunu bir ev kadınıydı. Etaner anne ve babasını, çocukları için en iyisini yapmaya çalışan fedakâr, dürüst ve iyi insanlar olarak anıyor. Baba taşra kasabasında yaşıyor olsa da sosyal çevresine kıyasla oldukça açık görüşlü bir insandı. Nitekim dört çocuğunu da okuttu. Ailenin en büyük çocuğu olan Süleyman Yakacıklıoğlu çocuk hekimi oldu. İstanbul Tıp Faköltesi Çocuk Hastalıkları Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi ve Anabilim Dalı Başkanı olarak yıllarca görev yapan Süleyman Yakacıklıoğlu 2008 yılında vefat etti. Ulviye Etaner'den sonra doğmuş olan kız kardeş Mürüvvet Yakacıklıoğlu Sanat Enstitüsü'nü bitirdi, 2015 yılında vefat etti. Halen hayatta olan en küçük erkek kardeş Suat Yakacıklıoğlu ise baba mesleğini devralmış ve yıllarca ticaretle uğraşmıştı (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

¹⁷ Nüfus kimliğindeki tam adı Remziye Ulviye Yakacıklıoğlu'dur.

¹⁸ Birçok belgede doğum tarihi 13 Mayıs 1929 geçse de Prof. Dr. Ulviye Etaner'in bizzat kendisi gerçek doğum tarihinin nüfus müdürlüğü kayıtlarında 11 Nisan 1929 olduğunu beyan etmiştir.

Ulviye Etaner 1935 yılında Zile İnönü İlkokulu'nda eğitimine başladı, 1940 yılında ilkokul diplomasını aldı (Bkz. Belge 1). 1943 yılında ise Zile Ortaokulu'ndan mezun oldu (Bkz. Belge 2). Çalışkan bir öğrenciydi.

“İyi bir talebeydim, biraz çenebazdım galiba, bayramlarda nutuk, şiir okumak gibi görevlerde en önde olurdum.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

4.1.1.2. İstanbul'a Geliş: Çamlıca Kız Lisesi

Ulviye Etaner, liseyi 1943-1946 yılları arasında İstanbul Çamlıca Kız Lisesi'nde tamamladı. Halen Üsküdar'da Çamlıca Kız Anadolu Lisesi olarak eğitim vermeyi sürdüren lise, Etaner'in öğrencilik zamanında Ahmet Ratıp Paşa Köşkü'nde yer almaktaydı.

“Annemin Kadıköy'de yaşayan bir amcası vardı. İcra memuruydu. İstanbul'da okumamı o önermişti. Büyük amcam bize üç okul ismi bildirmişti: Erenköy, Kandilli ve Çamlıca. Erenköy yatılı öğrenci almıyordu. Babam diğer ikisine mektup yazdı, bir kız çocuğunu okutmak için ne gerektiğine dair. O zamanlar Çamlıca Kız Lisesi'nin müdürü olan Cevdet Barlas annemin büyük dayısıyla Milli Encümenlik'ten tanışıklığı olan bir zattı. Babama çok sıcak bir cevap mektubu yazmıştı. Neticede lise tahsili için Çamlıca'ya geldim.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner'in lisede okuduğu yıllar İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelmişti. Türkiye savaşa katılmamış olsa da toplum savaşın etkilerini yoğun biçimde hissetmekteydi.

“Çamlıca Lisesi ile ilgili olarak en çok hatırladığım şudur: Ben yemek içmekle pek alakalı bir çocuk değildim ama arkadaşlarım ciddi açlık sıkıntısı çekerlerdi. Her şeyin karneyle alındığı yokluk, kıtlık yıllarıydı. Hafta sonu izne çıkarken büyük amcamın beni ‘Sakin ekmek karneni almadan gelme!’ diye tembihlediğini hâlâ hatırlarım. Okulda bir gün için dörtte bir ekmek verilir, bir sürü arkadaşım açlıktan şikâyet ettikleri için, kahvaltılarına bir topak haşlanmış patates de konurdu. Bir de hep içimi acıtarak hatırladığım şu var: Geceleri saat bir buçukta, bir çocuğun en derin uyuması gereken bir saatte siren sesiyle

uyandırılır, okulun aşağı bodrum katında bir saat kadar tutulur, tekrar bir siren sesiyle yatardık. Henüz uykuya bile dalmadan bu sefer saat 6 olur, kalkma ziliyle uyanırdık.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Hareketli bir çocuktur Ulviye; okulun voleybol takımında oynar, koşuculuk yapardı. Çamlıca Tepesi’nden başlayarak maraton koştuklarını hatırlıyor örneğin. Başarılı bir öğrenciydi; felsefe ve diğer sözel derslere daha yatkındı ancak istikrarlı bir öğrenci olmadığını hatırlıyor; aynı hafta içinde bir dersten on almışlığı da vardı sıfır da. Devamlı çalışmaktan sıkılır, gerektiği kadar çalışmakla yetinirdi.

“Liseyi bitirirken Batılıların bakalorya dedikleri olgunluk imtihanına girdik. Kompozisyon sınavının sorusunu hâlâ hatırlarım: Liseyi bitirirken bir meslek seçtiniz mi, seçtinizse neden, seçmedinizse niçin? Ben doktorluğu seçtiğimi, ulvi bir meslek olduğunu, insanlara yardım etmenin iki taraf için de tatminkâr olduğunu yazmış ve 9.5 almıştım.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

4.1.1.3. İstanbul Tıp Fakültesi Tahsili

1946 yılında Kayseri Lisesi’ni bitirmiş olan ağabey Süleyman Yakacıklıoğlu aynı yıl İstanbul Tıp Fakültesi’nde tıp tahsiline başlamıştı. Ulviye, ağabeyinden sonra liseyi bitirdiğinde üniversiteye giriş sistemi değişmişti. Ağabeyinin döneminde imtihanla öğrenci kabul eden İstanbul Tıp Fakültesi artık lise bitirme notu ve olgunluk notu “pekiyi” olan öğrencileri kabul etmekteydi. Ulviye’nin notları “iyi” derecede olduğu için Tıp Fakültesi’ne giremedi (Bkz. Belge 3, 4). Bunun üzerine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne kaydoldu ise de aklı tıpta kalmıştı.

“Tıbbiye’de okumaya çok heves ederdim. Bizim hukuk kitaplarında resimler olmazdı. Rahmetli abimin kitaplarına, hele resimli atlasına imrenerek baktığımı hatırlıyorum.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Ancak büyük bir şans eseri, o senenin ikinci döneminde Tıp Fakültesi’nde kontenjan açığı ortaya çıktı; güz döneminde kaydolmamış öğrencilerin yerine öğrenci alımı oldu. Yapılan kurada Ulviye, Tıp Fakültesi’ne girmeye hak kazandı; 1947 Şubat ayında okul kaydını Hukuk Fakültesi’nden Tıp Fakültesi’ne taşıdı (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Etaner'in öğrencilik zamanında (1947-1953) tıp öğrencileri ilk yıl İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde FKB (Fizik, Kimya, Biyoloji) dersleri tahsil eder, bu dönem "Tıp Öncesi Öğretim Dönemi" olarak anılırdı. FKB eğitimi 1933 Üniversitesi Reformu'nda Fen Fakültesi müfredatına dâhil edilmişti. İki sömestir Fen Fakültesi'nde okuyan tıp öğrencisi, bu dönemin sonunda imtihanlarında başarılı olursa bir sertifika alır, Tıp Fakültesi'ne esas kaydını yaptırırdı. Söz konusu uygulama 1977'de İstanbul Tıp Fakültesi'nde, 1979'da ise Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde kaldırılmış, FKB eğitimi tıp fakültelerinin kendi müfredatlarına dâhil edilmişti. Fizik, kimya, botanik ve zooloji olmak üzere dört temel dersten oluşan FKB eğitimi, aslında 1933 Reformu'ndan sonra başlamış bir uygulama değildi; daha evvel Cumhuriyet Dönemi Darülfünunu Tıbbiyesi'nde 1924-1925 ders yılından beri uygulanıyordu (Üzel 2014 s. 13-14).

Etaner, Tıp Fakültesi'ndeki eğitimine başlamadan önce 3622 öğrenci numarasıyla İstanbul Fen Fakültesi bünyesinde FKB derslerini almış, 1946-1947 ders yılı sonunda aldığı başarı tasdiknamesiyle birlikte İstanbul Tıp Fakültesi'ne kaydını yaptırmıştı (Bkz. Belge 5). Etaner, tıp öğrenciliği boyunca Cağaloğlu'nda bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Kız Öğrenci Yurdu'nda ikâmet etmiştir (Bkz. Belge 6).

FKB döneminden sonra Tıp Fakültesi öğrencilerini üç yarıyılık "*Klinik Öncesi Öğretim Dönemi*" bekliyordu. Anatomi, Histoloji-Embriyoloji, Fizyoloji ve Biyokimya'dan oluşan dört temel dersin müfredatından oluşan bu dönemde öğrenciler Tıp Fakültesi'nin Beyazıt'ta yer alan Merkez Bina'da eğitim görürlerdi. "*Klinik Öğretim Dönemi*" 6. yarıyıldan itibaren başlar ve dört ders grubundan oluşurdu (Üzel 2014 s. 16).

Etaner'in tıp eğitimi gördüğü yıllarda müfredatta yer alan klinik dersler dört gruba ayrılmaktaydı. Klinik öğretimi birinci grup dersleri Mikrobiyoloji, Parazitoloji ve Salgınlar Bilgisi, Hijyen ve Sosyal Hijyen, Patolojik Anatomi, Fizyopatoloji, Farmakoloji ve Tedavi, Adli Tıp derslerinden oluşurdu. İkinci grup dersler İç Hastalıkları Kliniği, Cerrahi Hastalıkları ve Kliniği, Kadın Hastalıkları ve Doğum derslerinden oluşmaktaydı. Üçüncü ve dördüncü grup dersler ise Çocuk Hastalıkları ve Kliniği, Püerikültür, Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi, Göz Hastalıkları ve Kliniği, Kulak-Burun-Boğaz Kliniği, Deri Hastalıkları ve Frengi Kliniği, Nöroloji, Psikiyatri, Üroloji, Fizikoterapi, Tıp Tarihi ve Deontoloji, Hidrolojiden oluşuyordu (Bkz. Belge 7).

Nazi Almanyası'ndan kaçan Alman biliminsanlarının bir kısmı İkinci Dünya Savaşı öncesinde ABD ve Avrupa'dan uzak başka ülkelere göçmüş, bir kısmı ise

Türkiye'ye sığınmıştı. Ulviye Etaner'in İstanbul Tıp Fakültesi'ne girdiği dönem birçok kürsüde Alman akademisyenler bulunmaktaydı. Etaner bu dönemi "İstanbul Üniversitesi'nin en parlak dönemi" olarak niteliyor.

"Nazi Almanyası'ndan kaçıp gelmiş birçok hocamız vardı. Hâlâ hatırlarım; Fen fakültesinde fizik hocamız Ord. Prof. Dr. Karl Zuber, botanikte Ord. Prof. Dr. Alfred Heilbronn vardı; Ord. Prof. Dr. Curt Kosswig zoolojide, kimyada Prof. Dr. Friedrich L. Breusch, genel fizyolojide Ord. Prof. Dr. Hans Winterstein adında bir hocamız, 4. sınıfta mikrobiyolojide Ord. Prof. Dr. Hugo Braun vardı, patolojik anatomiye Ord. Prof. Dr. Philipp Schwartz, klinik bölümlerde, cerrahide Ord. Prof. Dr. Rudolf Nissen, dâhiliyede Ord. Prof. Dr. Erich Frank vardı." (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Alman akademisyenlerin derslerde tercüman kullandıklarını, ancak bir süre sonra bazılarının epey anlaşılır şekilde Türkçe ders anlatır hâle geldiklerini hatırlıyor Etaner.

"Çok şanslı bir talebelik dönemi geçirdik. Onlardan feyz aldık, her şeyden önce disiplinli olmayı ve irdelemeyi öğrendik." (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner bu dönemdeki tıp öğrenciliğini ise şöyle değerlendiriyor:

"Vasat bir öğrenciydim ama hiç sınıfta kalmadım, Şubat döneminde başlamış olduğum için sadece bir sömestr gecikmiştim. Fizyoloji'den kaldığımı ancak üç ay sonra sınavı verdiğimi hatırlıyorum, onun dışında teklemedim ve 1953 yılında bitirdim." (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Etaner, 12 Ocak 1953 yılında yapılan sınavları "iyi" dereceyle başarmak suretiyle İstanbul Tıp Fakültesi'nden "doktor" ünvanı ile mezun oldu (Bkz. Belge 8). Sınav notlarının yazılı olduğu bir belgede Etaner'in dört tane "pekiyi" dereceli dersi, ihtisasta tahsil edeceği nörolojiye eğilimini ortaya koyan bir veri sunuyor bize: Akıl, Sinir, Adli Tıp ve Üroloji (Bkz. Belge 9). 1951-1952 eğitim dönemine ait stajyer albümünde stajyerlerin yanı sıra tüm fakülte öğrencilerinin resimleri ve ikametgâh adresleri bulunmaktadır (Bkz. Belge 10). Albümde adı "Ulviye Yakacıklı" olarak kayda

geçen Etaner'in ve ağabeyi Süleyman Yakacıklıoğlu'nun o dönem ikametgâh adresleri olarak yazılan şudur: Amasya caddesi No: 10 Zile-Tokat (Bkz. Belge 11).

İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezuniyetinin ardından Etaner'in ihtisas yılları başladı. 1953 yılında, iki yılını Cerrahpaşa Nöroloji Kliniği'nde, bir yılını Çapa Psikiyatri Kliniği'nde geçireceği nöroloji ihtisasına başlayan Etaner, böylelikle Türk psikanaliz tarihine katkı yapmasına yön verecek kariyerine adımını attı.

4.1.1.4. Nöroloji İhtisası

Etaner, Tıp Fakültesi'nde okurken Gümüşsuyu Özel Cerrahi Kliniği'nde cüzi bir ücretle ameliyathane asistanı olarak çalışmaya başladı. ABD'den Türkiye'ye henüz dönmüş olan nöroşirurji uzmanı Dr. Feyyaz Berkay (1913-1991) aynı klinikte görev yapmaktaydı. Feyyaz Berkay, 1937 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Prof. Dr. Rudolf Nissen'in Kliniği'nde asistanlığa başlamış, 1941 yılında ihtisasını tamamlamasının ardından, geri döndüğünde Nöroşirurji Bölümü kurma koşuluyla ileri ihtisas için Senato kararıyla ABD'ye gönderilmişti. 1950 yılında ABD'den Türkiye'ye döndüğünde Cerrahpaşa'da I. Cerrahi Kliniği'nde doçent kadrosunda göreve başlayan Berkay, Nöroşirurji Bölümü'nü kurmak için çalışmalara başlamıştı (Özlen ve ark. 2002 s. 153–155). Berkay bu dönemde tanıştığı Etaner'e yakın zamanda Cerrahpaşa'da Nöroşirurji birimi kuracağı haberini vermiş, Etaner'i Cerrahpaşa Nöroloji Kürsüsü'nde uzmanlık eğitimine teşvik etmişti.

“Feyyaz Berkay ‘Cerrahpaşa’da Nöroşirurji kuruyorum, sen bu işleri öğrendin, oraya gel istersen’ dedi. Gitim ve başladım.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner, Berkay'ın önerisi üzerine İTF Nöroloji Kliniği'nde fahri asistanlık¹⁹ için başvuruda bulundu. İlk aşamada yabancı dil sınavına girmesi gerekmekteydi. Dönemin İTF Dekanı Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel'in talebi üzerine 11.6.1954 tarihinde yabancı dil sınavı yapıldı. Fransızca'dan girdiği sınavın jüri başkanı Prof. Dr. Reşat Garan, jüri üyeleri ise Doç. Dr. Suphi Artunkal ve Doç. Dr. Kamil Akol'du. İlgili sonuç belgesinde yazıldığı üzere Etaner'in sınav notu on üzerinden yediydi (Bkz. Belge 12).

¹⁹ Görev süresine sayılan ücretsiz asistanlık.

Etaner, 6 Temmuz 1954 tarihinde nöroloji ihtisasına resmen başladı (Bkz. Belge 13). O zamanki Cerrahpaşa Nöroloji binasının üst katında Nöroşirürji, alt katında ise Nöroloji kliniği vardı. Etaner'in nöroloji ihtisasına başladığı yıl, Nöroşirürji I. Cerrahi Kliniği'nden ayrılarak Nöroloji Kliniği binasına henüz nakledilmişti. O zamana dek faaliyetlerini Genel Cerrahi içinde sürdürmekte olan ve henüz bağımsız bir kürsü olmayan Nöroşirürji, Cerrahi Kürsü Başkanı Prof. Dr. Burhanettin Toker'in ölümüyle önemli bir destekçisini yitirmişti. Nöroloji binası üzerine inşa edilen bir kata nakledilen Nöroşirürji Kliniği'nin kadroları Nöroloji Kliniği'ne devredilmişti. 1963 yılında Nöroloji, Nöroşirürji ve Psikiyatri, Prof. Dr. Necmettin Polvan'ın başkanı olduğu Nöropsikiyatri Bölümü çatısı altında toplanacak, Feyyaz Berkay Nöroşirürji Bölümü Başkanı olacaktı. Nöropsikiyatriyi oluşturan birimler 1971 yılında Nöroloji, Nöroşirürji ve Psikiyatri olarak üç bağımsız bölüme ayrılacaktı (Özlen ve ark. 2002 s. 153–155).

Ulviye Hanım ihtisasa başladıktan bir süre sonra o sıralar Nöroloji'de ihtisas yapan Ahmet Suat Şefik Etaner'le tanıştı ve sevgili oldular. Suat Bey ihtisasta Ulviye Hanım'dan bir yıl öndeydi.

“Nöroşirürji yoğun ve ağır bir bölümdü, sıkça da nöbet olurdu. Suat'la görüşecek, vakit geçirecek zamanımız sınırlı olurdu. Suat da ısrar edince Nöroloji ihtisasına geçtim.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Ulviye Etaner'in ihtisas yaptığı dönemde Nöroloji Kürsüsü'nün başkanı Prof. Dr. Necmettin Polvan'dı.

“Nörolojide hoca olarak hatırladığım en önemli isim Necmettin Polvan'dır. İşini iyi bilen, iyi öğreten bir hocaydı. Hürmet ettiğim, dürüst bir adamdı.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Etaner, üç yıllık ihtisasının bir yılını 17 Eylül 1956 tarihinde işbaşı yapmak suretiyle Çapa'daki Psikiyatri Kürsüsü'nde yaptı (Bkz. Belge 14). Dönemin kürsü başkanı Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel'di. Ulviye Etaner 1954 yılında başladığı Nöroloji ihtisasını 1958 yılında tamamladı. 8 Nisan 1958 tarihinde girdiği ihtisas sınavında jüri huzurunda bir nöroloji vakasını muayene eden Etaner, “multipl skleroz” teşhisini ayırt edebilmiş; jüri tarafından oluşturulan psikiyatri soruları arasından kurayla seçilen “presenil demanslar” konusunda yazılı yanıt vermişti. Jüri başkanlığını Nöroloji Kliniği Direktörü Prof. Dr. Necmettin Polvan, üyeliklerini Nöroloji Kliniği'nden Prof.

Dr. Kenan Tükel ve Psikiyatri Kliniği Direktörü Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel yapmaktaydı. Jürinin oybirliğiyle Etaner “Sinir ve Akıl Hastalıkları Mütahassısı” ünvanını kazandı (Bkz. Belge 15). 8 Mayıs 1958 tarihli ihtisas diplomasının altında Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel ve Prof. Dr. Kenan Tükel’in imzaları vardı (Bkz. Belge 16). Etaner’in uzmanlık tezi “Amenoreli Psikozlarda Vajinal Froti” başlığını taşımaktaydı (Bkz. Belge 17). Tezin özeti şöyledir:

“Tez, 11’i “melankoli”, 14’ü ‘şizofreni’ vakası olmak üzere toplam 25 vakayı ele almıştır. Öncelikle mensturasyon, vajina histolojisi ve vajina frotileri; ‘cyclophrenia’ ve ‘şizofreni’ hakkında literatür kaynaklarına dayanarak genel bir giriş yapılmış; 25 vakadan elde edilen vajinal froti sonuçları, bu frotilerin östrojen seviyesi hakkında verdiği fikirler, bu genel bilgi temelinde sunulmuştur: 11 mani-melankoli vakasında atrofik vagina hücresi görülmemiş, fakat az çok farklı derecelerde östrojen kıfayetsizliği belirtileri tesbit edilmiştir. Yaşları 40’ın altında 14 eski şizofreni vakasında ise hormonal yetersizlik, atrofiye gidiş, tam atrofi gibi froti neticeleri elde edilmiştir. Tez 46 yazı makinesi sayfasıdır; 6 histolojik resim vardır; 47 literatür kaynak olarak dikkate alınmıştır.” (Etaner 1958).

İhtisas eğitimi devam ederken Ulviye Hanım ile Ahmet Suat Şefik Etaner’in ilişkileri ilerledi ve evlenme kararı aldılar. 30 Kasım 1956 tarihinde çift evlendi ve Ulviye Yakacıklıoğlu, “Etaner” soyadını aldı (Bkz. Belge 18). Üç yıl sonra 28 Kasım 1959’da yılında ise çiftin tek evlatları Murat Şefik Etaner dünyaya geldi (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner’in ağabeyi Süleyman Yakacıklı (1928-2008) 1952 yılında İTF’den mezun olmuş, askerliğinin ardından 1954 yılında bursla ABD’ye ihtisas yapmak üzere gitmişti. St. Louis Homer G. Phillips Hastanesi’nde bir yıl intern hekim olarak çalıştıktan sonra aynı hastanede çocuk hastalıkları asistanı olarak göreve başlamıştır. 1958 yılında ihtisasını tamamlayan Yakacıklı, 1959 yılına dek St. Louis Children’s Hospital’da asistan hekim olarak çalışmıştır. Aynı yıl Türkiye’ye dönüş yapan Yakacıklı, İTF Çocuk Hastalıkları ve Bakımı Kliniği’nde göreve başlamış, 1960 yılında uzman olmuştur. 1965 yılında doçent olan Yakacıklı, 1967 yılında bursla ABD’ye gönderilmiş, 1967-1968 tarihleri arasında Boston Children’s Hospital Medical Center’da pediatrik immünoloji alanında çalışmalarda bulunmuştur. Enfeksiyon

hastalıkları ve klinik immünoloji yandal çalışmalarına 1968’de başlayan Yakacıklı, Türkiye’ye döndükten sonra çalışmalarına devam etmiştir. Yakacıklı, İTF Çocuk Hastalıkları Kürsüsü İnfeksiyon Hastalıkları ve Klinik İmmünoloji Seksiyonu’nun kuruluşunda yer almış, bu alanda klinik çalışmalarda bulunmuş, araştırmalar yapmış, eğitim vermiştir. 1971 yılında profesörlüğe yükselen Yakacıklı, 1977’de Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kürsü Başkanlığı’na atanmış, 1979’da emekli olana dek bu görevde bulunmuştur (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Süleyman Yakacıklı Dosyası).

4.1.1.5. Çalışma Hayatının İlk Yılları

Etaner, nöroloji ihtisasını bitirdikten sonra iş hayatına atıldı. İlk işi 24 Ekim 1958 yılında atandığı İstanbul Maarif Müdürlüğü’nde Sağlık Müfettişliği’ydi.

“Bir arkadaşımın babasının aracılığıyla 5-6 ay kadar Maarif’e bağlı okul doktorluğu yaptım. Her doktorun sorumlu olduğu bir bölgesi vardı. Beykoz’a dek Üsküdar bölgesinden ben sorumluydum.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner, 1959 yılında İşçi Sigortaları’nın açtığı sınavı kazandı ve 28 Şubat 1959 tarihinde Maarif’teki görevinden ayrılarak Paşabahçe Hastanesi’ne “Asabiye Mütahassısı” olarak atandı. Paşabahçe, dispanserden dönüşmüş küçük ölçekli bir hastaneydi. Kısa süre sonra 16 Ocak 1960 tarihinde Samatya’da, sonraki yıllarda SSK İstanbul Hastanesi adını alacak olan İşçi Sigortaları Kurumu Hastanesi açıldı ve Etaner bu hastaneye 9 Kasım 1959 tarihinde “Asabiye Mütahassısı” olarak atandı.

“Samatya’da Asabiye Mütahassısı olarak 2,5 yıl çalıştım. İşimiz çok ağırdı. Günde 120 hasta baktığımız zamanlar olurdu. Ankara bile bize hasta yollamaya başlamıştı. Anadolu nihai karar için bize vaka gönderirdi. Birçok nöroşirurji vakası gelirdi. Lokalize edersin ancak hastanede ameliyatı yapacak doktor yoktu. Dışarıdan anlaşmalı doktorlar gelirdi. Zor koşullarda 1962’ye dek çalıştım.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

4.1.1.6. Almanya’ya Gidiş

Ulviye Etaner’in eşi Ahmet Suat Etaner ihtisastan sonra o zamanlar Bakırköy İncirli’de bulunan Özel Rahmi Duman Akıl ve Sinir Hastalıkları Kliniği’nde mesul

müdür olarak görev yapmaktaydı. Daha ziyade ekonomik durumu iyi olan hastaların tercih ettikleri klinik, eski bir köşkte yer alıyordu ve şimdilerde yerinde Özel Çamlık Hastanesi bulunmaktadır. Bu sırada Suat Etaner, Kanada Quebec'te bulunan bir hastanede çalışmak üzere kabul aldı ancak Ulviye Etaner dili yeterli olmadığı için gidiş izni alamadı.

“Eşim Galatasaray mezunu, lisanı gayet iyi. Ancak benim Fransızcam normal lise Fransızcası düzeyinde ve orada bir hastanede çalışmaya imkân verecek yeterlilikte değildi.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Plana göre eşi Ahmet Suat Bey Kanada'ya gidip yerleşecek, bir sene sonra Ulviye Hanım ve o zaman 3 yaşında olan oğulları Murat Şefik'i yanına alıracaktı, derken sürpriz bir gelişme hayatlarının tüm seyrini değiştirdi.

“Psikiyatri ihtisasımızdan tanıdığımız Nihat Bey adında bir arkadaşımız vardı. Berlin'de Karl Bonhoeffer Akıl Hastanesi'nde çalışıyordu. Bir yaz günü bize telefon etti ve Berlin'de beraber çalıştığı Alman şefiyle karısının kendisine misafir geldiklerini söyledi: ‘Sizin arabanız var, İstanbul'u dolaştırabilir misiniz?’ diye ricada bulundu. Şef ve karısına İstanbul'u gezdirdik, bir gün de evimizde yemeğe konuk ettik. Sohbet ederken, ‘Siz neden Almanya'ya gelmiyorsunuz?’ dedi şef. ‘Eşim Kanada'ya gidiyor ancak beni Fransızcamın yetersizliği dolayısıyla almıyorlar’ dedim. ‘Siz Almanca bilin veya bilmeyin biz sizi alırız,’ dedi.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

1960'lı yılların başı olmasına rağmen o zamanki Batı Almanya devleti halen İkinci Dünya Savaşı'nın travmatik etkilerini yaşamaktaydı. Ülkede büyük bir doktor açığı vardı, tıp eğitimi uzun sürdüğü için de bugünden yarına açığı kapatmak mümkün değildi. Batı Almanya devleti söz konusu açığı yurtdışından devşirdiği yabancı doktorlarla kapatmaya çalışmaktaydı.

“3 ay sonra Alman şeften mektup geldi. İkimiz için de onay çıkmış, ‘Ev de veriyoruz’ diye yazıyordu.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner, 24 Mart 1961 tarihinde İstanbul Hastanesi Başhekimliği'ne hitaben bir dilekçe yazdı. Dilekçede Etaner *“...bilgi ve görgüyü artırmak maksadı ile yabancı memleketlerine gönderilme burslarından istifade ettirilerek Kurumumuza bilhassa*

elektro ensefalografi yönünden faydalı olmak istediğimden gereğini...” arz ediyordu (Bkz. Belge 19). 1 Ağustos 1962 tarihinde görevinden ayrılan Ulviye Etaner, eşi ve çocuğu beraberce Berlin’in yolunu tuttular.

“1962’de bir seneliğine misafir hekim olarak Almanya’ya gittik. Çalışacağımız yer ise Landes Nervenlinik adlı bir Nöroloji Kliniği.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Zamanın Batı Almanya kanunları gereği *“geri kalmış memleketler için dostluk yardımlaşma çerçevesinde bilgisini geliştirmek üzere”* 1 Ekim 1962-31 Mart 1964 tarihleri arasında Landes Nervenlinik’te çalışan Etaner çifti, bu süre içinde mesleki birikimlerine yenilik katmanın iyi olacağını düşündüler (Bkz. Belge 20). Ulviye Etaner çocuk psikiyatrisinde karar kılarken, Ahmet Suat Etaner Wittenau Psikiyatri Hastanesi’nde özellikle alkolizm tedavisi alanında çalışmaya başladı.

Ulviye Etaner, çocuk psikiyatrisi eğitimi için Wiesengund Şehir Çocuk Psikiyatri Kliniği’ne başvurdu. Etaner, klinikte 1 Temmuz 1963 tarihinde misafir hekim olarak göreve başladı. Klinik, 90 yataklı nöroloji ve psikiyatri bölümü, 165 yataklı Pedagoji ve Psikoterapi Bölümü, çocuk psikiyatrisi polikliniği ile sosyal uyum güçlüğü yaşayan çocuklara yönelik, kliniğe bağlı yardımcı bir okuldan meydana gelmekteydi. 31 Mart 1964’te misafir hekimlik süresi sona eren Etaner, Wiesengrund’daki çalışmalarını 1 Nisan 1964 tarihinden itibaren *“asistan hekim”* konumunda sürdürdü. İlk başlarda klinik işlerinde görevlendirilen Etaner, sonrasında kliniğin çeşitli bölümlerinde görev yaptı (Bkz. Belge 21). Psikanaliz kariyerine ilham veren tesadüfle kliniğin *Pedagoji ve Psikoterapi Bölümü’*nde karşılaştı.

“Çocuk psikiyatrisi ihtisası yaparken kliniğin üst katında gizemli bir atmosfere sahip ayrı bir bölüm vardı. Bu bölüm herkese açık değildi; buraya sadece çocukların tedavisi için psikanaliz eğitimi almış kişiler girebiliyordu. Almanya’da yaşamaya alıştıktan sonra, bunun için nasıl bir eğitim alınması gerektiğini araştırmaya başladım. Psikanaliz alanında bir eğitime gerek olduğunu öğrendim.” (Uşak-Şahin 2013 s. 148-149).

Etaner, ihtisası sırasında bir konferansta duydukları dışında psikanaliz hakkında neredeyse hiçbir bilgiye sahip değildi. Psikanalizle gerçek anlamda ilk kez Batı Almanya’da karşılaşmıştı (Uşak-Şahin 2013 s. 148). Etaner Wiesengrund’da nöroloji ve

psikiyatrinin yanı sıra çocuk psikiyatrisi, adli tıp, pedagoji, tedavi, olgunlaşma biyolojisi, test ve derin psikoloji²⁰ alanlarında önemli deneyimler elde etti. Söz konusu deneyimleri ileride Türkiye'ye döndüğünde kullanma imkânı bulacak, Türk Psikanaliz ve Çocuk Psikiyatrisi tarihine önemli katkılar sunacaktı.

31 Ocak 1968'de Wiesengrund ile çalışma kontratı sona eren Etaner'e kurum tarafından asistan hekim olarak çocuk psikiyatrisi alanında aldığı eğitimi ve edindiği deneyimleri belgeleyen resmî bir sertifika verildi. Sertifikada Etaner'in mesleki ve kişisel özelliklerine ve becerilerine yapılan övgü dikkat çekicidir. Başlangıçta yaşadığı dil ve kültürel farklılıktan doğan sorunları kısa zamanda aşan Etaner'in görevine uyum sağladığı yazan sertifikada özellikle nöroloji alanındaki temel bilgileri, çabuk kavrama, eleştirel düşünce kabiliyeti ve dostane tutumu sayesinde kısa zamanda değerli bir çalışma arkadaşı olduğu vurgulanmaktadır. Psikanalizle tanıştığı Pedagoji ve Psikoterapi Bölümü'nde görev yaptığı süre zarfında almaya başladığı psikanalitik eğitimin bölüme büyük bir yararı olduğu belirtilen belgede, Wiesengrund Çocuk Psikiyatrisi doktorları ve çalışanlarının Dr. Etaner'i uyarıcı eleştirileri, çalışmaları ve çok yönlü tecrübesiyle takdir ettikleri yazmaktadır (Bkz. Belge 22).

4.1.1.7. Berlin'de Psikanaliz Formasyonu

Ulviye Etaner, psikanaliz formasyonu için 1965 yılında, o zamanlar Berlin Koserstrasse'de bulunan Psikoterapi Enstitüsü'ne (Institut für Psychotherapie e.V.) başvurdu. Günümüzde Berlin Goerzallee'de bulunan Enstitü IPA değil, DGPT (Deutsche Gesellschaft für Psychoanalyse, Psychotherapie, Psychosomatik und Tiefenpsychologie e.V./ Alman Psikanaliz, Psikoterapi, Psikosomatik ve Derin Psikoloji Derneği) çatı organizasyonu altında yer almaktadır (Uşak-Şahin 2013 s. 149).

Ulviye Etaner'in Psikoterapi Enstitüsü'ne yaptığı başvuru üzerine Enstitü'nün Eğitim Komisyonu yöneticisi Dr. Friedrich Beese'nin (1921-2012) hazırladığı rapor dikkat çekicidir. 3 Haziran 1965 tarihini taşıyan ve "Dosya notu" üst başlığı ile hazırlanan raporda şöyle yazmaktadır (Bkz. Belge 23):

"Ulviye Etaner. 13.5.1929 doğumlu.

Berlin 33, Trabener cad. 34

²⁰ Ruhsal yapıyı bilinçdışı süreç ve yapılar aracılığıyla açıklayan psikolojik kuramların tümünü kapsayan terim.

Bayan E. Türk'tür ve halen Wiesengrund Çocuk Sanatoryumu'nda çalışmaktadır. 1966 Ocak ayından itibaren psikiyatri hekimliğini Karl-Bonhoeffer Sağlık Kurumu'nda icra etmeyi istemektedir. Eşi de orada psikiyatrist olarak çalışmaktadır. 5 yaşında bir çocuğu vardır. Kendisi önce ilk iki sönestrin bilgilendirici derslerini dinlemek istemektedir. Daha sonra bu eğitime yoğunlaşmayı arzu etmektedir. Literatür olarak Bayan Prof. Dührssen'in iki kitabını okumuştur. Derin psikoloji sorunları ile ilgilenme konusunda teşviki bizde eğitimde bulunan Dr. Özbek²¹ yapmıştır.

Söz konusu aday zeki, psikiyatri ve derin psikoloji sorularına dürüstlikle, anlayış dolu ilgi gösterecek bir adaydır. Kendi kanaatim, temel derslere dinleyici olarak kabulü konusunda şüpheye gerek olmadığı yönündedir.

(Dr. F. Beese)"

Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nün 16 Haziran 1965 tarihli oturumunda Etaner'in psikoterapi eğitimi almak üzere Enstitü'ye yaptığı başvuru Dr. F. Beese'nin raporu çerçevesinde görüşülmüş ve kabul edilmiştir. Karar, Etaner'e 23 Haziran 1965 tarihli mektupla bildirilmiştir (Bkz. Belge 24).

"Sayın Bayan Meslektaşımız!

Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Komisyonu 16.6.1965 tarihli oturumunda sizin Enstitü'müzde psikoterapi eğitimi alma hakkındaki başvurunuzu görüştü. Size Komisyon'umuzun başvuruza onay verdiği sevindirici haberini verebilirim. Böylelikle ilk iki sönestrin derslerinin dinleyicisi olabilirsiniz.

Bu izin eğitimin tamamına katılma serbestisi tanımamaktadır. İki sönestri tamamladıktan sonra eğitiminize devam etmek isterseniz 3. sönestr için yeni bir başvuru yapmanız gerekir. Bu izin için ilk iki sönestrin derslerini düzenli izlemiş olmanızın yanında şahsi yeteneğiniz ve eğitim analizinde yeterli bir ilerleme gerektirir ki bunlara olabildiğince yakında başlamanız gerekir."

²¹ Prof. Dr. Abdülkadir Özbek (1920-2000), Türkiye'de psikodrama çalışmalarıyla ünlenmiş, bu alanda ilk kurumsallaşmayı oluşturmuş psikiyatrist.

Ulviye Etaner'in psikanaliz eğitimine koşullu kabulüne dair yorumu şöyledir:

“Beni almak isteyip istemediklerinden emin değillerdi. Adım adım yaklaştılar duruma: Önce deneyelim, sonra devamına bakarız.” (Uşak-Şahin 2013 s. 149).

Etaner'in başvurduğu zamanlar Berlin Psikoterapi Enstitüsü'ndeki psikanaliz eğitimi altı sömestrlik kuramsal psikanaliz eğitimi, haftada üç kez eğitim analizi ve iki sene süpervizyon altında psikanaliz uygulamasından oluşuyordu. Psikanalitik eğitime daha çok çalışmakta olanlar devam ettikleri için dersler akşam 18.00-23.00 saatleri arasında yapılıyordu. Etaner tüm dersleri aldı. İki sömestrin sonunda bir ara sınav vardı ancak öncesinde eğitim analizine de (*Alm. Lehranalyse*) başlamış olması gerekmektedir (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015). Etaner, bunun üzerine eğitim analisti Franz von Baumeier'e başvurdu.

Etaner, Enstitü'de kültürel kökeni nedeniyle psikanalize uygun olup olmamasına dair oluşan soru işaretleri nedeniyle huzursuzdu. Baumeier'le görüşmeye giderken onun da benzer önyargıyla yaklaşacağından endişeleniyordu.

“Beni farklı bulmaları ve psikanalize uygun olmadığımı düşünmeleri beni endişelendiriyordu. Arkamdan böyle konuşulduğunu işitmiştim. Çok modern giyindim ve daha sonra eğitimci analistim olan von Baumeier'in muayenehanesine gittim: ‘Demek beni görmek istediniz?’ dedi. Çok heyecanlanmışım ve benim ne tepki vereceğimi görmek istediğini düşündüm ve sorusuna şöyle karşılık verdim: ‘Sizi görmek ve size kendimi göstermek için geldim.’ (gülümsüyor)” (Uşak-Şahin 2013 s. 149).

Bu görüşmenin ardından Etaner, von Baumeier ile haftada üç kez olmak üzere beş buçuk yıl sürecek eğitim analizlerine başladı. Kuramsal eğitiminin iki sömestrlik kısmı tamamlandı Etaner, devamı için Enstitü'ye yeni bir başvuruda bulundu. Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Komisyonu Başkanı Dr. F. Beese'ye hitaben 30 Ağustos 1966 tarihini taşıyan dilekçesinde Etaner şunları yazmıştır (Bkz. Belge 25):

“Bay Dr. Beese,

1965 Kış Sömestriinden itibaren psikoterapistlik eğitimi alıyorum ve bu eğitimi tamamlamak istiyorum. 1966 yılı kış sömestrinde 3. sömestre kabulümü rica ediyorum. Analistim Dr. Baumeier'dir.”

Dilekçeyi alan Dr. Beese'nin altına kendi el yazısıyla 6.9.1966 tarihli bir not düşmüş olduğu görülmektedir: “*Telefonda sorduğumda Bayan Etaner şimdiye kadar 56 analiz saati tamamladığını söyledi.*”

Eğitimin devamı için gerekli koşulları sağlayan Etaner kuramsal eğitimlerini sürdürdü (Bkz. Belge 26).

“İlgi: Ulviye Etaner

I. Sömestr (Kış Sömestri 65/66)

Tüm ilgili dersleri dinlemiştir.

II. Sömestr (Yaz Sömestri 66)

Tüm ilgili dersleri dinlemiştir.

III. Sömestr (Kış Sömestri 66/67)

22. no 'lu ders hariç tüm ilgili dersleri dinlemiştir.

Nr.22: Çocuk ve ergenlerden anamnez alma kollokyumu (2 dersten birinde hazır bulunmuştur).

Ayrıca dinlediği dersler:

Nr. 7-12 Dührssen: Poliklinik hasta takdimleri

Nr. 8 Hagepihl: Poliklinik hasta takdimleri

Nr. 9 Köhler: Poliklinik hasta takdimleri

Nr. 11 Schepank: Poliklinik hasta takdimleri, Çocuk ve ergenlerde

Nr. 12 Roggemann: Poliklinik hasta takdimleri

IV. Sömestr (Yaz Sömestri 67- Yaz Sömestri 68)

Bütün zorunlu dersler belgelenmiştir.

Ayrıca Nr. 7-12: Poliklinik hasta takdimleri

Nr. 1 Hagspihl: Nevrozların Özel Semptomatolojisi

Nr. 2 Hagspihl: Nevrozların Özel Semptomatolojisi Kollokyumu

Nr. 25: Baumeyer: Tedavi Teknikleri Kollokyumu

17.9.68”

Ulviye Etaner, eğitim sürecinde öncelikle hastayla karşılaşmanın ilk adımı olan anamnezi öğrendi.

“*Anamnezde hastalara şu soruları sorardık:*

Ad, Soyadı, Doğum Tarihi

Nasıl bir şikâyet ile geldi?

Strüktür Tayini: Hasta iki saat dinleniliyordu

Histerik/obsesif/depresif/miks

Hayat Hikâyesi: Nasıl bir gelişimle bu şikâyet doğmuş?

Prognoz: Terapiden yararlanır mı? Niçin? Yararlanamaz mı, niçin?” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Öncesinde deneyimli bir analist, hastadan anamnez almış olurdu; sonrasında analist adayının aldığı anamnezi, deneyimli olan analist, aldığı anamnez üzerinden kontrol eder, gerekli düzeltmeleri yaparak adaya geri verirdi.

“Benim anamnezlerim gelincik tarlası gibi çizilmiş olurdu. 40 hasta gördükten sonra ancak beğendikleri hâle gelebildim.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner anamnez aşamasında başarılı olunca, analiz aşamasına geçmek üzere Enstitü’ye resmî bir talepte bulundu. 2 Eylül 1968 tarihini taşıyan dilekçede Etaner, Eğitim Komisyonu’ndan “Bizzat tedavi yetkisi” rica etmişti (Berlin Psikoterapi Enstitüsü Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

“14 Eylül 1968

Eğitim Komisyonu’na

Tedavileri bizzat üstlenmeme izin verilmesini talep ediyorum.

Ulviye Etaner”

Eğitim Komisyonu’nun 18 Eylül 1968 tarihli toplantısında Etaner’in talebi görüşülmüş, yapılan değerlendirmelerde Etaner’in eğitim analisti Dr. Baumeyer, kendi açısından bir sorun görmediğini; Dr. Köhler, Etaner’in zaman zaman sorun teşkil eden anamnezlerin son zamanlarda oldukça düzeldiğini, dolayısıyla Etaner’in tedavi yürütmesinde kendisi açısından endişe edecek bir durum olmadığını belirtmiş, nihayet komisyon Etaner’e iznin verilmesini karara bağlamıştı (Berlin Psikoterapi Enstitüsü Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

“Protokol

Eğitim Komisyonu’nun 18.9.68 tarihli oturumu

Hazır Bulunanlar: Plenge, Bach, Hagepihl, Wiegmann, Köhler, Heymann

Başkan: Köhler

1) Bayan Dr. Etaner: Bayan Etaner kendisinin tedavileri üstlenmesi konusunda başvuruda bulundu. Eğitim Analisti Dr. Baumeyer bu konuda kendi açısından sakınca olmadığını bildirdi. Köhler, bir zamanlar çok sorunlu olan anamnezlerin son zamanlarda tekrar iyileştiğini, bu nedenle kendisinin de Bayan Etaner'in kendi kontrolünde tedavi yürütmesi için ciddi bir endişesi olmadığını açıklamıştır. Bu bağlamda Bayan Dr. Etaner'e bu iznin verilmesi kararlaştırılmıştır.”

Eğitim Komisyonu'nun bu kararı Dr. A. Köhler imzasıyla Etaner'e 23 Eylül 1968 tarihli mektupla bildirilmiştir (Bkz. Belge 27).

“Sayın Bayan Meslektaşımız!

Eğitim Komisyonu bu ayın 18'nde sizin yine bu ayın 2'sinde verdiğiniz izin isteme dilekçenize istinaden önce kontrol edilmiş bir tedavi vakasını üstlenmenize izin vermiş, daha sonraki vakaları üstlenmeden kontrol analistinin UA²² Direktörü ile geribildirim görüşme yapmasını gerekli bulmuştur. Bana bildirdiğiniz gibi, AOK Enstitüsü'nde²³ vaka tedavi edemediğinizden hasta bulmak için eğitim analistinize başvurmanızı öneririm.

Saygılarımla (Dr. med. A. Köhler)”

Söz konusu izinle beraber Etaner, Enstitü'nün kendisine yönlendirdiği hastaları evinde psikanalize almaya başladı.

“Evde Praxis (muayenehane) oluşturdum. Hastayı haftada 3 kez görüyordum, bir kez de kontrol analistim (Kontrolanalytiker) değerlendiriyordu. 2 yıl böyle çalıştım. Bu süre zarfında 4 farklı eğitim analistinden süpervizyon aldım.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner süpervizör analistlerin gözetimi altında hastalarla yürüttüğü analizleri eğitiminin gereği olarak Enstitü'ye düzenli raporlarla bildirmekteydi (Bkz. Belge 28).

²² Almanca “Unterrichtsausschuss”un kısaltması, Eğitim Komisyonu.

²³ Berlin'deki Psikolojik Hastalıklar Merkezi Enstitüsü.

“Dr. Ulviye Etaner

Bay Dr. med. A. Köhler

Psikoterapist Eğitimi Komisyonu Başkanı

1 Berlin 33

Koserstrasse 8-12

Sayın Bay Köhler,

Ekte size tedavileri vak’alaruma ait bir liste sunuyorum:

1) C. H.: 110 saat

Kontrol Analizi: Bay Dr. Bach

2) H. B.: 47 saat

Kontrol Analizi: Bay Dr. Baumeyer

3) F. S.: 42 saat

Kontrol Analizi: Bay Dr. R. Köhler

4) B. E.: 20 saat

Kontrol Analizi: Bay Dr. Baumeyer

Saygılarımla

(Dr. U. Etaner)”

Almanya’da yaşadığı süre zarfında Etaner’in oturma izni sürekli biçimde kritik bir mesele olageldi. Etaner, başlangıçta sadece bir yılı kapsayan asistan hekim oturma izniyle Batı Almanya’ya gelmişti. Psikanaliz eğitimi için daha uzun süre kalmasına gerek olduğu için Batı Alman resmî makamları eğitim gördüğü Enstitü’den, Etaner’in psikanalitik eğitime uygun olduğuna ve başarıyla tamamlayabileceğine dair düzenli olarak yazılı bir belge istiyorlardı. Etaner ancak bu koşullarda Batı Almanya’da ikâmet hakkını birer yıllık sürelerle uzatabiliyor ve eğitimine devam edebiliyordu. Örneğin elimizde bulunan 21 Haziran 1967 tarihli bir belgede Etaner’in eğitim analisti Dr. F. Baumeyer’in Sosyal, Sağlık ve Gençlik ve Spor Senatörlüğü’ne hitaben şunları yazmış olduğunu okuyoruz (Berlin Psikoterapi Enstitüsü Arşivi Ulviye Etaner Dosyası):

“Nörolog Bayan Tıp Doktoru Ulviye Etaner, doğ. Yakacıklı, doğum tarihi 13.5.1929, Berlin 33 Trabener Cad. 342’te mukim, 1965 Kış Sömestriinden itibaren Berlin Psikoterapi Enstitüsü’nde eğitim almaktadır.

Eğitim 6 sömestri kapsamaktadır. Ancak bayan Dr. Etaner’de bu eğitim –hemen hemen tüm tüm yabancı kursiyerlerde olduğu gibi– Bayan Dr. Etaner’in

Wiesengrund Şehir Kliniği Ergen Psikiyatrisi'ndeki çalışmaları ve kendi ailesi için sorumluluklarından ötürü daha büyük bir zaman gerektirmiştir. Bu nedenle eğitiminin tamamlanması için hâlihazırda kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Bayan Dr. Etaner, eğitimini yoğunlaştırmak için çok çaba harcamıştır ve psikoterapi eğitimi için insani ve mesleki tüm gereklilikleri yerine getirmiştir. (Dr. med. F. Baumeyer)”

Etaner'in psikanalitik formasyonunun sonlarına doğru oturma izni meselesi tekrar ama bu kez Etaner'i eğitiminin yarıda kalacağı endişesine sevk edecek biçimde gündeme gelmişti. Bunun üzerine Etaner, Eğitim Komisyonu üyeleri ve başkanı Dr. Köhler'e hitaben 8 Aralık 1969 tarihli bir mektup yazmıştır. İlgili mektubunda 1965 Ekim'inden bu yana Enstitü'nün dostane atmosferinden yararlandığından ancak yabancı polisinin katı kurallarına takıldığından yakınır. 10 Mart 1969 tarihi itibarıyla süpervizyon altında hasta takip ettiğini vurgulayan Etaner, toplam tedavi ve süpervizyon saatleri ve süpervizör isimleri hakkında bilgi verir. 1968 Haziran ayına dek olan çalışma izninin Ağustos 1969'a kadar uzatıldığını ve son kez Ekim 1970 tarihine dek uzatılabileceğini, bunun için Enstitü'nün süpervizyon altındaki tedavi sayısını tamamlayabileceğini onaylaması gerektiğini belirten Etaner, mektubun devamında, Enstitü'deki analistlerden Dr. Vogel'in kendisine yazdığı bir mektupta Çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Senatosu Yönetimi nezdinde Almanca yeterliliği nedeniyle eğitiminin tamamlayabileceği yönünde bir kuşku oluşmuş olduğunu ve bu koşullarda süpervizyonunu üstlenmeyebileceğini bildirdiğini yazmış ve şimdiye dek harcadığı çabanın ziyan olmaması için Enstitü'nün dostça desteğini rica etmektedir. Enstitü'nün 7 Ocak 1970 tarihli mektubu Etaner'in beklediği desteği müjdelir.

“Köhler, Eğitim Komisyonu'na 8.12.1969 tarihinde başvurusu düşen Dr. Etaner'in aktüel durumu hakkında bilgi verdi. Dr. Baumeyer, Dr. Vogel ile neredeyse eş zamanlı olarak –ama başka bir yolla– çalışma, Sağlık ve Sosyal İşler Senatörlüğü'nde bayan Etaner'in eğitiminin sonlandırabilecek olan karara ulaştılar...Kontrol analistlerinin olumlu yaklaşımı ile UA, Dr. Etaner'e sınırsız tedavi yetkisi vermeyi kararlaştırdı.” (Berlin Psikoterapi Enstitüsü Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Etaner, bu süre zarfında çocuk psikiyatrisi stajını tamamlamış, Enstitü’de psikanalitik eğitim görürken, Enstitü stajını Karl-Bonhoeffer Sinir Hastalıkları Kliniği’nde asistan doktor olarak yapmıştı. 1 Ocak 1968’den 15 Ağustos 1968’e kadar süren stajını, kliniğin kadınlara ayrılmış Psikoterapi Bölümü’nde tamamlayan Etaner, psikiyatri ve nöroloji hakkındaki bilgi ve deneyimi dolayısıyla zaman zaman kliniğin sorumlu idareciğini de üstlenmişti (Bkz. Belge 22).

Ulviye Etaner, nihayet, 12 Mayıs 1971 yılında Psikoterapi Enstitüsü’nde gerçekleştirilen bitirme sınavına girdi. Etaner’e hastalardan biri tez konusu olarak verilmişti. Etaner “*Şizoid-Depresif-Histerik Karma Strüktürde Bir Vejetatif Nevroz Vakası Hakkında Bildiri*” (Bericht über einen Fall von “Vegativneurose” bei schizoid-depressive-hysterischer Mischstruktur) başlıklı tezini savunduğu sınavı başarıyla geçti ve Berlin Psikoterapi Enstitüsü ile DGPT (Deutschen Gesellschaft für Psychotherapie und Tiefenpsychologie [Alman Psikoterapi ve Derin Psikoloji Derneği]) üyeliğine kabul edildi (Bkz. Belge 29).

“Berlin Psikoterapi Enstitüsü

Psikoterapistlerin Eğitimi Komisyonu Başkanı

Psikoterapistliğin Sınanması Sertifikası

Zile (Türkiye) 13.5.1929 doğumlu Bayan Dr. Ulviye Etaner, altı sömestrlik eğitim süreci ve tamamlanan eğitim analizi ardından 12 Mayıs 1971’de Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Komisyonu karşısında sınavını vermiştir. Meslek sonrası teorik eğitimi ardından iki yıl bizzat kontrollü psikoterapötik tedaviler yürütmüştür.

Dr. Etaner, bu belge ile Berlin Psikoterapi Enstitüsü üyesi olmuş ve aynı zamanda bizzat psikoterapiler yapma yetkisi kazanmıştır.

Bu sertifika, Alman Psikoterapi ve Derin Psikoloji Derneği Yönergesine göre bir kalifikasyon belgesidir. (Dr. Köhler)”

Etaner psikanaliz formasyonunu tamamladığı sınavı ve sonrasını şöyle hatırlıyor:

“Sınavı başarmıştım. Anadili Almanca olmayan ilk mezunlarıyım. Bu nedenle Psikoterapi Enstitüsü’nde benim için bir kutlama düzenlenmişti. Üyelik ücretini ödeyerek Berlin Psikoterapi ve Derin Psikoloji Cemiyeti’ne üye oldum.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner'in bitirme tezi psikanalitik bakış açısından bir hastanın ruhsallığının nasıl açıklandığının ve tedavi edildiğinin bir örneğiydi (Bkz. Belge 30). Tezin özeti şöyledir:

“Tezde 28 yaşında bir kadın hastadaki mide-bağırsak ağrıları, sindirim bozuklukları ile süregiden bir “vegetativ nevroz”un 175 saat tutan psikanalitik seanslarla incelenmesinin ayrıntıları anlatılmaktadır. Terapötik süreç sonunda tam bir karakter değişikliği olmasa bile semptomların çoğunun kaybolduğu ve hastanın egosunun güçlendiğini tespit edilmiştir. Tez 53 daktilo sayfası ve 15 referanslı kaynakçadan oluşmaktadır.” (Etaner 1971).

4.1.1.8. Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Eğitim Aldığı Üç Usta

Ulviye Etaner'in psikanaliz formasyonunu aldığı Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde Alman psikanaliz tarihi içinde çok önemli yeri olan üç isimden bahsetmek yerinde olacaktır: Etaner'in psikanalize ilgi geliştirmesinde rol oynayan Annemarie Dührsen, Etaner Berlin Psikoterapi Enstitüsü'ne başvurduğunda Enstitü'nün Eğitim Komisyonu başkanlığında bulunan ve Etaner'in Enstitü'ye kabul edilmesinde önemli rol oynayan Friedrich Beese ve Etaner'in eğitim analizini sürdüren Franz von Baumeier.

4.1.1.8.1. Annemarie Dührsen (1916-1998)

Dührsen, Alman psikanaliz hareketi içinde hatırı sayılır bir isimdi. Berlin'de doğan Annemarie Dührssen, Berlin, Bonn ve Münih'de aldığı tıp eğitiminin ardından iç hastalıkları uzmanı olmuş, Kraliyet Tabipler Birliği ve Nasyonal Sosyalist Kamu Refahı Birliği'ne üye olmuştur. 1940-1942 yılları arasında psikanalizle ilgili eğitimler almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından meşhur üniversite hastanesi Berlin Charité'de nöroloji ve psikiyatri ihtisasına başlayan Dührssen, psikanalitik eğitimini 1940'lı yıllarda Alman Psikolojik Araştırma ve Psikoterapi Enstitüsü'nde (Deutsches Institut für Psychologische Forschung und Psychotherapie, "Göring-Institut") tamamlamıştır. 1945 yılında Harald Schultz-Hencke (1892-1953) tarafından kurulan Neopsikanalitik Birliği (Neopsychoanalytischen Vereinigung) ve Alman Psikanaliz Derneği'nin (Deutsche Psychoanalytischen Gesellschaft, DPG) üyesi olmuştur. 1949'dan itibaren Berlin Sigorta Kurumu'na ait Psikojen Hastalıklar Merkezi Enstitüsü'nde çalışmaya başlamış, 1965'den 1984'e dek Enstitü'nün yöneticiliğini yapmıştır. Bu esnada psikoterapilerin Sağlık Sigortası tarafından karşılanmasını sağlayacak protokolleri oluşturmuştur. Berlin

Psikoterapi Enstitüsü'nde de (Berlin Institut für Psychotherapie) dersler veren Dührssen *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie* (Çocuk Psikolojisi ve Çocuk Psikiyatrisi Muayenehanesi, kuruluşu 1952) ve *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse* (Psikosomatik Tıp ve Psikanaliz Dergisi, kuruluşu 1954) adlı dergilerin kurucuları arasında yer almıştır.

Dührssen, 1971'den 1975'e dek DPG'nin başkanlığını yapmış, 1976'dan emekli olduğu 1985 yılına kadar Freie Universität Berlin'e ait Klinikum Charlottenburg'da psikosomatik tıp ve psikoterapi profesörü olarak çalışmıştır. Çocuk psikiyatrisi, çocuk ve ergen psikoterapisine yönelik özel ilgisi olan Dührssen'in 1954 yılında yayımlanan *Çocuk ve Ergenlerde Psikojen Hastalıklar* (Psychogene Erkrankungen bei Kindern und Jugendlichen, 1954) adlı ders kitabı başvuru eseri olmuştur. 1994 yılında yayımlanan son eseri *Almanya'da Yüzyıllık Psikanalitik Hareket* (Ein Jahrhundert Psychoanalytische Bewegung in Deutschland, 1994) adlı kitabında Alman Psikanaliz Birliği (Deutsche Psychoanalytische Vereinigung, DPV) üyelerinin Nazi geçmişlerini gizlediklerini, derneğin spesifik Yahudi bilimi sınırlandırmalarından kurtulduğunu yazmasıyla büyük tartışmalara yol açan Dührssen 1997 yılında DPG üyeliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır (Rüger ve ark. 1998 s. 301-303).

4.1.1.8.2. Friedrich Beese (1921-2012)

Enstitü'nün Eğitim Komisyonu yöneticisi Beese, Almanya'da psikanalizin gelişiminde önemli katkıları olmuş bir isimdir. 1921 yılında Berlin'e yakın bir banliyö olan Lehnitz'de dünyaya gelen Beese, babasının izinden giderek hekimliği seçmiştir. Tıp eğitimi sırasında psikosomatik tıpla tanışmış; Berlin-Moabit'te Max Burger'in yanındaki psikiyatrideki asistanlığı sırasında ve Zürih Burghölzli'de, Manfred Bleuler'in yanında hastaların psikodinamik tedavisi hakkında ilk eğitimini aldığı süreçte Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde psikanalitik formasyonunu tamamlamıştır. Burada Harald Schultz-Hencke'nin eğitim analizinden geçen Beese, neo-analitik bir yönelimle yetişmiştir (Ermann 2012 s. 107-108).

Beese, psikanalitik formasyonunu tamamladıktan sonra, Moabit'te uzman hekimliğin yanı sıra Alman Psikanaliz Derneği'nin (DPG) bir üyesi olarak Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde ileri düzeyde eğitime devam etti. 1967 yılında Berlin'de kendi muayenehanesini kurdu. Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nün eğitim direktörlüğünü yapmış olan Beese, 1967 yılında yeni kurulan Stuttgart-Sonnenberg Psikoterapi Kliniği'ne medikal direktör olarak atanmıştır. Bu tarihten itibaren Beese'nin Alman psikanalizine

katkı yapmaya başlayacağı son derece üretken bir sürecin de önü açılmış oldu. Söz konusu katkıları özetlemek gerekirse; Psikoterapi Kliniği'nde ekollerarası bir ekiple, ayaktan tedavi gören nevrotik ve psikosomatik hastaların tedavisine yönelik Beese, Almanya'da neo-psikanalizi Freudyen köklerine geri döndürmüş ve yeni psikanalitik akımlara alan açmış; 1971 yılında Stuttgart DPG Enstitüsü'nü kurmuş ve başkanlığını yapmış, Stuttgart Psikanaliz Akademisi, DGPT (Deutsche Gesellschaft für Psychoanalyse, Psychotherapie, Psychosomatik und Tiefentherapie e.V.) ve Uluslararası Psikanaliz dernekleri Federasyonu (International Federation of Psychoanalytic Societies, IFPS) gibi organizasyonlarda görev yapmıştır (Ermann 2012 s. 107-108).

Nazi Almanyası döneminde Almanya'daki psikanaliz hareketinde oluşan bölünmeler sonrasında IPA üyeliğinden çıkarılan DPG'nin tekrar IPA'ya dâhil olması sürecine emek verenlerin başına Beese bulunmaktadır. 1981-1987 yılları arasında DPG'nin başkanlığını yapan Beese, 1989'da DPG'nin onursal başkanlığına getirilmiştir. DPG bünyesinde gerçekleştirdiği dönüşümler sayesinde derneğin yıllar sonra tekrar IPA'ya kabul edilmesini sağlamış olan Beese, şahsi emeklerinin karşılığı olarak 2001 yılında IPA'ya Onursal Üye olarak kabul edilmiş, Almanya'da psikanalize yaptığı katkılardan ötürü akademik unvanı profesörlüğe yükseltilmiştir. Geçmişte DGPT ve DPG'nin başkanlığını da yapmış olan Beese, DGPT'nin Onur Kurulu'na, DPG Stuttgart Enstitüsü ve Nuremberg Enstitüsü'nün onursal üyeliğine seçilmiştir. Friedrich Beese 2012 yılında 90 yaşında Stuttgart'ta hayata gözlerini yummuştur (Ermann 2012 s. 107-108; Tagesspiegel 2012, 26 Şubat).

4.1.1.8.3. Franz von Baumeier (1900-1978)

Franz von Baumeier, Enstitü ve Alman psikanalizi içinde önde gelen bir başka isimdir. Psikiyatri ihtisasını Leipzig'de tamamlayan Baumeier, 1932 yılında Berlin Psikanaliz Enstitüsü'nde psikanaliz eğitimine başlamıştı. Alman Psikanaliz Derneği'nin (DPG) 1938 yılına kadar üyesi olan Franz von Baumeier İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra psikanalizin klasik anlayışına karşı tavır alan Harald Schultz-Hencke'nin çalışma grubuna katılmıştı (Uşak-Şahin 2013 s. 149). Savaş sonrasında 1946-1949 arasında Dresden civarında Arnsdorf'daki Devlet Kurumu'nda görev yapan von Baumeier, 1949 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş olan bölgeden Batı Berlin'e gelmiş, Schultz-Hencke tarafından yönetilen AOK Berlin'in Psikojen Hastalıklar Merkez Enstitüsü'nde idari görev üstlenmiştir.

Franz von Baumeier, Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde (Institut für Psychotherapie eV Berlin) çalışmanın yanı sıra bir süre Enstitü'nün yöneticiliğine de üstlenmiş, sonrasında DGPT (Deutsche Gesellschaft für Psychoanalyse, Psychotherapie, Psychosomatik und Tiefentherapie e.V.) ve Berlin Psikoterapi Enstitü'nün Onursal Başkanlığı'na getirilmişti. *Psikosomatik Tıp ve Psikanaliz Dergisi*'nin (Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse) kuruluşundan itibaren Bilim Kurulu'nda yer alan Baumeier, bilgi ve deneyimlerini derslerine, bildirilerine ve yayınlarına yansıtmıştır. Alman psikanaliz tarihinin önemli bir kısmına tanıklık eden Baumeier 1971 yılında yayımlanan *Psikanalizin Tarihi* kitabını kaleme almıştı (Die Schriftleitung 1978 s. 299-300).

4.1.1.9. Kültürel Farklılığın Yaşattıkları

Etaner'in Almanya yıllarına dair hatıralarında kültürel farklılık hep baskın bir tema olarak göze çarpmaktadır. Enstitü'ye kabul edilme aşamasından kişisel analizine, mesleki deneyimlerinden sosyal hayatına dek kültürel farklılık ısrarla karşısına çıkan bir mesele olagelmış, Almanya'daki ilk yıllarında yabancı kökeninin hem eğitim analistinde hem de hastalarında uyandıracak etkilere dair endişe taşımıştır.

“Eğitim analistleri, hiçbir zaman adaya onlar hakkındaki düşüncelerini açıklamazlar ama ben kendisine hep psikanalist olarak çalışıp çalışamayacağımı soruyordum. Bir keresinde cevaben: ‘Bunu neden kendinize sormuyorsunuz?’ dedi.” (Uşak-Şahin 2013 s. 150).

Etaner, Dr. Baumeier'le analizinde kültürel farklılığı daima ele aldıkları bir konu olarak hatırlıyor. Kültürel farklılık meselesi analitik yorumlamada da kendini gösteriyordu. Etaner, gördüğü bir rüyanın analisti ve kendisi tarafından nasıl farklı yorumlandığının örneğini şöyle veriyor:

“Klinikte kıdemli bir hekim benden hoşlanıyor, bunu belli etmekten de çekinmiyordu. Kıdemli hekimle yakın yerlerde oturuyorduk. Arabımın olmadığı dönemde beni bir yere dek götürüyor ve bırakıyordu. Arabam olduktan sonra artık onunla gitmedim. Klinikte bulunan başka bir kadın psikolog da bu hekime ilgi duyuyordu. Ben oldukça dikkatli davranıyor, dışarıda onlarla vakit geçirmekten kaçınıyordum. Bir gün bir rüya gördüm. Rüyamda ben ve psikolog hanım, hekimi beklerken psikolog Kuran okuyordu. Analistim bunu bir

kıskançlık rüyası olarak yorumladı. ‘Size katılmıyorum’ dedim, ‘Eğer adam için rekabet etseydik ona Kuran okutmazdım. Bu barış içinde yaşama arzusunu gösteren bir rüya’ deyince analistim neredeyse koltuğundan düşecekti. ‘Muhteşem bir yorum’ dedi. Elbette analistim bazı şeyleri bilemezdi, ben de onun yorumlarını öyle kolayca kabul etmezdim.” (Uşak-Şahin 2013 s. 151).

Etaner, kültürel farklılığı ve başlangıçtaki sınırlı yabancı dil düzeyi nedeniyle sadece meslektaşları arasında ve eğitim analizleri sırasında değil, süpervizyonları, hastaların tedavisi ve sosyal ilişkilerinde de zaman zaman güçlükler yaşıyordu. Örneğin vakalarına ait gidişat protokollerini süpervizörüne ilettiğinde, sayfalar adeta “*kan damlaları saçılmışçasına*” düzeltmelerle geri geliyordu (Uşak-Şahin 2013 s. 152). Enstitü’ye başvuran hastaların analist tercih şansları olmadığından bazı Alman hastalar Etaner’le eşleşmekten başta hoşnut olmuyor, yabancı kökenli olduğu için kendilerini yeterince anlamayacağından endişe duyuyorlardı ancak önyargıları kısa sürede değişiyordu.

“Belki Şarklı kökenimden kaynaklanan bir özelliğim vardı; hastalara gereken sabır konusunda Enstitü’de en yüksek puanı ben topluyordum: ‘Sen Doğulusun, bu nedenle bu kadar sabırlısın’ derdi Almanlar ve gülerlerdi.” (Uşak-Şahin 2013 s. 152).

Hastaların seans ücretlerini sigorta kurumu öderdi. Hastalar randevularına gelmediklerinde ve bunun için makul bir nedenleri olmadığında, o seansın ücretini ödemek zorundaydılar. Etaner, hastaların gelmedikleri seansları dikkatli bir şekilde not ederdi.

“Bazı hastalar şöyle derdi: ‘Türkiye’de rüşvetin yaygın olduğunu duydum. Gelinmemiş randevuları not etmeseniz ne kaybedersiniz?’ (gülümsüyor). Çok büyük sorunlarım olmadı ama kültürel farklılık hep bir meseleydi.” (Uşak-Şahin 2013 s. 152).

Etaner sosyal ilişkilerinde de kültürel farklılıklardan kaynaklanan zorluklar yaşıyordu. 32 yaşında, evli ve çocuklu bir kadın olarak Almanya’ya gelmişti. Alman yaşam tarzıyla bütünüyle uyuşması elbette mümkün olamazdı. Özellikle ilk yıllarda kültürel farklılığı ve alışkanlıkları meslektaşları tarafından yadırganıyor ve

anlaşılmıyordu. Etaner, meslektaşlarına farklılıklarını ve sınırlarını göstermek durumunda kaldığı zamanlarda ise eleştiriye uğradığını hatırlıyor.

“Akşam bir yerde buluşma var örneğin. Arkadaşlar ‘Gelmeyecek misin?’ diye sorarlardı. Gelemeyeceğim, dediğimde açıklamakta zorlanırdım. Davranışlarımda özgür olmadığımı ima ederlerdi.” (Uşak-Şahin 2013 s. 151).

1960’lı yıllar Türkiye’den Almanya’ya kitlesel işçi göçünün yaşandığı yıllardı. Alman toplumu daha çok kırsal ve alt sınıflardan gelen Türkler üzerinden Türkiye ve Türklere dair bir izlenim oluştuyordu. Kendilerine kıyasla Etaner’i Doğulu ve tutucu gören bazı Alman meslektaşları öte yandan onu işçi sınıfındaki Türkler’den de ayırtırmaya çalışıyorlardı.

“Sürekli bir Türk kadınına benzemediğim söyleniyordu. Bu beni kızdırdı. ‘Bunu iltifat etmek için mi söylüyorsunuz? Bu benim için bir hakaret. Ben gerçek bir Türk kadınıyım.’ diye cevap verirdim.” (Uşak-Şahin 2013 s. 151).

4.1.1.10. Türkiye’ye ve İTF’ye Dönüş

Berlin Psikoterapi Enstitüsü’ndeki bitirme sınavının üzerinden henüz iki gün geçmişti ki Etaner gece yarısı Düsseldorf’den bir telefon aldı. Telefondaki kişi Etaner’i kısa bir süre içinde Düsseldorf’ta açılacak olan Enstitü’ye çalışmak üzere davet etmekte ve son derece cazip bir teklifte bulunmaktaydı: *“Size ve eşinize bir iş hazırlıyoruz ve siz aylık olarak 7000 Mark alacaksınız. Size konut da sağlayacağız.”* O yıl Enstitü’den sadece yedi kişi mezun olmuştu ve diğer enstitüler mezun olanların peşindeydi.

“O zamanlar Berlin’deki dışında diğer enstitüler kurulma aşamasındaydılar ve hepsi yeni mezunları bekliyordu.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Ancak zor bir kararın eşiğindeydi Etanerler. 1970’lerin başında Batı Almanya’da yürürlükte olan vatandaşlık yasası, ülkede on yıldır yaşamakta olan yabancı uyrukluların şayet ülkede yaşamaya devam edeceklerse Batı Alman vatandaşlığına geçmelerini şart koşuyordu (Uşak-Şahin 2013 s. 153). Alman vatandaşlığına geçme fikri Etaner çiftine sıcak gelmedi. Üstelik Türkiye’de bulunan geniş aile çevresi uzun zamandır Etanerlerin yabancı bir ülkede olmalarından giderek daha fazla yakınır olmuşlardı.

“O zaman, oğlumuz 12 yaşındaydı, şimdi dönmezsek, çocuğumuzun bir daha dönmek istemeyeceğini, zamanla onun tamamen Alman adetlerine alışacağını düşündük.” (Uşak-Şahin 2013 s. 153).

Etanerler 1971 tarihinde 9 yıllık bir aradan sonra Türkiye’ye döndüler.

“Berlin’deyken İTF’den Burhanettin Noyan adlı bir psikiyatri profesörü çalıştığım çocuk psikiyatrisi kliniğine gelmişti. Devlet 62.madde²⁴ ile bilgi ve görgülerini artırsın diye öğretim üyelerini yurtdışına gönderirdi. Burhanettin Bey çalıştığım kliniğin direktörüne ‘Biz asistan yollasak yetiştirir misiniz?’ diye sormuş. Direktör cevaben, paralı kadro açamadığımız için size yardım etmemiz mümkün değil ancak aklınız varsa Ulviye’yi almaya bakın, demiş. Burhanettin Bey buraya gelince, ‘Ulviye’yi buraya alın, hocası çok beğeniyor’ demiş.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Etaner Türkiye’ye dönüş yaptığında Prof. Dr. Burhanettin Noyan’ın haberi oldu. İTF Psikiyatri’den çalışma daveti alan Etaner, 1971 yılında aynı bölümde çocuk psikiyatristi olarak çalışmaya başladı. O vakit Çocuk Psikiyatrisi Kliniği, İTF Psikiyatri Kürsüsü bünyesinde yer almaktaydı (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016). 17 Kasım 1971’de yapılan memuriyet sınavı sonucu Etaner, İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nün “6. dereceden mütahassıs doktor” kadrosuna atandı. Zamanın kürsü profesörü Prof.Dr. Rıdvan Cebiroğlu’ydu (Bkz. Belge 31).

1973 yılının sonunda Etaner psikoterapi sertifikasının onaylanması için İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı’na başvurdu. Dekanlık sertifikasının uzmanlık tüzüğü’nün 24. maddesi yönünden incelenmesi ve Etaner’in ilgili madde uyarınca psikoterapist sayılıp sayılamayacağını tespiti için bir komisyon oluşturdu. Komisyon üyeleri Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, Prof. Dr. Metin Özek ve Prof. Dr. Özcan Köknel’den oluşmaktaydı (Bkz. Belge 32).

12 Ekim 1973 tarihinde Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu başkanlığında toplanan komisyon ilgili belgeleri inceledi. Berlin Psikoterapi Enstitüsü tasdikli psikoterapi

²⁴ 1946 tarihli 4936 sayılı Üniversite Muhtariyet Kanunu’nun 62. maddesi gereği fakülte kurullarınca verilen izinle, öğretim üyeleri bilgi ve görgülerini artırmak üzere, maaşları gönderildikleri ülkede kendilerini geçindirebilecek bir seviyeye ayarlanmak suretiyle belli bir süre için dünyanın tanınmış kliniklerine gönderilirdi (Tükel K 2006 s. 92).

sertifikasının Etaner'in psikoterapi yapmaya yetkili bir uzman olduğunu belgelediğini teyit etmesine rağmen Türkiye'deki mevcut uzmanlık tüzüğünde psikoterapistliğin bir uzmanlık dalı olarak yer almadığı tespitinde bulunan komisyon, bu işin hekimler ve psikiyatristlerce bir tedavi metodu olarak kullanılmakta olduğu yorumunda bulunmak suretiyle Etaner'e psikoterapi alanında bir uzmanlık belgesi verilemeyeceğini karara bağladı (Bkz. Belge 33). Karar 5 Kasım 1973 tarihinde Etaner'e tebliğ edildi (Bkz. Belge 34). Söz konusu karar Etaner için büyük bir hayalkırıklığıydı. Etaner, bu olumsuz gelişmenin Türkiye'de psikanalizin kurumsallaşmasında gecikmeye yol açtığını düşünmektedir.

“Hayatımdaki sayılı hayalkırıklıklarından biridir. Düşünebiliyor musunuz? Ben uzman hekim olarak Almanya'ya gitmiş ve onların 'doğal tedavi hakkı' dedikleri şey için, başka bir dil ve kültürde ömrümün altı buçuk yılını vermiştim. Ana dili Almanca olmayan ilk mezun olduğum için Psikoterapi Enstitüsü'nde benim için bir kutlama düzenlenmişti ve sonra buraya geliyorum ve bana diyorlar ki: 'Biz hepimiz buna zaten vakıfız'. Bu benim için büyük bir hayalkırıklığıydı.” (Uşak-Şahin 2013 s. 154).

Ulviye Etaner'in eşi Suat Etaner, Almanya dönüşü Fransız Lape Hastanesi'nde emekliliğine dek çalışmaya başladı. Almanya'da alkolizm tedavisi üzerine öğrendiklerini uyguladı ve 1993 yılında emekli oldu.

“Eşim burada ilk defa alkolizm tedavisini başlatan zattır. Bir sürü meşhurun da arasında olduğu hastanın alkolizm tedavisini üstlenmiştir.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

Anne-baba Etanerler oğulları Murat Şefik'i yurda dönüşlerinde İstanbul'da Alman Lisesi'nde okutmaya başladılar. Murat Şefik, 10. sınıfı bitirdiği 1976 yazında İngiltere'ye dil okuluna gitti. 10 Eylül'de Türkiye'ye dönüşte içinde bulunduğu uçak Zagreb üzerinde havalanmakta olan bir başka uçakla çarpıştı ve Murat Şefik 17 yaşında hayata veda etti (U. Etaner, STG, İstanbul, 12 Temmuz 2019; Bkz. Belge 35).

4.1.1.11. Çocuk Psikiyatrisi Kariyeri

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde çalışmaya başladığı yıllarda çocuk psikiyatrisi uzmanlığı resmî olarak belirli bir

eğitimle edinilen bir unvan değildi. Söz konusu unvan sekiz yıl ve daha uzun süreli olarak çocuklarla çalışmış psikiyatri uzmanlarını tanımlıyordu. Nitekim çocuk psikiyatrisi kliniğinde uzmanlık öğrencisi hekimler olmadığı için klinik hizmetler psikologların, pedagogların, sosyal çalışmacıların birlikte yürüttüğü etkinlikler olarak sürüyordu (Demir 2017 s. 146). Ulviye Etaner, İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde çalışmaya başladığında bölümde bu alanda eğitim görmüş nadir kişilerdendi.

Etaner, Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde göreve başladığı ilk yıllarda ağırlıklı olarak poliklinikte çalışıyordu. 1970'li yılların ikinci yarısında Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde seksiyonlaşmaya gidildi. Genel Çocuk Psikiyatrisi Hizmetleri Seksiyonu poliklinik başvurularını karşılayan, değerlendiren ve gerektiğinde vakaları özelliklerine göre ayıran kısımdı ve sorumlusu Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu idi. Eğitim ve Eğitsel Tedavi Seksiyonu'nda uyum ve davranış bozukluğu gösteren çocuklar, zekâ geriliği, otizm, çocukluk çağı psikozları, davranım bozuklukları, suça yönelme, dikkat yetersizliği vakaları ele alınıyordu ve sorumlusu Prof. Dr. Kayıhan Aydoğmuş idi. Biyolojik ve Psikofarmakolojik Çalışma Seksiyonu'nun başında Doç. Dr. Özgür Polvan vardı; biyokimya laboratuvarı ve EEG laboratuvarını içeren bu kısımda organik kökenli vakalar ve ağırlıklı olarak ilaç tedavisi uygulanan çocuk hastalar ele alınıyordu (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 16-17).

Ulviye Etaner'in başında olduğu Psikonevroz, Psikosomatik Hastalıklar ve Psikoterapi Seksiyonu ise psikanalitik yönelimli bireysel ve grup terapilerinin uygulandığı son derece özgün bir birimdi. Davranış bozukluğu ve uyum sorunu olan, konsantrasyon sorunu yaşayan, yatağına işeyen, kekeme, tırnağını yiyen, uyku bozukluğu olan çocukların tedavisinin yapıldığı birimde tedavi yöntemi ağırlıklı olarak grup terapileriydi. Etaner haftada bir veya iki gün genel poliklinik yapar ve bölüme uygun çocuk hastaları seçip grup çalışmalarına yönlendirirdi. Bazen de diğer öğretim üyeleri ilgili çocuk hastaları Etaner'in seksiyonuna sevk ederlerdi (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 17; U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

“Psikologlar oyun gruplarını yönetir, ben de onları süpervize ederdim. Yeni gelen psikologları adapte etmek üzere ilk önce grubu ben yönetir, alıştıklarında onlara bırakırdım. İlk kez tek yönlü aynayla çocuk gözlemi uygulamasını ben yaptım. Bir çocuğun neyi gözlenir, bulgular nasıl değerlendirilebilir, asistanlara öğretmeye çalıştım. Benden önce bunlar pek yapılmıyordu.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Psikanalitik yönelimli çocuk grup terapisi Ulviye Etaner'in Türkiye Çocuk Psikiyatrisi'ne önemli bir katkısı olmuştur. Bu terapi yöntemi Etaner'in iki makalesi (Etaner 1979, 1980) ve Etaner'le İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nde yakın çalışmış kişilerle bizzat yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle açıklanacaktır. Etaner, ilk makalede grup tedavisinde temel amacın intrapsişik yapıda belirli değişimler yaparak psişik dengenin sağlanması olduğunu yazmaktadır (Etaner 1979 s. 20). Kişilerarası ilişki, boşalma (katarsis), içgörü, gerçeklik yargısı ve süblimasyonla daha dengeli bir kişilik yapısı, kuvvetlendirilmiş bir ego, modifiye edilmiş bir süperego ve geliştirilmiş bir kendilik duygusunun yaratılmasının tedavinin özü olduğunu ekler. Grup oyun tedavisinin birçok vakada tek başına veya bireysel oyun tedavisini tamamlayıcı veya ona hazırlayıcı olarak kullanıldığını belirtir. 1975 yılında az elemanla çok sayıda hasta çocuğa yardımcı olmak amacıyla başlatılan grup oyun tedavisinin bir müddet ara verdikten sonra tekrar canlandırıldığını, klinikte seksiyonlaşmaya gidildikten sonra daha organize ve fazla sayıda uygulanmaya başladığından bahseder Etaner (1979 s. 21). İlgili makalede belirtildiği üzere Etaner'e bağlı olan Psikonevroz ve Psikosomatik Hastalıklar Seksiyonu'nda 1 doktor, 3 psikolog, 1 sosyal hizmet uzmanı, 1 eğitimci, 1 hemşire ve 1 hasta bakıcı görevliydi (Etaner 1980 s. 21).

Etaner, 1977 yılını grup tedavileri açısından oluşum ve yerleşim yılı olarak işaret etmekte, 1978 yılından itibaren çalışmaların düzene girdiğini belirtmektedir. Grup çalışmalarının düzeni genel hatlarıyla şöyleydi: Süreç Etaner'in poliklinikte grup terapisine uygun olabilecek çocukları tespit etmesiyle başlamaktaydı. Poliklinik muayenesi sırasında tespit edilen çocukların öncelikle zekâ ve kişilik testleri yapılmakta, ardından bizzat Etaner'in başında olduğu teşhis ve tedavi ekibinin değerlendirmesi sonucunda grup terapisine uygun çocuk hastalar kesin olarak belirlenmekteydi. Çocuk hastaların semptom tablosu şu belirtilerden oluşmaktaydı: Kekemelik, enuresis, enkoprezis, tırnak yeme, uyum güçlüğü, mastürbasyon, gece korkuları, tik, okul başarısızlığı, depresif ve obsesif semptomlar. Haftalık grup terapilerinin yanı sıra her hafta seksiyon ekibi ile grup tedavilerinin süpervizyonu, ayda bir ise grup tedavisinde olan çocukların annelerine yönelik rehberlik toplantıları yapılmaktaydı. Rehberliğin yeterli olmayacağı aşırı yapı bozukluğu gösteren kısıtlı sayıda anne ise bireysel tedaviye alınmaktaydı (Etaner 1979 s. 21).

Oyun grup terapileri dört ayrı grup kategorisinde yürütülmekteydi. İlk grup anne-çocuk grubuydu. Bu gruba 2-4 yaş arası çeşitli semptomları olan çocuklar

anneleriyle beraber alınmaktaydı. “Gündüz Hastanesi” olarak da isimlendirilen bu grup 8-10, bazan da 12 çocuk ve anne çiftinde oluşmakta, haftada bir kez toplanmakta ve bir buçuk saat sürmekteydi. Çocuklar ilk bir saatte annelerinin yanında kum ve su havuzu, kil, çamur, top, tabanca, çeşitli müzik enstrümanları, günlük yaşamın hemen her yönünü yansıtmaya olanak sağlayan eşyalar, sulu boya, kuru kalem, parmak boya, basit yapı oyunlarında kullanılan tahta, plastik kartondan araç, gereçler gibi pek çeşitli oyun olanaklarının bulunduğu büyük bir salon ve bu salonla birleşen odalarda oynamaktaydılar. Oyunda gözetim bir psikolog, bir hemşire, bir de hastabakıcı tarafından sağlanmaktaydı. Bir saatin sonunda anne-çocuk ilişkisini canlı örneklerle görme fırsatı bulan terapist, büyük bir odada annelerle toplanmaktaydı. Bu arada dış salonda oyuna devam eden çocuklar, eğer isterlerse grup odasına gelip annelerinin yanındaki bir iskemleye sessizce oturabilmekteydiler. Bir saatlik oturumun sonunda anneler tekrar çocuklarının yanına dönüyorlardı (Etaner 1980 s. 21-22).

Annelerle yürütülen bu toplantılar zamanla daha özel konuların konuşulabildiği adeta bir grup psikoterapisine dönüşüyordu. Böylece anneler davranışlarının olumlu ve olumsuz yönleri ile zaman zaman bu davranışların psikodinamiği hakkında bilinçlendirilmekteydiler. Başlangıçtaki kontrollü dönem aşıp davranış ve konuşmalar giderek içtenlik kazandıkça çocuğun ruhsal durumu ile semptomu arasındaki ilişkiyi kavrayan annenin tedaviye devam etme arzusu artmakta, eşini uyumlu biçimde etkileme yollarını öğrenmekte, çocukla olan ilişkisinde olumlu değişikliklere gidebilmekteydi. Annelerle çocukların beraber olduğu son yarım saatte çocukların oyun kıyafetleri değiştiriliyor, çocuklara içecek ve bisküvi ikramı yapılıyordu. Bu arada arzu eden çocukların, küçük masallar veya resimli çocuk kitaplarının bulunduğu kitaplıktan sonraki hafta getirmek kaydıyla aldıkları kitapların kayıtları yapılmaktaydı. Yırtılan veya kaybolan kitapların ücretinin ödenmesi gerekiyordu (Etaner 1980 s. 23).

İkinci oyun tedavisi grubu çeşitli semptomları olan 5-13 yaş arası toplam 8 kız ve erkekten, üçüncü grup ise 14-17 yaş arasında çocuklardan oluşmaktaydı. Depresyon, obsesyon, özdeşleşme sorunu yaşayan çocuklardan oluşan bu grupta yaşları gereği oyuna fazla yer verilmediğinden terapi ağırlıklı olarak konuşmaya dayanmaktaydı. Bu gruptaki çocukların hemen tümü bir süre bireysel tedavi uygulanmış çocuklardan oluşmaktaydı. Dördüncü ve son grup ise zekâ seviyeleri sınır 80-90 arası ilkökul düzeyindeki çocuklardan oluşmaktaydı. Etaner bu grubun bir tür zorunluluktan ortaya çıkmış olduğunu belirtmektedir. İlk muayenede zekâ sorunu dikkati çekmeyen ve

seksiyona sevk edilen bu çocuklar kısıtlı zekâ kapasiteleri nedeniyle özgüvensizlik geliştirdiklerinden veya ikincil nevrotik semtömları nedeniyle kliniğe gelmekte, oyun veya daha çok uğraş tedavisi biçiminde haftada bir seans yürütölen tedaviden yararlanmaktaydılar (Etaner 1980 s. 25-27).

Çocuk ve ergen psikiyatristi Prof. Dr. Türkay Demir asistanlığı sırasında Ulviye Etaner'le yakın çalışmış bir hekim olarak Etaner'in Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ndeki çalışmaları hakkında önemli ilave bilgiler sunmuştur (Demir 2017 s. 143-154). İlgili yazısında Demir, İstanbul Tıp Faköltesinde Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi'nde uzmanlık eğitimine başladığı 1992 yılında psikanalitik grup çalışmalarının hız kesmiş olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde Ulviye Etaner'in bizzat yürüttüğü ya da düzenli süpervize ettiğı bir tedavi etkinliğı olmadığına işaret eden Demir, ilgili ve ısrarlı tutumunun Ulviye Etaner'den bireysel ve grup oyun terapileri için süpervizyon almanın yolunu açtığını ifade etmiştir. Böylelikle Ulviye Etaner'in bir dönem için yoğun bir şekilde yürüttüğü veya yönettiğı ama o sıralarda hayli seyrelmiş olan psikanalitik yönelimli grup oyun terapilerinin yeniden canlanmış olduğunu aktaran Demir, klinikten ayrılana dek sürdürdüğü bu grup oyun terapilerini bir daha başka bir yerde uygulamasının mümkün olmadığını ifade etmiştir (Demir 2017 s. 146).

Demir'in, bireysel psikoterapiye aldığı hastaların çoğı Ulviye Etaner'e başvurmuş olan hastalar olurdu. Bu hastaları bazen ilk değerlendirme için beraber görürler ya da değerlendirmeyi de Demir yapar, sonrasında Etaner'in süpervizyonuyla hastaları takip ederdi. Demir, grup oyun terapilerinin hem pratik bakımından (aynı saat diliminde birkaç çocuğa birden yardımcı olabilmek) hem tedavinin işleyişi bakımından (her birinin güçlükleri olsa da çocukların birbirlerine yardımcı olabilmeleri) hem de bazı güçlüklerin (çekingen, ketlenmiş, arkadaşlık kurmada güçlük çeken çocuklarda olduğu gibi) aslında en iyi grup oyun terapilerinde ele alınabilecek olması bakımından değerli olan ancak gerekenden çok daha az uygulama fırsatı bulunan terapiler olduğunu, yaklaşım ve teknikle ilgili birçok ögenin bireysel terapiler için de geçerli olabileceğini yazmıştır. Bu tedavilerle ilgili geride çok fazla yazılı malzeme olmadığını ifade eden Demir, 1990'lı yıllardaki bu uygulamaları Ulviye Etaner'le çalışmalarındaki süpervizyon notlarından ve aklında kalanlardan yararlanarak şöyle tarif ediyor:

“Bu tedavilerdeki temel ilkeleri çocukların içgörü kazanmasını desteklemek, onların gerçeklik yargısını arttırmak, boşalına imkân tanımak ama aynı zamanda yüceltme için yollar açmak diye özetleyebiliriz. Böylelikle terapide daha önceleri hep

düzeltilme, hatasını gösterme, cezalandırma gibi tutumlar karşılaşan çocukların daha ılımlı, yoğun suçluluk duygusu üretmeyen bir üstbenlik geliştirmesine yardım etmek mümkün olur. Çocuğun ilgi alanının ve etkinliğinin geliştirilmesi teşvik edilir. Severek, isteyerek yapılan uğraşların libido bağlayıcı özelliğinden yararlanarak itkilerin denetimini ve isteklere olumlu bir yön verilmesini sağlamak mümkün olur. Çocuğun kendine güveninde gelişme hissedildiği gibi başkalarını anlamaya doğru da adım attığı görülür. Başarısızlık ve düş kırıklığına karşı tahammülünün arttığı, kendini daha iyi ifade ettiği, toplumsallaşma ihtiyacının giderildiği ve toplumsallaşmanın gereklerinin ve bedellerinin çocuk tarafından kabul edildiği görülür.” (Demir 2017 s. 147).

4.1.1.12. Akademik Kariyer Basamakları

İTF Çocuk Psikiyatrisi’nde nevrotik çocukların tanı ve tedavisine odaklanan Ulviye Etaner doçentlik tezini de nevrotik çocuklar üzerine yazmış, 1973 yılında *Nörotik Çocuklarda Anne-Babanın Şahsiyet Yapısının Psikanalitik Yönden İncelenmesi* başlıklı teziyle doçent olmuştur.

Doçentlik sınavına müracaatı üzerine Etaner, öncelikle 22 Mayıs 1973 tarihinde Almanca yapılan dil sınavını “iyi” derece alarak başarıyla geçti. Etaner’in doçentlik jürisinde bulunan öğretim üyeleri şu isimlerdi: Başkan, İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nden Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, raportör Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü’nden Prof. Dr. Fuat A. Göksel, üyeler Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Doğan Karan, Diyarbakır Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Kürsüsü Direktörü Prof. Dr. İlhami Nasuhioğlu ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nden Prof. Dr. Ömer Bedir (Bkz. Belge 36). Etaner’in doçentlik tezi (Bkz. Belge 37) özetle şöyledir:

“Nörotik çocukların ana-babalarının çeşitli derecelerde davranış bozuklukları gösterdikleri hipotezinden hareket ederek ve belirli standart kriterlere dayanarak 50 çocuk seçilmiş (yaşları 7 ile 11 arasında değişen, 20’si erkek ve 30’u kız, 15’i İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniğinin Polikliniğinde ayaktan tedavi gören, 35’i okulların rehberlik servisleri aracılığıyla ulaşılan, I.Q. ları 95’in üstünde olan, yakın sosyo-ekonomik düzeylere mensup vb.), çocukların ve ana-babaların kişilik yapısını incelenmiştir. Bu amaç ile çocuklara Binet-Torman zekâ testinden sonra Louisa Düss psikanalitik hikâyeler testi uygulanmış, çocuklarla test bulgularını tamamlayıcı psikiyatrik-psikanalitik

konusmalar konuşmalar yapılmıştır. Çocukların anne-babalarına ise Rorschach projektif kişilik testi ve Cornel Indeks Testi uygulanmış, test sonuçları temel alınmak suretiyle anne-babalar psikanalitik anamneze tabi tutulmuşlardır. Semptomların ve kişilik yapısı özelliklerinin sıklığı yüzdelendirilerek, tablolatırılmış, istatistik korelasyon ya da faktör-analitik inceleme yapılmamıştır.

Sonuç olarak, nörotik çocukların annelerinde daha çok histerik özellikte ve babalarında obsesif anlamda kişilik yapısı özellikleri olduğu, gerek literatürde gerek gündelik pratikte daha çok anneler üzerinde durulmasına karşı aslında babalarda da nitelik ve nicelik bakımından aynı şekilde davranış bozuklukları olduğu, kız çocuklarda anne-kardeş, erkek çocuklarda ise ana-baba ile olan çatışmaların daha belirgin görüldüğü saptanmıştır. 100 sayfaya yazılmış tez, giriş, çocuk gelişiminde anne-babanın rolüne dair psikanalitik görüşler, materyel ve metot, vakalar, bulgular ve tartışma ile özet bölümlerinin yanısıra 8 tablo ve metin içinde numaralanmış 90 yerli ve yabancı literatürden oluşmaktadır.” (Etaner 1973).

Doçentlik jürisinde bulunan öğretim üyeleri, Etaner’in tezi hakkında yazdıkları raporlarında öncelikle tezi tanıttıktan sonra kişisel değerlendirmelerini sunmuşlardı. Jüri üyelerinin değerlendirmeleri aşağıda sırasıyla belirtilmiştir. Jüri başkanı Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu raporunda Etaner’in tezi hakkında şu değerlendirmede bulunmuştu:

“Ülkemizde çocuğun dışında anne ve babayı ikna ederek uzun görüşmelere hele kişilik testlerine tabi tutmak çok zor bir inceleme yoludur. Bunu sabırla başaran aday özellikle literatür karşısında sonuçlarını değerlendirmeyi ve bunların tartışmalarını başarıyla sürdürmüştür. Tez formel biçimi yönünden kabule şayan fakat vakaların inceleme ve tartışılması yönünden başarılı görülmüştür. Bu nedenle doçentlik sınavı için olumlu olarak kabul edilmiştir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Prof. Dr. İlhami Nasuhioğlu’nun değerlendirmesi şöyledir:

“Üslup ve ifadesi güzel, tez usulüne göre yazılmıştır. Konu ilginç, vaka adedi yeterlidir. Kullanılan metodlar tatmin edicidir. Varılan sonuçlar özellikle

anne ve babanın ruhi yapısını ortaya çıkarması ve bunun çocuğa etkisini göstermesi yönünden aktüel ve pratik olarak faydalıdır. Tez doçentlik tezi olarak kabul edilecek niteliktedir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Prof. Dr. Ömer Bedir’in değerlendirmesi şöyledir:

“Aday bu alandaki gayretli çalışması ile çocuk hekimliğinin çözümü en güç problemlerine katkılarda bulunmakta ve hazırladığı tez doçentlik tezi niteliğini taşımaktadır. Bu itibarla kabul edilebilir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Prof. Dr. Doğan Karan’ın değerlendirmesi şöyledir:

“Araştırmacı önemli bir konu olan nörotik çocukların anne ve baba kişilikleri üzerinde durmuş ve nörotik çocuk ile anne ve babanın kişiliğinin saptanması için bir metod takdim etmiştir...Esasen çocuk ve ebeveyn ilişkileri ve bu ilişkiler sonunda ortaya çıkan psikiyatrik sorunlar henüz çözümlenmiş değillerdir. Bu alandaki her türlü ciddi araştırmayı memnuniyetle karşılamak gerekir. Yukarıda değinilen nedenlerle Dr. Ulviye Etaner’in ‘Nörotik Çocuklarda Ana Baba Şahsiyetinin Psikoanalitik Açıdan İncelenmesi’ başlıklı doçentlik tezi 115 sayılı kanunla değiştirilen 4936 sayılı kanunla ve bu kanuna göre hazırlanmış Doçentlik İmtihan Yönetmeliğinin mahsus maddelerine uygun bulunmuş ve başarılı bir doçentlik tezi olarak kabul edilmiştir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Prof. Dr. Fuat A. Göksel ise değerlendirmesini maddelemek suretiyle belirtmiştir:

“TEZİN ELEŞTİRİSİ:

1. *Psikanalitik görüşme yönteminin katıldığı bir araştırmada çeşitli kavram ve görüşlerin ayrıntılı olarak tanıtılması gereği yerine getirilmiştir.*
2. *Tezde “Ben” ve “Bilinçaltı” gibi terimlerin ‘ego’ ve ‘bilinçdışı’*

kavramlarını karşılaması kusur sayılmaz. Henüz dilimizde Psikanalitik nomenklatur kesinleşmemiştir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

13 Kasım 1973 tarihinde doçentlik tezi kabul edilen Etaner, sınavın son aşamasında Üniversite Doçentliği İmtihan Yönetmeliği’nin 28. maddesi uyarınca 16 Kasım 1973 tarihinde “Çocukta Ekzogen Psişik Sendrom” konulu deneme dersinde başarılı bulunmak suretiyle doçent unvan ve yetkisini kazandı ancak kadro ataması için bir süre beklemek zorunda kalacaktı (Bkz. Belge 36). Söz konusu atama prosedürel bir süreç sonunda gerçekleşmiştir.

25 Aralık 1973 tarihinde, İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nde açık bulunan ve Doç. Dr. Ulviye Etaner’in de talip olduğu “eylemli doçentlik”²⁵ kadrosuna aday belirlemek üzere kürsü başkanı Prof.Dr. Rıdvan Cebiroğlu başkanlığında bir komisyon toplandı. Komisyonun üyeleri şu isimlerden oluşmuştu: Prof. Dr. Cihat T. Gürson, Prof. Dr. Selim Özaydın, Prof. Dr. Özcan Köknel ve raportör üye Prof. Dr. Metin Özek.

11 Ocak 1974 tarihli komisyon toplantısında Ulviye Etaner hakkında hazırlanan rapor tartışılmış ve Fakülte Kurulu’na sunulmasına karar verilmişti. Kurula sunulan raporda komisyonun, adayların bilimsel yayınlarını ve dosyalarını incelendiği belirtilmekte, İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nde açık bulunan iki eylemli doçentlik kadrosundan ilkinde 12 Ocak 1974 tarihli ortak sonuç ve kararda Doç. Dr. Kayıhan Aydoğmuş’un teklif edildiği hatırlatılmakta ve ikinci kadroya talip olan iki adayın, Doç. Dr. Ulviye Etaner ve Doç. Dr. Özgür Polvan’ın, durumlarını karşılaştıran sonucu not düşüp takdiri Fakülte Kurulu’na bırakmaktaydı. Raporun Ulviye Etaner hakkında İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nün o zamanki resmî görüşünü yansıtan kritik değerlendirmesi şöyleydi:

“Doç. Dr. Özgür Polvan’ın basılmış yayınlarının 44 parça olduğunu, diğer aday Doç. Dr. Ulviye Etaner’in basılmakta olan 4 araştırma ve 3 tez dışında basılmış yayını bulunmadığını, buna karşılık Berlin’de uzun süre psikanaliz öğrenimi yapmış olduğunu ve doçentlik aşamasını çocuk psikiyatrisi

²⁵ Kadrolu doçentlik.

dalında gerçekleştirdiğini dikkate alarak ve her ikisini değişik yönleri ile eşit değerde görerek, takdiri sayın kurula bırakmağa oybirliği ile karar verilmiştir.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Kurul kararı Ulviye Etaner lehine olmuştur. Nitekim Etaner 7 Şubat 1974 tarihinde İTF Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü’nde açık bulunan doçentlik kadrosuna atanmış ve göreve başlamıştır (Bkz. Belge 38). Ulviye Etaner beş yıl sonra profesörlüğe başvurma hakkı kazandığı hâlde gerekli kadro olmadığı için uzun süre başvuruda bulunamadı. Aynı kısıtlama kürsüdeki diğer doçentler için de geçerliydi. 1981 yılında YÖK yasasıyla doçentlere, profesörlüğe başvurabilmek için takdim tezi hazırlayıp ikinci yabancı dil sınavına girmek suretiyle başvuru hakkı tanındı ve Etaner nihayet doçentlik yıllarının ardından 6 Mayıs 1982 tarihindeki İstanbul Üniversite Senatosu kararı uyarınca profesörlüğe yükseltildi (Bkz. Belge 39). Zamanın Öğretim Üyeliğine Yükseltirme ve Atanma Yönetmeliği’nin geçici 3. maddesi uyarınca profesörlük unvanının kadroya atanması hâlinde kullanabileceği bildirilse de ilgili geçici maddede yapılan değişiklikle Etaner, 1988 yılından itibaren profesörlük unvanını resmî olarak kullanmaya hak kazandı (Bkz. Belge 40).

Etaner 1982 yılında profesörlüğe yükselme aşamasında “Kalıtsal ve Çevresel Etkenlerin Tek ve Çift Yumurta İkizleri Üzerinde Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmayı “Profesörlük Takdim Tezi” olarak sunmuştu (Bkz. Belge 41). Tezin özeti şöyledir:

“Söz konusu araştırmada, yaşları 7 ile 13 arasındaki ilkokul çocuklarından özel yöntemlerle ayrılan 40 çift yumurta ikizi, 20 tek yumurta ikizi kişilik yapıları, zekâ kapasiteleri ve davranış özellikleri yönünden incelenmektedir. Tek yumurta ikizlerinde ikiz tekleri için ortak noktaların yoğunluğu kalıtımın, çift yumurta ikizlerinde ise ikiz tekleri için farklı özelliklerin yoğunluğu çevresel etkenlerin önemi göstereceği esas olarak ele alınmıştır. Araştırmada çocuklarda Stanford-Binet zekâ testi, Rorschach kişilik testi, ikiz teklerindeki davranış farklılıkları ve benzerliklerini ortaya çıkarmak amacı ile anneler ve sınıf öğretmenlerince doldurulan soru formları uygulanmıştır. Bu konudaki literatür görüşleri araştırmanın sonuçları ile kıyaslanarak tartışılmış, sonuç olarak zekânın kalıtsal niteliğinin kesin olarak

saptanmasına karşın çok yönlü etkenler tarafından oluşturulan davranışta çevre veya kalıtım sorumlu olabileceği görüşünün geçerliliği vurgulanmıştır. 38 yazı makinesi sayfası olan tezde 14 tablo ile yazı içinde numaralanmış, 54 yerli ve yabancı kaynak gösterilmektedir.” (Etaner 1982).

Etaner’in profesörlüğe yükselme talebini değerlendiren akademik komisyon şu isimlerden oluşmaktaydı: Başkan Prof. Dr. Rıdvan Cebiroğlu, üyeler Prof. Dr. Burhanettin Noyan, Prof. Dr. Özcan Köknel ve Prof. Dr. Selim Özaydın, raportör Prof. Dr. Eflatun Adam (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Etaner’in özlük dosyasını ve çalışmalarını inceleyen komisyon Etaner’in profesörlüğe yükseltilmesinin uygun olduğunu Fakülte Kurulu’na teklif etmeyi oybirliğiyle kabul etmiştir. 14 Nisan 1982 tarihinde Dekan Prof. Dr. Cemalettin Öner başkanlığında 6 profesör üyenin hazır bulunduğu Fakülte Kurulu toplandı. Fakülte Kurulu’nda komisyon raporunu okuyan Prof. Dr. Korkmaz Altuğ ardından teklifi mütalaaya açmıştı. Söz alan Prof. Dr. Korkmaz Altuğ şu konuşmayı yaptı:

“Uzun yıllardır tanıdığım sınıf arkadaşım olan Ulviye profesörlüğe her yönüyle layık bir arkadaşımdır. Öğrencilerine yakınlığı, asistanlarını eğitmesi, meslek aşkı, insanlığı çok yüksek olan Doç. Dr. Ulviye Etaner’in profesörlüğe yükseltilmesi için müspet oy vermenizi saygılarımla rica ederim.” (İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası).

Başka söz alan olmaması üzerine oylamaya geçen Dekan Prof. Dr. Cemalettin Öner oylamanın sonucunda 6 üyenin de evet oyu verdiğini duyurmuştur. Fakülte Kurulu kararında Doç. Dr. Ulviye Etaner’in profesörlüğe yükseltilmesinin kabul edildiği yazılmıştır. 6 Mayıs 1982 tarihinde Üniversite Senatosu’nun onayından geçen karar İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’nün 13 Mayıs 1982 tarihli yazısıyla İTF Dekanlığı’na bildirilmiş, Dekanlık da 20 Mayıs 1982 tarihinde söz konusu kararı İTF Çocuk Psikiyatrisi Birimi’ne iletmiştir (Bkz. Belge 39). Profesörlüğe yükselmesinden sonra kadro sorunu nedeniyle bir süre doçent kadrosunda ikamet etmeye devam eden Etaner 1 Ağustos 1991 tarihinde İTF Psikiyatri Anabilim Dalı’nda profesör kadrosuna atanmıştır (Bkz. Belge 42).

Ulviye Etaner görev süresi içinde İstanbul Üniversitesi bünyesinde Çocuk Psikiyatrisi Kliniği dışında da görevler üstlenmiştir. Örneğin doçentliği sırasında Çocuk Psikiyatrisi Kürsüsü'nün yanı sıra Fakülte Kurulu'nun 8 Ocak 1974 tarihli kararıyla Edebiyat Fakültesi Umumi Psikoloji Kürsüsü'nde haftada iki saat ders vermek üzere görevlendirilmiş, son sınıf ve doktora öğrencilerine 1974 ve 1975 yıllarında “Şahsiyet Psikolojisi” dersleri vermiştir. Keza profesörlüğü sırasında 27 Ocak 1988 tarihi itibarıyla Çocuk Psikiyatrisi Bölümü'ndeki görevinin yanı sıra bir yıl süreyle Adli Tıp Kurumu'nda çocuk nöropsikiyatristi olarak görevlendirilmiş, ancak 3 Ekim 1988 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir. Etaner'in akademik hayatı boyunca yaptığı yayınlar, katıldığı ve sürdürdüğü bilimsel ve akademik etkinlikler tezin ilgili bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

4.1.1.13. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İstanbul'da Psikanaliz Uygulamaları

Prof. Dr. Ulviye Etaner, Çocuk Psikiyatrisi'ndeki çalışmalarına paralel olarak psikanalitik çalışmalarını da sürdürdü: “*Türkiye’ye gelirken psikanalizle ilgili yapmak istediğim şeyler vardı.*” (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016). Almanya’dan Türkiye’ye dönmelerinin ardından Ulviye Etaner ve eşi Suat Etaner, 1971 yılı sonunda, Şişli’de Atatürk Lisesi’nin yanında özel bir muayenehane açtılar ve Etaner, haftanın belli günleri psikanaliz vakaları almaya başladı. Ulviye Etaner, muayenehanede çocuk ve yetişkin hastaları tedavi etmekteydi. Yetişkin hastalar içinden uygun olanlara psikanalitik tedavi uyguladı. Hastalar başvurduğunda öncelikle eşi Suat Etaner tarafından muayene ediliyor, analize uygun ve istekli olanları Ulviye Etaner devralıyordu. Etaner, analiz hastalarını titiz bir değerlendirme sonucu seçiyor, entelektüel ve ruhsal olarak uygun olanları psikanalize kabul ediyordu²⁶ (U. Etaner, STG, İstanbul, 26 Mayıs 2016).

“Her isteyen analize kabul edemezdim. Örneğin ilkokul mezunlarını analize kabul etmedim. Onları bir hekim gibi tedavi ediyordum, analist gibi değil. İlgileniyor, sorunlarını aydınlatıyor ve onlara ilaç veriyordum. Üniversite ve lise eğitimi almış, entelektüel olanlar, ne söylediklerini bilip kendilerini ifade edebilenleri analize alıyordum.” (Uşak-Şahin 2013 s. 158).

²⁶ Prof. Dr. Ulviye Etaner, tespit edebildiğimiz kadarıyla, divan analizini (klasik psikanaliz) kendi muayenehanesinde uygulamış ilk Türk psikanalisttir.

Ulviye Etaner'in ismi kısa süre içinde duyuldu, İstanbul'da psikanaliz yapan başka bir isim de olmayınca talep giderek arttı.

“Bir günde 7 hasta ile sınırlıydım. Seanslar 50 dakikaydı. Akşam 10'da eve gittiğim olurdu.” (Uşak-Şahin 2013 s. 158).

Etaner'in hem Alman hem de Türk hastalarla analitik deneyimi olduğu için bir kıyaslama yapabiliyor.

“Disiplinde bir fark vardı. Biz maalesef disipline eğilimi olmayan bir halkız. Bu noktada sorun yaşadığım oldu.” (Uşak-Şahin 2013 s. 158).

Örneğin zaman meselesi psikanalitik çalışmada bir sorun olarak belirliyordu. Hastalarına zamana uymalarının önemini açıklıyor, psikanalitik çalışma çerçevesine yönelik onları bilgilendirmeye çabalıyordu. Karşısına çıkan bir başka güçlük, kişisel mahremiyetin ihlaliydi. Hasta yakınlarının tedavinin gidişi hakkında bilgi almakta ısrar etmelerine sıkça rastlıyordu (Uşak-Şahin 2013 s. 152).

1978 yılında hekimlerin çalışma alanı olarak özel muayenehane ya da devlet hastanesi arasında tercihte bulunmaları gereken yasa çıktığında, Etaner özel muayenehanesini kapattı ve sadece İstanbul Tıp Fakültesi'nde çalışmaya başladı, ancak psikanalizi bırakmadı; Çocuk Psikiyatrisi kliniğindeki odasında psikanaliz hastası takip etmeye devam etti. Etaner'in İstanbul Tıp Fakültesi'nde psikanalizle meşguliyeti bununla sınırlı kalmayacak, sürpriz bir sıçrama gösterecekti (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2016).

4.1.1.14. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in İTF'de Başlattığı Psikanaliz Eğitimi

İTF Psikiyatri Anabilim Dalı içinde güçlü bir psikoterapi geleneği mevcuttur. Günümüzde bireysel, grup ve sanat psikoterapileri, medikal psikiyatrinin ayrılmaz bir bileşeni olarak öğretilmekte ve uygulanmaktadır. Bu gelenek 40 yılı aşkın bir geçmişe dayanmaktadır. 1970'li yılların sonunda Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde Dış Hasta Servisi açılmış, kadın bölümünün başında Prof. Dr. Metin Özek, erkek bölümünün başında ise Prof. Dr. Özcan Köknel bulunmaktaydı. 1980 yılında anabilim dalı bünyesindeki birimlerin seksiyonlar hâlinde örgütlenmesi ile bu servis Dış Hasta Seksiyonu ile Medikal Psikoloji ve Psikoterapi Seksiyonu olmak üzere ikiye ayrılmıştı.

Metin Özek'in başında olduğu Medikal Psikoloji ve Psikoterapi Seksiyonu bünyesinde Metin Başoğlu ve Arşaluy Kayır da görevliydi. Özcan Köknel'in sorumluluğundaki Dış Hasta Seksiyonu'nda Prof. Dr. Kurban Özüğürlü çalışmaktaydı. Bu iki seksiyon Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde psikoterapi uygulamalarına zemin oluşturmuştur. Örneğin Kurban Özüğürlü ilgili bölümde Gestalt²⁷ grup tedavisini uygulamıştı. Ancak Medikal Psikoloji ve Psikoterapi Seksiyonu dâhilinde Metin Başoğlu öncülüğünde başlatılan grup psikoterapilerini özellikle anmaya değer. Medikal Psikoloji ve Psikoterapi Seksiyonu terapötik ortam tedavisinin²⁸ uygulandığı, girişi çıkışı serbest olan yatılı bir kadın servisiydi. O dönem serviste görevli olan psikolog Prof. Dr. Arşaluy Kayır o dönemi ve ortamı şöyle anlatıyor:

“O dönemde psikoterapi, okuma ve uygulama yoluyla öğrenilirdi. Yalom okuyarak, grup terapi T-grupları²⁹ yapıldı. Hastalara uygulanan grup terapileriyle kliniğimizde psikoterapi uygulamaları da başlamış oldu. Farklı dönemlerde çeşitli asistanların ilgileriyle artık psikoterapi geleneği kliniğe yerleşti, alanı genişledi.” (Kayır 2006 s. 157).

Kayır, zaman içinde cinsel tedavi konusuna yöneldi, cinsel tedavilerde ve psikodramada uzmanlaştı. Şahika Yüksel 1978 yılında davranış psikoterapisi³⁰ öğrenmek üzere İngiltere'ye Institute of Psychiatry'ye gitmişti: *“Kitaplar getirmişim, birlikte okuyor, birbirimizi geliştirmeye çalışıyoruz.”* (Yüksel 2006 s. 154). 1970'li yıllarda psikiyatri bünyesinde müfredata dayalı teorik bir eğitim henüz yoktu. Asistanlar hocalarla çalışırken gerekli bilgi ve deneyim kazanırlardı. Psikoterapi, psikiyatri içinde henüz yerleşmiş bir tedavi biçimi değildi ancak özellikle zamanın genç psikiyatri asistanları, psikologları ve psikiyatri hemşireleri daha çok kendi çabalarına dayanarak

²⁷ Gestalt Terapi kişisel sorumluluğu vurgulayan ve bireyin şimdiki zamandaki deneyimine, terapist ile danışan arasındaki ilişkiye, kişinin çevresel ve sosyal bağlarına ve uyum çabalarına odaklanan bir psikoterapi çeşididir (Tura 2000 s. 4).

²⁸ Terapötik ortam tedavisi, bireyin psikiyatrik problemini fark etmesine ve iyileşmesine yardım etmenin yanı sıra sosyal organizasyon biçimi, destekleyici niteliği ve toplumsal değerleri ile bireyin benlik güçlerini en iyi şekilde kullanımına fırsat veren bir ortama işaret eder (Tura 2000 s. 4).

²⁹ Eğitim grupları anlamına gelen “training groups” uygulamalarının amacı bireylere insan ilişkileri konusunda beceri kazandırmak olup grup dinamiği ve etkileşim örüntüsü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Görevi gereği insanlarla sıkı ilişki içinde bulunan polis ve hemşire gibi meslek üyelerini insan ilişkileri konusunda eğitmek amacıyla başlatılan çalışmalar sonrasında hekimler de dâhil olmak üzere çeşitli meslek kesimlerine yayılmıştır (Tura 2000 s. 7).

³⁰ Davranış Terapisi belirli, gözlenebilir, uyumsuz, kötü ya da kendine karşı yıkıcı davranışların yeni ve daha uygun davranışlar öğrenerek değiştirilebileceği önermesine dayanan terapötik bir tekniktir (Tura 2000 s. 4).

psikoterapi hakkında bilgi ve deneyim elde etmek için büyük bir ilgi, merak ve uğraş içindeydiler. 1984 yılında ihtisasa başlayan Erdoğan Çalak o dönem için durumu şu sözlerle açıklıyor:

“Biz genç kuşak, ilaç tedavisinin sınırlı olduğunu düşünür ve psikoterapi yapabilecek hâle gelmeden kendimizi psikiyatrist olarak hissedemeyecek bir bakış açısına sahiptik.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Beraber kitaplar okuyor, tartışıyor, kendi aralarında deneyimsel uygulamalar yapıyorlar, öğrendiklerini hastalar üzerinde uygulamaya çalışıyorlardı. Kısıtlı da olsa psikoterapi hakkında çevrelerindeki tüm imkânlardan da yararlanmaya çalışıyorlardı. Örneğin 1985’te Ankara Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülkadir Özbek’in psikodrama eğitimi başlamıştı. O dönem psikiyatrideki asistan ve psikologların çoğu bu eğitime katılmışlardı.

Psikanaliz bağlamında ilk çalışmalar yine bu dönemde filizlendi. 1983 yılında o dönem başasistan olan Olcay Yazıcı asistanlar, psikologlar ve tıp öğrencilerinden oluşan bir grupta detaylı bir psikiyatri okuması başlatmak istedi (Tura 2005 s. xiii). İstanbul Tıp Fakültesi’nde öğrenci, psikiyatri asistanlarından oluşan yirmi kişilik bir topluluk, psikanalizin önemli adlarının yapıtlarını herkese açık toplantılarda sunmayı ve tartışmayı kararlaştırdılar. Topluluk, küçük alt gruplara bölünerek Freud, Jung, Adler, Lacan’ın yapıtları üzerinde uzun süreli hazırlık çalışmaları yaptı. 1983–1984 yılı boyunca hazırladıkları raporları büyük gruba sunup tartıştılar. Yoğun katılımın olduğu bu sunumlar önce psikiyatri kliniğinin kütüphanesinde ve psikoterapi biriminin salonlarında yapıldı ancak klinik yönetiminin engellemeye yönelik girişimleri nedeniyle çalışma kesintiye uğrama tehlikesiyle karşılaşınca, katılımcılar çalışmalarını dışarıda veya evlerde toplanarak sürdürdüler. Tura (2005 s. xiii) sürecin böyle bir yola girmesinin iki sonuca yol açtığını yazmıştır:

“İlk olarak grup fakülte dışında sosyologlar, psikologlar, felsefe, iktisat öğrencilerinin katılımıyla zenginleşti. İkinci olarak da söz konusu seminerler fiilen Lacan üzerine seminerler hâlini aldı ve bir kış boyunca hemen her hafta devam etti.”

Tura’nın, Türkçe psikanaliz literatüründe önemli bir yere sahip olan kitabı *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz* bu seminelerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Tura 2005

s.xiii). Talat Parman'ın "Çapa Hareketi" olarak nitelediği bu girişim, grup üyelerinin mezun olması ve bir çoğunun mecburi hizmete gitmesiyle son buldu (Parman 2010 s. 255). Ne var ki bu deneyim psikanalize dair ilgi ve bilgisi artmış, söz konusu girişimi geleceğe taşımaya niyetli genç bir öncü grubu açığa çıkarmış, sonraki adımlar için mütavazı ve anlamlı bir zemin oluşturmuştur. Bu grup içinden ileride Türkiye'deki psikanaliz geleneğine büyük katkılar sunacak önemli isimler çıkacaktır. Nitekim Parman (2010 s. 255) İTF Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesindeki bu öncü çalışmaların "*ülkemiz psikanaliz tarihinde şüphesiz çok önemli bir yere sahip*" olduğunu yazmıştır. Görüldüğü üzere İTF'nin Türk psikanaliz tarihinde son derece önemli bir yeri vardır.

Ulviye Etaner'le yolları kesişecek olan dönem asistanları psikiyatri ihtisasına başladıklarında "Çapa Hareketi" son bulmuştu; "Çapa Hareketi"ne dâhil hemen hiçkimseyle psikanaliz bağlamında herhangi bir temasları olmadı, keza bölümde psikanalize dair herhangi bir iz de kalmamıştı ama psikiyatri ve psikoloji çevrelerinde psikoterapiye ilginin yoğunlaştığı bir dönem hüküm sürüyordu. Zamanın ruhu genç kuşakları birleştiren ortak paydaydı. Bu dönem, genelde Türkiye'de, özelde bilhassa İstanbul'da, psikoterapinin ve psikanalizin günümüzdeki olgunluğunu hazırlayan tarihi bir zaman dilimi oldu.

Dönemin psikiyatri uzmanlık eğitim sürecinde, nöroloji ve dâhiliye rotasyonları yanı sıra, çocuk psikiyatrisi rotasyonu vardı. İTF Psikiyatri Anabilim Dalı'nın o dönemdeki asistanlarının söz konusu rotasyonu sırasında Ulviye Etaner'le tanışması Türkiye psikanaliz tarihi açısından son derece önemli sonuçlara yol açmıştır. Bu süreç öncelikli Prof. Dr. Ulviye Etaner olmak üzere Etaner'in psikanalitik eğitiminden geçmiş ve uzun yıllar çok yakınında yer almış isimlerin sözlü anlatımlarına dayanarak aktarılacaktır. Söyleşilerden elde edilen ortak bilgiler ışığında söz konusu süreç aktarılacak, spesifik bilgi ve değerlendirilmeler ilgili kişilere atıfla metinde yer alacaktır.

Çocuk psikiyatrisi rotasyonuna ilk başlayan, dönemin psikiyatri asistanı Erdoğan Çalak oldu.

"Çocuk Psikiyatrisi stajı sırasında polikliniğe gelen çocukları görmeye başladık. Zekâ geriliği, epilepsi, dürtü kontrol bozukluğuna sahip çocuklar gelirdi daha çok. Tedavi daha çok ilaç ağırlıklıydı. Bu arada altına işeme, okul başarısızlığı, inatçılık gibi çocuklara özgü davranış sorunları gösteren çocuklar

da başvururdu. İlaç tedavisine ihtiyaç duymayan bu çocuklar için grup terapisi imkânı olduğunu öğrendim.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Çalak, söz konusu grup terapi uygulamalarının başında Prof. Dr. Ulviye Etaner’in olduğunu öğrendi.

“Poliklinikte ilaç tedavisi gerekmeyen davranış problemi olan çocukları Ulviye Hanım’a aldım götürdüm. Yönettiği 2 çocuk grubu vardı, iki psikolog arkadaşla beraber. 20-30 çocuk götürdüm böyle. Ulviye Hanım ‘şunu bunu oku’ diye kaynak önerilerinde de bulunurdu. Bir gün ‘Sen çok heveslisin, sana bir grup kuralım, getirdiğin çocuklardan, çocuk tedavi grubunu sen yürüt, gel bana sor danış, süpervizyon vereceğim ben sana’ dedi, tamam, dedim. Uzmanlığa 1984’te girdim, bunlar 1986’ta oluyor, benden sonra Cem (Hürol) gitti, Halûk (Sunat) gitti, aynı şeyi yaptılar. Giderek Ulviye Hanım ile psikiyatri asistanları arasında bağ kurulmaya başladı. Farklı bir ruh vardı bizde ama bizdeki o farklı ruha cevap veren bir hoca kitlesi yoktu klinikte.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Asistanlar Ulviye Etaner’in süpervizyonu altında çocuk hastalara grup terapileri uyguladılar ancak Ulviye Etaner’in bir çocuk psikiyatristi olmasının yanı sıra bir psikanalist olduğunu, o dönem Türkiye’de psikanaliz formasyonuna sahip nadir kişilerden biri olduğunu da bilmekteydiler. Etaner Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilen haftalık seminerlerden birinde psikanalizle ilgili yaptığı bir konuşma dolayısıyla zamanın İTF psikiyatri asistanları tarafından tanınmaktaydı (C. Hürol, STG, İstanbul, 20 Ağustos 2015). Prof. Dr. Raşit Tükel, kendisinin de içinde olduğu asistanların Ulviye Etaner’i daha yakından keşfetmelerini şöyle aktarmıştır:

“O dönem İTF Psikiyatri’de bulunan asistan grubu olarak psikoterapiyle çok ilgiliydik. Bir arayış, çaba içindeydik. Ulviye Hanım’ın çok yakınımızda olduğunu öğrenince bu ilgi bir anda psikanalize kaydı.” (R. Tükel, STG, İstanbul, 8 Ekim 2015).

Asistanların psikanalize yönelik ilgi ve öğrenme taleplerine Ulviye Etaner’in koşullu bir karşılık verdiğini belirten Erdoğan Çalak yaşananları şöyle aktarıyor:

“Ulviye Hanım birgün beni çağırdı, ‘Arkadaşlarına söyle, madem bu kadar heveslisiniz, 3-5 sene sonra emekli olacağım, üzülüp duruyordum, bu öğrendiklerimi kimseye öğretemedim diye, meraklıysanız gelin kendinizi gösterin bakalım, ben sizi eğitirim,’ dedi. O dönem bütün asistanlar gittik, toplantı yaptık. ‘Niyetiniz varsa, size çocuk gibi eğitim vermem, kendiniz okuyacaksınız, gelip burada anlatacaksınız, bir kitap seçeceğiz, gelip burada okuyacağız, tartışacağız ama disiplin, devamlılık isterim.’” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

1987 yılında İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi’nin ikinci katında, Ulviye Etaner’in odasının yanındaki genişçe bir odada ilk psikanalitik çalışmalar başladı. Psikiyatri bölümünün asistanlarının yanı sıra o sırada Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’nin İTF’de rotasyonda olan psikiyatri asistanları Ulviye Etaner’in eşliğinde psikanalize dair temel metinleri okumaya başladılar. Temel kaynak olarak o vakit Türkçe’ye çevrilmiş az sayıda eserden biri olan Charles Brenner’ın (1998) *Psikanalizin Temelleri* kitabı seçildi. Psikanaliz kuramının temel kavramlarını yedi bölümde işleyen bu kitabın her bölüm sonunda Sigmund Freud’un söz konusu bölümle ilgili referansları bulunmaktaydı (Bkz. Belge 43).

Çalışma formatı şöyleydi: Her katılımcı ilgili bölüme ve bölümün sonunda referans verilen Freud’un yazılarına öncesinde hazırlanır, çalışma esnasında bir kişi ilgili bölümü sunar, asistanlar makaleleri İngilizce metinlerden, Ulviye Etaner ise Almanca metinden takip ederdi. Satır satır okunan kitap ve makaleler Etaner’in gözetim ve eşliğinde tartışılırdı. Charles Brenner’ın kitabı bitirildikten sonra Freud’un psikanaliz tekniğine dair makalelerinin okunmasına ve tartışılmasına geçildi. Bir süre sonra psikanalizin kuramı ve tekniği üzerine yapılan okumalara vaka çalışması da eklendi. O zamana dek yalnızca çarşamba günleri yapılan toplantılar iki güne çıktı; bir gün kuramsal çalışma, bir gün vaka çalışmasına geçildi. Uygulamaya yönelik kısımda Etaner, önce, Berlin Psikoterapi Enstitüsü’nde gördüğü olguların psikanalitik değerlendirme ve formülasyon protokollerini sundu. Asistanlar Psikiyatri Kliniği bünyesinde takip ettikleri hastaların formülasyonunu Etaner’in formatına uygun olarak yapar, sırayla sunarlardı. Vaka çalışması bir tür grup süpervizyonu biçiminde işliyordu. Etaner bu çalışmaları şu sözlerle özetliyor:

“Asistanlar büyük bir istek duyuyorlardı. Hafta bir kez, Çarşamba günleri, üç saatlik bir seminer grubunu yönetiyordum. Bakırköy, Cerrahpaşa ve Çapa kliniklerinden gelen psikiyatri asistanlarıyla canlı bir grup oluşuyor ve ben onlara Berlin’de gördüğüme eşdeğer bir eğitim veriyordum, Sigmund Freud’un hayatı, teorilerinin gelişimi hakkında. Türkiye’ye gelmeden önce, önemli bir para ayırarak Fischer Verlag’dan Freud’un toplu eserleri serisini satın almıştım.” (Uşak-Şahin 2013 s. 156).

Bir yıl kadar sonra Ulviye Etaner kuramsal olarak öğrettiği psikanalizin deneyimlenmesi gerektiğini belirterek asistanlardan oluşan psikanalitik yönelimli bir grup psikoterapisi başlattı. Grup çalışması bir yıl kadar sürdü. Psikanalitik okuma çalışmaları bu arada devam etmekteydi. Psikanalizin uygulamasına dönük çalışmalar grup terapisinin sonlanmasıyla ardından yeni bir evreye sıçradı: Eğitim analizi.

Ulviye Etaner psikanalist yetiştirmek üzere psikanaliz uygulayabilmek için (eğitim analizi) eğitim gördüğü kuruma, Berlin Psikoterapi Enstitüsü’ne başvurdu ve eğitim analisti (Lehranalitiker, Alm.) yetkisi aldı³¹. Ertesinde İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı asistanlarına analist yetiştirme düşüncesini açtı ve dileyenlerin seçim mülakatı için randevu almalarını istedi. 20 asistanın hemen hepsi seçim mülakatına başvursa da Etaner aralarından yedi asistanı seçti: Erdoğan Çalak (1954-), Halûk Sunat (1955-), Cem Hürol (1956-), Raşit Tükel (1959-), Alp Üçok (1962-), Başak Yücel (1965-), Yıldız Akvardır (1962-). Etaner’in psikanalist adayı tercihinde psikanalitik formasyona yatkınlığın yanı sıra yabancı dil bilgisi önemli bir koşul olarak ön plana çıkmıştı. Psikanalitik eğitim kurumlarında uygulanan aday seçim prosedürünü birebir uygulaması zamanın kısıtlı koşulları içinde pek mümkün değildi.

“Üniversite içinde seçtiğim asistanlardan özellikle lisan bilenleri seçtim, çünkü o zamanlar takip edilecek Türkçe literatür olmadığı için okuduğunu anlayacak olanlara ihtiyaç vardı.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

³¹ Prof. Dr. Ulviye Etaner kurumun kendisini eğitim analisti olarak yetkilendiren resmî bir belge aldığını sözel olarak beyan etmiştir.

Yedi asistan teker teker analize alındı. 1988 sonu analize ilk alınan Cem Hürol oldu. Etaner, Çocuk Psikiyatrisi'nde takip ettiği psikanaliz vakaları sonlandıkça diğer asistanları da analizlere aldı. 1989 yılında herkesin analizi başlamıştı. Etaner'in Çocuk Psikiyatrisi'ndeki odasında, divan kullanılarak haftada 2 kez 50 dk olmak üzere kişilere göre değişiklik gösteren, ortalama 450-500 seans analiz süreçleri 1996 yılına dek devam etti (Tükel R 2010 s. 267-268).

Aslına bakılırsa analizlerin çerçevesi Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nün standartlarına birebir uygunluk göstermemekteydi. Yedi asistanın birbirini tanıyan arkadaşlar olması, aynı analistin analizanı olmaları, analist olan Ulviye Etaner'in yedi analizanın aynı zamanda eğitici olması, sonrasında MEPEV'de ortak çalışma yapmaları psikanalitik uygulamanın ideal çerçevesiyle örtüşmüyordu. Etaner ve analizanları olan yedi asistan söz konusu durumun farkındaydılar ancak varolan koşullarda mümkün olan da ancak buydu, zira, herhangi bir psikanalitik kurumun olmadığı, analitik formasyondan geçmiş analistlerin bir elin parmaklarını bile bulmadığı bir dönemdi söz konusu olan.

4.1.1.15. Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı (MEPEV)

Prof. Dr. Ulviye Etaner 1992 yılında MEPEV (Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı) adıyla psikanalitik formasyonu hedefleyen bir eğitim vakfı açtı ve uçak kazasında vefat eden oğluna ithaf etti.

“Bir gün dedi ki: ‘Ölen oğlumun adına bir vakıf kurmak istiyorum, onun isminin kalıcılığını sağlamak istiyorum, buna katılmak ister misiniz?’ (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Kuruluş belgesinde Murat Şefik Etaner Psikoterapi ve Eğitim Vakfı'nın (MEPEV) amacı şöyle yer almaktadır (Bkz. Belge 44):

“Yönetim kadrosunun seçim ve onayıyla eğitim ve yapıları uygun olan psikiyatri uzmanı ve klinik psikologları uzun vadeli psikanaliz eğitiminde desteklemek, psikoterapinin ilmi düzeyde yerleşmesi, gelişmesi, uygulanması için gerekli hasta muayenesi ve süpervizyonla hasta tedavisi gibi uygulama hizmetlerini başlatmak, halkın ruh sağlığına yaygın bir hizmet sunabilmek için yetişen elemanlar ve dışardan yetişmiş kimseleri yeni sağlık merkezleri ve gündüz hastanelerinde görevlendirmek, konuyla ilgili uzman klinik psikologlara

psikanalizin temel ilkelerini geliştirmek amacıyla ilgililerle toplantılar düzenlemektir.”

Vakfın mal varlığı vakıf senedinde yazıldığı üzere 116.000.000 TL nakit para ile şişli, Mecidiyeköy Büyükdere Caddesi Hukukçular Sitesi’ndeki bir daireden oluşmaktaydı (Bkz. Belge 45). Ahmet Suat Etaner’in üzerine tapulu olan Hukukçular Sitesi G l Apartmanının 8. katındaki 15 numaralı dairede Etanerler, Almanya dönüşü uzun süre yaşamışlardı. Oğulları Murat şefik’in vefatının ardından Etaner  ifti daireyi boşaltmış, Kadıköy Moda’da bir başka eve taşınmışlardı. Vakıf  alışmaları    tedavi odası, bir kütüphane olarak düzenlenen bu dairede yapılıyordu (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Vakfın kurucu isimleri vakıf senedinde şöyle geçmektedir: Dr. Ahmet Suat şefik Etaner, Prof. Dr. Remziye Ulviye Etaner, Ayşe şima Etaner, Prof. Dr. Süleyman Yakacıklı, Mehmet Reşat Etaner, Ferhan Camsoy, Neylan Yakacıklıoğlu, Zekiye Sevim Kandiyar, Mehmet  zer Görkem, Aydın Coşar, Tufan Alg r, Mehmet Raşit Tükel, Vehbi Alp   ok, Erdoğan  alak, Halûk Sunat, Başak Yücel, Yıldız Akvardar, Süleyman Cem Hürol, Rıfat Berki Turalı, Celal Odağ, Yeşim Erim, Mehmet Zeki Erkorkmaz ve Zehra  lker Arıkan (Bkz. Belge 45).

MEPEV kuruluş haberi 31 Ağustos 1992 tarihli 21331 sayılı Resmî Gazete’de ilan edilmek suretiyle resmiyet kazandı. Vakfın karar defterine 1 no’lu karar olarak geçen karar 8 Aralık 1992 tarihini taşıymaktaydı. İlgili kararda vakfın başkanlığına Remziye Ulviye Etaner’in, sayman üyeliğe ise Mehmet Raşit Tükel’in oybirliğiyle seçildiği kayda geçti (Bkz. Belge 46). Böylece “MEPEV psikanalitik eğitim çalışmalarını kurumsal bir yapıda gerçekleştirme teşebbüsünün Türkiye’de ilk  rneği olarak” kurulmuş oldu (Tükel R 2010 s. 267). Azmedilen amaç heyecan ve umut vericiydi.

“Psikanalizlerimiz bitecek, hocanın bağlı olduğu ‘yapı’ hangisi ise onlar tarafından psikanaliz uygulama ehliyetimiz tanınacak, denetimli hasta görülecek, yurtdışı ile bağlantı içinde dünya psikanaliz çevresine açılıp bilgi ve g rg m z  artıracak, giderek, daha yetkinlikle, psikanaliz dersleri verecek, kurumsal eğitimi üstlenecek ve yeni psikanalistler yetiştirecektik.” (H. Sunat, kişisel yazışma, 25 Haziran 2015).

Eğitim analizlerinin son aşamasına gelindiği 1996'dan itibaren Raşit Tükel, Başak Yücel ve Alp Üçok Etaner'in 4-5 seansta bir süpervizyonu altında MEPEV bünyesinde hasta almaya başladılar (Tükel R 2010 s. 267-268; Bkz. Belge 47).

“Eğitimleri belirli bir seviyeye ulaşınca onlara anamnez aldirmaya başladım. Aldıkları anamnezleri ben tashih ediyordum. Sonra onlara hasta vermeye başladım.” (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015).

Eğitim süpervizyonları 2001'e dek sürdü. Etaner'e göre, yedi asistandan üçü, Raşit Tükel, Alp Üçok ve Başak Yücel, Berlin Psikoterapi Enstitüsü'ndeki ölçülere uygun olarak psikanalitik eğitimlerini tamamladılar. Diğer üç isim Erdoğan Çalak, Cem Hürol ve Halûk Sunat analiz sonrası Etaner'in psikanalitik formasyonuna devam etmediler. Yıldız Akvardar analiz aşamasında ABD'ye gitti, dönüşünde analizine devam etse de zorunlu hizmet için İstanbul dışına taşındığında analizini tamamlayamadı (U. Etaner, STG, İstanbul, 1 Temmuz 2015; Y. Akvardar, STG, İstanbul, 12 Ekim 2015).

Psikanalitik formasyonunun yanı sıra MEPEV bünyesindeki en önemli çalışma İTF'dekine benzer biçimde psikanaliz seminerleri verilmesi oldu. Üç aylık dönemler hâlinde tekrarlanan seminerler 1987'de İTF Çocuk Psikiyatrisi'nde başlayan çalışmanın gelişmiş bir biçimiydi. Zaman içinde psikanalitik kurama hâkimiyet kazanmış ve artık asistanlık yıllarını geride bırakmış yedi genç hekimin dönüşümlü yürüttüğü, Ulviye Etaner'in gözetiminde gerçekleşen seminerlerin takipçileri ağırlıklı olarak zamanın psikiyatri asistanlarıydı. Seminarlerin duyuruları önceden yapılıyordu. Seminere katılanların büyük çoğunluğu Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nden olmak üzere İTF Psikiyatri, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Psikiyatri'de ihtisas yapan psikiyatri asistanlarından oluşuyordu. Yoğun başvuru nedeniyle katılımcılar başvuranlar arasından uygunlukları değerlendirilmek suretiyle seçiliyordu. Seminarler Çarşamba günleri saat 18.00-21.00 arasında yapılıyordu (Bkz. Belge 48, 49). Büyük bir ilgi gören seminlere katılım payı olarak cüzi miktarda bir ücret de alınıyordu. Seminarlerde Charles Brenner'ın *Psikanalizin Temelleri* kitabı yine temel referanstı. Her bölümü yedi genç hekimden biri üstlenip anlatmaktaydı. Seminar müfredatına vaka formülasyonu da dâhil edilmişti. 1997 yılında seminer notları derlenerek *Psikanalitik Kurama Giriş* (Etaner ve ark. 1997) adıyla kitaplaştı. Yazar künyesinde Ulviye Etaner ve yedi genç hekimin adı yazılıydı (Bkz. Belge 50).

4.1.1.16. Prof. Dr. Ulviye Etaner Hakkında Değerlendirmeler

Ulviye Etaner'in geçmişte İTF ve MEPEV yürüttüğü seminere katılanlar arasında günümüzde psikanalist olarak çalışan birçok isim bulunmaktadır. Pınar Limnili onlardan biri. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde ihtisasının ikinci yılında 1994-1995 döneminde MEPEV'deki seminerlere katılan Limnili, Etaner'in çalışmalarının psikanalize olan ilginin artmasına katkıda bulunduğunu ifade ediyor.

“Bu toplantılara katılma amacım psikanaliz kuramına dair temel bilgileri bir psikanalistin bakış açısıyla görmektir. O dönemde Ulviye Etaner'in psikanalist olmasının genç bir asistan olarak beni etkilediğini ve psikanaliz pratiğine sahip birinin kurama nasıl baktığını merak ettiğimi hatırlıyorum.” (P. Limnili, kişisel yazışma, 1 Temmuz 2019).

Psikanalist Mine Özgüroğlu Etaner'in İTF'deki çalışmalarına katılan zamanın asistanlarındandı.

“Ulviye Hanım, asistanlık yıllarında tanıştığım çok değerli bir hocamızdır. Psikanalitik bir eğitimden geçen Türkiye'deki sayılı birkaç hocadan biriydi. Türkiye'de psikanalitik öğretiminin tohumlarının atılmasında, Ulviye Etaner'in çok büyük payı olduğunu düşünüyorum. 1987 yılında Çapa'da bir grup asistanın çabalarıyla gönüllülük ilkesine dayalı olarak başlayan çalışmaların, psikanalitik hareketin Türkiye'deki ilk uyanışları olduğunu söyleyebiliriz.” (M. Özgüroğlu, kişisel yazışma, 10 Temmuz 2019).

Özgüroğlu, MEPEV'deki çalışmaların şimdilerde psikanalist olan birçok kişinin psikanalizle ilk kez tanışmalarına vesile olduğunu belirtmiştir. İTF'deki psikanalitik çalışmalara katılmış ilk psikiyatri asistanlarından olan Özgüroğlu, psikanalist kimliğinin ilk çekirdeklerinin o yıllarda atıldığının altını çizmiştir.

“Ulviye Hanım, çok iyi bir öğreticiydi. Freud'u onun gibi kavramış ve içselleştirmiş kaç kişi vardır bilemiyorum. Öğretme aşkıyla çalışan bir hoca ve öğrenme açlığı olan öğrenciler bir araya gelince güzel ve renkli bir dinamik ortaya çıkmıştı. Ulviye hanımı şükran ve sevgiyle hatırlıyorum” (M. Özgüroğlu, kişisel yazışma, 10 Temmuz 2019).

“Bakırköy” kökenli bir psikiyatrist ve psikanalist olan Prof. Dr. Peykan Gökalg yine MEPEV’deki seminerlere katılmış zamanın genç asistanlardan biriydi. Tıp eğitimini İTF’de aldığı dönemde Etaner’le ilk kez 3. sınıfta pediatri dersinde karşılaştığını hatırlayan Gökalg için Etaner *“Psikanalizin vücut bulmuş hâliyle tanıdığım ilk kişi”* idi. MEPEV’de katıldığı seminerlerin psikanalize dair bir farkındalık kazandırdığını ifade eden Gökalg ihtisasını bitirdikten sonra zorunlu hizmet için Ankara Beypazarı’na giderken bavulunda psikanaliz kitapları da vardı (P. Gökalg, STG, İstanbul, 4 Temmuz 2019).

Süreç içinde MEPEV’in uluslararası bir çatı örgütüne bağlanma niyeti gerçekleşmedi. 1990’lı yıllar Türkiye’de IPA bağlantılı kurumsallaşma çabalarının hız kazandığı yıllardı. Talat Parman’ın başını çektiği İstanbul Psikanaliz Grubu 1994 yılında kurulmuş, 2001 yılında ise İstanbul Psikanaliz Derneği’ne (İPD) evrilmişti. IPA temelli kurumsallaşma süreci geçmişin birikimi üzerinde yükseliyordu. Diğer başka grup ve kişilerin yanı sıra Ulviye Etaner’in psikanalitik çalışmaları ve MEPEV bu süreçte İPD’nin örgütlenmesini ve kurumsallaşmasını kolaylaştıran çok önemli bir zemin oluşturmaktaydı. MEPEV’in de katkısıyla özellikle İstanbul’da psikanalize ilgi duyan ve yetişmiş mesleki bir kamuoyu oluşmuştu. Nitekim, Talat Parman MEPEV’de düzenlenen seminerlerin psikanalitik kuramın temel kavramlarının genç meslektaşlara iletilmesinde çok önemli bir rol oynadığını ve 1980’lerde Çapa’da ortaya çıkan öncü hareketle, aralarında İstanbul Psikanaliz Grubu’nun da bulunduğu daha sonrakiler arasında bir köprü işlevi gördüğünü yazmıştır (İstanbul Psikanaliz Derneği Kısa Tarihçesi t.y.; Parman 2010 s. 255)

Kurumsallaşma sürecinde Talat Parman ve ekibiyle MEPEV üyeleri arasında yakın bir diyalog başlamıştı. Bu diyalogun anlamlı bir sonucu olarak MEPEV’den Raşit Tükel ve Başak Yücel İPD’nin kurucu üyeleri oldular. Talat Parman IPA bağlantılı örgütlenme çalışmalarına başladığında Türkiye’de ilgili hemen herkesle görüşüğünü söylerken Ulviye Etaner ve MEPEV ekibine özel bir önem atfetmektedir.

“MEPEV psikanalizle ilgili kurulmuş bir vakıftı ve Ulviye Hanım bizim için önemli bir isimdi; Tıp fakültesinde hocaydı, Berlin’le bağlantısı olması, psikanaliz ile ilgili bir formasyondan geçmiş olması oldukça önemliydi. O dönemde psikanaliz formasyonuundan geçip de Türkiye’de hocalık yapan benim bildiğim tek kişiydi. Ulviye Hanım kendi kuşağı içinde de ayırdedici bir yere sahiptir. Psikanalizle ilgili bir vakıf kurmuş, verdiği eğitimler, bir grubu analize

almış olması psikanalize dair bir nüve oluşmasına önemli bir katkı sağlamıştı. Bu nedenlerle en başta kurumsallaşmayı onlarla beraber yapmak istedik.” (T. Parman, STG, İstanbul, 15 Haziran 2019).

Bu süreçte Türkiye’de örgütlenme çalışmalarını sürdüren IPA bağlantılı bir komite MEPEV’de aktif çalışan yedi isimle temasa geçti. Komite yedi kişiye analiz sürecinin IPA standartlarında tekrarlanmasını şart koştu. Görüşme uzlaşmazlıkla sonuçlandı ve yedi isim bu örgütlenmenin dışında kaldı. MEPEV ekibinin örgütlenme dışında kalması İPD ile MEPEV ilişkilerini zedeledi, bilakis başka bir zemine taşıdı. Talat Parman başta olmak üzere birçok İPD üyesi aynı zamanda MEPEV üyesi oldular. İPD tüzüğünde kurucu üye olarak yer alan Raşit Tükel ve Başak Yücel hâlihazırda İPD’nin aynı zamanda onur üyesidirler. İPD ve MEPEV halen beraberce birçok ortak etkinlikler düzenlemektedir (T. Parman, STG, İstanbul, 15 Haziran 2019).

MEPEV ve İPD arasındaki işbirliğinin sağladığı fayda çift yönlü oldu; bir yandan MEPEV, İPD aracılığıyla uluslararası bir bağlantıya eklenmek suretiyle bugüne dek varlığını sürdürebildi, diğer yandan İPD de oluşumunda MEPEV’in önemli katkısının olduğu psikanalitik kamuoyuna dayanarak örgütlenmesini kolaylaştırabilirdi. Bu karşılıklı alışveriş İPD ve MEPEV arasında işbirliğinin devamını mümkün kılmıştır. İPD’nin halen MEPEV binasında faaliyet göstermesi bu ortaklığın maddi ve sembolik göstergesi gibidir.

Ulviye Etaner’le yola çıkan zamanın “yedi genç asistan” a gelince; Başak Yücel, Raşit Tükel ve Alp Üçok 2021 yılı itibariyle bir zamanlar asistanı oldukları İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı’nda Yıldız Akvardar ise Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı profesör öğretim üyesi olarak görev yapıyorlar. Halûk Sunat uzun yıllar İstanbul’da hekimlik ve psikoterapistlik yaptıktan sonra şimdilerde Antalya’da emeklilik günlerini yaşıyor; yazdığı yazı ve kitaplarla psikanalizle bağını güçlü bir şekilde sürdürüyor. Cem Hürol emekliğe ayrıldıktan sonra mesleki etkinliklerini sürdürmekte; Erdoğan Çalak ise İstanbul’da serbest hekimlik yapmaktadır ve mesleki kitapları bulunmaktadır.

Halen İTF Psikiyatri A.D. Başkanlığını yürüten Prof. Dr. Başak Yücel, özellikle yeme bozuklukları alanında akademik ve klinik çalışmalarda bulunmaktadır. Prof. Dr. Alp Üçok’un akademik ve klinik çalışmaları şizofreni alanında yoğunlaşmaktadır. Prof. Dr. Raşit Tükel, özellikle anksiyete bozuklukları alanında yürüttüğü akademik ve klinik

çalışmalarının yanı sıra psikanalizle yakın bağıni sürdürmektedir. İstanbul Psikanaliz Derneği'nin yayınladığı Psikanaliz Yazıları dergisini hazırlayan ekipte yer alan Tükel'in *Freud Okumaları* (2013) adlı bir kitabı bulunmaktadır. Yıldız Akvardar, ağırlıklı olarak bağımlılık alanında akademik ve klinik çalışmalarda bulunmaktadır.

Haluk Sunat, uzun yıllar İstanbul'da hekimlik ve psikoterapistlik yaptıktan sonra şimdilerde Antalya'da emeklilik günlerini yaşıyor; yazdığı yazı ve kitaplarla psikanalizle bağıni güçlü bir şekilde sürdürüyor: *Birey Sorunsalı-Psikanaliz ve Eleştirel Bir Bakışla Marksizm* (1999), *Hayal, Hakikat, Yaratı-Adalet Ağaoğlu ve Roman Dünyasına Psikanalitik Duyarlılık Bir Bakış* (2001), *Boşluğa Açılan Kapı-Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlılık Bir Bakış* (2004), *İmgenin Tılsımlı Rüzgarı* (2006), *Spinoza ve Psikanaliz ve Hayat* (2009), *Psikanalitik Duyarlılık Bakışla Spinoza ve Felsefesi* (2014), *Psikanalitik Duyarlılık Bir Bakışla Romanları Yaşamak* (2018), *Psikanalitik Duyarlılık Bir Bakışla Yaratıcı Tavır* (2019), *Freud'un Psikanalizi* (2020), *Birey Sorunsalından Solun Melankolisinden Psikanalizle Marksizmle Yoldaşlığı* (2021).

Cem Hürol emekliğe ayrıldıktan sonra mesleki etkinliklerini sürdürmektedir. Erdoğan Çalak ise İstanbul'da serbest hekimlik yapmaktadır ve mesleki kitapları bulunmaktadır: *Öfkeden Sevgiye Üç Hakim Duygu* (2009), *7/24 Annelik-Var mısın Sevmeye* (2012), *Küresel Sistemde İnsan Kalmak* (2015), *7/24 Annelik* (2018).

Etaner'in İTF Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi A.D.'da asistanı Türkay Demir ihtisasını tamamladıktan sonra Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde ve sonrasında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde öğretim üyeliği ve anabilim dalı başkanlığı yapmış; 2017 yılında emekliye ayrılmıştır. Akademik kariyerinin yanı sıra psikanaliz formasyonunu tamamlayan Demir günümüzde Psike İstanbul ve IPA üyesi bir psikanalisttir. Demir İstanbul'da kendi ofisinde psikiyatrist ve psikanalist olarak çalışmakta; yazar olarak da psikanalizle ilişkili eserler vermektedir: *Aşk ve Öbür Duygular* (2004), *Canavar ve Kurban/Çocuk Ruhunu Anlamak* (2006), *Ruhsallığın Merkezine Seyahat/Psikanalitik Denemeler* (2013).

Erdoğan Çalak geçmişe dönüp baktığında şu saptamada bulunuyor:

“Ulviye Etaner Türkiye psikanaliz tarihi içinde çok önemli bir insandır. Psikanalizle ilgili birkaç kişi daha vardı o dönem ancak yaptıklarına bakıldığında dönemindeki diğer isimlerle kıyas kabul etmez; İTF ve MEPEV'de

gerçek bir psikanaliz eğitimi vermeye çalıştı. Bana faydası çok oldu; kişilik olarak basamak sıçramama yol açtı. Hayatımda annem babamdan sonra en fazla minnettarlık hissettiğim, emeğinin katkıda bulunduğu başka bir insan yok.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Erdoğan Çalak’ın mesleki pratiğinde psikanaliz hâlâ temel bir kuram ve tekniktir.

“İnsanı anlamak, kavramak ve yardımcı olmak yaklaşımımın temelini psikanaliz oluşturuyor. İnsanı derinlemesine anlamak için geliştirilmiş en yetkin dil, o dili bilip tercüme etmeye çalışıyorum karşımdaki insana, sadece o dili bilmek yetmez, kendi hislerin, hayat tecrüben de serviste olması gerekiyor.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Ancak artık takip ettiği kuramcı esas olarak Freud değil.

“Benim pratiğim ağır problemlili insanlar olduğu için ilgi alanım erken gelişimsel dönem, bebeklik... Görüşlerimi okuduklarımdan çok pratik belirlemeye başladı... Yazdığım birçok şeyi bir yerlerde okumuş değilim, kendi deneyim ve gözlemlerimden çıkardıklarım oldu, daha da çok yazmak istiyorum ömrüm oldukça, aldık vermek lazım, vermezsen mutsuz olursun.” (E. Çalak, STG, İstanbul, 6 Ağustos 2015).

Halûk Sunat, Etaner ile karşılaşmalarının kişisel ve tarihsel önemine atıfta bulunurken şöyle diyor:

“Psikanalize (hepimizin kendine göre sebepleriyle) ilgimiz varmış, öyle bir şey aranıyormuşuz falan... Ancak, meseleyi kendi ‘otantik’ (hocanın Berlin macerasından söz ediyorum) çevresinde yaşamış, görgü, bilgi ve deneyimlerini bizimle paylaşacak, bize ilgilerimiz doğrultusunda refakat edecek, ilgimize sahiçilik kazandıracak insan olarak Ulviye Hanım’la karşılaşmamız benim için de, Türkiye psikanaliz hareketi için de müstesna kıymettedir. En temelinde, o işi uygulamış biri (bir analist) ile kuramsal metinleri okuyup tartışmak; üstüne, sedirde uzanıp kendini serbest çağrışımlarına bırakarak yıllara yayılan analiz sürecini deneyimlemek, fevkalade müstesna ve bizim için, Ulviye Hanım olmasa

yaşayamayacağımız bir imkân idi.” (H. Sunat, kişisel yazışma, 25 Haziran 2015).

Sunat, Etaner’in Türkiye psikanaliz tarihindeki öncü rolünün altını şöyle çiziyor:

“Hem bizim için hem de bizim deneyimimizden yararlanıp psikanalize kalıcı heves hasreden kesim için, Ulviye Hanım, ‘kurucu’/ilk harcı koyan (ilk ivmeyi veren) insandır. Peki; MEPEV? O da, bizimle ilk temasa geçen psikiyatri çevresini psikanalizle ‘ciddi’ ölçüleri içinde buluşturma vesilesi yarattığı için kıymetliydi.” (H. Sunat, kişisel yazışma, 25 Haziran 2015).

Etaner’li yıllardan ona kalanı ise şöyle özetliyor:

“Tümünden bana kalmış olansa, sonrasında yapıp ettiklerim için yaslanabileceğim, özgüvenimi pekiştiren bir deneyimler manzumesi olmaklıdır.” (H. Sunat, kişisel yazışma, 25 Haziran 2015).

Cem Hürol Ulviye Etaner’in Türkiye psikanaliz tarihi içindeki konumunu şöyle yorumluyor:

“Psikanaliz formasyonu yönünde, tüm sınırlılıklarına rağmen, ilk hareket denebilir. Psikanalizin gündemde olmadığı bir zamanda biz asistanlara ulaşarak psikanaliz formasyonu başlatması çok önemlidir. Eğitiminden birçok insan geçti. Birçok kişi ilk kez bu eğitimler aracılığıyla psikanalizle tanıştı. Sonraki psikanalitik kurumsallaşmaya önemli bir katkısı olduğunu düşünüyorum.” (C. Hürol, STG, İstanbul, 20 Ağustos 2015).

Hürol, Etaner’le geçirdiği yılların kendisine katkısını şöyle özetliyor:

“Psikanalizle ilgili bir temel sağladı benim için. Psikanalizin ne olduğu, ne olmadığını bildikçe ve deneyimledikçe hayat görüşümü, mesleki olarak şekillenmeme önemli katkısı oldu. Terapötik çalışmalarına dair önemli bir perspektif kazandırdı.” (C. Hürol, STG, İstanbul, 20 Ağustos 2015).

Hürol terapötik çalışmalarının yanı sıra AÇEV (Anne ve Çocuk Eğitim Vakfı) bünyesinde yıllarca anne-baba eğitimleri, eğitici eğitimleri, çocuklarla çalışan meslek

gruplarına (çocuk polisleri vb.) yönelik eğitimler verdi. Peki psikanaliz neresindeydi bu çalışmaların?

“Pedagoji benim için uygulamalı psikanaliz alanı oldu. Verdiğim eğitimlere psikanalitik bakış açısını hep kattım.” (C. Hürol, STG, İstanbul, 20 Ağustos 2015).

Hürol, Etaner’in sunduğu psikanalitik formasyonun diğer terapötik eğitimlerine de etki ettiğinin altını çizmektedir.

“Psikodrama öğrenirken okuduklarımızı psikanalizin süzgecinden geçirirdik bir yandan.... Psikanaliz kendimi sorgulama, aile içi ilişkilere ve çocukluğuma bakarken kullandığım bir bakış açısı kazandırdı herşeyden önce. Analiz sürüyor aslında, bitmedi!” (C. Hürol, STG, İstanbul, 20 Ağustos 2015).

Alp Üçok, MEPEV’in Türk psikanaliz tarihi içinde önemli bir katkı olduğunu belirtiyor ve günümüzde psikanaliz kurumlarında görev yapan birçok meslektaşın MEPEV’deki eğitimden geçtiğini hatırlamaktadır.

“Psikanaliz alanında kendisini geliştirmek isteyen meslektaşlarımız için MEPEV 1990’ların ikinci yarısında güvenilir bir ilk basamak oldu diye düşünüyorum. Mesleğini psikanalist olarak sürdürmeyi düşünmeyen ancak bu disiplin hakkında doğru bilgi edinmek amacıyla eğitimlere katılanlar da olmuştu. Bu meslektaşlarımızın da beklentilerinin karşılandığı kanısındayım.” (A. Üçok, STG, İstanbul, 10 Ekim 2015).

Üçok, Etaner’den aldığı psikanalitik formasyon doğrultusunda halen İTF Psikiyatri Anabilim Dalı bünyesinde psikanalitik yönelimli psikoterapi uygulamaktadır. Son yıllarda ağırlıklı olarak psikotik kişilerin tanı ve tedavisiyle meşgul olan Üçok, psikanalizin bu kişileri anlamak ve tedavi etmekte de kendisine çok şey kazandırdığının altını çiziyor (A. Üçok, STG, İstanbul, 12 Ekim 2015).

Yıldız Akvardar, Etaner’in Türk psikanaliz tarihi içinde öncü bir isim olduğunun altını çizerken yetiştirdiği öğrencileri, tedavi ettiği hastaları, bilimsel yayınlarıyla psikiyatri içinde çok önemli bir yeri olduğunu belirtmektedir. Akvardar, Etaner’in psikanalitik eğitimlerinden yalnızca İTF Psikiyatri asistanların değil, diğer kurumlardan

gelen asistanların da faydalandığını ifade etmektedir (Y. Akvardar, STG, İstanbul, 12 Ekim 2015).

Akvardar, Ulviye Etaner’li yıllardan ve MEPEV sürecinden kendisine kalanı şu şekilde özetliyor:

“Çalışma, öğrenme, sevgi, saygı, ciddiyet, disiplin, yaşama dair pek çok şey... Hoca’yla geçirilen her anda öğrenilecek bir şeyler vardır, hâlâ... MEPEV’in oluşturulduğu süreçte heyecanla ilgilenmiştim düzenlenmesi konusunda, seminerlerde de aynı heyecanı yaşadığımı hatırlıyorum.” (Y. Akvardar, STG, İstanbul, 12 Ekim 2015).

Etaner’den edindiği psikanalitik formasyonun mesleki geçmişini ve pratiğini güçlü bir şekilde belirlediğini ifade eden Akvardar şöyle devam ediyor:

“Benim uzmanlık tezim 1992 yılında ‘Borderline Kişilik Organizasyonunda Obje İlişkilerinin Nevrotik Kişilik Organizasyonuyla Karşılaştırılması’. Psikanalizle yapılan ilk tezlerden biri sanırım. Kurumsal bir bağlantı olmamakla birlikte edindiğim psikanalitik oryantasyonun gerek klinik gerek eğitim çalışmalarında önemli bir yeri olduğunu söyleyebilirim. Öğrenilen her şey iz bırakır.” (Y. Akvardar, STG, İstanbul, 12 Ekim 2015).

Ulviye Etaner, 7 Temmuz 1996 tarihinde yaş haddinden İTF Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı’ndaki görevinden emekliye ayrıldıktan sonra zamanının önemli bir kısmını MEPEV’deki çalışmalara adadı (Bkz. Belge 51). Eşi Suat Etaner’le Moda’da Marmara Denizi’ni gören evlerinde beraberce uzun yıllar yaşadılar. Suat Etaner’in hastalığı ağırlaştığında evde bakımı zorlaştığı için Darüşşafaka Kurumu’na bağlı bakımevine nakledildi. Ulviye Etaner ise 3 Kasım 2018 tarihinde Darüşşafaka’ya bağlı, İstanbul Yakacık’ta bulunan huzurevinde yaşamaya başladı. Ahmet Şefik Suat Etaner 29 Ekim 2018 yılında 95 yaşında vefat etti. Ulviye Etaner şimdilerde 90’lı yaşlarını sürerken temeline harcını koyduğu psikanalizin Türkiye’de günbegün serpilip gelişimine şahitlik ediyor (Bkz. Belge 52).

4.1.1.17. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Yayınları

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in yayınları öncelikle özlük dosyasında yer alan doçentlik ve profesörlük raporlarında yer alan yayın listelerinden hareketle, sonrasında akademik veri tabanlarından geniş çaplı araştırma sonucunda tespit edilmiştir. Etaner'in profesörlük raporunda yer alan yayın listesinde henüz basılmamış olarak işaretlenen yayınlarına taramalara rağmen veri tabanlarında rastlanmamış, söz konusu yayınlar "Basıldığı Tespit Edilememiş Yayınları" ve "Basıldığı Tespit Edilememiş Kitap Bölümleri" başlığı altında ele alınmıştır.

4.1.1.17.1. Tezleri

1. Etaner, U. (1958). *Amenoreli Psikozlarda Vajen Frotisi*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

Ulviye Etaner'in uzmanlık tezi olan bu çalışmada, mensturasyon, vajina histolojisi ve "vajina frott"ileri (smear), "cyclophrenia" (günümüz psikiyatrik sınıflandırmasında bipolar) ve şizofrenik psikozlar üstüne zamanın literatür bilgileri derlenmiş, kaynaklara dayanarak konuya ait genel bir özetleme yapılmıştır. 25 olgudan (11 "mani-melankoli" ve 14 şizofreni olgusu) elde edilen "vaginal froti" (vajinal smear) sonuçları, bu "smear"lerin östrojen seviyesi hakkında verdiği fikirlerin sunulduğu tezde 11 "mani-melankoli" (manik-depresif, bipolar) olgusunda atrofik vajina hücresi görülmemiş, fakat farklı derecelerde östrojen yetersizliği belirtileri tespit edilmiştir. Yaşları 40'ın altında 14 eski şizofreni olgusunda ise hormonal yetersizlik, atrofiye gidiş, tam atrofi gibi smear sonuçları elde edilmiştir. Tezde 6 histolojik resim vardır; 47 eser kaynak olarak kullanılmıştır.

2. Etaner, U. (1971). *Bericht Über Einen Fall Von Vegetativneurose Bei Schizoid-Depressive-Hysterischer Mischstruktur*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Berlin: Institut für Psychotherapie Arşivi.

Berlin Psikoterapi Enstitüsü'nde (Institut für Psychotherapie e.V.-Berlin) Etaner'in psikanaliz eğitiminin mezuniyet sınavı için hazırlanmış bu bildiride (53 sayfa ve 15 kaynak) 28 yaşında bir kadın hastadaki mide-bağırsak ağrıları, sindirim bozuklukları ile süregiden bir vejetativ nevrozun 175 saat tutan psikanalitik seanslarla incelenmesinin ayrıntıları anlatılmaktadır. Bu süre sonunda hastada tam bir karakter değişikliği olmasa bile semptomlarının çoğu kaybolmuş, hastanın egosunun güçlenmesi sağlanmıştır. Bu tez çalışması bir

hastanın psikanalitik tedaviye uygun olarak nasıl ele alınıp incelendiği ve yorumlandığının bir örneğidir.

3. Etaner, U. (1973). *Nörotik Çocuklarda Ana Baba Şahsiyetinin Psikoanalitik Açıdan İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

Etaner'in doçentlik tezinde, nevrotik çocukların ana-babalarının çeşitli derecelerde davranış bozuklukları gösterdikleri hipotezinden hareketle belirli standart kriterlere dayanarak 50 çocuk seçilmiş (yaşları 7 ile 11 arasında, 20'si erkek, geri kalanı kız, 15'i Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nin Polikliniği'nde tedavi gören, geri kalanı okulların rehberlik birimleri aracılığıyla tespit edilen, I.Q.'ları 95'in üstünde olan), seçilen çocukların ve ana-babalarının kişilik yapıları incelenmiştir. Bu amaçla çocuklara Düss-Masal-Testi uygulanmış, çocuklarla tamamlayıcı psikiyatrik-psikanalitik görüşmeler yapılmıştır. Çocukların anne-babalarına ise Rorschach projektif kişilik testi ve Cornel Indeks Testi uygulanmış, test sonuçları temel alınmak suretiyle anne-babalar psikanalitik anamneze tabi tutulmuşlardır. Semptomların ve kişilik yapısı özelliklerinin sıklığı yüzdelendirilerek, tablolaştırılmış, istatistik korelasyon ya da faktör-analitik inceleme yapılmamıştır. Sonuç olarak, tezde belirtildiği üzere, nevrotik çocukların annelerinde daha çok histerik, babalarında obsesif kişilik özellikleri olduğu, gerek literatürde gerek gündelik pratikte daha çok anneler üzerinde durulmasında karşın aslında babalarda da nitelik ve nicelik bakımından aynı şekilde davranış bozuklukları olduğu, kız çocuklarda anne-kardeş, erkek çocuklarda ana-baba ile olan çatışmaların daha belirgin görüldüğü saptanmıştır. 100 sayfalık tezde, 90 yerli ve yabancı kaynak kullanılmıştır.

4. Etaner, U. (1982). *Kalıtsal ve Çevresel Etkenler Tek ve Çift Yumurta İkizleri Üzerinde Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Profesörlük Takdim Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

Profesörlük Takdim Tezi olarak hazırlanan bu araştırmada, yaşları 7 ile 13 arasındaki ilkokul çocukları arasından özel yöntemlerle ayrılan 40 çift yumurta ikizi, 20 tek yumurta ikizi kişilik yapıları, zekâ kapasiteleri ve davranış özellikleri yönünden incelenmektedir. Tek yumurta ikizlerinde ikiz tekleri için ortak noktaların yoğunluğu kalıtımın, çift yumurta ikizlerinde ise ikiz tekleri için farklı özelliklerin yoğunluğu çevresel etkenlerin önemi göstereceği esas olarak

ele alınmıştır. Araştırmada çocuklarda Stanford-Binet zekâ testi, Rorschach kişilik testi, ikiz teklerindeki davranış farklılıkları ve benzerliklerini ortaya çıkarmak amacı ile anneler ve sınıf öğretmenlerince doldurulan soru formları uygulanmıştır. Bu konudaki literatür görüşleri araştırmanın sonuçları ile kıyaslanarak tartışılmış, sonuç olarak zekânın kalıtsal niteliğinin kesin olarak saptanmasına karşın çok yönlü etkenler tarafından oluşturulan davranışta çevre veya kalıtımın sorumlu olabileceği görüşünün geçerliliği vurgulanmıştır. 38 sayfa olan tezde 14 tablo ile yazı içinde numaralanmış 54 yerli ve yabancı kaynak gösterilmektedir.

4.1.1.17.2. Basılı Yayınları

1. Etaner, U. (1974). *Çocukluk Psikoterapisi ve Aileye Rehberlik*. 10. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Özel Baskı. Ankara; 199-204.

Ulusal Nöro-Psikiyatri Kongresi'nde panel konuşması olarak sunulan bu bildiride psikanalize ait kısa bir giriş bölümünden sonra çocuklarda psikanalitik oryantasyonla yürütülen psikoterapinin, yetişkinlerin psikoterapisine kıyasla hasta ve terapist yönünden ayrıcalıkları ve tedavide başarı için zorunlu aile işbirliğinin yarattığı sorunlar ele alınmış; ikinci bölümde ise aileye rehberliğinin nasıl uygulanması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği hakkında literatür ve kişisel deneyimlere dayalı bilgiler aktarılmıştır.

2. Etaner, U. (1975). *Zustand der Kinder Psychotherapie In İstanbul*. 5. Union Europaischer Padopsychiater, Özel Baskı.

Avrupa Çocuk Psikiyatrisi Kongresi'nde sunulan bu bildiride Türkiye'de çocuk psikiyatrisinin başlangıç döneminde olmasından kaynaklanan güçlükler ile İstanbul'da psikoterapi uygulamasında sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıklardan doğan sorunlar ele alınmış ve bunların Batı ülkeleriyle kısa bir karşılaştırması yapılmıştır. Yazı dili Almancadır.

3. Etaner, U., Dirimlili.T. (1975). *Çocukluk Masturbasyonu ile Anne Kişiliği Arasındaki İlişki ve Tedaviye Etkisi*. 11. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Özel Baskı; 37-42.

Mastürbasyon şikayetiyle polikliniğe başvuran yaşları 3-10 arasındaki 20 çocuğun annelerinin gösterdiği kişilik özellikleri, çocuklarında çeşitli nevrotik belirtiler olan 50 annenin kişilik yapısı ile kıyaslanmış, mastürbasyon şikâyeti olan çocukların annelerinin gerek dış görünüşleri ve özel yaşantılarında gerekse

test sonuçlarında belirgin histerik yapı özellikleriyle cinsel, obsesif fikirler saptanmıştır. 20 anneden 16'sında belirgin olan bu bulguların çocukların tedavisini olumsuz biçimde etkilemekte olduğu ve annelerin diğer nevrotik semptomlar gösteren çocukların annelerine kıyasla daha yoğun biçimde psikoterapiye gereksinim duydukları bildirilmiştir.

4. Etaner, U., Yurtbay.T. (1975). *Nörotik Çocuğun Kardeş Sırasındaki Yeri: 600 Vakalık Değerlendirme Neticeleri*. 11. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Özel Baskı; 33-36.

3-15 yaş arası normal zekâlı çeşitli nevrotik belirtiler gösteren 600 çocuk cinsiyet, kardeş sayısı ve kardeşler arasındaki yeri yönünden incelenmiştir. Nevrotik çocuk sayısının tek çocukta değil, kendinden küçük çeşitli cinsiyet ve yaşta kardeşleri olan ilk çocuklarda daha çok olduğu, kardeşler arasındaki yaş farkının nevrotik semptom sıklığı ile bağlantı gösterdiği saptanmıştır. 1 yaş farklı kardeşler arasında nevrotik semptoma az rastlandığı hâlde, 3 yaş farkta semptomların arttığı ve nihayet 5 yaş farkta en üst düzeye ulaştığı; cinsiyete göre ayrımda ise erkek çocukların kız çocuklara oranla daha sık nevrotik belirti gösterdiği saptanmıştır.

5. Etaner, U., Dirimlili.T., (1975). *Nörotik Çocuklarda Bilinçaltı Çatışma Objeleri Hakkında Bir Çalışma*. 11. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Özel Baskı; 29-32.

Çeşitli nevrotik semptom gösteren normal zekâlı ilkökul dönemindeki 100 çocuk Loisa Düss'ün psikanalitik projektif testi ile aile içinde bilinçdışı çatışma objeleri yönünde araştırılmıştır. Sonuçların değerlendirilmesinde erkek çocuklarda baba ile çatışma %75, kız çocuklarda anne ile çatışma %65, erkek çocuklarda hem anne hem baba ile çatışma %45, kız çocukta hem anne hem baba ile çatışma %39, kardeş ile çatışma kız çocukta %61 ile ön planda bulunmuştur. Bu sonuçlar çocukta normal libido gelişimine uyan obje seçim ve çatışmaları yansıtmanın yanında aile yapısını zorlayan sosya-ekonomik faktörler nedeniyle eşlerdeki rol kaymalarının aile içindeki çatışmaları çocuklarda gözle görülür biçimde etkilediğini göstermiştir.

6. Etaner, U. (1977). Anne Çocuk İlişkisinin Çocuğun Psikolojik Gelişimine Etkisi. *İstanbul Çocuk Kliniği Dergisi*, **13 (1)**, 5-21.

Makale, duygusal doyumsuzluk sonucu bebeklerde meydana gelen kısmi veya bütünsel, bazen geri dönüşümü olmayan ruhsal gelişim bozukluklarına yol açabilen anne tipleri hakkında bilgi vermekte; erken çocukluk döneminde sıklıkla görülen parmak emme, tırnak koparma, enüresis, kekemelik, astım, yeme güçlüğü gibi belirtilerin psikodinamiğine ait görüşleri aktarmaktadır.

7. Etaner, U. (1978). Organik Hastalıklar ve Hastane Bakımının Çocuğun Psişik Duruma Etkisi. *İstanbul Çocuk Kliniği Dergisi*, **14 (4)**, 275-283.

Giriş bölümünde çocuklarda organik hastalıklar sonucu ortaya çıkan psişik bozuklukların gerektiği biçimde ele alınmadığını vurgulayan bu bildiride, organik hastalıkların seyrinde ortaya çıkan geçici davranış bozukluğu ve uyum güçlüklerinin hasta bakımının gerektirdiği tedavi, tıbbi girişim, hastalık süresince ebeveynin duygusal eğilimindeki değişiklik, hasta bakımının neden olduğu ego fonksiyonlarındaki regresyon, diyet, hareket kısıtlaması, cerrahi müdahale yanında korku acı ve ağrının yaşa özgü etkileri ile hasta organda odaklanan libidinal yüklenmenin neden olduğu psişik dalgalanmaların psikodinamikleri hakkında; ikinci kısımda ise hastaneye yatırılan küçük çocukta ortaya çıkan ruhsal değişim, bunun gelişimi ve psikodinamiği konusunda ayrıntılı bilgiler aktarılmıştır.

8. Etaner, U. (1978). Anorexia Nervosa'nın Psiko-dinamiğine Kısa Bir Bakış. *Çağdaş Tıp Dergisi*, **5 (27)**, 1177-1180.

Bu makalede dört vaka örneği üzerinden "anorexia nervosa"nın nedenleri psikodinamik açıdan tartışılmakta, temel literatür bilgilerinin yanı sıra yazarın kişisel görüşlerine de yer verilmektedir.

9. Etaner, U. (1978). Çocukluk Yaşlarındaki Hırsızlıkların Motivasyon ve Tedavi Özellikleri. *Çağdaş Tıp Dergisi*, **5 (29)**, 1291-1294.

Çocukta mülkiyet duygusunun gelişmesi ve mülkiyetin insan yaşamındaki önemi hakkındaki ilk girişten sonra makalede, çocuklarda görülen hırsızlıkların çocuğun yaşına ve psikolojik gelişimine bağlı özellikleri üzerinde durulmuş, her yaşta görülebilen hırsızlıkların çevresel etkenlerle oluşturulan psişik motivasyonları ile birlikte başarılı şekilde tedavileri için gerekli aile işbirliği veya ortam değişikliklerinin zorunluluğu vurgulanmıştır.

10. Etaner, U. (1979). Çocuklarda Grup Psikoterapisi ve Uygulama Özellikleri. Ankara Üniv. Grup Psikoterapileri Sempozyumu Özel Baskı, 3, 520-533.

Ankara Üniversitesi Grup Psikoterapileri Sempozyumu'nda sunulan bildiri metnine dayanan bu makalede çocuklardaki grup psikoterapileri, bireysel tedaviden farklılıkları, grubun oluşturulmasında dikkat edilecek hususlar, hasta seçimi, grup oyun tedavisine uygun olan ve olmayan hastalar, aile yönünden grup tedavisinin olumlu olumsuz yönleri, çocukların grup tedavisinde anne ile ilişkinin şekli, terapistte olması gerekli özellikler, grup oyun tedavisinin etkinliğinde rol oynayan faktörler ve nihayet grup oyun tedavisinde mekân ve materyal seçimi hakkında literatür ve kişisel deneyimlere ait bilgiler verilmektedir.

11. Etaner, U. (1979). Aile Tedavisi Özellikleri. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6 (34), 1547-1550.

Makalede, ailenin dinamik özelliklerine ve toplum yapısına yönelik terapötik müdahale olanağını sağlayan aile tedavisinin bugüne kadar gelişiminde gösterdiği evreler ile aile tedavisini kaçınılmaz kılan sosyal ve bilimsel gelişmeler tartışılmakta; aile tedavisinin uygulama özellikleri ile terapistin fonksiyonları üzerine görüşler aktarılmaktadır.

12. Etaner, U. (1980). Çocuklardaki Grup Psikoterapisinin 3.Yılı. 5. Grup Psikoterapileri Sempozyumu Özel Baskı, 5, 20-27.

Ankara Üniversitesi Geleneksel Grup Psikoterapileri 5. Sempozyumu'nda sunulan bildiriye dayanan makalede, İstanbul Üniversitesi Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ndeki çocuk grup psikoterapisi uygulamalarında üç yıl içinde kazanılan deneyim, özellikle 2-4 yaş grubu çocuklara uygulanan anne-çocuk gruplarının tedavi seyri hakkında bilgiler verilmekte ve bu alanda çalışan uzmanlara önerilerde bulunmaktadır.

13. Etaner, U. (1980). Erken Çocukluk Döneminde Psikolojik Sorunlar. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 7 (39), 1771-1774.

Erken çocukluk döneminin sorunlarında kalıtsal ve çevresel etkenlerin ayrıntılı olarak aktarıldığı makalede, özellikle çocuk yetiştirilmesinde aile büyüklerinin sorumlulukları ile çocukta uyum güçlüğü, kardeş kıskançlığı ve ego zayıflığına neden olan hatalı eğitim biçimleri hakkında aydınlatıcı bilgiler verilmektedir.

14. Etaner, U. (1980). Ergenlikteki Psişik Sorunların Psikodinamiği. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 7 (41), 1871-1874.

Ergenlikte ortaya çıkan psikolojik sorunların psikodinamiğine ışık tutan bu makalede gençlerin otorite, özdeşleşme ve cinsel sorunlarının neden olduğu ruhsal tablolar, basit bir ergenlik krizi ile psikotik belirtiler arasındaki ayırım güçlüklerine ait bilgiler aktarılmaktadır.

15. Etaner, U., Gökhan, C., Aksoy, N., Aydın, G. (1980). *Enkopresisli Çocuklarda Patolojik E.E.G. Bulgularının Değeri*. 16. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Nöroloji-Kongre Özel Sayısı; 59-63.

Çeşitli nevrotik bozukluklarda spesifik olmayan E. E. G bulgularının abartılı olarak ele alındığı, hattâ tedaviyi buna dayandıran yanlış uygulamalara sıklıkla rastlandığını öne süren makalenin dayandığı araştırmada, 40 enkopresisli çocuk bu açıdan tetkik edilmiş, 40 vakanın 20'sinde uygulanan EEG 16'sında patolojik sonuç vermiş, söz konusu çocuklar uzun süre kombine antiepileptiklerle tedavi edilmiş, enkopresiste bir değişiklik olmadığı için psikoterapiye alınmıştır. Makalede psikoterapiye devam eden toplam 28 vakanın 19'u tamamen düzelmiş, 3 vakada azalma görülmüş olduğu, 6 vakanın ise tedavisinin sürdüğü belirtilmektedir.

16. Etaner, U., Erdem, R. (1980). *Psikosomatik Semptom Gösteren Çocuklarda Doğum Öncesi Psikolojik Ortamın Önemi*. 16. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Nöroloji-Özel Kongre Sayısı, 65-69.

Makalede, psikosomatik semptom gösteren 36 çocukta literatür bilgilerinin ışığında doğum öncesi ve sonrası aile atmosferi ile annenin yokluğu, anneden ayrılığın süresi, doğumda annenin yaşı gibi hastalığın ortaya çıkmasında birinci derecede sorumlu tutulan çevresel etkenler gözden geçirilmekte ve sonuçların literatürdeki görüşlere uyduğu belirtilmektedir.

17. Etaner, U., Söylemez, S., Başboğa, S., Yalçındağ, E., Bakan, G., Gürün, A. ve ark. (1980). *3-7 Yaş Grubu Bakımevi Çocuklarının Psikolojik ve Biyolojik Gelişimleri*. 16. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, Nöroloji Özel Kongre Sayısı; 1-7.

Makalenin dayandığı araştırmada en az iki yıl bakım evinde kalan yaşları 3-7 arası 20 çocuk ile aynı yaşta olup gündüzleri bakımevinde, akşamları evinde kalan 20 çocuk ve sürekli olarak ailesinin yanında kalan aynı yaş grubu 20

çocuğun psikolojik ve biyolojik gelişimleri karşılaştırılmış, son iki grubun sonuçları birbirine kıyasla anlamlı fark göstermediği hâlde devamlı bakım evinde kalan çocukların zekâ ortalaması ve vücut gelişimlerinin diğer iki gruptan daha düşük olduğu saptanmıştır.

18. Etaner, U., Erdem, R. (1980). *Pelad'ın Ortaya Çıkış ve Tedavisinde Psikolojik Etkenlerin Yeri*. Ulusal Cilt Hastalıkları Kongresi, Özel Baskı.

Cilt Hastalıkları Ulusal Kongresi'ne sunulan bu makalede "pelad"ın etyolojisine ait literatürdeki farklı görüşlere değinildikten sonra psikosomatik hastalıkların başarılı tedavisi için kaçınılmaz olan eğitim ve disiplinler arası işbirliğinin zorunluluğu vurgulanmakta ve cilt hastalıkları polikliniği ile beraber başarılı şekilde tedavi edilen pelad vakaları sunulmaktadır.

19. Etaner, U. (1981). *Bakımevi Çocuklarında Biyolojik ve Psikolojik Gelişme*. Şişli Hastanesi Tıp Günleri 2. Kongresi, 1979, Kongre Özel Kitabı; 198-207.

Makalenin dayandığı çalışmada doğumdan hemen sonra Bakırköy Çocuk Bakımevi'ne verilen 0-3 yaş arası 29 çocuk, 25 tane aynı yaş grubu Gündüz Bakımevi ve 25 tane Ana Çocuk Sağlığı Merkezi'ne kontrole gelen çocukla gelişim kosyanı Q.D.'leri yönünden karşılaştırılmıştır. Bakımevi çocuklarında sadece %17 normal gelişim, gündüz bakımevindekilerde %40 normal gelişim, Ana Çocuk Sağlığı Merkezi'ne kontrole gelen çocuklarda ise %90 oranında normal gelişim saptanmıştır.

20. Etaner, U. (1981). *0-6 yaş çocuklarında Kişilik Gelişimi*. Şişli Hastanesi Tıp Günleri 2. Kongresi, 1979, Kongre Özel Kitabı; 138-143.

Şişli Tıp Günleri Kongresi'nde panel konuşması olarak sunulan bildiriye dayalı makalede 0-6 yaş çocuklarında kişilik gelişimi ana hatları ile aktarılmaktadır.

21. Etaner, U., Akvardar, Y., Çalak, E., Hürol, C., Sunat, H., Tükel, R., Üçok, A., Yücel, B. (1997). *Psikanalitik Kurama Giriş*. İstanbul: MEPEV Yayınları.

Kitap MEPEV'de verilen seminerler notlarının derlenmiş hâlidir. İlk sayfada "Hazırlayanlar" başlığı altında alfabetik sıraya göre Ulviye Etaner ve MEPEV bünyesinde beraber çalıştığı yedi kişinin ismi yazmaktadır. Kitabın Aralık 1996 tarih imzalı önsözünü Ulviye Etaner kaleme almıştır. Kısa önsözde Etaner, MEPEV'in kuruluş hikâyesi ve gelecek ideali, seminerler, kitabın içeriği ve kitabın hazırlık süreci hakkında önemli bilgiler verir. Bu önsöz,

saptayabildiğimiz kadarıyla, Etaner'in MEPEV hakkında yazdığı tek yazılı metin özelliği de taşımaktadır.

Etaner, önsöz yazısına MEPEV'in 1992 yılında kurulduğunu belirterek başlar. Vakfın kuruluş amaçlarından birinin psikanalitik kuramla ilgili eğitim vermek olduğunu açıkça ifade eder. Bu amaç doğrultusunda psikiyatri eğitimi veren kurumlarda görev yapan psikiyatri asistan ve uzmanlarına “Psikanalitik Kurama Giriş” seminerleri düzenlemekte olduklarını belirtir. Etaner, seminerlerin “asal amacı”nın psikiyatri eğitimi görmekte olan hekimlere, hem insan psikolojisini iyi anlayabilmeleri ve insan davranışlarını bilimsel olarak yorumlayabilmelerinde, hem de nevrozların tedavisinde geçerliliğini ve kalıcılığını korumakta olan psikanalizin temel ilkelerini kavrayabilmelerinde yol gösterici bilgileri Freud'un özgün metinlerine sadık kalarak aktarmak olduğunu ifade eder. Etaner aşamalı olarak psikanalize ilişkin tam bir eğitim programını yaşama geçirme niyetlerini korumakla birlikte şimdilik seminerler ve bu seminerlerin bir kitap hâlinde yayımlanmasıyla yetinmek durumunda olduklarını yazar. Etaner, kitabın MEPEV'de düzenlenen seminerleri izleme olanağı bulan hekimler için bir el kitabı, izlemeyenler için de güvenilir bir başvuru kaynağı olmasını dilediklerini belirtir.

Kitabın hazırlanmasında yaşadıkları en önemli sorunların metin yazarları arasında bir dil birliği oluşturmak ve metinleri gereksiz tekrarlardan arındırmak olduğunu ifade eden Etaner, belli ölçüler içinde dil birliğinin, sözdizimi ve yazım kuralları ile ilgili bütünlüğün sağlanması konusunda Halûk Sunat ve Raşit Tükel'in özel çabalarını vurgulamıştır. Etaner, özgün kaynaklarda yer alan kaçınılmaz tekrarların, psikanalizin kendini sürekli yenilemek ve geliştirmek zorunda kaldığı epeyce uzun oluşum süreci göz önünde bulundurulursa kabul edilebilir olduğunu, öte yandan bu konuyla yeni karşılaşanlar için de öğrenme kolaylığı sağlayabileceğini ifade eder.

Kitap sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Freud'un hayatı ve psikanalizin tarihçesi özetlenmiş, diğer bölümlerde psikanalitik kuramın şu önemli konuları ele alınmıştır:

1. Freud ve Psikanalizin Gelişimi
2. Bilinçdışı
3. Dürtüler ve Çocuk Cinselliği

4. Ego ve Gelişimi
5. Narsisizm, Obje İlişkileri, Ödipal Karmaşa
6. İnhibisyonlar, Semptomlar ve Anksiyete
7. Savunma Mekanizmaları
8. Psikopatoloji

Bölümlerin sonunda Freud'un konuyla ilgili makalelerinin İngilizce çevrilmiş versiyonları kaynak olarak verilmiştir. Freud'un ilgili kaynaklarının dışında tek kaynak Fransızca aslından İngilizceye çevrilmiş olan Laplanche ve Pontalis'in (1998) *The Language of Psychoanalysis* adlı eserleridir.

4.1.1.17.3. Basıldığı Tespit Edilememiş Yayınları

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in profesörlük raporunda yer alan yayın listesinde adı geçen ve baskıda olduğu ifade edilen aşağıdaki yayınlara güncel veri tabanlarında rastlanmamıştır. Bu nedenle yayınlara profesörlük raporunda tanıtıldığı hâliyle yer verilmektedir.

1. Etaner, U. (?). Bir Vaka Münasebetiyle Zwangsneuroslarına Psikoanalitik Açıdan Kısa Bir Bakış. *Cerrahpaşa Tıp Bülteni*.

“1972 yılında Marmaris’te düzenlenen VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi’nde tebliğ edilen ve Cerrahpaşa Tıp Bülteni’nde yayımlanmak üzere kabul edilen bu yazıda 11 yaşında bir kız çocuğunda obsessif-kompulsif reaksiyon tipindeki şikâyetler anlatılmakta, çocuk ve ana-babasının kişilik yapısı özellikleri üzerinde durulmaktadır. Yazının ikinci bölümünde konu ile ilgili genel bilgiler hatırlatılmaktadır. Bu vaka takdiminde 5 literatür kaynağı gösterilmiştir.”

2. Etaner, U. (?). Pubertedeki İç Çatışmaların Psikodinamiğine Kısa Bir Bakış. *Cerrahpaşa Tıp Bülteni*.

“İstanbul Tıp Fakültesi II. Uluslararası Bilim Toplantısı’nda panel konuşması olarak sunulan ve Cerrahpaşa Tıp Bülteni’nde yayımlanmak üzere kabul edilen bu yazıda, ergenlik dönemindeki kişilik yapısının gösterebileceği çatışmaların derinlik ruhbilimi öğretisinin ışığında açıklanmasının yapıldığı bir makale söz konusudur. 3 literatür kaynağının dikkate alındığı yazı, analitik kavramlarla kişilik yapısı gelişmesinin bu en önemli aşamasını ego organizasyonu, yaşantı karşıtıllıkları, düşünce aktivitesinin değişiklikleri açısından ele almaktadır.”

3. Etaner, U. (?). Erken Çocukluk Döneminde Exogen Psikosendrom. *Cerrahpaşa Tıp Bülteni*.

“Cerrahpaşa Tıp Bülteni’nde yayımlanmak üzere kabul edilen bu yazıda, erişkin psikiyatrisinde bilinen organik ya da ekzojen psikosendrom denen klinik tablonun erken çocukluktaki paraleli olan ve E. Kretschmer bilim-okulunun ve özellikle Lempp’in üzerinde durduğu Erken çocukluk ekzojen psikosendromu anlatılmaktadır. Ekzojen etkenin beyinde bozukluk yapmasının çocuğun yaşına göre zamanı, beyindeki etkinlik yeri ve etkenin niteliğine göre ortaya çıkabilecek organik-motor ya da davranış ile ilgili bozukluklar ayrıntıları ile anlatılmaktadır. Konunun temel bilgilerinin geniş bir bilgi ve klinik deneyimin ışığında anlatıldığı bu makalede iki literatür dikkate alınmaktadır.”

4. Etaner, U. (?). Anorexia Nervosanın Psikodinamiğine Kısa Bir Bakış.

“Türk Nöropsikiyatri Cemiyeti toplantısında tebliğ edilen ve baskıya verilmiş olduğu bildiren bu yazıda 3 vaka dolısıyla, anorexia nervosa konusu derinlik ruhbilimi öğretisinde uygun psikodinamik açıdan tartışılmakta, konunun temel bilgileri yanı sıra yazarın kendine has görüşleri bildirilmektedir. Yazı 8 literatür kaynağı içermektedir.”

4.1.1.17.4. Basıldığı Tespit Edilememiş Kitap Bölümleri

Etaner’in profesörlük raporunda yer alan yayın listesinde adı geçen ve baskıda olduğu ifade edilen aşağıdaki yayınlara güncel veri tabanlarında rastlanmamıştır. Bu nedenle yayınlara profesörlük raporunda tanıtıldığı hâliyle yer verilmektedir.

1. Etaner, U. (?). Çocuk Hastalıkları Ders Kitabı içinde.

Çocukta Ruhsal Gelişim

Çocukta Ruhsal Gelişim Bozuklukları Ergenliğin Psişik Sorunları

Hasta Çocukta Hastane Bakımının Yarattığı Sorunlar

“Çocuk Hastalıkları ders kitabı için çocukta ruhsal gelişim, çocukta ruhsal gelişim bozuklukları, ergenliğin psişik sorunları, hasta çocukta hastane bakımının yarattığı sorunlar, öğrenci gereksinimine cevap verecek boyutlarda özetlenmiştir. 17 daktilo sayfası olarak sunulmuştur.”

2. Etaner, U. (?). Psikiyatri Ders Kitabı içinde.

Çocukluk Çağı Psikonevrozları

Çocuklarda Psikosomatik Hastalıklar

Çocuklarda Psikoterapi Uygulamaları

“Psikiyatri öğrenci ders kitabı için hazırlanan çocukluk çağı psikonevrozları, çocuklarda psikosomatik hastalıklar ve çocuklarda psikoterapi uygulamaları konularına ait temel bilgiler öğrenci eğitim boyutları içinde aktarılmıştır. 14 daktilo sayfası olarak sunulmuştur.”

4.1.1.17.5. Paramedikal Yayın

1. Etaner, U. (Şubat 1980). Yavrunuz Dünyayı Oyuncakla Tanısın. Elele Mecmuası, 2, 54-56.

“Elele mecmuasında yayımlanmış röportaj niteliğindeki bu yazı, annelere ve eğitimcilere oyunun çocuk gelişiminde ve eğitim hazırlanmasındaki rolü hakkında bilgileri halka dönük bir dille aktarmaktadır.”

4.1.1.17.6. Kitap Bölümü Çevirisi

1. Nelson Çocuk Hastalıkları-Pediatric Kitabı. Ankara: Güven Kitabevi, 1978; 7-215.

“Bu yayın çocuk hastalıkları kitabı NELSON’un psikişik gelişim bölümünün tercümesidir. İngilizceden Türkçeye çevrilmiş olan bölüm 210 sayfadan ibarettir.”

4.1.1.17.7. Kongre Bildirileri

1. Etaner, U., Göktürk, Ü. (1978). *Çocuğun Gelişiminde Temel Güven Duygusunun Önemi*. 14. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi.

Bu bildiride Bakırköy Bakımevi’nden, gösterdiği solunum yolları enfeksiyonu nedeniyle tedavi için İTF Çocuk Kliniği’ne yatırılan 3 yaşındaki bir kız çocuğunun gösterdiği psikişik bozukluklar ve gelişim geriliğinin ilgi ve sevgi yoksunluğundan kaynaklanan nedenleri literatür bilgileri ışığında tartışılmakta ve çocuğun ilişki arzusu ile ilişki korkusu arasındaki çaresizliği ve olumlu şekilde yürütülen 15 seanslık tedavi seyri hakkında bilgi verilmektedir. 5 sayfa olan yazıda 10 kaynak bildirilmektedir.

2. Etaner, U. (1975). *Çocuğun Ruhsal Gelişiminde Oyunun Önemi*.

Almanya’da iyi oyuncak ve oyuncak tasarımları panelinde sunulan bu bildiride oyun hakkında yetişkinlerin genel düşünceleri, oyunun çocuğa ne ifade ettiği, psikişik gelişimin tayininde oyundan nasıl yararlanıldığı, çocuğun oyunda çevreyi tanıma, gerçekleri kontrol etme, başarıdan zevk alma, başarı için gerekli sabır ve gayreti gösterme, doğuştan getirdiği becerilerini geliştirme,

toplumsallığın vazgeçilme bir ögesi olan kurallara uymayı ve korkularını yenip kendine güven kazanmayı nasıl öğrendiğine dair görüşler aktarılmakta, oyunun eğitimdeki rolüne ve ailenin çocuğun verimli oyununa nasıl yardımcı olabileceği tartışılmaktadır. 7 sayfa olan bildiride 10 kaynak gösterilmektedir.

3. Etaner, U. (1981). *Gastroenterolojide Psikosomatik Yaklaşımın Yeri ve Önemi*. İstanbul Tıp Fak. 6. Kurultayı, 4. Türk Gastroenteroloji Sempozyumu.

Gastroenteroloji Kongresi'ne sunulan bildiride, gastroentestinal sistem bozukluklarında psikosomatik hastalıkların yeri, hastalığın ortaya çıkmasındaki psikik olayların psikodinamiği ve hastaların başarılı tedavisinde gerekli olan ekip çalışmalarına ait görüşler aktarılmakta, hastanın reçetesine psikosomatik bir müsekkin eklemek veya hastaya sakin yaşam önermenin tedavi için yeterli olmayacağı vurgulanmaktadır.

4.1.1.18. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Katıldığı Kongreler ve Etkinlikler

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in mesleki etkinlikleri özlük dosyasında yer alan profesörlük raporundan hareketle aşağıda listelenmiştir.

Ulusal Kongreler

1. VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
25-30 Eylül 1972, Marmaris.
2. IX. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
24-29 Eylül 1973, İstanbul.
3. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
16 Eylül 1974, Ankara, Panelist.
4. 11. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
8-11 Ekim 1975, İzmir, Konuşmacı olarak ve sözlü bildiri.
5. Türkiye de Oyun ve Oyuncak Paneli, Uluslararası Çocuk Oyunları ve Oyuncakları Kurulu.
22 Ekim 1975, İstanbul, Konuşmacı.
6. Grup Psikoterapileri Sempozyumu.
12-14 Mayıs 1978, Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniği, Sözlü Bildiri.
7. 14. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
7-13 Ekim 1978, Magosa, Sözlü Bildiri.
8. 15. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimleri Kongresi.

- 20-26 Eylül 1979, İstanbul, Konuşmacı.
9. Çapa Çocuk Kliniği Çocuk Haftası.
25 Nisan 1979, Konuşmacı.
10. Şişli Hastanesi Tıp Günleri 2. Kongresi.
25-27 Mayıs 1979, Konuşmacı olarak ve sözlü bildiri.
11. 5. Grup Psikoterapileri Sempozyumu.
20-27 Mayıs 1980, Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniği, Sözlü Bildiri.
12. 16. Ulusal Psikiyatrik ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
6-10 Ekim 1980, Side, Sözlü Bildiri.
15. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi 6. Kurultayı.
20-25 Eylül 1981, Gastroenteroloji Kongresi, Sözlü Bildiri.

Uluslararası ve Yerel Avrupa Kongreleri

1. Wissenschaftliche Tagung der Deutschen Vereinigung für Jugendpsychiatrie.
8-10 Eylül 1966, Berlin.
2. Kursus über Prophylaxe, Frühdiagnostik und Therapie der Cerebrale Bewegungsstörungen.
13-18 Kasım 1967, Orthopaedische klinik der Freien Universitaet Berlin.
3. Kongress für Psychotherapie und Tiefenpsychologie.
26-30 Ekim 1967, Göttingen.
4. Wissenschaftliche Tagung der Deutschen Vereinigung für Jugendpsychiatrie.
5-8 Eylül 1968, Hamburg.
5. Kongress für Psychotherapie und Tiefenpsychologie.
25-30 Ekim 1969, Göttingen.
6. Kongress für Gruppen- Psychotherapie und Tiefenpsychologie.
21-28 Ekim 1970, Göttingen.
7. İstanbul Tıp Fakültesi II. Uluslararası Bilim Toplantısı.
28-30 Mayıs 1973, İstanbul, Panelist.
8. 5. Union Evropaischer Padopschiater Congress.
30 Haziran – 5 Temmuz 1975, Viyana, Sözlü bildiri.
9. 5. Internasyonal Familien Therapie Symposium.
27-30 Eylül 1977, Zürih.

Prof. Dr. Ulviye Etaner, İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'nin düzenlediği klinik dışı bilimsel ve mesleki çalışmalara da aktif olarak katılmıştır. Bu bağlamda, 4 Eylül 1973'te Şişli İlçesi Özel Işık Lisesi'nde anaokulları öğretmenlerine mesleki bilgilerini arttırmak amacıyla yapılan çalışmaya katılmış, Çocuk Esirgeme Kurumu Zeytinburnu Gündüz Bakımevi ve Eğitim Merkezi'nde öğretmenlere ve velilere yönelik hizmet veren Psikolojik Servisi'nin çalışmalarını yönetmiş ve 1973-1974 eğitim yılında da üç ders vermiştir. Etaner'in klinik dışı diğer çalışmaları aşağıda listelenmiştir:

1. Edebiyat Fakültesi Umumi Psikoloji Bölümü son sınıf ve doktora öğrencilerine haftada iki saat “Şahsiyet Psikoloji” Semineri.
1974-1975, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü.
2. Okulda Cinsel Eğitim ve Sorunları.
26 Ekim 1978, İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Semineri.
3. Ergin ve Aile İlişkilerinde Psikolojik Sorunlar.
26 Ocak 1979, İstanbul, İngiliz Ortaokulu.
4. Çocuk Davranışlarının Psikolojik Yorumu.
7 Mart 1979, Şişli Terakki Lisesi Okul Aile Birliği Toplantısı.
5. Çocukta Cinsel Eğitim.
9 Eylül 1981, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Programı Bakım Evi Öğretmenlerine yönelik.
6. Temel Güven Duygusunun Eğitimde Önemi.
11 Eylül 1981, Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği.
7. Enuresis ve Tedavisi.
4 Mart 1981, İstanbul, Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği.

4.1.1.19. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Üye Olduğu Mesleki Kurumlar

Ulviye Etaner'in üye olduğu kurumlar özlük dosyasında yer alan profesörlük raporundan hareketle aşağıda listelenmiştir.

1. Berlin Psikoterapi Enstitüsü (Institut für Psychotherapie e.V. –Berlin)
Berlin Psikoterapi Enstitüsü 9 Mayıs 1947 yılında W. Kemper (1899-1975), W.M. Kranefeldt (1882-1950), C. Müller-Braunschweig (1881-1958), H. Schultz-Hencke ve J. Schirren (1857-1917) tarafından kuruldu. Farklı kuramsal ve teknik ekollerden gelen kurucular, Nazi döneminin

ardından Almanya’da psikanalizi ve psikoterapiyi yeniden canlandırmak, eğitim vermek ve halka yönelik terapötik hizmetler sunmak düşüncesiyle biraraya geldiler. Kuramsal ve teknik çokseslilik halen Enstitü’nün ayırdedici özelliği olarak devam etmektedir. Enstitü’nün eğitim programında Freudcu ve Jungcu ekoller yer almaktadır (Geschichte t.y.).

2. Alman Psikoterapi ve Derinlik Ruhbilimi Derneği (Deutsche Gesellschaft für Psychotherapie und Tiefenpsychologie e.V)

Alman Psikanaliz, Psikoterapi, Psikosomatik ve Derinlik Psikolojisi Derneği (DGPT) 1949 yılında Alman Psikoterapi ve Derinlik Psikolojisi adıyla, mesleki ve psikanalitik yönelimleri ne olursa olsun tüm psikanalistler için ortak bir mesleki ve bilimsel ortam oluşturmak amacıyla kuruldu. Eğitim enstitülerinde asgari standartlar oluşturmak, üniversitelerde psikoterapi eğitimini ve araştırmalarını yetkilendirmek ve halkın terapötik gereksinimlerini karşılamak derneğin hizmet alanı içinde yer almaktadır. DGPT Almanya’da bir çatı örgütlenme kimliğine de sahiptir; Freudcu, Jungcu ve Adlerci olmak üzere derinlik ruhbiliminin uzantısı farklı ekollerin günümüzdeki kurumsal temsilcilerini bünyesinde barındırmaktadır: Alman Analitik Psikoloji Derneği (DGAP), Alman Psikanaliz Derneği (DPG), Alman Psikanaliz Birliği (DPV) ve Alman Bireysel Psikoloji Derneği (DGIP) (Geschichte der DGPT t.y.).

3. Türk Nöropsikiyatri Derneği

3 Ekim 1914 tarihinde Toptaşı Bimarhanesinde kurulan “Tababet-i Akliye ve Asabiye Cemiyeti”nin tarihsel olarak devamı olan Türk Nöropsikiyatri Derneği halen varlığını sürdürmektedir. Mahzar Osman Uzman’ın 1951 yılında ölümünden sonra, 1952 yılında, Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel Türk Nöropsikiyatri Derneği’nin başkanı olmuştur. İhsan Şükrü Aksel’in başkanlığı 1973 yılına kadar sürmüştür. MEPEV üyesi Prof. Dr. Raşit Tükel 1990-2000 arası derneğin genel sekreterliğini, 2000-2004 arası iki dönem ise başkanlığını yapmıştır (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 15-16).

4. Türk Çocuk Nöropsikiyatrisi Derneği

1969 yılında İTF Çocuk Psikiyatrisi çalışanları tarafından kurulmuştur. O zamana dek kliniğin kendi binası içinde yapılan bilimsel toplantılar, seminer ve vaka toplantılarının dışında çalışanların evlerinde de seyrek de olsa küçük çaplı bilimsel toplantılar yapılmıyordu. Diğer yandan kliniğin ihtiyacı olan bilimsel sunum, toplantı ve faaliyetler Türk Nöropsikiyatri Derneği bünyesinde sürdürülüyordu. Tüm bu ihtiyaçları karşılamak ve bilimsel bir yayın organı çıkarmak amacıyla Çocuk Nöropsikiyatrisi Derneği kuruldu. Ancak klinik çatısı altında çalışanların azlığı ve iş yoğunluğu, çocuk psikiyatrisi alanında klinik dışında hemen hiçbir elemamanın bulunmayışı derneğin umudedilen gelişmeyi göstermesine izin vermedi. 12 Eylül 1980 sonrası Dernekler Kanunu'ndaki kısıtlamalar ve zorluklar nedeniyle dernek 1981'de kendini feshetti, ilgili çalışmalar Türk Nöropsikiyatri Derneği bünyesinde sürdürülmeye devam etti (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 15-16).

5. Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği

28 Kasım 1968'de "Çocuk Akıl Sağlığı ve Geri Kalmış Çocuklara Yardım Derneği" Çapa'daki Çocuk Psikiyatrisi'ni desteklemek üzere Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel, Ord. Prof.Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Prof.Dr. Özcan Köknel, Ord. Prof.Dr. Sulhi Dönmezer, Dr. Fahri Bayülkem ve gönüllülerin öncülüğünde kuruldu. Fahrettin Kerim Gökay'ın derneğin adının "Çocuk Akıl Sağlığı ve Rehberliği Derneği" olarak değiştirilmesini önermesiyle değişiklik yapıldı.

Dernek polikliniğe gelen çocukların ailelerinden ve hayırsever gönüllülerden büyük destek bularak faaliyetini sürdürdü. Defile, kermes, balo ve yemek organizasyonları ile kliniğe ayni ve nakdi yardım sağlamaya çalıştı. Bir süre sonra dernek, halka yönelik poliklinik faaliyetleri dolayısıyla "kamu yararına" sayıldı. Dernek halen kliniği desteklediği gibi halka açık poliklinik faaliyetini de devam ettirmekte, kliniğin kısmen de olsa poliklinik yükünü paylaşmaktadır (Aydoğmuş ve ark. 2018 s. 15).

5. TARTIŞMA

Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin (IPA) 27 Temmuz 2017 tarihinde Buenos Aires'teki 50. Kongresi'nde İstanbul Psikanaliz Derneği (İPD), Birliğin Genel Kurulu tarafından psikanaliz eğitimi vermeye tam yetkili “Bileşen Dernek” olarak ilan edildi. Bu tarih itibariyle Türkiye’de ilk kez IPA’ya bağlı bir psikanaliz okulu kurulmuş oldu ve psikanaliz ilk kez Türkiye’de eğitimi verilen bir meslek hâline geldi. Türkiye için ilk olma durumu IPA için de geçerliydi; IPA da ilk kez nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede kendine bağlı psikanaliz eğitimi veren bir derneğe kavuştu.

İPD’yi takiben 2019 yılında Psike İstanbul Derneği de “Bileşen Dernek” statüsünü elde etti ve böylece Türkiye’de IPA’ya bağlı, dernek statüsünde, ikinci psikanaliz okulu da açılmış oldu. Bu iki okul sayesinde günümüzde psikanaliz, Türkiye’de dünya standartlarında ve kalitesinde öğretilmekte ve uygulanmaktadır. Psikanalitik kurumsallaşmayı psikanalizin Türkiye’deki tarihsel seyri içinde ulaştığı en üst aşama olarak kabul edersek 27 Temmuz 2017 tarihi Türk psikanaliz tarihi için bir milat sayılabilir. Gelgelelim, süreci bu aşamaya ulaştıran uzun bir geçmiş bulunmaktadır.

Psikanaliz, 1900’ların başında Viyana’dan çıkıp tüm dünyaya yayılırken Osmanlı’nın son dönemlerinde Türkiye coğrafyasına da ulaşmış, Osmanlı psikiyatri çevrelerinde tartışılmaya başlamıştı. Bu tartışmalar içinde Mustafa Hayrullah gibi psikanalize ilgi ve sempatiyle yaklaşan psikiyatristler olduğu gibi eleştirel bakan isimler de mevcuttu. Bu isimler arasında özellikle Mazhar Osman’ın psikanalize dair olumsuz kanaatinin psikanalizin Türkiye tarihi içindeki seyrini olumsuz yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

Mazhar Osman, Osmanlı psikiyatrisi içinde önemli isimlerden biriydi ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte yeniden yapılanan modern Türk psikiyatrisinin hâkim tek kurucu ismi oldu. Türk psikiyatrisinin başına geçmesiyle birlikte Mazhar Osman’ın psikanalize ilişkin görüş ve tutumu Türk psikiyatrisinin adeta resmî görüşü hâline geldi. Öyle ki uzun yıllar Mazhar Osman geleneğinde ilerleyen modern Türk psikiyatrisi içinde psikanaliz klinik bir kuram ve terapötik bir uygulama tekniği olarak kendine yer ve taraftar bulamadı. Bunun tek istisnası olan İzzeddin Şadan, kısa süre içinde Mazhar Osman’ın yakın çevresinden uzaklaşmak zorunda kaldı.

Türkiye’de psikiyatri içindeki psikanaliz aleyhtarı havanın nispeten elverişli koşullara evrilmesi 1950’li yıllarda şekillenmeye başlayan siyasi ve kültürel ortamla bağlantılı gözükmektedir. Türkiye’nin çok partili hayata geçtiği ve Demokrat Parti’nin iktidarı devraldığı 1950’li yıllar boyunca Türkiye’nin siyasal, ekonomik ve kültürel referans merkezi Avrupa’dan ABD’ye kaydı. Türkiye’nin Kore savaşında NATO kuvvetleri safında yer alması ve savaşın ertesinde NATO’ya kabul edilmesiyle birlikte Türkiye ile ABD arasında siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik ilişkiler kadar akademik ilişkiler de güçlendi. Yapılan anlaşmalar uyarınca Amerikalı akademisyenler çeşitli kurumlarda eğitim vermek üzere Türkiye’ye geldiler, burs almaya hak kazanan Türk öğrenciler tahsil görmek üzere ABD’ye gittiler.

1950’li yıllarda aldıkları burslarla ihtisas için ABD üniversitelerine giden tıp öğrencileri arasında psikiyatri tahsili yapacak olanlar da vardı; Orhan Öztürk, Leyla Zileli, Engin Geçtan, Vamık Volkan, Cahit Ardalı, İsmail Ersevî bu isimler arasındaydı. 1960’lı yıllarda bu isimlere Avrupa ülkelerine giden isimler eklendi; Batı Almaya’ya giden Ulviye Etaner, Günsel Koptagel-İlal ve Celal Odağ’ın yanı sıra İngiltere’ye giden Elif Ülkü Gürışık. Söz konusu tüm bu isimlerin ihtisas yaptıkları ülkelerde psikanalizle tanışmaları Türk psikanaliz tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İhtisaslarını tamamlayıp ABD’den ve Avrupa’dan yurda dönen bu hekimler Türkiye’deki üniversitelere ve psikiyatri pratiğine ilk kez psikanalitik kliniği ve tekniği aşıladılar.

Bilindiği üzere Osmanlı’nın son dönemlerinde de Avrupa’ya ileri tahsile gitmiş hekimler vardı. Raşit Tahsin ve Mazhar Osman başta olmak üzere geç dönem Osmanlı psikiyatrisini kuran önemli isimlerin hemen hepsi Avrupa’nın çeşitli üniversite ve kurumlarına nöroloji ve psikiyatri tahsil etmeye gitmişlerdi ancak bu hekimler klasik biyolojik psikiyatridi, bilhassa Kraepelin’in temsil ettiği betimleyici psikiyatri ekolünü benimseyerek yurda dönmüşlerdi. Söz konusu hekimlerin hemen hepsi Avrupa’da muhtemelen psikanaliz hakkında uzaktan veya yakından haberdar olmuş olmalı, zira 1900’lerin başı psikanalizin Avrupa’da giderek popüleştirdiği ve yaygınlaştığı yıllardı ancak yurda dönerken bu hekimlerin mesleki bagajlarında psikanaliz yoktu. Osmanlı’da modern psikiyatrinin kuruluş sürecine denk düşen bu dönemde Osmanlı-Türk psikiyatristleri için öncelik psikiyatri disiplinini oturtmaktı; psikanaliz henüz mesleki gündemlerinde ve ilgi alanlarında değildir, keza tahsil gördükleri kurumlara biyolojik psikiyatri paradigması hâkimdi (Koptagel-İlal 1998 s. 225).

1950’li ve sonraki yıllardaki koşullar ise oldukça farklıydı. Türkiye’de modern biyolojik psikiyatri artık kurumsallaşmış bir disiplindi. Bu dönemde ileri tahsil için ABD ve Avrupa’ya giden genç psikiyatri ve nöroloji hekimleri için yeni arayışlar ve karşılaşmalar imkân dâhiline girdi. Bu hekimlerin bir kısmı tahsillerini tamamlamanın hemen ertesinde (örneğin Leyla Zileli, Orhan Öztürk, Ulviye Etaner, Günsel Koptagel-İlal, Engin Geçtan) veya bir süre sonra yurda döndüler (örneğin Celal Odağ). Bir kısmı ise kariyerlerini tamamlayıp emekli olduktan sonra dönüş yaptılar (örneğin İsmail Ersevim, Cahit Ardalı, Elif Ülkü Gürışık). Vamık Volkan ise psikiyatri ve psikanaliz kariyerini tümüyle ABD’de sürdürdü ancak Türkiye’yle sıcak temasını daima korudu.

Türk psikanaliz tarihinde ilk kuşak psikanalist ve psikanalitik psikoterapist olarak anılan bu isimler, bilhassa ülkeye en erken dönenler, psikanalizi ve psikanalitik terapiyi bu ülkede tanıtan, yaygınlaştıran, uygulayan, eğitimini veren ve popülerleştiren kişiler oldular. 1990’larda IPA bağlantılı kurumsallaşma girişimlerinin dayandığı psikanalitik kamuoyunun oluşumunda söz konusu isimlerin katkısı son derece değerli ve belirleyicidir. Bu kişiler, üniversitelerde, psikiyatri kliniklerinde ve özel muayenehanelerinde psikanaliz ve psikanalitik psikoterapi uyguladılar, öğrettiler, süpervizyon verdiler, psikanalitik bakış açısına uygun akademik çalışmalar yaptılar, bir sonraki kuşağa psikanalizle ilgili mesleki ilhamı aşıladılar.

1980’li yılların sonu, 1990’ların başı Türkiye’de genel olarak psikoterapiye, özel olarak psikanalize ilginin yoğunlaştığı yıllardı. Bu ilginin oluşumunda Türkiye’nin 1980’lerde geçirdiği siyasi, ekonomik ve sosyokültürel dönüşümün payını gözden kaçırmamalı. “Psikoterapi edilebilir özne”nin belirlediği ve toplumsallaştığı bu dönem Türkiye’de psikanalitik ilginin de doruğa çıktığı ve kurumsallaşma çabalarının hız kazandığı ve nihayet sonuca ulaştığı yıllar olarak kayda geçti. Prof. Dr. Ulviye Etaner’in psikanalitik çalışmaları da bu dönemde başlamıştır. 1987 yılında İTF Psikiyatri Anabilim Dalı’nda zamanın psikiyatri asistanlarına yönelik psikanalitik metin okumalarıyla başlayan ilk çalışmaları, 1988-1989 döneminde yedi psikiyatri asistanını eğitim analizine almasıyla, o ana dek Türkiye’de ilk kez deneyimlenecek olan bir evreye sıçradı. Erken yaşta vefat eden oğluna ithafen kurduğu Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı (MEPEV) Etaner’in psikanalitik kariyerinde ve Türk psikanaliz tarihinde bir başka sıçrama noktası oldu; Türkiye’de ilk defa psikanalitik formasyonu amaçlayan, Raşit Tükel’in (2010 s. 267) deyişiyle “*psikanalitik eğitim*

çalışmalarını kurumsal bir yapıda gerçekleştirme teşebbüsünün Türkiye’de ilk örneği olarak” bir vakıf kurulmuş oldu.

Prof. Dr. Ulviye Etaner’in nihai amacı MEPEV’i uluslararası akreditasyona sahip bir psikanaliz okulu olarak yapılandırmaktı. Nitekim Etaner yedi genç psikiyatri asistanını analize alırken Berlin Psikoterapi Enstitüsü’nden eğitim analisti yetkisi almıştı; analizden geçecek olan asistanlar, hayali kurulan psikanalitik kurumun ilk psikanalist adayları olacaktı. Süreç içinde MEPEV’in uluslararası bir çatı örgütüne bağlanma niyeti gerçekleşmediyse de bu uğurda gösterilen çabanın boşa gittiği söylenemez. Etaner’in İTF ve MEPEV bünyesinde gerçekleştirdiği psikanaliz seminerleri ve psikanalitik formasyon girişimi Türkiye’de psikanalitik bilincin ve kurumsallaşmanın oluşumuna önemli katkılarda bulundu. Günümüzde psikanalist ve psikanalitik psikoterapist olarak çalışan birçok psikiyatri asistanı psikanalizle ilk kez Etaner’in çalışmaları aracılığıyla tanışmıştır.

1990’lı yıllar Türkiye’de IPA bağlantılı kurumsallaşma çabalarının hız kazandığı yıllar oldu. İstanbul Psikanaliz Grubu 1994 yılında kurulmuş, 2001 yılında ise İstanbul Psikanaliz Derneği’ne (İPD) evrilmişti. Keza 2002 yılında Psike İstanbul’un nüvesini oluşturan PPPD, IPA temelli örgütlenme hedeflenerek kuruldu. Aynı dönem Vamık Volkan’ın psikanalitik kurumsallaşma girişimleri mevcuttu. Bu dönemde MEPEV, 1990’lı yıllarda Türkiye’de IPA bağlantılı kurumsallaşmanın dayanacağı en önemli adreslerden biri olmuştur. Etaner ve MEPEV, diğer kişi ve kurumların da katkısıyla Türkiye’de ve özellikle İstanbul’da psikanalize ilgi duyan ve yetişmiş mesleki bir kamuoyu oluşmuştu. IPA bağlantılı kurumsallaşma süreci geçmişin birikimi üzerinde yükseliyor, örgütlenmesini büyük ölçüde o zamana dek oluşmuş psikanalitik kamuoyuna dayanarak gerçekleştiriyordu. Nitekim IPA bağlantılı ilk örgütlenmeye öncülük eden Talat Parman MEPEV’de düzenlenen psikanaliz seminerlerinin psikanalitik kuramın temel kavramlarının genç meslektaşlara iletilmesinde çok önemli bir rol oynadığını ve 1980’lerde Çapa’da ortaya çıkan öncü hareketle, aralarında İstanbul Psikanaliz Grubu’nun da bulunduğu daha sonraki girişimler arasında bir köprü işlevi gördüğünü yazmıştır (İstanbul Psikanaliz Derneği Kısa Tarihçesi t.y.; Parman 2010 s. 255).

Talat Parman, IPA bağlantılı örgütlenme çalışmalarına başladığında Türkiye’de ilgili hemen herkesle görüşüğünü söylerken Ulviye Etaner ve MEPEV ekibine özel bir önem atfetmektedir (T. Parman, STG, İstanbul, 15 Haziran 2019). Kurumsallaşma

sürecinde Talat Parman ve ekibiyle MEPEV üyeleri arasında yakın bir diyalog başlamış, bu diyalogun anlamlı bir sonucu olarak MEPEV'den Raşit Tükel ve Başak Yücel İPD'nin kurucu üyeleri olmuşlardı. Etaner ve onunla hareket eden yedi genç hekimden oluşan MEPEV üyeleri IPA örgütlenmesine dâhil olmadılar ancak bu örgütlenmeye güçlü bir destek sundurlar. Keza, ilk kez Etaner'in İTF ve MEPEV bünyesindeki çalışmaları sayesinde psikanalizle tanışan bir kesim kurumsallaşma sürecinde İPD ve Psike İstanbul'da vücut bulan IPA örgütlenmesine dâhil oldu.

Türk psikanaliz tarihi içindeki konumuna baktığımızda Prof. Dr. Ulviye Etaner'in birkaç açıdan ayırdedici bir isim olduğunu; Türkiye'de psikanalizin ilk kuşağı olarak anılan akranlarına kıyasla kendisini öne çıkaran bazı önemli vasıflara sahip olduğunu tespit ediyoruz. Etaner, tespit edebildiğimiz kadarıyla, akranı olduğu diğer isimler arasında divan analizini (klasik psikanaliz) akademi dışında, kendi muayenehanesinde uygulamış ilk psikanalisttir. Türkiye'de 1970'li yıllarda, değil psikanalizin, psikoterapi uygulamalarının bile gündemde olmadığı bir dönemde, Etaner'in İstanbul'da psikanaliz uygulamış olması tarihsel bir değer taşır. İTF bünyesinde başlattığı psikanalitik çalışmalarının en başından itibaren psikanaliz formasyonunu amaçlamış, bu doğrultuda eğitmek üzere yedi psikiyatri asistanını eğitim analizine almış olması ve psikanalitik eğitim çalışmalarını akademiyle sınırlı tutmayıp psikanaliz formasyonunu amaçlayan ilk kurumu inşa etmiş olması onun çalışmalarını benzersiz kılar.

Türkiye'de Etaner'le aynı dönem psikanalitik formasyona sahip birkaç isim mevcuttu: Leyla Zileli, Günsel Koptagel-İlal. Psikanalitik formasyona sahip olmasa da psikanalitik psikoterapi formasyonuna sahip Orhan Öztürk'ü de bu isimlerin arasına eklemeliyiz. Bu isimleri Etaner'e kıyasla değerlendirelim.

Günsel Koptagel-İlal, İTF ve sonrasında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ndeki akademik ve klinik pratiğinde psikanaliz ve psikanalitik psikoterapiyi uygulamış, eğitimini vermiş, psikanalitik makaleler ve kitaplar kaleme almıştır. Keza, Leyla Zileli ve Orhan Öztürk akademik ve klinik çalışmalarında psikanaliz ve psikanalitik psikoterapiyi esas almışlar, konuyla ilgili yazılı çalışmalarda bulunmuşlardır. Söz konusu isimlerin psikanalitik çalışmaları akademik alanla sınırlı kalmışken Etaner'in psikanalitik çalışmalarını ayırksı kılan husus, akademi dışına taşan bir kurumsallaşma vizyonuna sahip olmasıdır. Çok değerli çalışmalara imza atmış olsalar da akranı olan

diğer hiçbir ismin çalışmalarında böyle bir vizyona rastlanmazken psikanaliz formasyonu vizyonu ile hareket eden ilk kişi Etaner olmuştur.

Etaner'in 1980'li yılların ortalarında doğrudan psikanalitik formasyonu hedeflemiş ve bu yönde somut adımlar atmış olması son derece dikkat çekicidir. İTF bünyesinde başlattığı psikanaliz okumalarının ardından, eğitim analizlerine evrilen psikanalitik çalışmaları, 1992 yılında kurduğu Murat Şefik Etaner Psikoterapi Eğitim Vakfı (MEPEV) bünyesinde kurumsallaştırmıştır. Türkiye'de kurumsal psikanaliz uygulamalarının ilk örneği sayılan MEPEV, psikanalizin Türkiye'de tanınması, yaygınlaşması, gelişmesi ve kurumsal bir disiplin hâline gelmesinde önemli bir kilometre taşı sayılmaktadır. Salt bu hamlesi bile Etaner'i Türk psikanaliz tarihine öngörülü bir öncü olarak kaydetmeye yetmektedir.

Türk psikanaliz tarihinde önemli rol oynamış isimleri Etaner'e kıyasla ele almaya devam edersek, ilk zikretmemiz gerekenlerin başında Engin Geçtan gelir. İhtisas için gittiği ABD'de psikanalitik psikoterapi eğitimi alan Engin Geçtan, 1961 yılında Türkiye'ye dönmüş akademik çalışmaların yanı sıra akademi dışında psikanalitik psikoterapi uygulamış, psikanalizle ilgili ve meslek dışı okura yönelik kitaplar yayımlamıştır. Engin Geçtan, psikanaliz formasyonundan geçmemiş, Türkiye'de bu yönde bir kurumsallaşmanın içinde de olmamıştır. Psikoterapi uygulamalarının yanı sıra psikanalitik kuramın yaygınlaşmasına katkı sunan klinik ve yazınsal çalışmalarda bulunmuştur.

Elif Ülkü Gürışık, İngiltere'de psikanaliz formasyonundan geçmiş, kariyerini büyük ölçüde bu ülkede sürdürmüştür. Gürışık, Türkiye'deki psikanalitik kurumsallaşma sürecinde ve öncesinde yurtdışında bulunmaktaydı. İngiltere'deyken Türkiye'de psikoterapiye ve psikanalize ilginin arttığı 1990'lı yıllarda Türkiye'deki psikanalitik etkinliklere önemli katkılar sunmuştur. 2001 yılında yurda döndükten sonra Ankara'da Çağdaş Psikanalitik Psikoterapiler Derneği'ni (AÇPPD) kurmuş, psikanalitik yönelimli eğitimler vermiştir.

Kariyerini tamamladıktan sonra yurda dönen diğer iki isim Cahit Ardalı ve İsmail Ersevim'dir. Ardalı, akademide ve akademi dışında psikanalitik yönelimli eğitimler vermiştir. Keza İsmail Ersevim de akademi dışında psikanalitik eğitimler vermiş ve psikoterapi uygulamıştır. Bu iki isim de Türkiye'de psikanalitik kamuoyunun oluşmasında katkıda bulunmuş ancak kurumsallaşma girişimlerinin içinde bulunmamıştır.

Vamık Volkan ise tüm psikanalitik kariyerini ABD’de sürdürmüş, 2000 başında Türkiye’de IPA temelli psikanalitik kurumsallaşma için girişimde bulunmuş dünyaca ünlü Kıbrıslı Türk psikanalisttir. Ancak Etaner’in 1980’lerin sonunda başlattığı psikanaliz formasyonuna yönelik çalışmalarının Volkan’ın girişimlerinden önce olduğunu ve Volkan’ın Türkiye’de psikanaliz uygulaması yapmadığını belirtmeliyiz.

Prof. Dr. Ulviye Etaner’le karşılaştırmabileceğimiz son isim Celal Odağ’dır. Odağ’ın 1994 yılında, MEPEV’in kuruluşundan iki yıl sonra kurduğu Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı halen aktif çalışmalarını sürdürmektedir. Oysa MEPEV’in aktif bağımsız çalışmalarının IPA bağlantılı kurumların ortaya çıktığı 2000’li yılların başında sönümlendiğini tespit ediyoruz. Ancak bu süreçte MEPEV ile İPD arasında işbirliğine dayalı bir ilişkinin geliştiğini de gözlüyoruz. Bu işbirliğinin sonucu olarak Talat Parman başta olmak üzere birçok İPD üyesi aynı zamanda MEPEV üyesi olmuşlardır. Nitekim İPD tüzüğünde kurucu üye olarak yer alan Raşit Tükel ve Başak Yücel, IPA bağlantılı psikanalitik formasyona dâhil olmasalar da, MEPEV kurucu üyeliklerinin yanı sıra halen İPD’nin onur üyesidirler. İPD ve MEPEV halen beraberce birçok ortak etkinlikler düzenlemektedirler. MEPEV ve İPD arasındaki işbirliğinin sağladığı fayda çift yönlü olmuştur; bir yandan MEPEV, İPD aracılığıyla uluslararası bir bağlantıya eklenmek suretiyle bugüne dek kurumsal varlığını sürdürebilmiş, diğer yandan İPD de oluşumunda MEPEV’in önemli katkısının olduğu psikanalitik kamuoyuna dayanarak örgütlenmesini kolaylaştırabilmiştir. Bu karşılıklı alışveriş İPD ve MEPEV arasında işbirliğinin devamını mümkün kılmıştır. İPD’nin halen MEPEV binasında faaliyet göstermesi bu ortaklığın maddi ve sembolik göstergesi gibidir.

Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı bağımsız çalışmalarına devam ederken MEPEV’in İPD destekli sembolik varlığı şöyle açıklanabilir: Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı temel kuruluş amacı olarak psikanaliz formasyonu değil, doğrudan psikanalitik psikoterapi eğitimini belirlemiştir (Engindeniz ve ark. 2010 s. 260-261). MEPEV ise başından itibaren psikanaliz formasyonunu amaçlayan bir girişim olarak ortaya çıkmış, zaman içinde arzu edilen amaca ulaşamayınca, 2000’li yıllarda ortaya çıkan IPA bağlantılı İPD’ye destek vermeye başlamıştır. Bu süreçte Etaner’in İTF ve MEPEV bünyesinde verdiği eğitimlerden geçenler arasında psikanalitik formasyona niyet edenler İPD veya Psike İstanbul Derneği’ne katılmışlardır. Dolayısıyla MEPEV’in kuruluş amacı ve işlevi bir bakıma İPD ve Psike

İstanbul'un bünyesine aktarılıp kurumsal varlığı sembolik boyutta devam ederken başından itibaren başka bir yol seçen Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı psikanalitik psikoterapi eğitimi vermeyi sürdürmektedir.

Prof. Dr. Ulviye Etaner, yalnızca Türk psikanaliz tarihi değil, Türk Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi tarihi açısından da önemli bir isimdir. Etaner'in psikanalitik formasyonu onun akademik uzmanlık alanı olan çocuk ve ergen psikiyatrisi bünyesinde yenilikçi çalışmalara imza atmasına olanak sağlamıştır. İTF Çocuk Psikiyatrisi Kliniği'ndeki akademik kariyeri boyunca çalışmalarında ağırlıklı olarak psikanalitik kliniği ve tekniği kullanmıştır. Klinik bünyesinde yer alan ve bizzat kendisinin idare ettiği Psikonevroz, Psikosomatik Hastalıklar ve Psikoterapi Seksiyonu'nda uyguladığı psikanalitik yönelimli bireysel ve grup psikoterapileri Etaner'in Türkiye çocuk psikiyatrisine çok değerli bir katkısı olmuştur.

Psikanalizin kuramsal ve kurumsal tarihinde kadınlar son derece özgün bir yere sahiptir. Kadınların hasta ve psikanalist olarak psikanaliz tarihinde oynadıkları kritik rolün kadın ruhsallığının psikoterapi pratiğine uygunluğuyla bağlantısı olsa gerektir. Kadınların muhtemelen doğaları gereği içdünyaya yönelik ilgileri, sözelleştirme ve anlatmaya yönelik beceri ve tutkuları söz konusu uygunluğu bir bakıma açıklamaktadır. Muhtemelen bu nedenlerden ötürü geçmişte olduğu kadar günümüzde de kadınlar erkeklere kıyasla genelde psikoterapiye, özelde psikanalize danışan olarak çok daha sıklıkla başvurmakta, mesleki olarak çok daha yoğun ilgi göstermektedirler. Nitekim, psikanaliz tarihine baktığımızda psikanalitik kuramı ve tekniği oluşturma sürecinde Freud'a esin kaynağı olan "histerik" hastalar ağırlıklı olarak Viyanalı aristokrat ve burjuva "histerik" kadınlardan oluşmaktaydı. Semptomları ve klinik anlatıları aracılığıyla bu kadınlar psikanalizin başlangıcında başrol oynamışlardır (Roudinesco 2016 s. 80). Sonrasında da Freud'a klinik çalışmalarında yol gösteren ağırlıklı olarak yine kadın hastalarıyla gerçekleştirdiği analizler olmuştur (Habip 2007 s. 105). Psikanalizin kurumsallaşma tarihinde de en başından itibaren kadınları görmekteyiz. Kadın analistler psikanalitik kurumsallaşmayı güçlendirmek, yaygınlaştırmak, psikanaliz kuram ve tekniğine önemli katkılar sağlamanın yanı sıra psikanalizin kadın ruhsallığına dair kavrayışına ancak bir kadının sunabileceği keşfedici ve düzeltici katkılarda bulunmuşlardır (Mons 2018 s. 15).

Dünya psikanaliz tarihinde olduğu gibi Türk psikanaliz tarihi içinde de kadınlar önemli rol oynamışlardır. Türk psikanaliz tarihinde birinci kuşak psikanalistler olarak

anılan isimler arasında psikanalitik formasyona sahip olan üç ismin de kadın olması dikkat çekicidir. Ulviye Etaner, Leyla Zileli ve Günsel Koptagel-İlal yurtdışında edindikleri psikanalitik formasyonu Türkiye'ye taşıyan ilk kişiler olmuşlar, psikanalizi klinik ve akademik çalışmalarında kullanmışlardır. Ulviye Etaner bu isimler arasında psikanalitik formasyona yönelik çalışmalarıyla ayrıksı bir yerde durmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi komşumuz Yunanistan, Suriye ve İran'da da psikanaliz alanında öncü kadınların varlığı dikkat çekmektedir. Her üç ülkede de öne çıkan kadın psikanalistler, ülkelerinde formasyon veren psikanaliz kurumu olmadığı için eğitimlerini ülkeleri dışında almışlar, sonrasında ülkelere dönmek suretiyle psikanalitik çalışmalarda bulunmuşlardır. Yunan kadın psikanalistlerin diğer meslektaşlarıyla ortak çalışmaları 2001 yılında Yunan Psikanaliz Derneği'nin IPA tarafından tam yetkili bileşen dernek olarak tescil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Öte yandan Suriye ve İran'da, kadın psikanalistlerin gerçekleştirdiği öncü çalışmaların siyasi ve kültürel vd. sebeplerden dolayı engellerle karşılaştığı ve kesintiye uğradığı, yaygın bir kurumsallaşmaya ulaşamadığı gözlenmektedir (Psychoanalytikerinnen in Asien t.y.).

Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşmanın diğer Batı veya Batılılaşmış ülkelere kıyasla daha geç bir tarihte gerçekleştiği ancak öte yandan psikanalizin kurumsallaştığı ülkeler arasında nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ilk ve tek ülke olması dikkat çekici tarihsel ve sosyokültürel bir olgudur (Societies and Regional Institutes t.y.). Hem Batı'ya hem Doğu'ya komşuluğu olan Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşma Yunanistan'daki kurumsallaşmadan 20 yıl kadar sonra gerçekleşmişse de komşusu olan Suriye, İran vd. İslam ülkelerinde hala psikanalitik bir kurumsallaşmanın bulunmadığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de psikanalitik kurumsallaşmaya yönelik ilk adımı atan kişinin bir kadın olması dünya ve Türk psikanaliz tarihi açısından olduğu kadar, ileride yazılması muhtemel İslam psikanaliz tarihi açısından da büyük önem taşır. Nitekim bu tezde Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihine katkısı kadın kimliği bağlamında da değerlendirilmiştir.

Güncel zamanla sınırlı olan bilinç, salt görünür olanla yetinirken, görünür olanı mümkün kılmış olgular (olay, kişi ve kurumlar) tarihsel çalışmalar sayesinde açığa çıkarılabilir. Tarih çalışmalarının bir işlevi de borçlu olduğumuz ancak ihmal edilmiş mesleki ataları hatırlamak ve hatırlatmaktır. Bu tez çalışması Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içinde gerçekleştirdiği öncü ve özgün çalışmaları, psikanalitik

klirik ve tekniğin bu ÷lkede tanınması, kökleşmesi ve bir meslek olarak kurumsallaşması adına yaptıklarını belgeleyen ilk kapsamlı çalışma özelliği taşımaktadır. Tez, Türk psikanaliz tarihi ve dolayısıyla Türk tıp tarihi içinde belirleyici katkıları olmasına rağmen Türk psikanaliz kamuoyu tarafından bile gerektiği ölçüde tanınmayan Etaner'in emeğini görünür kılmaya yönelik bir vefa çalışması olarak da okunabilir.

Tezin satır aralarında, henüz otuzlu yaşlarının başında mesleki yetkinliğini geliştirmek üzere Almanya'ya giden ve orada Türkiye'de henüz eğitimi verilmeyen iki mesleğin formasyonunu (çocuk psikiyatrisi ve psikanaliz) edinen tutkulu genç bir hekimi; formasyonunu tamamladıktan sonra Almanya'da kalmayı değil ülkesine dönmeyi ve birikimini ülkesinde değerlendirmeyi tercih eden yurtsever bir hekimi; o zamana dek mesleki eğitimi verilmeyen psikanaliz eğitimini vermek üzere harekete geçen ve psikanaliz eğitimi için ilk kurumsallaşma girişiminde bulunan öncü bir Türk psikanalisti; yitirdiği oğlunun manevi varlığını bu kurumda yaşatmaya çalışan, kişisel acısına rağmen yaşamseverliğini ve yaratıcılığını sürdürmeyi başaran bir anneyi; kurumsal girişimi arzu ettiği sonuca ulaşamasa da IPA bağlantılı kurumsallaşmaya maddi ve manevi desteği sunan özveriili bir meslek ustasını tanıyoruz.

Psikanalizin Türkiye'deki tarihine eğilen araştırmalar sınırlı olduğu için bu tez çalışmasının söz konusu tarihin aydınlatılmasına anlamlı bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tez, Türk psikanaliz tarihini bütünlüklü olarak ele alan, Türkçe literatürde yayımlanmış ilk çalışma özelliği de taşımaktadır.

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in psikanalitik çalışmalarını incelemek İstanbul Tıp Fakültesi'nin Türk psikanaliz tarihi içindeki rolünü anlamak için de çok önemli bir fırsat olmuştur. Türk tıp tarihinde birçok bakımdan öncü konumda yer alan İstanbul Tıp Fakültesi, Türk psikanaliz tarihinde de öncü bir kurum olmuştur. Bu tez çalışmasında İTF'nin bu alandaki öncü rolünü de vurgulamak mümkün olmuştur.

Tez çalışmasının belli bazı sınırlılıkları olduğunu belirtmek uygun olacaktır. Prof. Dr. Ulviye Etaner tez süreci boyunca ilerlemiş yaşına rağmen elinden geldiğince çalışmaya destek sundu, dostane işbirliğini her fırsatta gösterdi. İlerlemiş yaşı ve yaşam koşulları kendisiyle çok daha detaylı sözlü görüşme yapmamıza fırsat vermedi; akademik ve psikanalitik kariyerine ait evinde sakladığı arşiv belgelerinin bir çoğuna ulaşmak mümkün olmadı. Eğer mümkün olsaydı çalışmayı zenginleştirecek önemli veriler elde edileceğini tahmin etmek güç değil. Tez sürecinde Etaner'in psikanalitik

çalışmaları esnasında yanında bulunmuş en kritik isimlere ulaşılmış ve kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılamayan ve ulaşılabilir isimlere ulaşılmış olsaydı belki de çalışmayı çok daha zenginleştirecek veriler sağlanabilirdi. Prof. Dr. Ulviye Etaner'in yayınları veri tabanlarında ve kütüphanelerde taranmış ancak yayınlarının tümüne ulaşılammıştır. Bu nedenle, tez çalışmasında Etaner'in yayın faaliyetlerini eksiksiz biçimde listelemek ve kronolojisini takip etmek arzu edildiği ölçüde mümkün olamamıştır. Etaner'in yayınları özetlenmiş ancak ayrıntılı analizi yapılmamıştır.

Prof. Dr. Ulviye Etaner'in akranı olan ve Türk psikanaliz tarihi içinde öncü çalışmalara imza atmış diğer isimlerin arşivlerine doğrudan ulaşılammış, dolaylı kaynaklar kullanılarak veriler elde edilmiştir. Bu isimlerin mesleki arşivleri muhtemelen çalışmaya derinlik katacak verileri içermektedir. Umulur ki, ileride, Türk psikanaliz tarihine hizmet etmiş söz konusu ve diğer kişilere dair yapılacak tarihsel çalışmalar mukayeseli bir değerlendirmeye olanak sunmak suretiyle Prof. Dr. Ulviye Etaner'in Türk psikanaliz tarihi içindeki konumunu belirginleştirecek zengin veriler sunacaktır.

Bu tez çalışmasının Etaner hakkında daha derinlikli ve kapsamlı çalışmalara örnek olması umulur. Türkçe literatürde Türk psikanaliz tarihine yönelik kapsamlı ve derinlikli çalışmaların henüz yapılmamış olduğu dikkate alınırsa bu tezin, günümüzde oldukça dinamik bir kurumsallığa ve etkinliğe sahip Türk psikanalizinin tarihine yönelik, farklı dönemlere, süreçlere, kurum ve kişilere odaklanan nitelikli çalışmalara ilham vereceği temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Berlin Psikoterapi Enstitüsü Arşivi Ulviye Etaner Dosyası

Çamlıca Kız Lisesi Öğrenci İşleri Arşivi

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Personel İşleri Müdürlüğü Özlük Dosyaları Arşivi Süleyman Yakacıklı Dosyası

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı Öğrenci İşleri Özlük Dosyaları Arşivi Ulviye Etaner Dosyası

Murat Şefik Etaner Psikoterapi ve Eğitim Vakfı (MEPEV) Arşivi

Online Kaynaklar

Benslama, F. (2006, 25 Mayıs). *İslam und Psychoanalyse: Von Dschinnen besessen*. <https://de.qantara.de/inhalt/islam-und-psychoanalyse-von-dschinnen-besessen>, Erişim 04.12.2021.

Board of Representatives. (t.y.). <https://www.ipa.world/en/About/Governance.aspx>, Erişim 10.09.2020.

Derneğimizdeki Psikanalistler. (t.y.). <http://www.psikeistanbul.org/pg/uyelerimiz>, Erişim 14.06.2020.

Geschichte. (t.y.). <https://www.ifp-berlin.de/institut/geschichte>, Erişim 04.12.2021.

Geschichte der DGPT. (t.y.). <https://dgpt.de/ueber-uns/geschichte-der-dgpt>, Erişim 10.09.2020.

History of the IPA. (t.y.).

https://www.ipa.world/IPA/en/IPA1/ipa_history/history_of_the_ipa.aspx, Erişim 04.12.2021.

İstanbul Psikanaliz Derneği Kısa Tarihçesi. (t.y.).

<https://www.istanbulpsikanalizdernegi.com/tr/hakkimizda/tarihce>, Erişim 14.06.2020.

İstanbul Psikanaliz Derneğinin Psikanalist Üyeleri. (t.y.).

<http://www.istanbulpsikanalizdernegi.com/tr/hakkimizda/analistler>, Erişim 14.06.2020.

Psike İstanbul Hakkında. (t.y.). <http://www.psikeistanbul.org/pg/dernegimiz>, Erişim 14.06.2020.

Psychoanalytikerinnen in Asien. (t.y.).

https://www.psychanalytikerinnen.de/asien_biografien.html, Erişim 04.12.2021.

Psychoanalytikerinnen in Deutschland. (t.y.).

https://www.psychanalytikerinnen.de/deutschland_biografien.html#Weigert, Erişim 04.12.2021

Psychoanalytikerinnen in Griechenland. (t.y.).

https://www.psychanalytikerinnen.de/greece_biographies.html, Erişim 04.12.2021.

Psychoanalytikerinnen in der Türkei. (t.y.).

https://www.psychanalytikerinnen.de/tuerkei_biografien.html, Erişim 04.12.2021

Sakal, F. (2014, 13 Şubat). *Tarihyazımında Biyografi*.

<http://tarihvekltr.blogspot.com/2014/02/tarihyaziminda-biyografi-of.html>, Erişim 25.07.2020.

Societies and Regional Institutes. (t.y.). <https://www.ipa.world/en/About/Societies.aspx>, Erişim 04.12.2021.

Tagesspiegel Trauer. (2012, 26 Şubat).

<https://trauer.tagesspiegel.de/traueranzeige/friedrich-beese>, Erişim 04.12.2021.

Taşkıntuna, N. (2008, Ekim 16). Leyla (Zileli) Hanım: “Ve odur ki büyüklük...”

<http://zilelisesempozyum.org/nilguen-.html#nilg%C3%BCn>, Erişim 04.12.2021.

“Vamık Volkan” (t.y.). https://tr.wikipedia.org/wiki/Vam%C4%B1k_Volkan, Erişim 04.12.2021.

Women and Psychoanalysis Committee (COWAP).

https://www.ipa.world/en/Committees_New/SharedContent/CommitteeMaster?Code=COWAP, Erişim 10.09.2020.

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

Adam, E. (2006). 1960’lı yıllarda bir gezinti ve 147’ler olayı. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye “Çapa’daki Klinik”: 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 43-47.

Aksel, İ.Ş. (1933). Bize göre Froydizm. İçinde *Sihhat Almanakı*. İstanbul: Kader Matbaası; 523-525.

Aksel, İ.Ş. (1959). *Psikiyatri*. (2. Baskı). İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

- Aksel, İ.Ş. (1979). Nasıl psikiyatr oldum? *Nöropsikiyatri Arşivi*, **16 (3-4)**, 73-74.
- Aktin, E. (2006). Cerrahpaşa'dan Çapa'ya. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 95-98.
- Altıntaş, A. (1995). Dr. Karl Ambros Bernard'ın Mekteb-i Tıbbiye'nin kuruculuğu meselesi. *Tarih ve Toplum*, **143**, 36-45.
- Altıntaş, A. (2012). Arap ülkelerinde İslâmî psikoloji ve din psikolojisi çalışmaları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, **12 (2)**, 51-99.
- Ardalı, C. ve Erten, Y. (1999). *Psikanalizden Dinamik Psikoterapilere*. İstanbul. Alfa Yayınları.
- Ardalı, C., Erten, Y., Geçtan, E., Şahin, D., Saydam, B., Koçak O. ve ark. (2000). *Kişilik ve Psikoterapi Yazıları*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Artvinli, F. (2012). Toptaşı Bimarhanesi sertabibi Dr. Avram de Castro: Bir biyobibliyografi. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, **13 (2)**, 85-97.
- Artvinli, F. (2013). *Delilik, Siyaset ve Toplum-Toptaşı Bimarhanesi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Artvinli, F. ve Etker, Ş. (2013). Bimarhaneler ve mecanin yönetimi: İki taslak ve süregelen tartışma, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, **14 (2)**, 1-5.
- Artvinli, F. (2017a). 'Mecnuna ne urulur, ne sövülür!': Mazhar Osman ve yönetilemeyen bimarhaneler. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, **XIX (1)**, 13-42.
- Artvinli, F. (2017b). Sorma birader! Dehşet, cinnet, felaket!: Geç Osmanlı dönemi edebiyatında tımarhanenin temsili. İçinde Öztürk, B., Arda Büyükarman, D. ve Şahin, S. (Ed.). *Edebiyatın İzinde: Delilik ve Edebiyat*. İstanbul: Bağlam Yayınları; 13-36.
- Artvinli, F., Erkoç, Ş. ve Kardeş, F. (2017). Two branches of the same tree: A brief history of Turkish neuropsychiatric society (1914-2016). *Archives of Neuropsychiatry*, **54**, 364-371.
- Artvinli, F. (2018). Pinel of İstanbul: Dr Luigi Mongeri (1815–82) and the birth of modern psychiatry in the Ottoman Empire. *History of Psychiatry*, **29 (4)**, 410-425.
- Aydoğmuş, Z., Baltacıoğlu, A.Y. ve Aydoğmuş, A.Y. (Ed.). (2018). *Prof. Dr. Kayıhan Aydoğmuş Anısına Armağan*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Babaoğlu, A. (2002). *Psikiyatri Tarihi*. (2. baskı). İstanbul: Okuyan Yayınları.
- Balint, M. (1948). On the psycho-analytic training system. *The International Journal of Psychoanalysis*, **29**, 163-173.

- Baumeyer, F. (1971). Zur geschichte der psychoanalyse in Deutschland: 60 jahre Deutsche psychoanalytische gesellschaft. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse*, **17** (3/4), 203-240.
- Bayat, A.H. (2010). *Tıp Tarihi*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Berktaş, F. (2016). Kadın hayatlarını yazmak: Farklılık, fark yaratır. İçinde Talay Keleşoğlu, B., Şimşek Rathke, L. (Ed.). *Kadın Hayatlarını Yazmak: Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitler ve Tarih Yazımı Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları; 15-19.
- Breisach, E. (2007). *Tarihyazım*. (H. Kocaoluk, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Brenner, C. (1998). *Psikanaliz, Temel Kavramlar*. (I. Savaşır, Y. Savaşır, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Caine, B. (2019). *Biyografi ve Tarih*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cantay G. (1992). *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çuhadaroğlu, F. (2010). Ülkemizde çocuk ve genç psikiyatrisinin gelişimi ve örgütlenmesi. İçinde Öztürk, M.O., Kaya, B. (Ed.). *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 241-246.
- Çuhadaroğlu, F. ve Mercan, S. (2010). Türk psikiyatrisinin ufkunu genişletenler: Türkiye’de psikanaliz ve psikanalitik psikoterapiler ile ilgili çalışmalar. İçinde Öztürk, M.O., Kaya, B. (Ed.). *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 247-253.
- Deliorman, A. (2006). Eski albümden tanıdık çehreler: Deli doktoru. *Türk Edebiyatı*, **389**, 62-64.
- Demir, T. (2017). Çocuk ve ergen psikiyatrisi kliniği: Eğitim ve tedavide psikanalitik yaklaşım. *Türkiye Klinikleri*, **2** (2), 143-154.
- Demirhan Erdemir, A. (1989). Ahlât-ı Erbaa. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 2. (s. 24). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Die Schriftleitung (1978). In Memoriam Franz Baumeyer. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse*, **24** (4), 299-300.
- Diker, M.H. (2011a). Freud’un psikolociyası üzerine: Tecrübe-i tettebbuiye. İçinde Taştan, C. (Ed.). *Türkiye’de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-I, 1917-1928*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; 13-54.

- Dindar, C. (Ed.). (2014). *Celal Odağ: Dünyaya Sevgiyle Bakıyorum Kendime de*. İstanbul: Telos Yayıncılık.
- El Shakry, O. (2017). *The Arabic Freud: Psychoanalysis and Islam in Modern Egypt*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Eliade, M. (1999). *Şamanizm*. (İ. Birkan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ellenberger, H.F. (1970). *The Discovery of The Unconscious: The History and Evolution of Dynamic Psychiatry*. New York: Basic Books.
- Engindeniz, N., Odağ, C. ve Eğrilmez, A. (2010). Halime Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Vakfı. İçinde Öztürk, M. O., Kaya, B. (Ed.). *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 260-266.
- Erkoç, Ş. (1999). Mazhar Osman ve alzheimer. *Artimento*, **1**, 69.
- Erkoç, Ş. (2001). İlk Türkçe nöropsikiyatri dergisi: Şişli müessesesinde emraz-ı akliye ve asabiye müsamereleri. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, **10**, 119-137.
- Erkoç, Ş. ve Kazancıgil, A. (2006). Edward Brown’un ‘Arabian Medicine’ adlı Kitabının Dr. Feridun Nafiz Uzluk ve Dr.İzzeddin Şadan tarafından yapılmış ve yayımlanmamış iki farklı Türkçe çevirisi. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, **14**, 61-65.
- Erkoç, Ş. ve Kutlar, T. (2007). İzzettin Şadan’a göre Merkez Efendi’nin psikanalitik yorumu. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, **14**, 66-120.
- Erkoç, F., Kardeş, F. ve Artvinli, F. (2010). Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin kısa tarihi. *Düşünen Adam*, **25. Yıl Özel Sayısı**, 1-2.
- Erkoç, Ş. ve Artvinli F. (2011a). Osmanlı Devleti’nde modern psikiyatrinin öncüsü: Dr. Luigi Mongeri. *Hayat Sağlık*, **4**, 55-60.
- Erkoç, Ş., Artvinli F. (2011b). Yabancılaşmak mı delirmek mi? Psikiyatriden ödünç bir kavram: Alienation. *Psikeart*, **17**, 7-11.
- Ermann, M. (2012). Obituary for Friedrich Beese. *Forum Psychoanalysis*, **28**, 107-108.
- Erten, Y. (2016). Önsöz: Kadın eli dokununca. İçinde Mahan, D. *Freud ve Cinsiyetçilik*. İstanbul: Agora Kitaplığı; ix-xii.
- Erten, Y. (2017). Psike İstanbul ve Türkiye’de psikanalist yetiştirme. *Türkiye Klinikleri*, **2 (2)**, 94-100.
- Etaner, U. (1958). *Amenoreli psikozlarda vajen frotisi*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.

- Etaner, U. (1971). *Bericht über einen Fall von Vegetativneurose bei schizoid-depressive-hysterischer Mischstruktur*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Berlin: Institut für Psychotherapie Arşivi.
- Etaner, U. (1973). *Nörotik Çocuklarda Ana Baba Şahsiyetinin Psikoanalitik Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
- Etaner, U. (1979). Çocuklarda grup psikoterapisi ve uygulama özellikleri. *Ankara Üniversitesi Grup Psikoterapileri Simpozyumu Özel Baskı*, 3, 520-533.
- Etaner, U. (1980). Çocuklardaki grup psikoterapisinin 3. yılı. 5. *Grup Psikoterapileri Simpozyumu Özel Baskı*, 5, 20-27.
- Etaner, U. (1982). *Kalıtsal ve Çevresel Etkenler Tek ve Çift Yumurta İkizleri Üzerinde Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Profesörlük Takdim Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi.
- Etaner, U., Akvardar Y., Çalak, E., Hürol, C., Sunat, H., Tükel, R. ve ark. (1997). *Psikanalitik Kurama Giriş*. İstanbul: MEPEV Yayınları.
- Etiker, Ş. (2021). İzzeddin Şadan'ın unutulmuş bir makalesi. *Bilim ve Gelecek*, 210, 77-81.
- Freud, S. (1964a). Ego and Id. (J. Strachey, Almancadan İngilizceye Çev.). The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud 19. Londra: Hogarth Press Ltd ve The Institute of Psychoanalysis.
- Freud S. (1964b). Some physical consequences of the anatomical distinction between the sexes (J. Strachey, Almancadan İngilizceye Çev.). İçinde *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud* 19. Londra: Hogarth Press Ltd ve The Institute of Psychoanalysis; 241-258
- Freud, S. ve Breuer, J. (1964). Studies on hysteria. (J. Strachey, Almancadan İngilizceye Çev.). İçinde *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud* 2. Londra: Hogarth Press ve The Institute of Psychoanalysis; 1-335
- Freud, S. (1996). Nevroz, psikoz, sapkınlık. *Cogito Düşünce Dergisi, Yüzyılın Psikanalizi*, 9, 13-20. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Freud, S. (2006). Psikanaliz. *Cogito Düşünce Dergisi, Freud ve Kültür*, 49, 59-65. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gabbard, G.O. (2014). *Psychodynamic Psychiatry In Clinical Practice. The DSM-V Edition*. Washington DC: American Psychiatric Press.

- Geçtan, E. (1995). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gencer, A. İ. (1978). İstanbul Tersanesi'nde açılan ilk tıp mektebi. *İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası*, **41 (4)**, 732-747.
- Gülerce, A. (2008). On the absence of a presence/the presence of an absence—psychoanalysis in the Turkish context. *Theory & Psychology*, **18 (2)**, 237–251.
- Gürbilek, N. (2001a). *Vitrinde Yaşamak: 1980'lerin Kültürel İklimi*. (3. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, N. (2001b). *Kötü Çocuk Türk*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürdal Küey, A. (2009). *Oedipe a Istanbul*. İçinde *L'Ecriture du Divan*. Paris: Editions des Crepuscules; 60-75.
- Gürsoy, G. (2006). Anımsamalar. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 111-114.
- Habip, B. (2007). *Psikanalizin İçinden*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hochmann, J. (2013). *Psikiyatri Tarihi*. (I. Ergüden, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Holmes, M. (2006). *Leben und werke der Psychiaterin und Psychoanalytikerin Dr. med. Edith Weigert-Vowinckel (1894-1982)*. Unveröffentlichte Diplomarbeit. Berlin: Freie Universität Berlin.
- İbn Sînâ (2017). *El-Kânûn fi't-Tıb*. (E. Kâhya, Çev.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Iggers, G.G. (2000). *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*. (G. Çağalı Güven, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İlkan Rasimoğlu, C.G. (2019). *Filles de la Charité; On Dokuz Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Hayırseverlik ve Sağlık*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). Psychology in Turkey. *International Journal of Psychology*, **29 (6)**, 729-738.
- Kayaalp, L. (2004). L'histoire d'un rendez-vous manqué; l'exemple de la Turquie. *Topique*. L'Esprit du temps, **89 (4)**, 119-127.
- Kayır, A. (2006). (Başlık Yok). İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 156-157.

- Kazancıgil, A. (1999). Prof. Dr. Günsel Koptagel-İlal: Hayat hikâyesi ve yayınları. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, **8**, 247-70
- Kernberg, O.F. (2004). *Aggressivity, Narcissism and Self-Destructiveness in The Psychothrapeutic Relationship*. New Haven ve Londra: Yale University Press.
- Kılıç, R. (2013). *Deliler ve Doktorları-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Delilik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kırmızı, A. (2018). Biyografi. İçinde Ahmet Ş. (Ed.). *Güncel Tarihyazım Tarzları*. (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi; 203-210.
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1984). *How Does Analysis Cure?*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Koptagel-İlal, G. (1998). Psychoanalyse und ihre anwendung in der Türkei. İçinde Koch, E., Özek, M., Pfeiffer W. M., Schepker, R. (Ed.). *Chancen und Risiken von Migration*. Freiburg im Bresgau: Lambertus Verlag; 225-232.
- Koptagel-İlal, G. (2006a). Çapa Psikiyatri ve ben. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 50-76.
- Koptagel-İlal, G. (2006b). Sosyopolitik devinimler karşısında psikiyatri. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 77-88.
- Laplanche, J., Pontalis, J.B. (1988). *The Language of Psychoanalysis*. Londra: Karnac Books.
- List, E. (2014). *Pschoanalyse*. Viyana: UTB.
- Massad, J. (2009). Psychoanalysis, Islam, and the other of liberalism. *Psychoanalysis and History*, **11 (2)**, 193-208
- Middlemore, M.P. (1934). Applied psycho-analysis. *International Journal of Psychoanalysis*, **15**, 328.
- Mitchell, S.A. ve Black, M.J. (2012). *Freud ve Sonrası*. (A. Eğrilmez, Çev.). (2. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mons, I. (2018). *Ruhun Kadınları: Psikanalizin Öncü Kadınları*. (Ö. Naldemirci, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Muckenhoupt, M. (2002). *Sigmund Freud-Bilinçdışının Kâşifi*. (F. Akatlı, Çev.). Ankara: TÜBİTAK.
- Namal, A. (2013). Psikiyatri Tarihçesi Işığında Ruh Hastalarının Zorla Tedavilerine Etik Açından Genel Bir Bakış. *Türk Tıp Etiği ve Tıp Hukuku Araştırmaları Yıllığı* 4-5-6, 41-72. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Naderi, S. (2004). *Mazhar Osman ve Türkiye’de Nöroşirürjinin Doğuşu*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Niyazi, M. (2007). Deliler ve Dahiler. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ortaylı, İ. (1998). *Türk Tarihçiliğinde Biyografi İnşası ve Biyografik Malzeme Sorunsalı. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar*. İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- Özaydın, Z. (1999). Raşid Tahsin’in Berlin’de yapılan IV. Uluslararası Akliye ve Asabiye Kongresi’nde sunduğu bildiri. *Yeni Symposium*, 37, 31.
- Özlen, F., Erdinçler, P. ve Çıplak, N. (2002). Ord. Prof. Dr. Feyyaz Berker (1913-1991). *Türk Nöroşirürji Dergisi*, 12, 153–155.
- Parman, T. (2009). Sunuş. *Psikanaliz Yazıları-Psikanaliz ve Sanat*, 18, 5-10.
- Parman, T. (2010). İstanbul Psikanaliz Grubu’ndan İstanbul Psikanaliz Derneği’ne ve Uluslararası Psikanaliz Birliği Türk Çalışma Grubu’na. İçinde Öztürk, M.O., Kaya, B. (Ed.). *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 254-259.
- Parman, T. (2011). Psikanaliz. İçinde Köşkdere, A.A. (Ed.). *Psikanalitik Psikoterapiler*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 15-18.
- Parman, T. (2012). Psikanalitik formasyonun tarihçesi. *Psikanaliz Yazıları*, 25, 13-32. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Phillips, A. (2016). *Freud Olmak: Bir Psikanalistin Gelişimi*. (Ş. Tokel, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Quinodoz, J-M. (2005). *Reading Freud*. (D. Alcorn, Çev.). Londra: Routledge.
- Raşid Tahsin (1920). *Seririyat-ı Akliye Dersleri*. İstanbul: Arşok Garoyan Matbaası.
- Roudinesco, E. (2016). *Kendi Çağımızdan Bizim Çağımıza Sigmund Freud*. (N. Demiryontan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Rüger U., Schepank H., Ruprecht D., Rachel, B. (1988). In memoriam Annemarie Dührssen (1916-1988). *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychoanalyse*, 44 (4), 301-303.

- Sarı, N. (1982). *Osmanlıca tıp Yazmalarında Mâl-i Hülya Tedavisi ve Akupunktur Yöntemi ile Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Bilim Dalı.
- Sarı, N. (1983). Osmanlılarda tıphanenin kuruluşuna kadar tıp eğitimi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, **22**, 162-163.
- Sarı, N. (1986). Osmanlı tıp yazmalarında akıl hastalıklarının sınıflandırılması. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, **1**, 105-112.
- Sayıl, I. (1999). Biyografi: Prof. Dr. Rasim Adasal. *Kriz Dergisi*, **7 (2)**, 37-41.
- Sayıl, I. (2015). *Prof. Dr. Rasim Adasal'dan Günümüze Ankara Tıp Psikiyatri'nin Öyküsü*. Ankara: A.Ü. Tıp Fakültesi.
- Scull, A. (1991) (Ed.). *The Asylum as Utopia, W.A.F. Brown and the Mid-Nineteenth Century Consolidation of Psychiatry*. Londra: Tavistock.
- Scull A. (2016). *Uygarlık ve Delilik*. (N. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sheppard, R. (2012). *Zihnin Kâşifi*. (Y. Aşçı Dalar, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shorter, E. (1997). *A History of Psychiatry From the Era of the Asylum To The Age of The Prozac*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Siegel, A.M. (2003). Studying psychoanalysis in Turkey. *The American Psychoanalyst*, **37 (1)**, 10-12.
- Soyubol, K. (2018). Turkey psychoanalyzed, psychoanalysis turkified: The Case of İzzettin Şadan. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, **38 (1)**, 57-72.
- Stone, L. (1979). The revival of narrative: Reflections on a new old history. *Past and Present*, **85**, 3-24.
- Strachey, J. (1990). Sigmund Freud: A sketch of his life and ideas. İçinde Dickson, A. (Ed.). *Freud, S. The Origins of Religion*. The Penguin Freud Library 13; Londra: Penguin Books; 11-23.
- Şadan, İ. (2011). Freudizmin sırr-ı muvaffakiyeteti. İçinde Taştan, C. (Ed.). *Türkiye'de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-I, 1917-1928*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; 87-93.
- Şadan, İ. (1977). Hatırat. İçinde *İstanbul Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Yıllığı: Bakırköy'de 50 Yıl*; 130-136.

- Şahin Utku, N. (2013). Biyografik tarih yazımı içinde siyer. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, **44** (1), 263-290.
- Şehiraltı, M. (1999). 1896-1933 döneminde Türk psikiyatri eğitimi. *Tarih ve Toplum*, **184**, 19.
- Şeşen, R. (1998). *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*. İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları.
- Talay Keleşoğlu B., Şimşek Rathke L. (2016). Editörlerden. İçinde Talay Keleşoğlu B., Şimşek Rathke L. (Ed.). *Kadın Hayatlarını Yazmak: Oto/Biyografi, Yaşam Anlatıları, Mitler ve Tarih Yazımı Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları; 13-14.
- Taşkıran, N. (1973). Türkiye hizmetinde büyük bir Hekim: Süleymaniye Bimarhanesi'nin Son, Toptaşı'nın İlk Başhekimisi Louis Mongeri. *Haseki Tıp Bülteni*, **11**(1), 1- 18.
- Taştan, C. (2011a). *Türkiye'de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-I, 1917-1928*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Taştan, C. (2011b). *Türkiye'de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-II, 1929-1960*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Terzioğlu, D. (2001). Tarihi insanlı yazmak: Bir tarih anlatı türü olarak biyografi ve Osmanlı tarih yazıcılığı. *Cogito*, **29**, 284-286.
- Tunaboşlu-İkiz, T. (1996). *L'humour et la Naissance de la Psychanalyse en Turquie*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Paris: Paris 13.
- Tunaboşlu-İkiz, T. (1999). Türk psikiyatri tarihi ve psikanalizin yeri. *Psikoloji Çalışmaları*, **21**, 159-168.
- Tunaboşlu-İkiz, T. (2000). Tarihten bir sayfa: İzzeddin Şadan. *Psikanaliz Yazıları: Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, **1**, 131-134.
- Tunaboşlu-İkiz (2004b). Les raisons diverses d'un retard de 100 ans de la Psychanalyse en Turquie. *Topique-L'Esprit du temps*, **89**, 111-118.
- Tunaboşlu-İkiz, T. (2011). Türkiye'de psikanalizin gelişimine kısa bir bakış. *Sosyoloji Dergisi*, **3** (22), 495-502.
- Tura, S.M. (2000). *Günümüzde Psikoterapi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tura, S.M. (2005). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Tükel, K. (2006). Türkiye'de nörolojinin gelişmesi. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 89-94.

- Tükel, R. (2005). Uluslararası psikanaliz hareketinin doğuşu ve gelişimi. *Psikanaliz Yazıları*, **10**, 57-65. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tükel, R. (2010). Türkiye’de kurumsal psikanaliz uygulamalarının ilk örneği olarak MEPEV deneyimi. İçinde Öztürk, M.O., Kaya, B. (Ed.). *Türkiye’de Psikiyatrinin Örgütsel Belleği*. Ankara: Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları; 267-268.
- Uludağ, O.Ş. (1935). Tarihimizde iki tıbhâne vardır. *Tıp Dünyası*, **8**, 2987-2989.
- Unat, E.K. (Ed.) (1986). Müderris Dr. Raşid Tahsin Tuğsavul. İçinde *50 Yıl Önce Ölen 8 Büyük Türk Hekimi için Anma Töreni Kitabı*. İstanbul: İstanbul Basımevi; 20-24.
- Uşak-Şahin, H. (2013). *Psychoanalyse in der Türkei*. Giessen: Psychosozial-Verlag.
- Uzman, M. O. (1909a). Zur pathogenese der geistes- und nervenkrankheiten im orient. *Deutsche Medizinische Wochenschrift*, **18**, 805-806.
- Uzman, M. O. (1909b). *Tababet-i Ruhiye 1. Cilt*. İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Uzman, M. O. (1910). *Tababet-i Ruhiye 2. Cilt*. İstanbul: Tababet-i Hazıra Kitabhanesi.
- Uzman, M. O. (1933). Tımarhaneden emrazı akliye ve asabiye hastanesine doğru. İçinde *Sihhat Almanakı*. İstanbul: Kader Matbaası; 118-119.
- Uzman, M. O. (1941). *Tababet-i Ruhiye*. (3. baskı). İstanbul: Kader Basımevi.
- Uzman, M. O. (2011a). Şişli müessesesi derslerinden: Freudizm: Tahlîl-i tuhî. İçinde Taştan, C., (Ed.). *Türkiye’de Psikanaliz Hakkında En Eski Metinler-I, 1917-1928*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; 55-63.
- Ülman, Y.I. (2017). *Galatasaray Tıbbiyesi: Tıbbiye’de Modernleşmenin Başlangıcı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünver, S. (1943). *Tıp Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Üzel, H.M. (2014). *Dünden Bugünlere Benim Tıbbiyem ve Üniversitem*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Volkan, D.V. (2010). Türkiye’de psikanaliz ve IPA. İçinde Volkan, D.V. *Divanda Kılıç Dövüşü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 3-16.
- Yalçiner, B., Hanoğlu, L. (2001). *İç Bahçe Toptaşı’ndan Bakırköy’e Akıl Hastanesi*. İstanbul: Okuyanous Yayınları.
- Yazıcı, O. (Ed.). (2006). *Kökten Gövdeye “Çapa’daki Klinik”: 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim.
- Yıldırım Y. (2010a). Darüşşifalardan modern hastanelere. İçinde Sarı, S. (Ed.). *Tarihi Sağlık Kurumlarımız Darüşşifalar II. Cilt*. İstanbul: Ajansfa; 103-104.

- Yıldırım, N. (2010b). *İstanbul'un Sağlık Tarihi*. İstanbul: Ajansfa.
- Yıldırım N. (2015). Klasik dönemde İstanbul Dârüşşifaları. İçinde Yılmaz, C. (Ed.). *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Cilt IV*. İstanbul: İBB Kültür AŞ; 138-145.
- Yüksel, N. (2001). Prof. Dr. Leyla Zileli ile psikanaliz, psikoterapi, içgörü geliştirme üzerine. *Klinik Psikiyatri*, **4**, 219-224.
- Yüksel, Ş. (2006). O bina. İçinde Yazıcı, O. (Ed.). *Kökten Gövdeye "Çapa'daki Klinik": 50 Yıl, 1955-2005*. İstanbul: Argos İletişim; 154-155.

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

TÜRK PSİKANALİZ TARİHİNDE BİR ÖNCÜ: PROF. DR. ULVİYE ETANER

ORJİNALLİK RAPORU

% 10	% 10	% 1	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	psikiyatri.org.tr İnternet Kaynağı	% 1
2	bellahabip.com İnternet Kaynağı	% 1
3	cdn.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	www.yumpu.com İnternet Kaynağı	% 1
5	www.istanbulpsikanalizdernegi.com İnternet Kaynağı	% 1
6	turuz.com İnternet Kaynağı	<% 1
7	issuu.com İnternet Kaynağı	<% 1
8	www.itf.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
9	www.hakankiziltan.com İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

